

Barn i risiko og risikable foreldre
– en analyse av risikoforståelser i barnevernets
institusjonelle praksis

Veronica Haug

Avhandling ph.d sosialt arbeid og sosialpolitikk
Fakultet for samfunnsfag
OsloMet – storbyuniversitetet

Vår 2018

CC-BY-NC-SA 4.0

OsloMet Avhandling 2018 nr 15

ISSN 2535-471X

ISBN 978-82-8364-094-6

OsloMet – storbyuniversitetet

Læringscenter og bibliotek,

Skriftserien

St. Olavs plass 4,

0130 Oslo,

Telefon (47) 64 84 90 00

Postadresse:

Postboks 4, St. Olavs plass

0130 Oslo

Trykket hos Byråservice

Trykket på Scandia 2000 white, 80 gram på materiesider/200 gram på coveret

Forord

I arbeidet med avhandlingen er det mange som har bidratt på ulike måter og som fortjener en stor takk. Først og fremst må jeg takke informantene og barnevernskontorene som bidro til datainnsamlingen. Jeg har også hatt to veiledere som har vært de beste støttespillere jeg kunne ha hatt. Min hovedveileder professor Nicole Hennem ved OsloMet har gitt uvurderlig veiledning som jeg har lært mye av. Nicole har, med sin klokskap og tålmodighet, mye av æren for å ha fått meg gjennom hele prosessen. Videre vil jeg takke biveileder og kollega førsteamanuensis Robert Myrvang ved UiT for å dele sin innsikt om velferdsinstitusjoner og akademisk språk med meg. I innspurten fikk jeg også god hjelp av Oddbjørn Stenberg i form av kommentarer på det siste utkastet til avhandlingen. Fagmiljøet på OsloMet har i denne perioden vært et viktig holdepunkt og nettverk for meg, og særlig Anne Thorsen har vært velvillig og hjelpsom hver gang jeg har hatt spørsmål om stort og smått.

Avhandlingen er et resultat av en avtale som ble inngått i 2012 mellom tidligere Høgskolen i Finnmark (nå UiT Norges Arktiske Universitet) og Høgskolen i Oslo og Akershus (nå OsloMet-Storbyuniversitetet). Uten støtte og tilrettelegging fra tidligere og nåværende ledelse på UiT hadde det ikke vært mulig å gjennomføre denne doktorgraden. Også min forskningsgruppe ProVel har vært en viktig bidragsyter i form av forskningsmiljø og finansiering av forskningsaktiviteter. Videre vil jeg takke alle mine kolleger på institutt for barnevern og sosialt arbeid på UiT. Dere er de beste! Noen har vært tettere på min faglige reise, og her kan nevnes blant annet Aud Kirsten, Gro, Merethe, Randi og Jan-Erik, som hver på sin måte har vært en kilde til inspirasjon og støtte. Ikke minst har Ann-Mari og Tanja vært en solid og utholdende heia-gjeng og reisefølge i doktorgradens opp- og nedturer over flere år. Til slutt vil jeg takke Bjørn-Hugo for sin støtte og engasjement i disse årene, men også resten av familien for å være overbærende de utallige ganger doktorgradsarbeid var en naturlig del av både hverdag og ferier. Jeg har erfart at en avhandling krever stor innsats av den som skriver den, men at den også stiller store krav til venner, familie og kolleger som får en doktorgradskandidat i nærheten av seg! Jeg er takknemlig for alle som har vært hjelpsomme og forståelsesfulle gjennom hele prosessen. Uten dere hadde det ikke blitt noen doktorgrad!

Alta, april 2018

Veronica Haug

Sammendrag

Denne avhandlingen handler om risikoforståelser i moderne velferdsinstitusjoner. Risiko som fenomen har fått stor innflytelse på hvordan individer i moderne samfunn forholder seg til det som oppfattes som farlig og usikkert. Risikoforståelsene i samfunnet har ført til økt ansvar hos individer og institusjoner om å gjøre noe for å forhindre skader i fremtiden. Dette kommer tydelig til uttrykk når det gjelder risiko som omhandler barn og unge. I velferdsstatens institusjoner får profesjonsutøvere et særlig ansvar for å beskytte barndommen gjennom å identifisere og redusere risiko i barns og familiers liv. Avhandlingen utforsker hvordan ulike forståelser og ideer om risiko kommer til uttrykk som meningsbærende og organiserende for det norske barnevernfeltets institusjonelle praksis.

Forskningsdesignet er utformet i tråd med avhandlingens mål om å utforske sammenhenger mellom risikoforståelser og institusjonell praksis i barnevernfeltet i Norge. Datamaterialet består av 22 transkriberte intervjuer med barnevernsansatte, 21 saksdokumenter og to offentlige utredninger. Avhandlingen plasserer seg i et sosialkonstruksjonistisk perspektiv der risiko betraktes som et sosialt konstruert fenomen som er innleiret i den institusjonelle praksisen og samfunnsmessige strukturer. I analysen og drøftingen er avhandlingen inspirert av kritisk diskurspsykologi og teorier om governmentality.

Ved å analysere tekst og tale i sosialarbeidernes hverdag, rettes blikket mot de institusjonelle tenke- og forståelsesmåter som preger barnevernfeltets praksis. Avhandlingens analysekapitler legger særlig vekt på å utforske hvordan kunnskapsdiskursene og de kulturelle forestillingene bidrar til at bestemte risikoforståelser blir logiske i barnevernets institusjonelle praksis. Analysen viser at sammenhengene mellom institusjonelle logikker, kunnskapsgrunnet og risikoforståelser har konsekvenser for sosial praksis i barnevernfeltet. Et hovedfunn i avhandlingen er at risikoforståelsene legitimerer og gir mening til konstruksjoner av institusjonelle identiteter som *barn i risiko* og *risikable foreldre*. Dannelsen av risikoidentitetene begrunnes i blant annet kunnskap om risikogrupper, noe som usynliggjør de kulturelle forestillinger om normalitet- og avvik som ligger til grunn for kategorisering av individer i eller utenfor risiko. Videre viser avhandlingen hvordan risikoforståelser utgjør en politisk rasjonalitet som blir styrende og legitimerende for barnevernets institusjonelle praksis. Avhandlingen setter avslutningsvis søkelys på hvilke betydninger risiko som politisk rasjonalitet kan ha for medborgerskap, utforming av velferdstjenester og for ansvarsforholdet mellom familier og staten.

Abstract

This qualitative study explores issues related to current ideas of risk in modern welfare state institutions. Risk is not a new phenomenon, but has emerged as a central theme in modern societies, and has persuasive consequences for individual and institutional actions. These actions can be understood as ways of managing risk to prevent harm to individuals in the future. In particular, professionals and welfare institutions seem to have increased responsibilities in protecting and safeguarding childhood. The thesis explores how and in what ways ideas of risk become meaningful and organizing in the child welfare practice.

Using a social constructivist frame, the overall aim of this thesis is to explore the social constructed ideas of risk underpinning institutional practice in the Norwegian child welfare area. The empirical material consists of 22 semi-structured interviews with child protection workers, 21 reports from investigation and care order cases, and two policy documents. Inspired by theories about critical discourse psychology and governmentality, the analytical perspectives are concentrated on how risk is expressed and accounted for in everyday institutional talk and texts. The thesis traces the different meanings and logics behind the ways social workers talk, explain and act upon complex child welfare cases. Special attention is given to how ideas of risk are integrated in institutional practice and social structures.

The analysis shows interconnections between institutional logics, knowledge bases and ideas of risk in the context of child welfare services in Norway. According to the analysis, the most common knowledge discourses and cultural norms in social practice are central to the meanings and logics of risk in the child welfare area. One of the main findings is that ideas of risk have important roles in the process of constructing institutional identities such as *children at risk* and *risky parents*. These risk identities are accounted for in knowledge discourses and cultural norms about normality and deviation. Furthermore, the analysis implicate that ideas of risk are found to be part of a political rationality in the field. The thesis argues that this political rationality organizes and governs professional practice through accountability and legitimacy. The overall conclusion is that risk has become a political rationality, and that this rationality affects individual responsibilities, welfare services and ideas about citizenship. Reflections are made about how ideas of risk have consequences and need to be further explored and discussed in research, politics and practice.

Innholdsfortegnelse

<i>Del 1. Innledning, teori og forskningsprosessen</i>	3
<i>1.0 Tema og problemstilling</i>	3
1.1 Barnevernet som forskningsfelt	7
1.2 Oppbygging av avhandlingen	10
<i>2.0 Risiko som fenomen</i>	12
2.1 Historisk utvikling av risiko som fenomen.....	12
2.2 Risiko på individuelt og samfunnsmessig nivå.....	15
2.3 Risiko som et sosialt konstruert fenomen	19
2.4 Et governmentality-teoretisk perspektiv på risiko	24
<i>3.0 Diskurser og utvikling i barnevernfeltet</i>	28
3.1 Kunnskapsdiskurser om barn og barndom.....	28
3.2 Kunnskapsdiskurser om foreldreskap	34
3.3 Utvikling i barnevernfeltet	40
<i>4.0 Metodologiske og metodiske tilnærminger</i>	49
4.1 Vitenskapsteoretisk ståsted	49
4.2 Teoretiske og analytiske tilnærminger	52
4.3 Metodevalg, datainnsamling og analysefasene.....	59
4.4 Metodologiske betraktninger	69
4.5 Etske refleksjoner	73
<i>Del 2. Analyse og diskusjon</i>	75
<i>5.0 Identitetskonstruksjoner i barnevernets tekster</i>	75
5.1 Tekster som sosial praksis i barnevernfeltet	75
5.2 Undersøkelserapporter.....	77
5.3 Saksfremlegg til fylkesnemnda.....	89
5.4 Konstruksjoner av risikoidentiteter.....	101
<i>6.0 Bekymring som forståelsesmåte hos sosialarbeidere</i>	103
6.1 Bekymring som språk og handling i barnevernfeltet.....	103
6.2 Sosialarbeidernes uttrykk for bekymring.....	119
6.3 Hva er sosialarbeiderne bekymret for?	131
6.4 Bekymring og risiko som assosierte begreper	139
6.5 Bekymringsrepertoarets funksjoner	141

7.0 Kategorisering som organiserende for sosial praksis	144
7.1 Kategorier som innramming av det saken handler om	144
7.2 Kategoriseringsprosessen.....	158
7.3 Hva handler kategoriseringen om?	160
7.4 Kategoriseringsrepertoarets funksjoner	169
8.0 Risikoforståelser i styringsdokumenter	172
8.1 Kunnskapsdiskurser som styringsteknologi.....	172
8.2 Språkets betydning i formidling av diskurser	179
8.3 Verdigrunnet i barnevernfeltet	186
8.4 Risiko som politisk rasjonalitet.....	191
9.0 Konklusjon og avsluttende refleksjoner	196
9.1 Sammenfatning av avhandlingens funn	197
9.2 Risiko og grensene mellom normalitet og avvik	200
9.3 Risiko, medborgerskap og moderne styring	203
Litteraturliste.....	206
Vedlegg.....	219
Vedlegg 1. Forespørsel om informasjonsmøte og tilgang på dokumenter	219
Vedlegg 2. Forespørsel om personlig intervju av barnevernansatte (omsorgssak)	220
Vedlegg 3. Forespørsel om personlig intervju av barnevernansatte (undersøkelsessak)	221
Vedlegg 4. Intervjuguide	223
Vedlegg 5. Tilbakemelding på melding om behandling av personopplysninger NSD	224

Del 1. Innledning, teori og forskningsprosessen

1.0 Tema og problemstilling

Temaet for avhandlingen er risikoforståelser i barnevernfeltets institusjonelle praksis. I avhandlingen utforskes hvordan risikoforståelser inngår i de forståelsesmåtene som fremkommer i barnevernets praksis og politiske føringer for feltet. Videre stilles det spørsmål ved hvilke betydninger risikoforståelser har for blant annet institusjonelle identitetskonstruksjoner. Med å ta i bruk begrepet institusjonelle identiteter legger avhandlingen vekt på hvordan feltet konstruerer risikoidentiteter når barn og foreldre blir mottakere av barneverntjenester. Gjennom en analyse av dokumenter og intervjuer i barnevernfeltet utforskes hvilke klientidentiteter som fremstår gyldige i sosialarbeideres forståelsesmåter i den institusjonelle konteksten. Avslutningsvis drøftes sammenhenger mellom risikoforståelser, medborgerskap og moderne styring.

Barnevernfeltet befinner seg i en samfunnsmessig kontekst der diskurser og kulturelle forestillinger om risiko, barndom og foreldreskap har betydning for hvilke institusjonelle praksiser som er mulige og gyldige i feltet. Ved å anvende diskursbegrepet er hensikten å utforske hvilke kunnskapsformer som tas i bruk i barnevernfeltet. Slike diskurser er ofte usynlige og fremstår som selvsagte i språk, tanker og handlinger (Fairclough, 2003; Foucault, 1999). Når noen kunnskapsformer historisk og kulturelt er mer tilgjengelig enn andre i et felt, kalles disse kunnskapsformene for dominerende diskurser (Potter, 1996; Potter & Wetherell, 1987). Slike hegemoniske diskurser har stor gjennomslagskraft og innflytelse på hvordan fenomener snakkes om, forstås og blir meningsbærende i sosial praksis. Synliggjøring av disse tatt for gitt og selvsagte diskursene gir muligheter for refleksjoner over hvordan de oppstår, og hvilke betydninger de kan ha i feltet. Avhandlingen plasserer seg dermed i en sosialkonstruksjonistisk tradisjon der en grunnleggende antakelse er at det fins ulike forståelser av risiko.

Risiko har blitt et stadig mer aktuelt fenomen i samfunnet. I media kommer dette til uttrykk gjennom oppslag om mulige farer, trusler og usikkerhet som kan komme til å skade oss. Risiko har fått stor innflytelse på hvordan individer, profesjoner og samfunn forholder seg til det som oppfattes som farlig og usikkert. Begreper som *risikokartlegging*, *prediksjoner*, *risikostyring* og *risikoforebygging* har blitt sentrale i omtrent alle deler av samfunnet. Våre forståelser av risiko fører til økt ansvar hos individer og institusjoner om å gjøre noe for å forhindre skader i

fremtiden. Dette viser seg ikke minst når det gjelder risiko som omhandler barn og unge. I velferdsstatens institusjoner får profesjonsutøvere et særlig ansvar for å beskytte barndommen gjennom å identifisere og redusere risiko i barn og familiers liv. Avhandlingen illustrerer hvordan kunnskap om blant annet *risikofaktorer*, *emosjonell omsorg* og *terskelvurderinger* er sentralt i barnevernets vurderinger og handlinger. I avhandlingen tas det til orde for at disse risikoforståelsene både er vitenskapelige, normative og politiske, og at de kan ha konsekvenser for utformingen av og kvaliteten på barneverntjenester.

Grunnleggende handler avhandlingen om å utforske hvordan risiko har blitt noe som oppfattes som et sosialt problem, og hvordan barnevernfeltet forsøker å løse dette problemet (Bacchi, 2009). De risikoforståelsene som eksisterer kan ha innvirkning på hva eller hvem som blir «objektet» for sosialt arbeid i institusjonelle kulturer. Videre kan risikoforståelser ha betydning for tilgangen til velferdstjenestene gjennom konstruksjoner av brukeridentiteter. Velferdstjenester er imidlertid ofte utformet slik at sosialarbeideres konstruksjoner av brukeridentiteter ikke er tilfeldige eller fritt valgte. Konstruksjoner av sosiale problemer og brukeridentiteter har blant annet sammenheng med profesjoners kunnskaps- og verdigrunnlag (Järvinen & Mik-Meyer, 2003). Videre konstrueres sosiale problemer ut fra gjeldende institusjonelle og samfunnsmessige diskurser. Utformingen av brukeridentiteter skjer med andre ord i en institusjonell kontekst der det er sosialpolitiske føringer, rettigheter og plikter knyttet til tilgjengelige velferdstjenester (Bacchi, 2009; Swadener & Lubeck, 1995). Avhandlingen legger med dette til grunn at tenke- og forståelsesmåter i barnevernfeltet er en *institusjonell* praksis. Dette ståstedet plasserer avhandlingen i en tradisjon som vektlegger at institusjonelle strukturer har betydning for hvilke forståelsesmåter og handlinger som oppleves som mulige og gyldige i et felt eller kultur (Douglas, 1986; Mehan, 1983; Smith, 1990). Ved å betrakte handlinger og forståelser i barnevernfeltet som en institusjonell praksis rettes oppmerksomheten mot de strukturene og rammene som bidrar til at praksis ikke er tilfeldig, men utgjør bestemte handlingsmønstre. Den institusjonelle praksisen forstås videre som en sosial praksis som er tett forbundet med vitenskap, kulturelle forestillinger og sosialpolitiske føringer.

I avhandlingen hevdes det at våre forståelser om risiko ikke bare inngår i institusjonell praksis, men at risikoforståelsene har blitt en rasjonell og logisk måte å tenke på for politikere, ledere, forskere, profesjoner og individer i velferdsstaten. Når noen risikoforståelser blir gyldige og styrende i den politiske diskursen, skjer dette gjennom *politiske rasjonaliteter* (Rose & Miller,

1992). Politiske rasjonaliteter innebærer at bestemte risikoforståelser fremstår mer sanne, logiske og gyldige enn andre ved å innta tre ulike former for rasjonaliteter: *moralske, epistemologiske og språklige rasjonaliteter*. Den moralske formen av politisk rasjonalitet betyr at noen idealer og prinsipper fremheves som gyldige gjennom moderne styring. I barnevernet kan eksempler på dette være *barnets beste, det biologiske prinsipp og forebygging*. Den epistemologiske formen av politisk rasjonalitet handler om hvordan idealene og prinsippene forstås, samt hvem eller hva idealene og prinsippene gjelder for. Eksempler på dette kan være foreldre, institusjoner eller skoler. Den tredje formen for politisk rasjonaliteter er språklig rasjonalitet, der det er språket som muliggjør styring gjennom å sette ord på begreper og logikker. Det er språket som anvendes i virkelighetsforståelser og representasjoner av disse, og som dermed gjør logikkene håndterbare og tilgjengelige (Rose & Miller, 1992).

I barnevernet er noen risikoforståelser mer vanlige og tatt for gitt enn andre i institusjonell praksis (Douglas, 1992; Webb, 2006). Dette kommer tydelig til syne i handlinger rettet mot individer som beskrives å være *i risiko*. Både eldre, overvektige, innvandrere, ungdom, barn, psykisk syke og en rekke andre individer inndeles i grupper som oppfattes å være *i risiko* for noe. Kunnskap om risikogrupper i seg selv fremstår på den måten som noe som krever handling av individer, eksperter eller institusjoner. Risikoforståelser bidrar med dette til at profesjoner og institusjoner får stor betydning i menneskers liv. Et konkret eksempel på risikoforståelser i praksis er barnevernets makt til å avgjøre hva eller hvem som er i risiko, og som også avgjør hvilke klientkonstruksjoner som passer til situasjonen. Videre har barnevernet mandat og myndighet til å ta beslutninger om hvilke handlinger som er aktuelle for de som blir konstruert i eller utenfor «risiko». Avhandlingen handler om å løfte frem og synliggjøre de forståelsene eller ideene om *risiko* som kommer til uttrykk i barnevernfeltets praksis og politikk, samt drøfte hvilken betydning risiko kan ha for møtet mellom familier og barnevernet.

Den overordnede problemstillingen i avhandlingen er formulert slik:

Hvilke risikoforståelser kommer til uttrykk som meningsbærende og organiserende i barnevernfeltets institusjonelle praksis?

Analysen av risikoforståelser søker etter å utforske sammenhenger mellom hverdagspraksis i barnevernfeltet og en bredere samfunnsmessig kontekst. Det kunne vært aktuelt å utforske ri-

sikoforståelser i flere velferdsinstitusjoner, for eksempel skole, rusomsorg, psykiatri og kriminalomsorg. Valget av barnevernfeltet i sosialt arbeid er imidlertid gjort på bakgrunn av under-
tegnedes interesse for barn og unges oppvekst, men også fordi det i barnevernfeltet i nyere tid
har blitt større oppmerksomhet på barn i risiko (Calder, 2008; Egelund, 1997; James & Prout,
2015; Kvello, 2010; Munro, 1999; Parton, 2006, 2010; Smith, 2008; Stanley, 2005). Selv om
det har blitt økt interesse for og vektlegging av barn i risiko i barnevernfeltet, er det få forsk-
ningsbidrag om risikoforståelser i Norge. Avhandlingen tar i så måte sikte på å bidra til ny
innsikt om risiko i en norsk kontekst gjennom å utforske sosial praksis i barnevernfeltet.

Avgrensninger

Avhandlingens ambisjon om å utforske et komplekst og sammensatt fenomen som risiko stil-
ler noen krav til avgrensninger. Det er derfor foretatt avgrensninger i både datamateriale og
analytisk blikk. Datamaterialet er avgrenset til dokumenter og intervjuer i barnevernfeltet i
Norge. Valg av analytiske tilnæringer og teoretiske rammer bidrar også til avgrensninger i
analysen. Kritisk diskurspsykologi er en tilnærming der meningsdannelse og faktakonstruk-
sjon i språket er sentrale elementer. Mer konkret anvendes kritisk diskurspsykologi for å un-
dersøke hvordan risikoforståelser konstituerer seg som meningsbærende i barnevernets hver-
dagsdiskurser. Ved å bringe inn governmentality-teorier rettes også et blikk på sammenhenger
mellom risikoforståelser og moderne styring i det norske barnevernfeltet.

Utgangspunktet for avhandlingen starter med en eksplorativ tilnærming til hverdagspraksis i
barnevernfeltet. Med eksplorativ menes at det har blitt vektlagt å utforme et forskningsdesign
som åpner for å undersøke sosial praksis uten å definere hvilke risikoforståelser som skal av-
dekkes eller utforskes. Denne tilnærmingen i forskningsprosessen har noen fellestrekk med et
feltarbeid. I likhet med feltarbeid ble undersøkelsen gjennomført ved å gradvis bli kjent med
språk, forståelsesmåter og handlinger i et avgrenset felt. En annen likhet er hvordan jeg som
forsker stadig fikk ny innsikt underveis i forskningsprosessen, noe som fikk innflytelse på ana-
lysefasene og det skriftlige produktet. Analysen skjedde derfor i en veksling mellom teori, me-
tode og empiri, noe som ga rom for å rette blikket mot både den konkrete praksisen og hvordan
praksis inngår i en samfunnsmessig kontekst. Den relativt åpne tilnærmingen til risiko gjorde
det imidlertid nødvendig å formulere noen konkrete forskningsspørsmål. Forskningsspørsmå-
lene er utformet i tråd med valg av kritisk diskurspsykologi og governmentality som analytiske
og teoretiske rammer for avhandlingen:

- *Hvilke forståelsesmåter tas i bruk av sosialarbeidere i barnevernets praksis?*
- *Hvilken betydning har risikoforståelser for institusjonelle identitetskonstruksjoner?*
- *Hvordan kan barnevernets institusjonelle praksis forstås i lys av samfunnsmessige diskurser og moderne styringsideologier?*

I analysens første del undersøkes generelle mønstre og funksjoner i tekst og tale hos sosialarbeidere i barnevernet. Her tas begrepet *fortolkningsrepertoarer* i bruk. Det betegner de forståelsesmåtene eller hverdagsdiskursene som tas i bruk av sosialarbeidere i barnevernet (Edley, 2001). I analysen utforskes så hvilke risikoforståelser som kommer til uttrykk i barnevernets praksis, samt hvilke betydninger de har generelt, men spesielt når det gjelder identitetskonstruksjoner. Avslutningsvis drøftes sammenhenger mellom risikoforståelser og politisk styring. I analysen legges det vekt på å synliggjøre den samfunnsmessige konteksten som risikoforståelser inngår i. Det analytiske perspektivet er rettet mot hvilke kunnskapsdiskurser og kulturelle forestillinger om barndom og foreldreskap som bidrar til at bestemte risikoforståelser blir rasjonelle og logiske i barnevernet. Avhandlingen kan dermed betraktes som en undersøkelse om institusjonell praksis i barnevernfeltet sett i lys av risiko som fenomen i samfunnet.

1.1 Barnevernet som forskningsfelt

Barnevernet er valgt for de empiriske undersøkelsene fordi barnevernet har et særskilt ansvar i velferdsstaten for å beskytte og hjelpe barn i fare eller risiko. Barnevernets formål er fastsatt i lov om barneverntjenester § 1-1:

«(...) å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, samt å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår.»

(Barnevernloven, 1992)

Barnevernet kan med dette forstås som en institusjon i velferdsstaten som skal oversette og implementere lovverket i sin sosiale praksis. Lovens formuleringer må imidlertid konkretiseres når man definerer hva som er *nødvendig hjelp og omsorg*, og hva som kan *skade deres helse og*

utvikling. Denne konkretiseringen påvirkes blant annet av de kunnskapsformene, kulturelle forestillingene og sosialpolitiske føringene som er gjeldende i feltet. I avhandlingen rettes et spesifikt blikk på de risikoforståelsene som er innvevd i barnevernets institusjonelle praksis.

I avhandlingen legges det til grunn at barnevernet er et felt i sosialt arbeid. Sosialt arbeid forstås dermed som både en praksisorientert profesjonsutøvelse og en akademisk disiplin (IFSW, 2014). Den internasjonale sosialarbeiderorganisasjonen IFSW vektlegger videre sosial endring i sin definisjon av sosialt arbeid, mens målet beskrives som et samfunn basert på fellesskap, respekt, kollektivitet og frigjøring (IFSW, 2014). Andre definisjoner på sosialt arbeid fremhever relasjoner og samhandling på individ- og gruppenivå samt endringer i omgivelsene og samfunnets strukturer (Kokkinn, 2005; Levin, 2004). De fleste definisjoner beskriver sosialt arbeid som et spenningsfelt mellom individ og samfunn. Med dette menes at sosialt arbeid innebærer å hjelpe enkeltindivider, men at sosialt arbeid også har et mål om et mer rettferdig, solidarisk og antidiskriminerende samfunn (Kokkinn, 2005). Flere hevder at utviklingen i sosialt arbeid har blitt mer individualisert og psykologisert (Hennum, 2014; Juul, 2010; Lee, Bristow, Faircloth, & Macvarish, 2014; Mik-Meyer, 2004; Vik, 2014; Villadsen, 2007). En konsekvens av dette er at målet i sosialt arbeid innebærer å hjelpe individer med å tilpasse seg samfunnets strukturer (Kroken & Madsen, 2016; Mik-Meyer, 2004). I mindre grad fremstår sosialt arbeid som opptatt av endringer i samfunnets strukturer. Ifølge Abbott (1988) endrer profesjoners roller seg over tid på grunn av sosiokulturelle forhold, profesjonskamper og sosialpolitisk utvikling. I denne avhandlingen er det imidlertid ikke profesjonene i seg selv som utgjør analytiske enheter, da søkelyset er på forståelsesmåter som preger institusjonelle kulturer. Profesjoners kunnskaps- og verdigrunnlag er likevel et relevant bakteppe for en avhandling om praksis i et felt som i hovedsak består av profesjonsutøvere.

I og med at risiko er et lite utforsket fenomen i det norske barnevernfeltet, tar avhandlingen utgangspunkt i barnevernets hverdagspraksis. En slik forholdsvis åpen tilnærming kan medføre at forskningen står i fare for å miste et konkret analytisk perspektiv. Ut fra problemstillingen ble det likevel vurdert som hensiktsmessig å starte forskningsprosessen med å være åpen for hvordan risikoforståelsene ville komme til uttrykk i praksisfeltet. I forskningsprosessen ble det valgt å samle inn ulike former for data for å gi mulighet til å undersøke risikoforståelser fra ulike vinkler. Målet var å få mer innsikt i både hvordan sosialarbeidere i barnevernfeltet skaper mening av og fremstiller den sosiale praksisen de inngår i, og hvordan sosialarbeidernes forståelser av egen praksis er tett forbundet med samfunnsmessige diskurser og styringsideologier.

Problemstillingene gjorde valg av analytisk tilnærming spesielt viktig. De analytiske tilnærmingerne eller redskapene måtte være egnet til avhandlingens problemstillinger og ståsted. Kritisk diskursanalyse ble vurdert som en analytisk tilnærming som er egnet til å analysere hvordan språk, sosial praksis og samfunnsdiskurser er innvevd i hverandre (Foucault, 1993). Kritisk diskursanalyse ble likevel ikke valgt, da en slik analyse kan bli for styrt «ovenfra» av forskeren og de «store» diskursene. En annen analytisk tilnærming som var aktuell, var institusjonell etnografi. Den tar utgangspunkt i hvordan mennesker opplever hverdagen, og hva som er problematisk i møte med strukturene (Smith, 1988). Denne tilnærmingen ble heller ikke valgt, da avhandlingen ikke har denne vektleggingen av sosialarbeidernes hverdag. De teoretiske og analytiske perspektivene i institusjonell etnografi har likevel være en inspirasjonskilde i denne undersøkelsen. Også lingvistiske tilnærminger og innholdsanalyser fremsto interessante i en analyse av språk og meningsdannelse i feltet. Da disse ikke ble valgt, var det ut fra et syn om at forståelsesmåter i barnevernfeltet ikke kan analyseres uten å ta i betraktning den institusjonelle, politiske og samfunnsmessige konteksten.

Til tross for at kritisk diskursanalyse var utelukket, fremsto diskursanalytiske tilnærminger likevel som et godt valg. Jeg vendte meg mot disse, da de er opptatt av hvordan språket er meningsdannende og identitetskonstruerende i konkrete hverdagssituasjoner (Potter, 2003). Den tradisjonelle diskurspsykologien legger vekt på språklige og retoriske uttrykk i analysen og tar utgangspunkt i språket i hverdagen. Kritisk diskurspsykologi tar utgangspunkt i konkrete språklige situasjoner, men er også opptatt av språkets samfunnsmessige og historiske kontekst (Edley, 2001). Kritisk diskurspsykologi er en diskursteoretisk tilnærming som eger seg til en analyse av språk og mening i et samfunnsmessig perspektiv, og ble derfor valgt som analytisk tilnærming.

Avhandlingens sosialkonstruksjonistiske posisjon gjenspeiles i å inkludere governmentality-teorier om risiko i analysen. Det innebærer at drøftingen utvides til å handle om ikke bare hvordan risiko gir mening, men også er innvevd i moderne styringsideologier i barnevernfeltet (Dean, 2006). Teorier om governmentality bringer med dette inn et blikk på hvordan barnevernfeltet reguleres gjennom programmer, praksiser og teknologier som baseres på bestemte risikoforståelser. Både kritisk diskurspsykologi og governmentality-teorier har redskaper for å synliggjøre diskurser og styringsmekanismer som kan fremstå som sanne og rasjonelle innenfor institusjonelle logikker. Disse logikkene kan ha konsekvenser for både sosialarbeideres hver-

dag, praksis og hvordan brukere opplever møtet med velferdsstatens institusjoner. Avhandlingen søker med dette å bidra til økt innsikt om risiko som meningsbærende og styrende i det norske barnevernfeltet. I et kritisk perspektiv på barnevernfeltet diskuteres det hvordan risikoforståelser påvirker aktørers identiteter og handlinger i barnevernet. Med aktører menes her først og fremst profesjonsutøvere og familier som mottar tjenester fra barnevernet. Dette gjør det nødvendig med refleksjoner over hvordan risikoforståelser i barnevernfeltet også handler om velferdstjenestenes innhold, ansvarsforhold mellom staten og familier, samt idealer knyttet til medborgerskap.

1.2 Oppbygging av avhandlingen

Avhandlingen består av to hoveddeler. Den første hoveddelen består av kapitlene 1–4, der avhandlingen plasseres i et teoretisk, vitenskapsteoretisk og metodologisk landskap. Kapittel 1 er en introduksjon av tema, problemstillinger og rammer for forskningsprosessen. I kapittel 2 presenteres risiko som et historisk og sosialt konstruert fenomen i velferdsstaten. Det gjøres rede for utviklingen av risiko som fenomen og hvordan risiko fremkommer på ulike samsområder og i vitenskapelige disipliner. Videre utdypes det hvordan risikoforståelser kan ha ståsted i ulike vitenskapsteoretiske perspektiver, og det gjøres nærmere rede for avhandlingens ståsted i sosialkonstruksjonismen og governmentality-teorier.

I kapittel 3 presenteres kunnskapsdiskurser om spesielt barndom og foreldreskap, samt utviklingen i barnevernfeltet. Hensikten er ikke å omfavne alle mulige kunnskapsdiskurser om barndom eller foreldreskap, da det legges vekt på å trekke frem noen sentrale diskurser som har fått stor utbredelse i barnevernfeltet. Videre diskuteres det hvordan ulike kunnskapsdiskurser er forbundet med teoretiske tradisjoner, og hvordan disse kan forstås i sammenheng med den sosialpolitiske utviklingen. I kapittel 4 blir det gjort rede for metodologiske og metodiske valg, og de ulike fasene i forskningsprosessen og fremgangsmåter i analysen beskrives. Kapittel 4 inneholder også refleksjoner over etiske og metodologiske valg i forskningsprosessen og fremstillingen av analysen.

Del to består av kapitlene 5–10, og starter med analyse av tekst og tale i feltet, før analysen beveger seg inn på diskusjoner om risiko som fenomen i barnevernfeltet. I kapittel 5 presenteres en analyse av tekster i barnevernfeltet, mens kapittel 6 og 7 presenterer analysen av intervjuene. Analysekapitlene gjør rede for sosialarbeidernes fortolkningsrepertoarer, som handler

om de forståelses- og tenkemåtene som tas i bruk i den institusjonelle praksisen. Videre diskuteres det hvilke risikoforståelser som kommer til uttrykk i fortolkningsrepertoarene, og hvordan disse har betydning for konstruksjoner av risikoidentiteter. I kapittel 8 drøftes risikoforståelser i utvalgte styringsdokumenter for barnevernfeltet. Analysen av språk, verdier og kunnskapsdiskurser i styringsdokumentene viser at risikoforståelser utgjør en politisk rasjonalitet som kjennetegner både praksis og politikk i barnevernfeltet. Kapittel 9 oppsummerer avhandlingens funn, og det stilles kritiske spørsmål til om risikoforståelser innebærer moderne måter å sette grenser mellom normalitet og avvik på. Avslutningsvis reflekteres det over sammenhenger mellom risikoforståelser, ansvarsforhold og idealer knyttet til medborgerskap.

Oppsummert handler avhandlingen om å utforske og synliggjøre hvilke risikoforståelser som har betydning for institusjonell praksis i barnevernfeltet. Analysen begynner i konkrete språksituasjoner i barnevernfeltet. Analysen går så over til å utforske hvordan risikoforståelser har konsekvenser for institusjonell praksis, og særlig for konstruksjoner av institusjonelle identiteter. Til slutt drøftes hvordan risikoforståelser og identitetskonstruksjoner i barnevernfeltet muliggjøres gjennom institusjonelle logikker, samt hvilke konsekvenser risiko som politisk rasjonalitet kan ha for forholdet mellom velferdsstatens institusjoner og medborgere.

2.0 Risiko som fenomen

I dette kapitlet presenteres noen historiske og teoretiske perspektiver på risiko som fenomen. Mer presist formulert vektlegges hvilke *ideer* om og *forståelser* av risiko som fremkommer historisk og i samtid på ulike områder i samfunnet. Risiko er nemlig et begrep som i mange sammenhenger brukes uten at det eksplisitt gjøres rede for hvilke ideer, kunnskapsformer og vitenskapsteoretiske syn som legges til grunn for forståelsen. Dette kapitlet tar sikte på å gi et innblikk i teoretiske perspektiver på risiko. Det er særlig fire perspektiver på risiko som trekkes frem, der det første handler om hvordan risiko historisk har blitt forstått eller anvendt på ulike samfunnsområder. I det andre perspektivet gjøres det rede for hvilke temaer omkring risiko som er fremtredende i forskningslitteraturen. Det tredje perspektivet viser hvordan grunnleggende vitenskapsteoretiske syn på risiko har betydning for hvordan risiko som fenomen forstås som meningsbærende. Til slutt utdypes hvordan governmentality-teorier med sitt ståsted i sosialkonstruksjonismen kan gi økt innsikt i sammenhenger mellom kunnskapsformer om risiko og moderne styring i velferdsstaten. Ved å gi eksempler på ulike ideer om og syn på risiko er det et mål at kapitlet illustrerer risiko som et mangfoldig, sammensatt og komplekst fenomen som har betydning for og konsekvenser for en rekke områder i samfunnet.

2.1 Historisk utvikling av risiko som fenomen

Selve ordet risiko kan trolig spores tilbake til 1600-tallet, men betydningen av risiko har en lengre historie om man tar i betraktning menneskers opplevelser og uttrykk om fare og usikkerhet. Det blir hevdet at risiko har røtter fra det latinske *risicum* eller *riscare*, som betegner å være i fare (Ayto, 1990; Lupton, 1999). Videre antas det latinske begrepet å være utledet av det greske navigasjonsordet *rhizikon*, som er en metafor for et skjær som kan være vanskelig å oppdage på sjøen. Slike skjær og andre former for farer var en sentral del av folks hverdag i tidligere tider. Videre ble ulykker, sykdom og fattigdom ansett som tilfeldig, skjebnebestemt eller guds vilje (Bernstein, 1998). Senere ble risiko oftere assosiert med det å ta en sjanse, særlig når det gjaldt spill og gambling, der utfallet av risiko kunne være både positivt og negativt. Denne utviklingen førte til at risiko ble innlemmet i sannsynlighetsteorier, noe som fikk konsekvenser for blant annet forsikring. Utviklingen av statistiske modeller bidro til at forsikring ble en formalisert kalkulasjon. Ved å ta i bruk utregninger i store populasjoner ble aktuarisk eller

statistisk risiko et begrep som ble vanlig på mange områder av sosialt og kommersielt liv (Kemshall, 2003). Innen 1800-tallet var risiko blitt et kjent begrep også i industrinæringer, særlig når det gjaldt entreprenørskap og investeringer (Douglas, 1992; Jørgensen, 2004).

Etter opplysningstiden og den industrielle revolusjonen har det vært en markant endring i menneskers syn på usikkerhet, ulykker og farer. En av de største endringene handler om økt tro på menneskets mulighet og kompetanse til å kunne kontrollere det usikre og det som er truende for vår fremtid (Beck, 1992). Risiko forbindes ofte med denne nye måten å tenke på om problemer som ennå ikke har oppstått. Mens farer og usikkerhet tidligere ble opplevd som utenfor menneskers kontroll, forstås risiko i nåtidens vestlige kulturer som noe som både kan og må håndteres av mennesker. Den økte oppmerksomheten om trusler og farer i samfunnet har medført at *risikosamfunnet* har blitt en egen betegnelse på samfunnet vi lever i. Videre medfører risikosamfunnet en rekke tiltak som har som mål å kontrollere risiko, ifølge Beck (1992). I velferdsstatens institusjoner anvendes for eksempel tilgjengelig kunnskap om risiko til utvikling av teknologier, praksiser og programmer som skal bidra til å identifisere, redusere og kontrollere risiko. Videre har kunnskap om risiko fått innflytelse på profesjoners mandat og ansvar for å håndtere risiko hos barn og foreldre. Målet om å unngå det som potensielt kan være farlig eller skadelig, har generelt fått stor betydning for menneskets subjektivitet i vestlige samfunn. Samfunnet, institusjoner og individer endrer atferd og praksiser i sine strategier og levemåter for å unngå risiko, og særlig *kunnskap* om risiko har derfor blitt et aktuelt styringsverktøy i moderne samfunn (Furedi, 1997; Parton, Thorpe, & Wattam, 1997).

Interessen for risiko i samfunnet gjenspeiles i den store mengden litteratur og forskning på velferdsstaten og risiko, ikke minst innenfor samfunnsvitenskapene. En del av denne risikolitteraturen befinner seg på et politisk og samfunnsmessig makronivå. Det fremkommer blant annet gjennom ulike teorier om risikosamfunnet, modernitet og refleksivitet (Beck, 1992; Giddens, 1991). Denne litteraturtradisjonen tematiserer særlig risikosamfunnets konsekvenser for ulike områder innen offentlig og privat sektor i samfunnet. Et tema er for eksempel hvordan forholdet mellom velferdsstat og individ har endret seg i form av forsikringer, individualisering og privatisering. Et annet sentralt tema som tas opp i litteratur om risiko på makronivå, er utfordringer knyttet til globalisering, miljø og modernitet i velferdsstaten (Bernstein, 1998; Bessant, Hil, & Watts, 2003; Castles, Leibfried, Lewis, Obinger, & Pierson, 2010; Ewald, 1991; Furedi, 1997). I risikolitteraturen finner vi imidlertid en økende utbredelse av litteratur som omhandler individuelle, sosiale og institusjonelle praksiser. Eksempler på dette er litteratur om forebygging og

tiltak som tar utgangspunkt i risikofaktorer på individ- og gruppenivå. Den store bredden fra risiko på makronivå til litteratur om risiko på individnivå illustrerer hvor sammensatt risikobegrepet er, og hvor ulike perspektivene på risiko kan være.

Videre har risikolitteraturen hatt forskjellige perspektiver i ulike vitenskapsdisipliner, og forskning på risiko er i en kontinuerlig utvikling (Taylor-Gooby & Zinn, 2006). Et eksempel på dette er hvordan risikoperspektiver i økonomi har blitt anvendt i utvikling av teorier om blant annet «risk-taking» og entreprenørskap. I psykologi har teorier om individuell persepsjon og fortolkning av risiko blitt vektlagt, og i nyere tid har det vært en økt satsing på avanserte målinger på både nevrobiologisk og populasjonsnivå. Det har også blitt gjort forsøk på å integrere ulike risikoperspektiver, for eksempel ved å kombinere aktør-teorier og sosiokulturelle teorier om risiko. I sosiologi har det vært en omfattende forskning som i stor grad har handlet om å undersøke risikohåndtering i institusjoner og kulturer, samt hvordan ulike ideer om risiko innvirker på sosial praksis. Samfunnsvitenskapelig forskning har vært spesielt opptatt av hvordan risiko kan elimineres, reduseres eller unngås (Taylor-Gooby & Zinn, 2006). Videre har en rekke forskere forsøkt å utvikle store teoretiske modeller, men slike «grand theories» har hatt utfordringer med å ta høyde for kulturelle, kontekstuelle og individuelle forhold. Dette har imidlertid ført til en økende interesse for analyser av komplekse risikoprosesser (Bessant mfl., 2003; Taylor-Gooby & Zinn, 2006).

Alle vitenskapsdisipliner har startet med noen grunnantakelser i sin forskning på risiko, for eksempel rasjonell aktør-teori i økonomi, individet som grunnenhet i psykologien og institusjoner i sosiologi. Felles for alle vitenskapsdisipliner er at det er utfordrende å få mer kunnskap om risiko i komplekse situasjoner. Dette kan illustreres ved at det er store utfordringer i å få laget gode modeller som kan si noe om sannsynlighet for konsekvenser. Særlig gjelder dette når det er flere risikofaktorer til stede samtidig, eller når ukjente risikofaktorer skal beregnes. Dette blir enda mer komplekst når man tar i betraktning kontekstuelle sider, styrker og rekkefølge på risikofaktorer. Ulike risikoer kan eksistere side om side tilsynelatende uavhengig av hverandre, men kan også ha ukjente og varierende effekter på hverandre. I tillegg kan det være situasjonsbestemte betingelser som eliminerer eller forsterker risikofaktorene i sammensatte prosesser. Dette har medført at det er svært komplisert å få mer entydig kunnskap om risiko (Fahlgren, 1999; Taylor-Gooby & Zinn, 2006).

En annen utfordring handler om hvordan vurderinger av risiko ikke alltid er i tråd med reell sannsynlighet for at en hendelse skal inntreffe (Tversky & Kahneman, 1973). For eksempel er mennesker mer redde for å fly enn å kjøre bil, selv om statistikken tilsier at bilkjøring medfører både flere uhell, trafikkskader og dødsfall enn flyreiser. Dette kan handle om at persepsjonene våre påvirkes av hvor alvorlige konsekvensene kan være, som for eksempel at flystyrter assosieres med alvorligere skader og død enn bilulykker. Persepsjoner og fortolkninger av risiko kan derfor i noen tilfeller forklares med hvilke konsekvenser risiko kan ha. I en slik tankegang får omfanget av negative konsekvenser betydning for menneskers handlinger, til tross for at det er liten sannsynlighet for at det skal skje. Med økt erkjennelse av at risiko *kan* ha store konsekvenser, har det blitt innført prinsipper om «føre var» og «best mulig kalkulasjon» på flere områder i samfunnet. Den vitenskapelige interessen for risiko har medført utvikling av mer sofistikerte og tverrfaglige risikomodeller (Taylor-Gooby & Zinn, 2006). Også i sosialt arbeid har interessen for risiko økt både internasjonalt og nasjonalt, særlig når det gjelder å utvikle modeller for kartlegging av risikofaktorer, tiltak for å redusere risiko og terskelvurderinger i forbindelse med risikohåndtering. Det har også blitt mer oppmerksomhet om «risikobarnevernet» (Marthinsen & Lichtwarck, 2013; Munro, 1999; Parton, 2010). En grundigere redegjørelse for forskning om barnevernet blir presentert i kapittel 3.

Selv om risiko kan være et abstrakt og uklart begrep, viser det seg som et meningsbærende og integrert del av mange områder i samfunnet. Perspektivene på risiko kan forstås i lys av den tilgangen vi har til kunnskap om risiko i dag. Avsnittet illustrerer for eksempel hvordan historiske og kulturelle forhold har betydning for hvilke kunnskapsformer om risiko som er tilgjengelig for samfunn og individer. Samtidig blir det tydelig at risiko er et så bredt og sammensatt begrep at noen entydige definisjoner eller avklaring av hva som legges i begrepet, fremstår urealistisk. Det som er klart er at de forståelsene av risiko som fremkommer historisk og i nåtid på ulike samfunnsområder, til enhver tid preges av de kunnskapsdiskursene og kulturelle forestillingene som er tilgjengelig og dominerende i samfunnet.

2.2 Risiko på individuelt og samfunnsmessig nivå

I dette avsnittet presenteres en kort oversikt som viser hvilke temaer som er fremtredende i risikolitteraturen. Bessant mfl. (2003) beskriver to hovedretninger i risikolitteraturen, der den ene er opptatt av risiko i samfunnets utvikling. Aktuelle drøftinger i denne litteraturen handler

om globalisering, økt usikkerhet, modernitet/postmodernitet og risikosamfunnet. Becks beskrivelse av risikosamfunnet er en av de sosiale teoriene om risiko som har fått stor innflytelse i samfunnsvitenskapelige teorier (Beck, 1992). Utgangspunktet til Beck er at moderne samfunn befinner seg i en overgang fra klassesamfunn til risikosamfunn, og at denne overgangen har betydning for subjektivitet, refleksivitet og ansvarsforhold. Risiko i klassesamfunn var forbundet med lokale og klare kollektive ansvarsforhold der for eksempel staten eller fabrikken ble holdt ansvarlig for ulykker (Arnoldi, 2009; Furedi, 1997). Noe av det som definerer vårt samfunn, er at moderniteten har medført *nye* risikoer, og at risikoen totalt har *økt* i samfunnet (Beck, 1992).

Beck (1992) hevder at en utfordring i dagens risikosamfunn er at vi fortsatt lever i troen på gamle kategorier, tradisjoner og løsninger i møte med de nye risikoene. Det er i denne spenningen eller overgangen fra industrielle klassesamfunn til moderne samfunn Beck mener at «risikosamfunnet» starter der tradisjoner slutter, og når vi ikke lenger kan ta tradisjonelle sannheter og metoder for gitt. Videre hevder han at jo mindre vi kan stole på gamle sannheter, jo mer risiko blir det å forhandle i dagens samfunn (Beck, 1998, s. 16). Sentralt i denne overgangen er at kunnskapen som var tilgjengelig for å løse problemer og fordele ansvar i klassesamfunnet, ikke strekker til i møte med modernitetens teknologi og globalisering. Dette viser seg ved at risikosamfunn kjennetegnes av usikkerhet og mangel på kunnskap om hvordan modernitetens risikoer kan håndteres. Økt tro på menneskers mulighet til å løse problemer fører imidlertid til satsing på kunnskap som kan bidra til å forebygge, eliminere og kontrollere risiko. Et annet kjennetegn ved risikosamfunn er at usikkerheten om de nye risikoene fører til at ansvarsforholdet mellom aktører i samfunnet stadig er gjenstand for endringer. Som følge av dette befinner mennesker seg i en form for konstant usikkerhet, noe som får konsekvenser for aktørers opplevelse av subjektivitet (Beck, 2009; Giddens, 1991, 2011).

Becks teorier illustrerer et makrosyn på risiko som innholdsmessig handler om konsekvenser av globalisering og modernisering på samfunnsnivå, mens et mikrosyn på risiko legger mer vekt på konkrete individuelle og sosiale praksiser. Risikoforståelser som ligger til grunn for slike individuelle og sosiale praksiser, gjenspeiles ofte i media, forskning, praksis, lovverk og styringsdokumenter. I sosialt arbeid finner vi beskrivelser av hvordan vi kan oppdage, forebygge, redusere og håndtere risiko innenfor en rekke ulike arbeidsområder, for eksempel kriminalomsorg, psykiatri og rusbehandling. I sosialt arbeid er man særlig opptatt av kunnskap om risikofaktorer i befolkningen, samt muligheter for å kartlegge, predikere og eliminere ri-

siko (Bessant mfl., 2003). Ved at risiko knyttes til konkrete risikofaktorer, blir risiko operasjonalisert, slik at profesjoner og eksperter kan få mer kunnskap om risikogrupper gjennom kartlegginger av befolkningen. Slike systematiske kartlegginger er opphavet til kategorisering av grupper eller individer som er *i risiko*, eller på engelsk *at risk* (Ericson & Doyle, 2003; Kemshall, 2003; Stanley, 2005). Kategorisering av risikogrupper skjer på grunnlag av de risikofaktorene som det fins tilgjengelig kunnskap om, og som individene i en gruppe har felles (Bessant mfl., 2003). Risikogruppene blir så utgangspunktet for forskning på og implementering av tiltak som rettes mot de risikofaktorene som er kriteriene for tilhørighet i risikogruppen. Kunnskap om risikogrupper kan på denne måten legitimere de individuelle tiltakene og intervensjonene som iverksettes i sosial praksis.

I den offentlige utredningen *Kompetanseutvikling i barnevernet* (NOU 2009: 8) nevnes risikofaktorer som et av de mest sentrale kompetanseområdene i barnevernet. Særlig nevnes behovet for mer kunnskap om risikofaktorer som *rus*, *psykisk utviklingshemning* og *psykisk helse*. Risikofaktorer fremstilles i utredningen som stabile, identifiserbare og faktabaserte elementer. Utredningen argumenterer videre med at *tidlig* kartlegging av risikofaktorer er viktig, der målet er å raskere kunne handle overfor risikogrupper. Å handle *tidlig* eller *forebyggende* fremstår med andre ord som en logisk og rasjonell konsekvens av kunnskap om risikogrupper og risikofaktorer. Dette finner vi også igjen i den offentlige utredningen *Bedre beskyttelse av barns utvikling*, der det står at *risikofaktorer er kumulative, og den totale virkningen av risiko er større enn summen av de enkelte risikofaktorene* (NOU 2012:5, s. 181). Utsagnet viser hvordan risiko fremstilles som et objektivt og kalkulerbart fenomen. Utredningens budskap er at kunnskap om identifisering og kategorisering av risikofaktorer er nødvendig for å kunne beskytte barn.

Kunnskap om risikofaktorer handler ikke bare om å *oppdage risiko*, men også å kunne *gjøre noe* for å redusere risiko (Munro, 1991). I dette perspektivet er det to grunnleggende antakelser som underbygger viktigheten av å handle så raskt som mulig. Den ene antakelsen er at risikofaktorer er identifiserbare størrelser basert på kunnskap om store populasjoner av barn og familier. Den andre antakelsen er at når risikofaktorene er identifisert, *vil* disse medføre negativ utvikling hvis man ikke handler. Risiko blir med dette ikke noe som *kan* komme til å skje, jamfør sannsynlighetsforståelser på risiko, men det *vil* skje hvis man ikke handler. Risikoforståelsen ligger her tett opptil å være det samme som *farlig* eller *skadelig*. Denne forståelsen av risiko kan forstås med bakgrunn i at også de mulige konsekvensene av risiko tas med i vurde-

ringen av hvilke handlinger som iverksettes. Særlig når det gjelder barndom, viser en slik risikoforståelse seg som gjeldende i profesjoner som arbeider med barn og unge, der *beskyttelse av barndommen* blir et overordnet formål i velferdsstaten og dermed en sentral ramme for risikoforståelser i felt som jobber med barn og unge.

En konsekvens av oppmerksomheten rundt det å kartlegge risiko og å handle tidlig er en økt etterspørsel etter mer kunnskap om risikofaktorer (Bessant mfl., 2003). Ettersom ny kunnskap om risikofaktorer ikke kan ta høyde for komplekse, sammensatte individuelle situasjoner, vil etterspørselen etter mer kunnskap om risikofaktorer stadig øke. Dette skaper et paradoks der ny forskning kan gi mer kunnskap om enkelte risikofaktorer, men kunnskapen er samtidig utilstrekkelig for å finne løsninger og sortere alvorlighet på komplekse sosiale problemer. Til tross for at økt kunnskap om risikofaktorer på individ- og gruppenivå har til hensikt å gi bedre grunnlag for utvikling av gode velferdstjenester, kan en fare derfor være at sammensatte sosiale problemer reduseres til vektlegging av risikofaktorer knyttet til barn og foreldres fysiske kropp. Dette synet på risiko kan bidra til økt ansvar hos individer for å unngå slike risikofaktorer, og til individuelle intervensjoner som rettes mot individers atferd og levemåter. Kunnskap om individuelle risikofaktorer kan med dette medføre en usynliggjøring av sosiale strukturer som årsak til sosiale problemer.

Forankringen til risikofaktorer i vitenskap kan betegnes som «the science of risk» eller «the sociology of risk» (Bessant, 2001). Som illustrert i dette avsnittet har kunnskap om risiko blitt en egen vitenskap, noe som har betydning for forståelsen av og løsninger på problemer. En sentral konsekvens av økt kunnskap om risiko er at sosiale problemer fremstår *håndterbare*. Mer kunnskap om risiko blir dermed sentralt i velferdsinstitusjonenes løsninger på samfunnets sosiale problemer. Videre har risiko som vitenskap fått betydning gjennom for eksempel kunnskap om risikofaktorer som bidrar til å styre individers atferd (Bessant mfl., 2003; Dean, 2006). Dette illustreres jevnlig i medias overskrifter, der det oppfordres til handlinger som skal gjøre oss til dyktige profesjonsutøvere og ansvarlige medborgere. Denne kunnskapen om risiko gjenspeiles i sosialpolitiske målsettinger, satsingsområder og intervensjoner på mange områder i samfunnet. Mer vekt på risikofaktorer kan forstås som et skifte fra risiko i samfunnsperspektiv til risiko i et individuelt perspektiv (Gillies, 2005; Kroken & Madsen, 2016).

Oppsummert kan vi si at utviklingen av kunnskap om risiko på individ- og samfunnsnivå har medført et økt ansvar for individer, profesjoner og institusjoner til å ta ansvar for å kontrollere risiko gjennom styring av egen og andres atferd og livsstil (Dean, 2006). Bessant mfl. (2003)

hevder at en konsekvens av det nye risikosynet er at individer blir ansvarliggjort i håndteringen av risiko, mens strukturelle samfunnsforhold usynliggjøres. Risikoforståelsene i samfunnet har derfor stor betydning for ansvarsforhold mellom individer og velferdsstaten. Dette berører blant annet barn og foreldres muligheter til et inkluderende medborgerskap, noe som vil utdypes i avhandlingens avsluttende refleksjoner.

2.3 Risiko som et sosialt konstruert fenomen

Definisjoner og forståelser av hva risiko er, og kunnskap om risiko har betydning for hvordan risiko blir meningsbærende i mange sammenhenger. Tidligere har det blitt vist hvordan risikolitteratur omfatter en rekke temaer på individ- og samfunnsnivå, mens dette avsnittet handler om det *grunnleggende* synet på kunnskap som ligger til grunn for ulike risikoforståelser. Felles for alle perspektiver på eller teorier om risiko er at de har et vitenskapsteoretisk ståsted. Det vil si at det alltid vil være noen forforståelser om risiko som legges til grunn for hvordan risiko kommer til uttrykk og gis mening i teori og praksis. I kommende avsnitt presenteres to slike syn som representerer ulike ståsteder i forståelsen av risiko. Avhandlingen legger til grunn et sosialkonstruksjonistisk perspektiv, og presentasjonen vektlegger derfor dette.

Grunnleggende kan vi si at det fins ulike ontologiske og epistemologiske syn på risiko. Ontologi betegner læren om eksistens eller væren. Det handler om hvilket syn man har på virkeligheten, og fremkommer gjennom perspektiver, teorier og modeller. Epistemologi betegner læren om vitenskap eller kunnskap, altså hvordan vi kan få kunnskap om det som eksisterer, gjennom metoder. Ontologi og epistemologi handler derfor begge om hvordan vi kan få kunnskap om verden, der det ontologiske spørsmålet handler om hva som er virkelighetens vesen, mens epistemologien søker å få kunnskap om denne virkeligheten (Denzin & Lincoln, 2011; Hollis, 2002). Epistemologiske og ontologiske grunnsyn står dermed i tett forbindelse med hverandre, og all forskning er eksplisitt eller implisitt basert på grunnleggende forståelser om hva som kan forskes på, og hvordan kunnskap om forskningens objekt kan oppnås.

Når det gjelder risiko, fins det et kontinuum av syn på risiko fra et realistisk¹ til et sosialkonstruksjonistisk syn på risiko (Lupton, 1999). Disse to vitenskapsteoretiske ståstedene repre-

¹ Med realistisk syn her menes et syn basert på den vitenskapsteoretiske retningen realismen. Det må ikke forveksles med realistisk i betydningen «virkelig» eller lignende.

senterer ulike antakelser om hva risiko består av i sitt vesen, og hvordan vi kan oppnå kunnskap om risiko. Realismen regnes som en vitenskapsteoretisk retning med noen av sine røtter i empirisme og logisk positivisme (Strydom & Delanty, 2003). Felles for retninger tilhørende realismen, eller det som omtales som et realistisk syn i fortsettelsen, er en målsetting om å *forklare* fenomener best mulig (Hedström & Ylikoski, 2010). Innenfor det realistiske synet forutsetter vi at risiko er noe som eksisterer objektivt, og som vi kan få konkret kunnskap om (Lupton, 2013). Denne kunnskapen antar vi kan utvikles gjennom datainnhenting, for eksempel gjennom kartlegging, observasjon og samtaler. Disse dataene betraktes mer eller mindre som avspeilinger av virkeligheten. Det realistiske synet innebærer dermed en ontologi og epistemologi som antar at det fins en virkelighet om risiko som *kan* avdekkes, og at det *er* mulig å produsere kunnskap om risiko. Dette innebærer at kunnskapsproduksjonen bør være så objektiv som mulig, blant annet ved at forskerens subjektivitet ikke bør få stor innflytelse i forskningsprosessen (Denzin & Lincoln, 2011). Utgangspunktet legger til grunn at det faktisk eksisterer risikoer i verden, og at disse risikoene kan bli avdekket gjennom objektiv forskning. Et realistisk syn innebærer dermed en forforståelse om at risiko eksisterer uavhengig av menneskers språk, virkelighetsoppfatninger, kultur og kunnskap om den (Lupton, 2013).

Røttene til realismen – den klassiske positivismen, empirismen og logisk positivisme – har de siste tiårene tapt terreng til fordel for ulike nyere varianter av realismen (Bhaskar, 2013; Danermark, Ekstrom, & Jakobsen, 2001; Justesen & Mik-Meyer, 2012). Disse nye retningene, for eksempel kritisk realisme, erkjenner at det ikke er alt som kan avdekkes, men holder fast på idealet om å produsere mest mulig objektiv kunnskap. Metoder for å få kunnskap må derfor ta utgangspunkt i det vi *kan* få vite noe om, og dermed også få *forklaringer* på. Disse forklaringene kan være kausalforklaringer, mekanisme-baserte forklaringer, funksjonelle forklaringer eller rasjonelle forklaringer. Felles for disse er mål om å kunne *forklare* risiko ut fra et naturvitenskapelig ideal om at det eksisterer generelle lover (Davidson, 2001; Elster, 2007; Hedström & Ylikoski, 2010; Hempel, 1994). Dette forutsetter at vi gjennom forskning *kan* produsere kunnskap om for eksempel hvilke barn som er i risiko. Denne kunnskapsformen innebærer gjerne en utregning av risikofaktorer basert på statistisk kunnskap om store populasjoner, noen ganger kombinert med skjønnsvurderinger. Hensikten kan være å trekke slutninger eller predikere om fremtiden, for eksempel å beregne risiko i betydningen *sannsynlighet* for at en hendelse kommer til å skje (Hempel, 1994; Parsloe, 1999).

En del av kritikken mot realismen og andre mer positivistiske retninger har handlet om at sosiale fenomener må forstås som fundamentalt annerledes enn naturfenomener. Sosiale fenomener og menneskelig aktivitet verken kan eller bør derfor måles ut fra naturvitenskapelige kriterier. Særlig har empirismen fått kritikk for sitt skarpe skille mellom analytiske og syntetiske utsagn, da kritikerne mener at det ikke er mulig å lage en distinksjon mellom logiske sannheter og meninger (Quine, 1951). Dette handler blant annet om at det i for eksempel analyse av sosiale fenomener ikke er enkeltsetninger som testes, slik som i hypoteser, men hele teorier med tilhørende grunnleggende antakelser (Rosenberg, 2008). Dette får den konsekvens at analyser av virkeligheten alltid vil ha et teoretisk utgangspunkt med forutbestemte antakelser, der målet er å oppnå større forståelse. Også i sosialt arbeid og andre humanistiske disipliner har forskning som bygger på positivismen blitt kritisert for å ha et for statisk eller essentialistisk syn på mennesker. Kritikerne mener at en fare med positivistisk forskning på sosiale fenomener kan føre til ekskluderingsmekanismer som blant annet sorterer mennesker ut fra gitte kategorier (Donzelot & Deleuze, 1997; Fahlgren, 1999; Fylling, 2008; Grue, 2016; Järvinen & Mik-Meyer, 2003; Neumann, 2007; Villadsen, 2007).

Som en reaksjon på positivistisk forskning om risiko er det i nyere tid lagt vekt på risiko som et sosialt konstruert fenomen. Disse risikoteoriene har ståsted i sosialkonstruksjonismen, der det stilles spørsmål ved hvordan det er mulig å oppnå kunnskap om risiko i det hele tatt (Lupton, 2013). De sosiale og kulturelle sidene ved risiko vektlegges gjennom en erkjennelse av at ulike kulturer oppfatter risiko ulikt, og dermed også har ulike praksiser for å håndtere det (Douglas, 1992). I sosialkonstruksjonismen betyr dette en forforståelse om at kunnskapen som kan oppnås, alltid må være sosialt konstruert (Berger & Luckmann, 1971). Sosialkonstruksjonismen regnes som en form for vitenskapsteoretisk relativisme, noe som innebærer en erkjennelse av at det eksisterer ulike kunnskapsformer. Synet på kunnskap berører en viktig debatt i samfunnsvitenskapene om forholdet mellom relativisme og rasjonalitet, der svak og sterk sosialkonstruksjonisme gjenspeiler ulike grader av relativisme (Hacking, 2001; Hollis & Lukes, 1982). I svak sosialkonstruksjonisme er utgangspunktet en erkjennelse av at det eksisterer risiko i virkeligheten, men at det vi kan vite om risiko, er gjenstand for sosial konstruksjon under bestemte sosiokulturelle forhold (Burr, 2003; Lupton, 2013). I radikal eller sterk sosialkonstruksjonisme går man lenger i den relativistiske posisjonen ved å hevde at vi ikke kan vite om noe er risiko i seg selv, og at risiko kan være alt og ingenting. Det eneste vi kan få tilgang til, er de kunnskapsdiskursene og kulturelle forestillingene som inngår i konstruk-

sjoner av risiko. Med et moderat til sterkt sosialkonstruksjonistisk ståsted, som i governmentality-teorier, er man dermed opptatt av å undersøke hvilke *diskurser om risiko* som bidrar til å konstruere ulike forståelser og praktiseringer av risikoforståelser i dagens samfunn. Det er i dette ståstedet vi kan finne tilnærminger og teorier som tar utgangspunkt i blant annet diskursteorier, der målet er å synliggjøre forholdet mellom kunnskapssystemer og styringsmekanismer (Dean, 2006; Foucault, 1993; Lupton, 2013).

Graden av relativisme gjenspeiles i sosialkonstruksjonistiske teorier om risiko. Tre sosialkonstruksjonistiske tilnærminger illustrerer mangfoldet av syn på risiko, selv innenfor samme vitenskapsteoretiske tradisjon (Lupton, 1999). I *risikosamfunnsteoriene* oppfattes risiko som noe som eksisterer objektivt i verden, men samtidig erkjennes det at forståelsen av risiko endres i takt med fortolkningene av den. Risiko i senmoderne samfunn karakteriseres av globalisering og usikkerhet, og det har medført endringer i hvordan aktører oppfatter og forholder seg til risiko (Beck, 1992, 1998). I risikosamfunnsteoriene legges det vekt på at det produseres nye risikoer hele tiden, og at de nye risikoene har ukjente konsekvenser. Risikoene endrer seg i tillegg mens vi vurderer dem, og vi lever derfor i en verden der nye farer oppstår rundt hvert hjørne (Giddens, 2011). Farene rundt oss påvirker oss til å bli mer refleksive, og gjør at vi konstant må ta stilling til valgene våre og konsekvensene av dem. Risikosamfunnsteoriene kan sies å omhandle risiko i et globalt perspektiv, og de betegnes som svakt sosialkonstruksjonistisk (Lupton, 1999).

Den andre sosialkonstruksjonistiske tilnærmingen til risiko handler om at risikoforståelser er gjenstand for subjektive, sosiale, kulturelle og historiske forhold (Bessant, 2001; Parton mfl., 1997; Scourfield & Welsh, 2003). Disse *kulturelle og symbolske tilnærmingene* er opptatt av *hva* som oppleves som risiko i hvert enkelt tilfelle, og kan forstås som en reaksjon på Becks teorier om *ett* risikosamfunn. Antropologen Mary Douglas (1992) er en av dem som har hatt stor innflytelse på utviklingen av en sosialkonstruksjonistisk tilnærming til risiko gjennom sin forskning på hvordan forskjellige kulturer oppfatter risiko ulikt, og dermed også har ulike praksiser for håndtering av risiko. Risiko forstås dermed som et situert fenomen der sosiokulturelle og symbolske sider ved en situasjon innvirker på hvorfor noe blir oppfattet som risiko, og noe ikke. Dette innebærer at det åpnes for at det fins ulike syn på risiko, og at det kan eksistere flere mulige «sannheter» om risiko avhengig av den sosiokulturelle konteksten. Det blir i denne sammenhengen mer relevant å snakke om ulike *risikokulturer* enn *ett* risikosamfunn. De kulturelle og symbolske tilnærmingene er spesielt opptatt av å undersøke hvordan

kontekstuelle forhold har avgjørende betydning for de risikoforståelsene som oppstår (Bessant, 2001; Parton mfl., 1997; Scourfield & Welsh, 2003).

Den tredje sosialkonstruksjonistiske tilnærmingen til risiko er *governmentality-teorier*. I disse teoriene fokuseres det på sammenhenger mellom kunnskapsdiskurser og styringsteknologier. Utgangspunktet i *governmentality-teoriene* er at risiko ikke er noe i seg selv, men at det vi *opplever* som risiko, er et produkt av historiske og sosiokulturelle diskurser om risiko i samfunnet. Videre legges det vekt på hvordan diskursene bidrar til endret subjektivitet i samfunnet og hvordan diskursene regulerer institusjonelle og kulturelle praksiser (Dean, 2006; Villadsen, 2007). Disse teoriene er mindre opptatt av å definere eller få kunnskap om *hva* som er risiko, og *hvordan* risiko kan vurderes, men retter i stedet blikket mot hvordan *kunnskap* om risiko inngår i *styrings- og kontrollmekanismer* i velferdsstaten. Avhandlingen posisjonerer seg i dette ståstedet, og *governmentality-teorier* blir derfor mer utdypet i avsnitt 2.4.

Felles for de sosialkonstruksjonistiske tilnærmingene er et ønske om å få kunnskap i form av *økt forståelse* av sosiale fenomener (Bacchi, 2009; Denzin & Lincoln, 2011; Taylor, 2001). Det vil si at økt forståelse av kunnskapen om risiko er forbeholden og avhengig av en rekke ikke-kontrollerbare og subjektive forhold (Rosenberg, 2008). Kunnskap om risiko konstrueres med andre ord på bakgrunn av ulike kunnskapssystemer og virkelighetsforståelser i en sosial kontekst (Barnes, 1981; Hacking, 2001). I sosialkonstruksjonismen er man videre opptatt av intersubjektivitet og meningsdanning i den sosiale konstruksjonen. Det innebærer en erkjennelse av at synet på risiko er avhengig av hvilke virkelighetsforståelser og perspektiver som tas i bruk (Tranøy, 1986). Sosialkonstruksjonistiske tilnærminger fremstilles ofte som en motsetning til mer positivistiske tilnærminger, men kan paradoksalt nok komme i fare for selv å hevde «sannheten» i sin kritikk av andre epistemologiske ståsteder (Hacking, 2001). Sosialkonstruksjonismen har blant annet fått kritikk for å legge for ensidig vekt på *hvordan* kunnskap konstrueres i språklige diskurser, i stedet for å bidra mer til mer nyttig kunnskap *om* de sosiale fenomenene (Hacking, 2001; Hammersley, 2008). Annen kritikk mot sosialkonstruksjonismen har handlet om hva som er objektet for konstruksjonen. Hacking (2001) tar opp relevante spørsmål om hva det er som er gjenstand for konstruksjon, og om alt i verden bare består av sosiale konstruksjoner. Konstruerer vi sosialt at et barn er i risiko? Eller er det *ideen* om barnet i risiko som konstrueres sosialt? På samme måte kan vi spørre om andre grupper; er for eksempel arbeidsledige sosialt konstruerte, eller er det arbeidsledighet som et fenomen som er konstruert? Hacking (2001) hevder at det i mange tilfeller er *ideene* om noe som blir sosialt konstruert, selv om det språklig ofte kan fremstilles som noe annet. For eksempel så blir det absurd å hevde at et barn

i fare er en sosial konstruksjon og ikke noe reelt. I tråd med dette legger avhandlingen til grunn at det er *ideene* vi har om «barn i risiko», som kan sies å være en sosial konstruksjon, og at disse ideene kan variere ut fra tid og sted. Ved å fremheve at konstruksjoner gjelder *ideer* om risiko, synliggjør dette at de gjeldende ideene om hva som oppfattes som risikabelt, til enhver tid ikke er uunngåelige eller konstante (Hacking, 2001). Slike problemstillinger – om det er ideene om risiko eller risiko i seg selv som konstrueres – illustrerer forskjellen mellom en epistemologisk eller ontologisk relativisme. I avhandlingen legges det vekt på å utforske de kunnskapsformene om risiko som er tilgjengelig, og hvordan de får betydning i sosial praksis, altså en form for epistemologisk relativisme. Avhandlingen tar med andre ord i mindre grad stilling til risiko som et ontologisk undersøkelsesobjekt.

2.4 Et governmentality-teoretisk perspektiv på risiko

I avhandlingen anvendes governmentality-teorier særlig i analysen av risikoforståelser i barnevernfeltets institusjonelle praksis og politikk. Governmentality-teoriene tar utgangspunkt i at de sosialt konstruerte ideene om risiko er *en* måte å representere verden på som gjør at den oppleves håndterlig (Dean, 2006). Governmentality-teorier vektlegger at risiko ikke er et entydig, konstant og objektivt fenomen, og at risikoforståelser alltid er et produkt av historiske og sosiokulturelle diskurser i samfunnet. Ewald (1991) beskriver for eksempel at både alt og ingenting kan være en risiko, og at synet på risiko er avhengig av hvem som analyserer situasjonen. Hva som defineres som *barn i risiko*, er et eksempel på dette, noe som vises gjennom historiske og kulturelle variasjoner i oppfatninger om barndom og foreldreskap. Tidligere måtte for eksempel barn hjelpe til med husarbeid og gårdsarbeid, både fordi det var nødvendig for husholdningen, og fordi barns deltakelse i hverdagslivet ble ansett som en viktig del av barns oppdragelse og dannelse (Ariès, 1980). I dag er det rådende synet i mange vestlige kulturer at barn må beskyttes og skjermes fra opplevelser som oppfattes som skadelige eller risikofylt (Gillies, 2008). Et eksempel på det er at barnarbeid i mange land nå verken aksepteres eller er lovlig. Den ideelle barndommen i vestlige land består i dag av tilrettelagte aktiviteter for barnet, for eksempel skole, fritidsaktiviteter og lek (Lee mfl., 2014). Sosiokulturelle og historiske forhold har med andre ord stor betydning for hvilke syn på og kunnskapsformer om risiko som fremstår gyldige i ulike kontekster. Governmentality-teorier går imidlertid lenger enn de sosiokulturelle og symbolske tilnærmingene i å ikke bare erkjenne at det fins ulike forståelser av risiko, men

de tar også til orde for at risikoforståelser har konsekvenser for blant annet identitetskonstruksjoner og individers selvforståelser.

Selve begrepet *governmentality* brukes ofte som en betegnelse på en moderne styringsmentalitet i vestlige samfunn som handler om en indirekte styring av individer (Dean, 2006; Donzelot & Deleuze, 1997; Foucault, Burchell, Gordon, & Miller, 1991). Den moderne styringens mentalitet muliggjøres gjennom bruk av vitenskap og kulturelle forestillinger som er innvevd i menneskers virkelighetsforståelser og samfunnsstrukturer (Engebretsen & Heggen, 2012; Foucault, 1980). I samfunnet vil noen epistemologiske syn på risiko dominere, og disse blir ofte en integrert del av våre ideer om og forståelser av risiko og hva vi som fornuftige medborgere bør gjøre for å håndtere den (Dean, 2006; Donzelot & Deleuze, 1997; Foucault mfl., 1991). Hensikten med å anvende *governmentality*-teorier i en analyse av barnevernfeltet blir da å synliggjøre de ideene om risiko som inngår i moderne styring, samt å utforske hvilke konsekvenser de har for institusjonelle logikker og aktører i feltet (Dean, 2006).

Innen *governmentality*-teorier stilles det kritiske spørsmål til hvordan noen kunnskapsformer om risiko kategoriserer hele eller deler av populasjoner til å være i risiko, særlig det brede «youth at risk» (Bessant mfl., 2003; Kemshall, 2002; Swift & Callahan, 2009; Webb, 2006). Kategoriseringer av slike risikogrupper viser seg å ha likhetstrekk med sosiologiske teorier om avvik (Goffman, 1963). Et av likhetstrekkene handler om inkluderings- og ekskluderingsmekanismer, der individer deles inn i dem som er i risiko, og dem som ikke er det. Risiko kan dermed betraktes som en ny måte å håndtere normalitet og avvik på. Ifølge Bessant mfl. (2003) kan kunnskap om risiko sies å være en del av velferdsstatens styringsteknologier. En konsekvens av konstruksjonen av risikogrupper er for eksempel økt satsing på forskning, intervensjoner og programmer som målrettes mot risikogruppene og de profesjonene som jobber med risikogruppene.

Governmentality-teorier kan brukes til både å utforske risikoforståelser, men også til å analysere hvilken betydning de har for sosial praksis, for eksempel hvordan institusjonelle identiteter konstrueres ut fra risikoforståelser. Det vil si at risikoforståelser uunngåelig også vil ha betydning for aktørene i feltet. For sosialarbeidere i barnevernet innebærer kunnskap om risikoforståelser at de har en ekspertise som får betydning for hvordan det profesjonelle ansvaret forvaltes og utøves. Sosialarbeidernes kompetanse, mandat og de institusjonelle rammene er tett for-

bundet i sosial praksis, og de institusjonelle prosessene har stor innvirkning på hvilke identitetskonstruksjoner som er mulige og gyldige i barnevernfeltet. Disse prosessene skjer i et samspill mellom dominerende risikoforståelser, institusjonell logikk og samfunnsmessige diskurser. Dette innebærer at både sosialarbeideren og brukerne inntar og tilskrives bestemte identiteter som har betydning for sosial praksis (Green, 2007; Joffe, 1999; Järvinen & Mik-Meyer, 2003; Villadsen, 2007).

Konstruksjoner av identiteter har betydning for menneskers identitet og handlingsmuligheter. Sagt med andre ord blir konstruksjonene av institusjonelle identiteter *objekter* for forskjellige former for makt (Mik-Meyer & Villadsen, 2007). Dette kan vise seg i form av *maktteknologier* som preger den institusjonelle logikken i barnevernfeltet. Eksempler på dette er innholdet i profesjonsutdannelse, styringsdokumenter, forskningsatsinger, lovverkets formuleringer og utforminger av velferdstjenester. Den institusjonelle logikken er videre forbundet med hvordan velferdsstatens institusjoner er organisert, både nasjonalt og lokalt. Maktteknologier kan også vise seg i form av eksplisitte og implisitte idealer som mennesker retter mot seg selv, også kalt *selvteknologier* (Dean, 2006). Selvteknologier kan for eksempel være forventninger foreldre retter mot seg selv, og vises gjennom handlinger for å skaffe seg kunnskaper og ferdigheter gjennom nettverk, eksperter og institusjoner. Slike makt- og selvteknologier blir en del av individers selvforståelse, der det oppleves rasjonelt og fornuftig for medborgere å handle i tråd med de dominerende idealene i samfunnet. Koblingen av makt- og selvteknologier medfører at styringen ikke oppfattes som tvingende og dominerende, men som produktiv, frivillig og selvvalgt (Foucault, 1980; Villadsen, 2007). Den skjulte makten oppleves frivillig, fordi både makt- og selvteknologier er forankret i dominerende diskurser og verdier i samfunnet. Maktformer kan vise seg på ulike nivåer, og de påvirker både sosial og institusjonell praksis. Dette kan komme til uttrykk i form av standardisering og regulering av velferdsinstitusjonene (O'Connor & Robinson, 2008). Slike reguleringer kan vise seg som sosialpolitiske føringer om bestemte satsinger som legitimeres i de kunnskapsformene og verdiene som det er kollektiv enighet om i en bestemt kultur og tidsperiode (Villadsen, 2007).

Sentralt i governmentality-teorier er hvordan styringsregimer påvirker ansvarsforholdet mellom staten og individer. Det hevdes blant annet at det har skjedd en forskyvning av ansvar i nyliberale styringsregimer, der økt ansvar har blitt overført individer og profesjoner (Kemshall, 2002). Ansvarsoverføringen skjer ved hjelp av maktteknologier, der ansvaret oppleves frivillig og selvvalgt. Ansvaret er imidlertid tett forbundet med individers rettigheter og

plikter som medborgere. O'Connor og Robinson (2008) argumenterer for at rettigheter knyttet til medborgerskap er kjernen i de fleste velferdsstaters styringsideologier. Sosiale rettigheter kan være rett til utdanning, helse og velferdstjenester som barnevern, trygd og pensjoner. Marshall (2006) hevder imidlertid at retten til for eksempel utdanning ikke utelukkende er en sosial rettighet, men også en *plikt* som det forventes at man benytter seg av for å være en ansvarlig medborger med tilhørighet i samfunnets fellesskap. Det skapes dermed idealer i samfunnet om hva som er den ideelle medborgeren, og gjennom disse idealene reguleres individers handlinger og valg gjennom ulike former for selvstyring.

Idealer knyttet til foreldrerollen handler mye om å forebygge og håndtere risiko for barn, og slik vise ansvarlighet som medborgere i samfunnet (Kemshall, 2003). Slike idealer kan være at foreldre opplever at det er nødvendig å gå på kurs og få veiledning om barns utvikling. Disse handlingene blir resultatet av selvteknologier foreldre tar i bruk for å få status som gode foreldre. Til tross for at sosiale rettigheter i senmoderne samfunn har gitt foreldre og barn økt frihet og autonomi, er det nettopp denne friheten og autonomien som er grunnlaget for statlig styring av foreldreskap og barndom (Garland, 1997; Green, 2007; Rose, 1999). Det hevdes at i barnevernfeltet handler denne styringen særlig om normalisering og regulering av barn og familier gjennom en kombinasjon av makt- og selvteknologier (Donzelot & Deleuze, 1997; Egelund, 2003; Villadsen, 2007). Governmentality-teorier kan i så måte bidra til å utforske hvilke kunnskapsformer og idealer som muliggjør disse makt- og selvteknologiene som konstruerer og opprettholder ideer om normalitet og avvik (Dean, 2006; Foucault mfl., 1991; Villadsen, 2007).

Oppsummert gir kapittel 2 et innblikk i mangfoldet som teorier, kunnskapssyn og ideer om risiko representerer. De ulike perspektivene viser at hva som oppfattes som risiko, er et sammensatt og komplekst fenomen på en rekke samfunnsområder. I avhandlingen legges det til grunn et ønske om å få mer innsikt i hvilke risikoforståelser som fremstår meningsbærende og logiske i barnevernfeltets institusjonelle praksis. Senere i avhandlingen vil det bli diskutert hvordan risikoforståelsene også har betydning for blant annet medborgerskap og ansvarsforhold mellom familier og velferdsstatens institusjoner.

3.0 Diskurser og utvikling i barnevernfeltet

I dette kapitlet presenteres kunnskapsdiskurser om foreldreskap og barndom som har relevans for risikoforståelser i barnevernfeltets institusjonelle praksis. I likhet med risikoforståelser er ideer og diskurser om barndom og foreldreskap påvirket av de kulturelle forestillingene og kunnskapsdiskursene som til enhver tid eksisterer i samfunnet. Dette kommer også til uttrykk gjennom den sosialpolitiske utviklingen i barnevernfeltet. Dette kapitlet tar sikte på å beskrive noen sentrale kunnskapsdiskurser om barndom og foreldreskap som kan kaste lys over de risikoforståelsene som er meningsdannende i barnevernfeltet. Til slutt i kapitlet vil det trekkes noen historiske linjer som illustrerer hvordan *beskyttelse av barndommen* har blitt et uttrykk som kan forklare fremtredende risikodiskurser i barnevernfeltets utvikling.

3.1 Kunnskapsdiskurser om barn og barndom

Avhandlingen legger til grunn en forståelse av at ideer om barn og barndom er historiske og sosiokulturelle konstruksjoner (Burman, 2008; James & Prout, 2015). Barndom som historisk og sosiokulturell konstruksjon fremkommer blant annet i analysen til Ariès (1980), der det hevdes at barndom som et selvstendig fenomen ikke eksisterte før på 1600-tallet. Før 1600-tallet ble barn frem til syv-årsalderen betraktet som et yndig leketøy, mens eldre barn ble ansett som arbeidskraft. Ariès hevder at barndommen oppsto som en egen periode i livet samtidig med innføringen av obligatorisk skolegang. På den tiden var også behovet for barns arbeidskraft i hjemmet redusert som følge av ny teknologi i overgangen til industrialiserte samfunn. Ariès (1980) beskriver hvordan vektlegging av barndommens renhet i kropp og sjel på 1700-tallet viste seg i et hygienisk og religiøst blikk på barn. Andre barndomsforskere har kritisert analysen til Ariès, blant annet for bagatellisering av barndommens brutalitet i tidligere tider (DeMause, 1974; Pollock, 1983; Tiller, 2000).

Til tross for ulike syn på barndommen og hvordan denne opplevdes for barn, er det en viss enighet i forskningen om at barn ble egne subjekter fra 1700-tallet og utover. Horverak (2006) viser til at denne subjektiviteten ikke må forveksles med dagens barnevernsdebatt om barns juridiske rettigheter og aktørstatus. Historisk må ideen om barn som subjekt fortolkes i betydningen en økende bevissthet om at barn har egne behov og går gjennom utviklingsstadier, og at barn dermed er fundamentalt annerledes enn voksne. Den økte bevisstheten om barn som

subjekt på 1700-tallet medførte blant annet opprettelse av helserelevante tiltak, egne institusjoner for barn og lover som ga barn rett til beskyttelse. Filantropien var opptatt av å få mer kunnskap om barn gjennom kartlegging og statistiske undersøkelser, men også å anvende denne kunnskapen i praksis på institusjoner for barn. Den systematiske koordineringen av ulike former for tiltak, institusjoner og forskning regnes som forløperen til profesjonelt sosialt arbeid (Egelund, 1997). Det ble blant annet utviklet pedagogiske modeller der hensikten var å kontrollere og begrense fattige barns selvstendighet (Donzelot & Deleuze, 1997). Nye lovverk og reguleringer ble iverksatt med mål om å reformere barns oppvekst. Hensikten med reguleringene var todelt: å beskytte barn mot farer og å beskytte samfunnet mot farlige barn. Den samfunnsmessige utviklingen førte til at særlig familien ble betraktet som en viktig arena for sosialisering og oppdragelse av barn. Dette medførte at familien ble et viktig objekt for politisk, pedagogisk og religiøs styring og kontroll (Foucault, 1980).

Den økte oppmerksomheten på barnet som subjekt og med verdi i seg selv har hatt stor innvirkning på kunnskapsproduksjonen om barn og barndom. En viktig del av denne kunnskapsproduksjonen har røtter i utviklingspsykologiske retninger som kan spores tilbake til fremveksten av vitenskapelige disipliner på 1900-tallet (Vik, 2014; Wells, 2011). Sentralt i bidragene til ny kunnskap om barn var psykologisk forskning på større barnepopulasjoner (James, Jenks, & Prout, 1998). Barns kroppslige, kognitive og åndelige utvikling ble kartlagt, målt og gjort til gjenstand for intervensjoner og tiltak innenfor medisinen, pedagogikken og psykiatrien. Utviklingen av psykologiske kunnskapsformer om barn, også kalt «psy-disipliner», har bidratt til redskaper og teknologi som muliggjør identifisering av normal og unormal utvikling hos barn (Egelund, 1997; Hendrick, 2003; Hennem, 2010; Rose, 1998; Vik, 2014; Wells, 2011). «Psy-disiplinenes» kunnskapsformer og redskaper er dermed godt egnet til organisering av barns opplæring, oppdragelse og dannelse med normalitet som omdreiningspunkt (Donzelot & Deleuze, 1997).

Av psykologisk forskning på barn har teorier om tilknytning fått spesielt stor innflytelse. Disse teoriene vektlegger betydningen av en tett relasjon mellom barn og en voksen omsorgsperson, og det anses som viktig at denne relasjonen oppstår tidlig i barnets liv. Mangler i tilknytningens styrke og innhold anses å ha konsekvenser for barnets utvikling og tilpasningsevne senere i livet (Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 2015; Bowlby, 2008). Teoriene om tilknytning kan forstås som begynnelsen på en utvikling som fremhever *barns behov* (Woodhead, 1997). Dette har blitt et uttrykk som brukes ofte, men i mindre grad fremkommer det eksplisitt at det kan eksistere ulike forståelser av hva som fortolkes som *barns behov*. Når

det argumenteres for noe med begrunnelse i *barns behov* uten å redegjøre for meningsinnholdet, står uttrykket i fare for å tolkes som noe generelt i alle barns psyke og biologi. Videre vil et slikt statisk syn på hva barn bør ha, fremme bestemte sosiokulturelle forståelser av hvilke elementer som er viktig for det enkeltes barns utvikling (Woodhead, 1997, s. 66). Begrunnelser av handlinger med *barns behov* fremstår imidlertid ofte objektive og uavhengige av de kulturelle normene, subjektive oppfatningene og verdiene som legges til grunn for barndomsforståelser.

Kunnskap om barns behov har stått sentralt i utviklingen av modeller og teknologier som skal bidra til risikohåndtering i velferdsstatens institusjoner. Flere studier viser blant annet at forståelsesmodeller i det norske barnevernet i stor grad er dominert av utviklingspsykologiske og medisinske kunnskapsdiskurser (Andenæs, 2004; Backe-Hansen, 2001a; Egelund & Sundell, 2001; Hennem, 2015; Juul, 2010; Midjo, 2010; Vindegg, 2011). Denne utviklingen kan forklares med at «psy-disiplinene» har fylt et marked i sosialt arbeid, samtidig som «psy-disiplinenes» kunnskapsformer fremstår rasjonelle og effektive for å løse sosiale problemer (Healy, 2014). Et konkret eksempel på dette i Norge er utviklingen av standardiserte risikokartleggingsskjermer som landets barnevernkontorer har blitt kurset i (Kvelling, 2010). Lignende utvikling finner vi i de fleste vestlige land, der en rekke ulike varianter av standardiserte verktøy for å kartlegge risiko har blitt utviklet (Kemshall, 2002; Parsloe, 1999; Webb, 2006).

Større vekt på risiko og beskyttelse av barndom har gitt grobunn for utvikling av redskaper for profesjoner med barn som målgruppe (Vik, 2014). Kartleggingsverktøy er et redskap som er ment å gi en oversikt over ulike risikofaktorer knyttet til barn og familier i risiko. Barnets reise fra fødsel til voksen kan beskrives som *fylt med risiko som kan skade barns normale utvikling* (Wells, 2011, s. 19). Kjerneoppgavene til profesjoner som jobber med barn, er å anvende kunnskap for å unngå eller redusere de risikoene som anses skadelige for barn. Søken etter anvendelige universelle og a priori-teorier om barns utvikling og tilknytning kan ha bidratt til at psy-disiplinene har fått en sentral posisjon hos profesjonsutøvere (Cole, 1998). Forankringen i vitenskap er i samsvar med den økte oppmerksomheten om kunnskapsbasert praksis i profesjonsutøvelsen (Healy, 2014, s. 54). I offentlige styringsdokumenter etterspørres for eksempel evidensbaserte tiltak i arbeid med barn og unge. Dette illustreres blant annet i NOU 2012: 5, *Bedre beskyttelse av barns utvikling*, der det står at «utvalget anbefaler at det legges til rette for at barneverntjenesten får tilgang til evidensbaserte tiltak som har som mål å for-

bedre omsorgskompetansen til omsorgspersonene for barn i alle alderstrinn og utviklingsnivå» (NOU 2012:5, s. 16). Utvikling av kunnskapsformer berører dermed ikke bare den institusjonelle praksisen, men er påvirket av samfunnsmessige trender og sosialpolitiske føringer.

Det kan med rette hevdes at det fins forskning som kan bekrefte tilknytningsteoriens validitet, og at disse teoriene har bidratt med mye for profesjoner som jobber med barn. Samtidig kritiseres denne forskningen for å basere seg på universelle, normative slutninger om hva en god barndom, omsorg og tilknytning er (Backe-Hansen, 2004; Lee mfl., 2014; Quinn & Mageo, 2013; Woodhead, 1999). Noe av kritikken handler om hvordan tilknytningsforskningen har sitt fundament i bestemte europeiske og amerikanske middelklasseforestillinger om hva en god forelder og god omsorg er. Det hevdes derfor at tilknytningsforskningen er etnosentrisk i sin mangel på flerkulturelle, kjønnete og klassebetingete forståelser av tilknytning (Quinn & Mageo, 2013). Videre kritiseres tilknytningsteorier om barns behov for å bygge på en patologisk tilnærming, der diagnoser settes ut fra konstruksjoner og prediksjoner om barns fremtidige utvikling. Det påpekes at tilnærminger basert på barns behov ofte fremheves som vitenskapelig kunnskap, noe som tildekker at tilnærmingene er både normative og politiske. En fare ved tilnærminger som fremstiller barns behov som noe objektivt, kan derfor være at de ikke bare bygger på etnosentriske normer, men at de kan skape diskriminerende praksiser (Woodhead, 1997).

Flere konsekvenser av manglende kulturelle og klassemessige betingelser i tilknytningsteorier og andre psykologiske teorier er drøftet av flere forskere (Gillies, 2008; Hays, 1998; Juul, 2010; Lareau & Shumar, 1996; Lee mfl., 2014; Midjo, 2010; Parton mfl., 1997; Sommer, 2005; Vindegg, 2011). Blant annet hevdes det at psykologiske teorier kan medføre stereotyper av individer og løsninger på problemer, da de historiske og politiske forståelsesrammene som muliggjør bestemte former for praksis indirekte utelukker sosiokulturelle forståelsesmåter (Jack, 1997, s. 660). En annen konsekvens er at profesjoner utelukkende søker i *foreldrenes* egenskaper, atferd og samspill med barnet etter forklaringer på barnets unormale utvikling (White, 1998). Blant annet impliserer utviklingspsykologiske kunnskapsformer et vestlig syn på to foreldre som ansvarlig for å dekke *barns behov*, at *barns behov* kan formuleres uavhengig av kontekst, og at *barns behov* kommer foran voksnes behov. Ved usikkerhet om foreldre dekker barns behov, blir profesjoner og institusjoner bekymret for barnets utvikling og/eller om barnet er i *risiko*. Ifølge White (1998) fremstår normal utvikling i utviklingspsykologi som et biologisk, determinert fenomen som forutsetter at det eksisterer universelle organiske strukturer i barnet. Paradokset er at ved «unormal» utvikling er det ikke i biologien

det søkes forklaringer, men i foreldres omsorgspraksiser. I slike forklaringsmodeller kan det være vanskelig å avdekke de normative forestillingene om barns utvikling, nettopp fordi vitenskapens språk og autoritet gir modellene troverdighet.

I tillegg til psykologiske kunnskapsdiskurser har også juridiske kunnskapsformer fått en fremtredende plass i barnevernfeltet. Dette kommer til syne i blant annet lovverk, styringsdokumenter, retningslinjer, journaler og saksfremlegg. Språket i barnevernfeltet har flere innslag av ord hentet fra jus og kriminologi. Eksempler på dette er henvisning til paragrafer i saksdokumenter, men også gjennom formuleringer som *bevis* og *henleggelse*. Juridiske kunnskapsformer har også betydning for institusjonell praksis, for eksempel i saksbehandling og beslutninger i fylkesnemnda eller retten. Vi kan derfor snakke om en juridisk *diskurs* som har betydning for sosial praksis i barnevernfeltet. Utbredelsen av juridiske diskurser i barnevernet forklares med en økt usikkerhet om vitenskapen har effektive løsninger som kan redusere komplekse og sammensatte sosiale problemer. De juridiske diskursene fremstår dermed som attraktive for å skape en struktur, regler og orden i kaoset (Parton, 1991).

Det kan stilles spørsmål ved om juridiske diskurser har fått så stor betydning at de i økende grad har overtatt for medisinske og psykologiske kunnskapsformer (Parton, 1991). Dette illustreres gjennom å vise til at omsorgssvikt tidligere ble sett på som et *medisinsk-sosialt* problem der leger, psykologer og sosialarbeidere var ekspertene. I dag fremstår derimot omsorgssvikt som et *juridisk* problem, der advokaters kunnskap får en fremtredende rolle i å dokumentere og bevise at vilkårene for omsorgsovertakelse i lovverket er oppfylt (Parton, 1991, s. 18).

Andre forskere er imidlertid av en annen oppfatning og mener at psykologiske diskurser ikke er i ferd med å forsvinne (White, 1998). Tvert imot argumenteres det for at de psykologiske diskursene fortsatt eksisterer, men at de fremstilles i ny drakt ved hjelp av juridisk ekspertise og språk. Dette har medført at utviklingspsykologiske tankemåter har blitt mer motstandsdyktige og holdbare, noe som forklares med at jusens krav om bevis og sikkerhet søkes i nettopp utviklingspsykologiske kunnskapsformer. Psykologiske teorier som presenteres for eksempel i retten, gir rettsapparatet anledning til å velge de teoriene som befester moralske og politiske meninger, samtidig som beslutningene fremstilles som objektive og nøytrale (White, 1998).

Healy (2014) påpeker at selv om juridiske diskurser kan bidra til å fremme verdier som brukermedvirkning og rettferdighet, er det også grunner til å kritisk reflektere over innflytelsen disse diskursene har på sosialt arbeid. Healy tar blant annet opp utfordringer knyttet til at det juridiske språkets objektive fremstilling kan underkommunisere underliggende normer og

verdier. Dette kan bidra til at det blir vanskeligere å oppdage diskriminerende praksiser som er knyttet til klasse, kultur og kjønn. De kulturelle og normative forestillingene om barndom og foreldreskap blir dermed skjult i juridiske kunnskapsdiskurser. I barnevernet kan dette for eksempel føre til at lovverket indirekte bidrar til å fremme etnosentriske og klassebetingete normer på foreldre og barn til tross for den objektive og nøytrale fremtoningen i kunnskap, politikk og praksis (Healy, 2014).

I barnevernet i Norge har juridiske kunnskapsdiskurser inntatt en sentral rolle, og det kan sies å ha bidratt til blant annet økt troverdighet og autoritet til barnevernet (Hansen, 2015). Jus forbindes ofte med kvalitetssikring og rettssikkerhet, noe som gjenspeiles i barnevernet, der lovverk og juridiske termer aktivt brukes i dokumenter og fremstilling av saker. En tilbakevendende debatt i det norske barnevernfeltet er imidlertid hvilken type kompetanse som trengs i feltet. Dette kommer til uttrykk gjennom debatter om lengde på sosialarbeiderutdanning, utdanningenes innhold, autorisasjon av sosialarbeidere og bruk av andre profesjoner i feltet. I offentlige dokumenter tas det til orde for blant annet mer juridisk og psykologisk kunnskap i sosialarbeiderprofesjonenes utdannelser (NOU 2009:8). I dag har både jurister og psykologer stort innpass i barnevernfeltet, og de anses som nødvendige og utfyllende til sosialarbeiderprofesjonenes kunnskapsgrunnlag og autoritet (Hansen, 2015). Både juridiske og psykologiske kunnskapsformer kan imidlertid forstås å være i et konkurranseforhold til sosialarbeiderprofesjonenes kunnskapsgrunnlag. Sosialarbeiderprofesjonene arbeider for å styrke eget kunnskapsgrunnlag og har behov for å markere seg i et felt med andre profesjoner. Dette kommer til uttrykk blant annet i diskusjoner om autorisasjon for barnevernspedagoger og behovet for femårig profesjonsutdanning. Til tross for sosialarbeidernes kamp om å få jurisdiksjon² til spesifikke arbeidsoppgaver i barnevernfeltet, viser det seg at de juridiske og psykologiske diskursene er innleiret i barnevernspedagogers kunnskapsgrunnlag (Hansen, 2015; Juul, 2010). I den grad vi kan snakke om en egen overordnet «barneverndiskurs», så er juridiske og psykologiske kunnskapsformer en så stor del av «barneverndiskursen» at det kan bli en utfordrende kamp for barnevernspedagoger om den baserer seg på andre profesjoners kunnskapstradisjoner.

Risikoforståelsene i teorier om barndom knyttes i stor grad til barnets kropp og utvikling. I dette perspektivet kan risiko fortolkes som å være beskrivende for det som er annerledes, eller ulikt det som er *normalt*. Avvik fra normal utvikling anses som uønsket og potensielt skadelig

² Jurisdiksjon anvendes her på profesjoners ansvar- og myndighetsområde i et felt (Abbott, 1988).

for barnet, og det kan utløse både rettigheter og institusjonelle handlinger i velferdsinstitusjonene. Disse forståelsene av risiko har likheter med også de første beskrivelsene av risiko i sosialt arbeid, der risiko forbindes med *sårbarhet* og *farlighet* (Brearley, 1982). Sårbarhet beskrives som evnen til å bli skadet eller utsatt for fare, mens farlighet relateres til negative utfall i en katastrofal situasjon. Videre hevdes det at det ofte brukes risiko i form av sårbarhet når det handler om fysisk svake og eldre, mens risiko får betydningen farlig når det gjelder kriminalitet, rus og psykisk sykdom (Brearley, 1982). I en nyere gjennomgang av engelsk risikolitteratur vises det til at risiko i økende grad brukes i betydningen farlig også i barnevernfeltet (Stalker, 2003). Det som oppfattes som farlig, er ikke nødvendigvis akutt fysisk fare, men det farlige assosieres oftere i dag med *sannsynligheten* for negativt utfall for barnet en gang i fremtiden (Hacking, 2006; Lupton, 2013; Munro & Calder, 2005). Frykten forbundet med oppfattelsen av at risiko er noe farlig, kan forklare hvorfor psy-disiplinenes redskaper fremstår egnet i velferdsstatens forebygging av risiko gjennom programmer og intervensjoner.

Oppsummert kan det sies at noen av de viktigste endringene i kunnskapsdiskurser om barndom er at det i dag anerkjennes at barn har verdi i seg selv, og ikke bare som en kommende voksen medborger (James mfl., 1998). I vestlige land oppfattes barnet nå som en aktiv aktør i et fleksibelt, dynamisk samspill med omgivelsene, samtidig som barndommen anses som full av farer og risikoer som må forebygges og unngås. Dette har medført større vekt på å beskytte selve barndommen, der risiko har fått en sentral rolle i organiseringen av barns oppvekst og familiers hverdagsliv. Til tross for utbredelsen av kunnskapsformer om barns utvikling og barn som subjekt hevdes det at universelle teorier om barn også kan tildekke og opprettholde materielle og sosiokulturelle forhold som påvirker barns oppvekst og familiers hverdag (Sommer, 2005).

3.2 Kunnskapsdiskurser om foreldreskap

Diskurser om foreldreskap og barndom i samfunnet vil gjenspeiles i barnevernfeltets sosiale praksis. Forrige avsnitt diskuterte hvordan forskjellige kunnskapsdiskurser om barn og barndom kan ha betydning for velferdstjenester og profesjonsutøvelse i feltet. Diskurser om barn og barndom kan imidlertid vanskelig drøftes uten samtidig å forholde seg til diskurser om foreldreskap, da de er tett forbundet med hverandre. Det er en rekke betegnelser som assosieres med foreldreskap, for eksempel foreldreskapspraksiser, foreldreskapsdiskurser, forhandlinger

om foreldreskap eller foreldreskapsidealer. I avhandlingen har jeg valgt å ikke avgrense definisjonen på foreldreskap, men heller åpne opp for å utforske hvilke ideer og forståelser som ligger til grunn for konstruksjoner av hva foreldre er eller bør være. Foreldreskap forstås dermed først og fremst som et sosialt konstruert fenomen, der det erkjennes at det kan eksistere ulike forståelser av og praktiseringer av foreldreskap. Oppfatninger og idealer om foreldreskap er derfor ikke universelle eller konstante størrelser, men utformes i vekselvirkning med historiske, politiske og sosiokulturelle diskurser.

Foreldreskap handler blant annet om det å være foreldre til barn og ungdom, og hvilke krav og forventninger som stilles til foreldre i dagens samfunn. Kravene og forventningene kan være noe foreldre stiller til seg selv, eller de kan komme direkte eller indirekte fra andre parter, som privat nettverk, helsepersonell, skoler, media og barneverntjenesten. Furedi (2008) beskriver hvordan foreldrerollen tidligere var privat og tilhørte familiers hverdagsliv. I dag er foreldrerollen gjenstand for offentlig debatt og politisk styring, og foreldre betraktes som viktige *partnere* for staten i oppdragelsen av barn (Lee m.fl., 2010). Noe av det som forventes av foreldre i dag, er et sterkt engasjement og en aktiv deltakelse i barns læring og utvikling. Eksempler på dette er hvordan måltider, lek og utendørsaktiviteter blir pedagogiske arenaer der det forventes bestemte handlinger av foreldre. Også forventninger om investering av tid og penger i barns opplevelser og aktiviteter i fritid og ferier gjenspeiler idealer om foreldreskap (Lee m.fl., 2010). Disse idealene om foreldreskap kan være noe foreldre retter mot seg selv, men også barnehage, helsesøstre, skoler, lokalsamfunn og offentlige institusjoner har bestemte forventninger til utøvelser av foreldreskap. Disse forventningene og idealene om foreldreskap får betydning for hvordan profesjonsutøvere danner bilder av foreldre og barn, samt hvilke velferdstjenester som tilbys familier som ikke klarer å møte kravene som stilles.

I vestlig litteratur har en sentral del av forskningen om foreldreskap dreid seg om hvilke betydninger sosial ulikhet og kjønn har for foreldreskapspraksiser. I senere tid har det vært stilt spørsmål ved relevansen til klassebegrepet når det er snakk om sosiale ulikheter, men flere studier viser at klasse fortsatt er et relevant begrep som har praktiske konsekvenser (Clark & Lipset, 1991; Helland, 2005; Kojan, 2011; Marshall, 2006; Skeggs, 2004; Wright, 1997).

Forskning viser blant annet at klasse har betydning for familiers konstruksjoner av foreldreskap (Lareau, 2011). I en undersøkelse ble 88 familier i USA undersøkt, og det viste seg at det var klare forskjeller i utøvelsen av foreldreskapet i det som betegnes som arbeider- og middelklassen. Middelklasseforeldre var opptatt av å stimulere barns utvikling gjennom organiserte og pedagogiske voksenstyrte aktiviteter tilpasset barnets alder. Middelklasseforeldre viste seg

engasjert i barnas hverdag ved å bistå økonomisk og praktisk for å gjennomføre barnas ukentlige aktiviteter. Målet til middelklasseforeldrene var at barnet utviklet seg best mulig og utnyttet sitt potensiale, og foreldrerollen fortolkes som en tilrettelegger for denne utviklingen. I arbeiderklassen vektla foreldrene barns naturlige utvikling ved tidlig å oppmuntre barna til å selvstendighet. Foreldrerollen besto i å gjøre barn i stand til å klare mest mulig selv av praktiske og sosiale gjøremål, og fritiden til arbeiderklassebarna besto av mye fri lek uten vokseninnblanding. En viktig forskjell var dermed at arbeiderklassebarn hadde færre organiserte aktiviteter og mindre voksenkontakt. En konsekvens av så ulike foreldreskapspraksiser er at middelklassebarna lærer å tilpasse seg normer, regler og forventninger i skolesystemet og middelklasseyrker, mens arbeiderklassebarnas verdier og kunnskaper ikke anerkjennes i samfunnets middelklassestrukturer. Barna fra ulike sosiale klasser stiller med andre ord med ulike forutsetninger for å lykkes i samfunnet, noe som bidrar til å opprettholde klasseforskjeller (Lareau, 2011). Annen forskning på klasse og foreldreskap viser at arbeiderklasse mødre møter manglende forståelse og innsikt i deres livssituasjon i møte med det offentlige (Gillies, 2006). Mødre forsøker å gjøre det beste ut av vanskelige sosiokulturelle og materielle vilkår, men deres livssituasjoner og foreldreskapspraksiser møter moralsk forargelse hos middelklassen og det offentlige. Arbeiderklasse mødre opplever dette som en ekstra belastning og ytterligere marginalisering i et hverdagsliv som allerede oppleves utfordrende.

I de neste avsnittene vil jeg trekke frem noen bidrag som viser hvordan særlig morsrollen er gjenstand for kulturelle forestillinger om både væremåte, egenskaper og livsstil. En av de mest banebrytende bøkene om utøvelse av foreldreskap og kjønnsroller i to-inntektsfamilier i USA er *The second shift* (Hochschild, 1989). Husarbeid og barneoppdragelse forstås som *det andre skiftet*, forstått som det arbeidet som foregår i hjemmet når foreldre kommer hjem fra lønnet arbeid. Det viste seg at det var særlig mødre som må balansere lønnet arbeid, husarbeid og familie, mens menn balanserer mellom lønnet arbeid og til en viss grad familie. Mødre er de som tar fullt ansvar for husholdningens praktiske, emosjonelle og relasjonelle sider, til tross for en økende andel kvinner i lønnet arbeid. Denne forskningen skapte stor debatt i USA etter en tid da kvinners deltakelse i lønnet arbeid hadde fremstått som et felles ønske blant både feminister, næringslivet og politikere. Annen forskning bekrefter at kvinners arbeid i hjemmet tas for gitt og blir usynliggjort, noe som bidrar til å konstruere og opprettholde kvinners posisjon som underordnet menn (DeVault, 1994).

Flere forskere hevder at de dominerende kulturelle forestillingene om mødreskap best kan beskrives som en intens og altopplukende morsrolle (Arendell, 2000; Hays, 1998). Hays (1998)

beskriver en utvikling der foreldre forventes å bruke mer tid, penger og emosjonell investering i barns oppvekst enn tidligere. Det er ofte *mødres* hovedansvar å stimulere, aktivisere og tilrettelegge for barns utvikling. Hays (1998) kaller de kulturelle forestillingene som inngår i denne diskursen, for *intensive mothering*. Denne intensive morsrollen stiller krav om å sette barna først, og særlig mødre opplever stort ansvar for å håndtere forventningene til deltakelse i arbeidsliv og foreldrerollen (Gillies, 2008; Hays, 1998). Morsrollen er full av kulturelle motsetninger ved at det forventes at spesielt mødre skal prioritere barnets behov og utvikling, mens det ellers i samfunnet råder sterke ideer om karriere, selvrealisering og personlig vekst hos kvinner (Hays, 1998). Denne formen for foreldreskap blir også kalt *conserted cultivation parenting*. Oversatt til norsk kan det best betegnes som en foreldrerolle som er intenst opptatt av å skape best mulig oppvekstforhold for barna sine (Lareau, 2011). Arendell (1999) drøfter hvordan disse morsidealene inngår i en *sentimental morsdiskurs* som er forankret i sosialpolitikk, massemedia, samfunnsøkonomi og lovverk. Her betraktes mødre som selvoppofrende individer uten egne behov og interesser utover det å være mor (Bassin, Honey, & Kaplan, 1996; Kaplan, 1994). Paradoksalt nok gjelder den sentimentale morsdiskursen ikke for kvinner med flerkulturell bakgrunn og/eller lav sosioøkonomisk status som er hjemme med barn. For disse kvinnene forventer samfunnet at første prioritet for kvinnene skal være å skaffe seg lønnet arbeid og barnepassordning, bli integrert og forsørge seg selv, mens de kulturelle forestillingene for middel- og overklassen er at mor i størst mulig grad bør investere tid med barna, gjerne ved å redusere deltakelsen i lønnet arbeid (Arendell, 1999).

Også sentrale undersøkelser i norsk familiesosiologi tar opp temaer som familiers hverdag, arbeidsliv og kjønnsroller i et klasseperspektiv (Gullestad, 1984; Holter, Gjertsen, Henriksen, & Hjort, 1978; Skilbrei, 2003). Jeg vil trekke frem noen studier i norsk kontekst som legger vekt på klasse, foreldreskap og barnevern. Blant annet viser forskning at klasse har betydning for hvordan foreldre oppfatter barns behov, hvordan foreldrerollen utøves, og hvordan barna preges av foreldrenes bakgrunn (Stefansen, 2011). Videre viser også norsk forskning at arbeiderklasseforeldre og middelklasseforeldre har ulik vektlegging av autonomi, lek, omsorg og forhold til autoriteter (Stefansen & Blaasvær, 2010). Klasse har videre betydning for barnevernsansattes vurderinger (Kojan, 2011). Det hevdes blant annet at det er vanskeligere for barnevernet å utfordre middelklasseforeldres perspektiv på problemene i hjemmet enn arbeiderklasseforeldrenes problemer.

Klasse viser seg også å ha betydning for hvem som blir barnevernets klienter. I forskningsprosjektet *Det nye barnevernet* hevdes det at fire femtedeler av barnevernets familier har lav socioøkonomisk status. Videre er et av funnene at multiproblemfamilier³ ikke får tiltak som bedrer omsorgen for barna, og at i mange tilfeller strekker ikke barnevernets tiltak til for å løse de sammensatte problemene disse familiene har (Fauske mfl., 2009). Marthinsen (2003) drøfter barnevernets utfordringer med sosiale ulikheter i et sosialfilosofisk og historisk perspektiv. Det sosiale arbeidet i barnevernet beskrives som et svar på det senmoderne samfunnets utfordringer, der begrepet *symbolske byrder* benyttes i stedet for sosialt problem. Uttrykket *symbolsk byrde* gir nytt innhold til fattigdomsbegrepet, siden den klassiske fattigdommen fremstår som mindre relevant i vestlige samfunn. Det sosiale arbeidet i senmoderne tid handler derfor om å tilføre familier kulturell og sosial kapital. Dette skjer gjennom en vurdering av foreldres nåværende posisjon og symbolske byrder (Marthinsen, 2003). Når sosialarbeidere skal forklare sine vurderinger, kommer den *barnevernfaglige diskursen* til syne. Styrken i barnevernets beslutninger ligger i utsagnetenes symbolske makt, og for å forstå disse beslutningene må de kulturelle forestillingene om omsorg og barns beste dekonstrueres til sosialarbeidernes smak og moral. Det sosiale arbeidet skjer gjennom justering av identiteter og endring av væremåter hos foreldre, slik at de kan oppnå respektable og anerkjente posisjoner (Marthinsen, 2003).

Også Vagli (2009) drøfter hvordan foreldre blir gjenstand for vurderinger av identitet og væremåter i barnevernet. I vurderingene av foreldre tar barnevernsansatte i bruk følelser, kulturelle forestillinger og typologier. Barnevernsansatte kan ofte være usikre på vurderingene og handlingene sine, men denne arbeidsprosessen er ikke synlig når barnevernsansatte skal forklare og begrunne sine vurderinger til andre utenfor kontorets fire vegger. Utad og offisielt beskrives barnevernssaker som kronologiske og vitenskapelige, mens de komplekse prosessene bak barnevernsansattes vurderinger usynliggjøres (Vagli, 2009). Årsaken til dette kan være forventninger til barnevernsansatte om å ta i bruk dominerende diskurser i vurderinger, der særlig juridiske diskurser bærer preg av et språk som avviker fra det de ansatte i barnevernet bruker til daglig (Vagli, 2009). Det vil si at fremstillingen av barnevernets institusjonelle praksis ikke nødvendigvis gjenspeiler de sammensatte prosessene i barnevernfeltets sosiale praksis.

³ Multiproblemfamilier blir beskrevet som familier med sammensatte problemer, blant annet foreldre utenfor arbeidslivet med vanskelige materielle levekår (Fauske, Lichtwarck, Marthinsen, Willumsen, Clifford, & Kojan, 2009).

Avsnittet viser hvordan blant annet kjønn og klasse inngår i et komplekst samspill som har betydning for konstruksjoner av ulike former for foreldreskap. Det som kan trekkes frem, er den sterke dreiningen mot idealer om engasjerte, deltakende foreldre, og da særlig mødres ansvar. Forklaringer på denne utviklingen av foreldreskaps- og morsdiskurser kan forstås i lys av store samfunnsmessige endringer. Blant annet har fremveksten av den sentimentale morsdiskursen i tiårene etter 2. verdenskrig skjedd samtidig som kvinner i økende grad har inntatt arbeidslivet. Dette har ført til økende forventninger om at kvinner skal mestre både karriere, husarbeid, en engasjert morsrolle, samtidig som det også forventes at kvinnen skal realisere seg selv gjennom arbeidsliv og fritid. Det hevdes at denne morsdiskursen både forsterker og opprettholder tradisjonelle kjønnsroller i arbeidsliv og familier (Arendell, 1999). Vektleggingen av et dypt engasjert foreldreskap, og særlig morsrollen, kan videre forstås som en del av en nyliberalistisk utvikling (Shirani, Henwood, & Coltart, 2011). I nyliberalismen settes verdier som individuelt ansvar og frihet høyt, og forvaltning av ansvar og frihet gjennom selvstendighet og forhandlingsevne blir sentralt for å oppnå suksess i livet. Foreldre blir ansvarlige for å ta valg som øker sjansene for at barna skal bli suksessfulle. Den intensive foreldrerollens viktigste oppgave blir å kontrollere og forme barna slik at de blir gode medborgere. Wall (2010) diskuterer hvordan den nye foreldrerollen kan forstås som en form for strategisk risikohåndtering som sikrer barn mot dårlige foreldrepraksiser og gir lovnad om suksess og lykke i fremtiden bare foreldrene gjør det rette (Wall, 2010, s. 258). Shirani mfl. (2011) beskriver hvordan den intensive foreldrerollen er et samfunnsprosjekt som inngår i en bredere politisk kontekst. Det innebærer at foreldre blir betraktet som utilstrekkelige i seg selv, og derfor har behov for ekspertise og rådgivning av profesjoner og statlige programmer. Foreldre blir blant annet omtalt som myndighetenes partnere i barns oppvekst, der målet for myndighetene er å gjøre foreldre i stand til å oppfylle foreldreskapets idealer (Lee, Macvarish, & Bristow, 2010, s. 294). Dette gjør at foreldreskapet i større grad enn tidligere blir et felles og offentlig anliggende, der profesjoner i velferdsstatens institusjoner får rollen som eksperter på foreldreskapspraksiser.

Kulturelle forestillinger og diskurser om foreldreskap gjenspeiles i samfunnets institusjoner. En fremtredende diskurs i barnevernfeltet handler om hvordan man bør være foreldre for sine barn. Kulturelle forestillinger, eller *doxa*, handler om de dominerende verdiene og ideene om barn, omsorg og familie som er allment akseptert i vårt samfunn (Bourdieu, 1977). I barnevernfeltet gjenspeiler slike kulturelle forestillinger om foreldres væremåter hegemoniske dis-

kurser om foreldreskap i samfunnet. Disse diskursene viser seg tett forbundet med middelklassens verdier og idealer. I barnevernfeltet kan dette være en utfordring, da en stor andel av barnevernets klienter har lav sosioøkonomisk status, mens diskursene synes å gjenspeile middelklassens kulturelle forestillinger om foreldreskap (Fauske mfl., 2009). Den tidkrevende foreldrerollen har også utviklet seg i takt med diskurser om barndom og barn i risiko. Uttrykket «barn i risiko» brukes om stadig flere barn, noe som kan skyldes den økende oppmerksomheten om risiko generelt i samfunnet, men også foreldreskapsdiskurser om «intensive parenting» (Parton, 2010). Foreldreskapspraksiser anses som avgjørende for om foreldre er en ressurs eller risiko i barns liv (Furedi, 2008; Lee mfl., 2010). Kombinasjonen av økt vekt på risiko og utviklingen av foreldreskapsdiskurser hevdes å ha forsterket de moralske forpliktelsene og kulturelle idealene om foreldreskap (Lee mfl., 2010).

I dette avsnittet har det blitt presentert noen forskningsbidrag som illustrerer betydningen kunnskapsdiskurser og kulturelle forestillinger har for både idealer og praksiser knyttet til foreldreskap. Videre kommer det frem at diskurser om barndom og foreldreskap forsterker hverandre i idealet om at foreldre bør være engasjert og aktivt tilstedeværende i barns hverdag på bestemte måter, og at det er ekspertene som forvalter hva som er idealene. Risikoforståelser har fått en viktig rolle i diskursene om barndom og foreldreskap i barnevernfeltet. Dette vises blant annet i utbredelsen av uttrykket *barn i risiko* og kartlegging av *risikofaktorer*, men avhandlingen viser at ideer om risiko også har betydning for hvordan sosialarbeidere konstruerer barn og familier som risikoidentiteter i den institusjonelle praksisen. Kunnskapsdiskurser og de kulturelle forestillingene om hva som er farlig eller skadelig for barn, handler dermed også om ansvarsforholdet mellom velferdsstaten og familier. Videre har risikoforståelser betydning for rettigheter og tildeling av velferdstjenester, der idealer om medborgerskap kan ha avgjørende betydning for hvem som får hjelp, og hvilken hjelp som tilbys familier.

3.3 Utvikling i barnevernfeltet

Barnevernet er et felt i kontinuerlig utvikling, og historien viser at ulike tidsperioder i barnevernet gjenspeiler det som oppfattes som samtidens samfunnsmessige utfordringer. Sosialpolitikken på barnevernfeltet i Norge kan deles inn i tre faser (Skivenes, 2011). Første fase varte frem til 1970-årene og var preget av beskyttelse. Den første loven rettet mot barn både i Norge og internasjonalt var vergerådsloven av 1896 (eller lov om behandling av forsømte

barn, som den egentlig het). Loven ga anledning til å dømme unge lovbrytere til opphold på egne anstalter i stedet for fengsel (Dahl, 1978). I vergerådene kunne både barn og foreldre bli gitt advarsler, formaninger, og barn kunne bli satt bort på anstalter. Anstaltene skulle beskytte unge lovbrytere fra umoralske handlinger gjennom disiplin, skolegang og religion. Anstaltene hadde også en funksjon i å beskytte samfunnet mot disse unge som familiene ikke hadde klart å oppdra til lovlydige og moralske mennesker.

Den neste barnevernloven kom i 1953. I tråd med utviklingen innenfor medisin, pedagogikk og psykologi hadde synet på barn endret seg. Ideer om barns utvikling, læring, dannelse og sunn livsstil bidro til sterkere vektlegging av barnet i seg selv, samtidig som familien ble betraktet som en viktig samarbeidspartner. I den nye loven kommer dette til syne i vektlegging av barnets beste og familiebehandlingsprinsippet. Det biologiske prinsipp kom ikke direkte til uttrykk i barnevernloven av 1953, men ble nevnt i forarbeidene og innstillingen til loven. Tersklene for inngripen var høye, og inngripen skulle bare skje når det var strengt nødvendig. I både vergerådsloven og i barnevernloven av 1953 ble barn betraktet som ofre som var uheldige med sine omgivelser, foreldre og fattigdom (Horverak, 2006). Det ble etter hvert en større tro på behandling og forebygging i stedet for å straffe barn (Dahl, 1978). Barnevernloven av 1953 ble imidlertid sterkt kritisert for å være for lite forpliktende og for å mangle hjemler, slik at det ble vanskelig å handle tidligere i familier (NOU 2000:12). Forebygging og lavere terskler for å handle ble derfor betegnende for den andre fasen i sosialpolitikken på barnevernfeltet. Dette kan forklares med den radikale endringen i synet på barn som skjer etter 1970-årene (Skivenes, 2011). Denne endringen handler om en bevisstgjøring av at barn i større grad enn tidligere antatt er kompetente, sosiale aktører med egne meninger og rettigheter (James & Prout, 2015; Sommer, 2005). Kritikken mot barnevernloven av 1953 og endringene i synet på barn banet vei for en ny barnevernlov i 1992. Det biologiske prinsipp, barnets beste og barns rettigheter blir sentrale grunnsteiner i utformingen av barnevernloven av 1992 (NOU 2000:12). Tidligere mål om å hjelpe barn som blir alvorlig mishandlet, endrer seg nå til å oppdage og hjelpe barn før de blir mishandlet. I tråd med dette legges det derfor mer vekt på å handle tidlig gjennom kartlegging og forebyggende tiltak. For å styrke barnevernets arbeid med forebygging og hjelp i stedet for tvang opprettes egne fylkesnemnder for sosiale saker som skulle avgjøre blant annet tvangssaker.

Den tredje og siste fasen i sosialpolitikken startet etter 2000-tallet. Denne fasen fortsatte med vekt på barns rettigheter, barneperspektivet og barnets beste (Skivenes, 2011). Imidlertid skjer det en betydningsfull endring i synet på barn i denne fasen som handler om en økt bevissthet

om barn som kompetente og selvstendige subjekter (Schjelderup, Omre, & Marthinsen, 2005). Den tredje fasen medfører dermed en sterkere orientering mot brukermedvirkning, deltagelse og myndiggjøring i barnevernet. Et eksempel på dette er innføring av familieråd, som er en metode der familien og barnet involveres i større grad enn tidligere i å finne løsninger for familien (Omre & Schjelderup, 2009). I bruken av familieråd og lignende metoder fokuseres det på ressurser og muligheter fremfor diagnoser og hindringer. En annen trend i barnevernets utvikling er økt barneperspektiv. Skivenes (2011) beskriver tre aspekter ved barneperspektivet, der det første handler om barns juridiske rettigheter. I økende grad anerkjennes barn rettslig som selvstendige subjekter i samfunnet. Dette forklares med det endrede synet på barn som aktører samt vektleggingen av individuelle rettigheter i velferdsstaten. Det andre aspektet dreier seg om anerkjennelse av barn som individer med egne interesser og behov. Barnet i seg selv forstås som både sårbart og kompetent. Det tredje aspektet av barneperspektivet innebærer å ta på alvor barns synspunkter og virkelighetsforståelser (Skivenes, 2011). Barns meninger og forståelser skal dermed ikke bagatelliseres eller undervurderes fordi de er barn, men tvert imot tas på alvor på lik linje med voksnes meninger og forståelser.

Barneperspektivets ulike aspekter har inntatt både forskning, praksis og utdanninger på felt som handler om barn og unge. I beskrivelser av barneperspektivet i norsk barnevern legges det vekt på å få tak i barnets synspunkter gjennom medvirkning og deltagelse (Omre & Schjelderup, 2009; Seim & Slettebø, 2007; Skivenes & Strandbu, 2006; Strandbu, 2007; Thrana, 2008). I Norge er innføringen av Sjumilssteget⁴ et eksempel som illustrerer dette godt. Sjumilssteget er en nasjonal satsing i regi av fylkesmannen og kommunene, der målet er å implementere FNs barnekonvensjon i alle kommuner. Sjumilssteget beskriver syv steg på veien mot en slik implementering: 1) medbestemmelse, 2) god omsorg, 3) særskilt vern og støtte, 4) vern mot overgrep, 5) fullverdig liv, 6) god helse og 7) god utdanning. De syv stegene innebærer bestemte områder der det skal utarbeides konkrete planer for å implementere barnekonvensjonen.

Barneperspektivet har også medført konkrete endringer i lovverk. I 2003 ble FNs barnekonvensjon implementert i barnevernloven, barneloven og adopsjonsloven. I § 6-3, første ledd, har alle barn som har fylt syv år, nå fått rett til å bli hørt:

Et barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse i

⁴ Link til beskrivelse av Sjumilssteget: <http://www.sjumilssteget.no/>

sak som berører ham eller henne. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet.

(Barnevernloven, 1992)

Den nye nedre aldersgrensen på syv år oppfylte imidlertid ikke FNs barnekonvensjon artikkel 12, som ga *alle* barn rett til å bli hørt, uavhengig av alder:

1. Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.

2. For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett.

(Barnekonvensjonen, 2003)

I forarbeidene til lovendringen ble det debatt om aldersgrensen på syv år og om hvorvidt denne grensen skulle presiseres i loven fremfor bruk av skjønn ut fra barnets alder og modenhet. Flertallet vedtok å ha en nedre aldersgrense. Begrunnelsen var at dette ville sikre at flest mulig barn ville bli hørt, da man fryktet at ingen aldersgrense ville medføre ulike skjønnsmessige praksiser (Gisholt, 2007). Beslutningen om å rettighetsfeste dette kan forklares med økt vekt på barneperspektivet i samfunnet.

Økt bevissthet om barns rettigheter og barneperspektivet bidrar til at det ble satt ned et utvalg i 1999, Befringutvalget, som skulle foreslå forbedringer i barnevernet. Befringutvalget resulterte i en offentlig utredning om kompetanseutvikling i barnevernet (NOU 2009:8). Utvalget foreslo å utvide kompetansen og kvaliteten i barnevernet gjennom profesjonsutdanningene, hjelpetiltak og kvalitetssikring (NOU 2009:8). Barneperspektivet viste seg her i satsing på metoder og verktøy for samtaler med barn og kartlegging av omsorgssituasjoner. Det ble også foreslått trening i foreldreferdigheter, noe som innebærer et syn på at foreldrerollen stiller krav til kunnskaper og ferdigheter. Barnevernets oppgave blir å tilby denne kompetansen gjennom kurs og veiledning fra eksperter til foreldre som vurderes til å mangle nødvendig

kompetanse som forelder (NOU 2009:8). Foreldreskap blir med dette et objekt for statlig styring og kontroll som begrunnes i vitenskapelige diskurser.

Vektleggingen av barneperspektiver og barns medvirkning kan forklares med demokratiserende prosesser i velferdsstaten. I disse prosessene gis ansvar tilbake til individ og grupper, og det vektlegges at løsninger skal utformes i felleskap mellom staten og individer (Schjelderup mfl., 2005). I tillegg har risikoforståelser blitt en styrende tilnærming i sosialpolitikken i vestlige land, noe som settes i sammenheng med svekket tro på kollektive løsninger og en gryende individualisering fra 1970- og 1980-årene (Castles mfl., 2010; Lupton, 1999; Parton mfl., 1997). I Europa var det på denne tiden flere medieoppslag og kritiske rapporter om barnevernet, der kritikken var stor mot barnevernet som ikke hadde grepet inn i saker som endte med at barn døde av mishandling (Smith, 2008). I Storbritannia bidro kritiske oppslag til nye retningslinjer og lovverk⁵ som fremhevet alle barns rett til beskyttelse og de profesjonelles ansvar for å gripe inn tidlig. Dette målet ble fulgt opp i neste lov⁶, der det ble innført et felles risikovurderingsverktøy og register for informasjonsdeling som redskaper for et mer proaktivt barnevern. Som følge av endringer i samfunnet har barnevernets ansvar økt, blant annet i andel barn som mottar tjenester fra barnevernet. Ved å senke terskelen fra å hjelpe de barna som er utsatt for skader, til å beskytte *alle* barn, øker antallet barn og familier i barnevernet. Samfunnets økte opptatthet av barndom og barn i risiko har medført økt andel barn og familier som mottar hjelp fra sosialarbeiderprofesjonene.

Til tross for en utvikling der brukermedvirkning og rettigheter er fremtredende begreper i sosialpolitikken, tar flere til orde for at statlig styring og kontroll av familier opprettholdes på mer usynlige måter (Engebretsen, 2007; Engebretsen & Heggen, 2012; Hennem, 2011). Makt kommer derfor til direkte til uttrykk, men er mer implisitt gjennom mer subtile kontrollordninger (Engebretsen & Heggen, 2012). I offentlige styringsdokumenter hevdes det for eksempel at sentrale kontrollinstanser bygges ned, og at brukere og profesjoner tilskrives mer autonomi og frihet. Gjennom ulike programmer for opplæring, trening og krav til brukernes og profesjoners selvstyring innskrenkes likevel friheten og autonomien (Engebretsen & Heggen, 2012). Videre kan frihet og kontroll i offentlige tekster fremstå som politisk nøytral og uproblematisk. Et eksempel er arbeidskartlegging som innskrenker individets frihet og autonomi,

⁵ Children Act 1989

⁶ Children Act 2004

men i offentlige tekster *avpolitiseres* dette gjennom legitimering i kunnskapsdiskurser og forvaltningen (Engebretsen & Heggen, 2012).

Juul (2010) har forsket på barnevernets arbeid med bekymringsmeldinger og undersøkelser i et diskursivt perspektiv. Hun finner at barn og foreldres fortellinger i liten grad kommer til uttrykk, og at det er sosialarbeiderens versjoner som dominerer i dokumenter. Hun drøfter videre hvordan sosialarbeiderne ofte får informasjon om levekår, men at dette sjelden problematiseres. Det blir også hevdet at barnevernet fremstiller barn og foreldre som konstante størrelser der barns avvik eller foreldres omsorgssvikt i liten grad kontekstualiseres eller konkretiseres (Juul, 2010). I stedet individualiseres problemet, ansvaret og løsningen gjennom vekt på egenskaper, atferd og livsstil. Hun beskriver hvordan dette medfører at foreldre og barn posisjoneres på bestemte måter gjennom kategorier som *avvikende barn*, *omsorgssviktende foreldre* eller *hjelpetrequende familier*. Juul hevder at disse kategoriene muliggjøres gjennom forankring i lovverk og utviklingspsykologiske kunnskapsdiskurser (Juul, 2010).

Den skjulte makten tematiseres også i en undersøkelse av det sosiale arbeidet på ulike atfføringsbedrifter (Mik-Meyer, 2004). Personalet beskriver arbeidet sitt som psykososialt, der målet er å finne frem til evnene, arbeidslysten, ressursene og motivasjonen i klientenes *indre psykologiske* tilstand. Klientene derimot oppfatter at årsaken til oppholdet er av fysisk og praktisk art, og de har et mål om at personalet skal informere om praktiske forhold som økonomi og rettigheter. Klientene viser derfor motstand mot å få hjelp til å «bli motivert» og snakke om personlige ting i grupper. Motstanden mot å ta imot tilbudet om psykososial hjelp bekrefter paradoksalt nok personalets inntrykk av klienters manglende refleksjoner, motivasjon og bevissthet om sine ressurser. Personalets forsøk på å hjelpe klientene med sin personlig utvikling gjennom positivt ladede ord som motivasjon, mestring og ressursfokus bidrar til en form for skjult maktutøvelse og sosial kontroll (Mik-Meyer, 2004).

Å kategorisere eller sortere individer i grupper får betydning for maktforholdet mellom brukere og profesjonsutøvere. Ved bruk av vitenskapelig kunnskap om mennesker kategoriseres individer i binære kategorier som normal eller unormal, frisk eller syk og skyldig eller uskyldig. Denne posisjoneringen av barn og foreldre på bestemte måter bidrar til å kontrollere, ordne og disiplinere individer. Det hevdes at kategoriene både anvendes i og legitimerer praksis i sosialt arbeid (Fahlgren, 1999). Videre hevdes det at kategoriseringene får mennesker til å tenke på seg selv som en kategori, internalisere de institusjonelle forventningene og idealene, og slik utøver disiplinering av seg selv. Denne selvstyringen og «makten i det normale»

kan føre til at maktforhold og sosiale ulikheter opprettholdes og reproduseres til tross for sosialt arbeids verdier om solidaritet, rettferdighet og anerkjennelse (Fahlgren, 1999).

Stanley (2005) drøfter hvordan risikodiskurser inngår i sosialarbeideres vurderinger av familier på New Zealand. Risikoforståelsene som tas i bruk, er delvis basert på et naturvitenskapelig syn, noe som muliggjør at vurderinger av risiko ofte foretas før de blir kjent med familiene. Særlig i komplekse saker blir risikodiskurser et verktøy som brukes for å legitimere beslutninger om foreldre og barn (Stanley, 2005). Annen forskning viser at i risikovurderinger legger barnevernsarbeidere stor vekt på foreldreegenskaper og samspillsevner, mens de i mindre grad tematiserer sosioøkonomiske, kulturelle og lokalsamfunnsforhold som kan ha betydning for familiers hverdagsliv (Egelund, 1997).

I styringsdokumenter for barnevernfeltet brukes risikodiskurser for å fremme bestemte idealer om barns oppvekst. Vi kan finne uttrykk for ideer om risiko en rekke steder, blant annet i stortingsmeldinger og utredninger, lærebøker, videreutdanninger, konferanser, politiske satsingsområder og metoder i barnevernfeltet (Atferdssenteret, 2014; Bufetat, 2013; NOU 2000:12; NOU 2012:5; St.meld.nr 39, 2001-2002). Et konkret eksempel i offentlige dokumenter er at barnevernet *bistår noen av samfunnets mest risikoutsatte barn, der en del av dem vil ha dårlig prognose* (NOU, 2012, s. 28). Målgruppen for barnevernet kommer klart frem gjennom uttrykket «risikoutsatte barn». I mange tilfeller brukes risiko nettopp om målgrupper som «barn i risiko», slik som vist i utsagnet, men risiko brukes også om risikofaktorer for barn. Risiko kan imidlertid også uttrykkes sammen med positivt ladede ord som *forebygging* og *tidlig inntervensjon*. Dette kan illustreres med et utsagn fra en stortingsmelding, der det står at målet for barnevernet må være at barn i risiko oppdages *så tidlig som mulig* (St.meld.nr 39, 2001-2002, s. 182).

Det statlige barnevernet i Norge har hatt en dreining fra kompenserende tiltak til preventive eller forebyggende tiltak. Barnevernet er en institusjon i velferdsstaten som er særlig opptatt av barn i risiko. Flere av tiltakene retter seg for eksempel mot individer og grupper som defineres som *risikoutsatte*. Eksempler på målgrupper for det statlige barnevernet er nybakte foreldre, foreldre med barn som har atferdsvansker, og enslige mindreårige asylsøkere. Flere av dagens hjelpetiltak i det kommunale barnevernet kan betegnes som tiltak med forebyggende effekt der hensikten er å bedre betingelsene for en god barndom (Kojan, 2011). Også her er det flere eksempler på hvordan risiko inngår direkte og indirekte i fagspråket, både når det gjelder målgruppe, risikofaktorer og forebygging.

Et tilbakeblikk på utviklingen i barnevern i vestlige land viser to hovedtrekk. Det ene hovedtrekket kan beskrives som en generell økt vektlegging av *barn i risiko*, mens det andre hovedtrekket retter oppmerksomheten mot *beskyttelse av barndommen* (Calder, 2008; Parton, 2006). Begge hovedtrekkene handler om utviklingen av kunnskapsdiskurser om barndom og foreldreskap, rettighetstenkning og individualisering i sosialpolitikken. Kunnskapsdiskurser om barndom har blant annet ført til at barnet fremheves som en selvstendig aktør uavhengig av sine foreldre. Videre har psykologiske og juridiske kunnskapsdiskurser om barndom rettet blikket mot barns behov og barns rettigheter. Disse kunnskapsdiskursene om barndom går hånd i hånd med kunnskapsdiskurser om foreldreskap, for eksempel idealer om foreldres investering i barns behov og utvikling. Til sammen medfører diskursene og forestillingene om barndom, foreldreskap og risiko en forestilling om at barnet er sårbart og må beskyttes mot risiko. Beskyttelse av risikoer i barndommen bidrar videre til at profesjoner får en ekspertrolle, mens foreldre blir mottakere av ekspertkunnskap om barns behov og barns utvikling.

Et paradoks med økt teknologi og kunnskap som skal identifisere og beskytte flere barn i risiko, er at flere barn og foreldre kan stå i fare for å falle utenfor idealer om normalitet i ekspertenes risikovurderinger. Dette kan forstås i sammenheng med at økt kunnskap om risikofaktorer og barns utvikling bidrar til at profesjonene får stadig flere familier som må vurderes opp mot idealer om barndom og foreldreskap. Barnevernet har fått en rekke verktøy som skal bidra i vanskelige kartlegginger, vurderinger og beslutninger, men disse verktøyene kan også medføre økt kontroll og styring av foreldre og barn. Disse grensene som på en eller annen måte må trekkes mellom normalitet og avvik, eller liten og stor risiko, hos foreldre og barn, kan sies å være kjernen i barnevernfeltets utfordringer.

Søkelyset på risiko kan sies å være kommet lengst i Storbritannia og USA, men kapitlet viser flere likheter med trender i Norge. Særlig er utbredelsen av risikokartleggingsverktøy et relevant diskusjonstema, da profesjonsutøvere opplever å mangle kunnskap om risiko som kan gi gode prediksjoner på individnivå (Egelund, 1997; Parton mfl., 1997). Denne utviklingen ses i sammenheng med nyliberalistiske trender om målrettede, standardiserte velferdstjenester, men også statlige føringer om individuell frihet, ansvarlighet og forpliktelse (Webb, 2006). Senere blir det også diskutert hvordan risiko brukes til å regulere forholdet mellom stat og familier gjennom endring av individers ansvar, handlinger og identiteter (Garland, 1997; Green, 2007; Rose, 1999).

Oppsummert har dette kapitlet fremhevet noen eksempler på hvordan kunnskapsdiskurser og kulturelle forestillinger om barndom, foreldreskap og risiko har innflytelse i barnevernfeltet. I analysekapitlene vil det illustreres mer konkret hvordan risikoforståelser uttrykkes og får betydning i den institusjonelle praksisen i barnevernfeltet. Det blir da særlig lagt vekt på hvilke overordnede forståelses- og tenkemåter som preger profesjonsutøvelsen, og hvilke brukeridentiteter som konstrueres i lys av risikoforståelser og kunnskapsdiskurser i feltet. Neste kapittel vil imidlertid først beskrive de ulike sidene ved forskningsprosessen i avhandlingen.

4.0 Metodologiske og metodiske tilnærminger

I dette kapitlet presenteres og diskuteres metodologiske og metodiske valg i avhandlingen. Det metodologiske utgangspunktet i sosialkonstruksjonismen er det som posisjonerer avhandlingen i et spesifikt ståsted, et sted å analysere fra, og som får betydning for kunnskapsproduksjonen. Sosialkonstruksjonismen ble tidligere omtalt i forbindelse med risiko som et sosialt konstruert fenomen. I dette kapitlet relateres sosialkonstruksjonismen derfor mer til de grunnleggende metodologiske tilnærminger i avhandlingen. Først utdypes det vitenskapsteoretiske ståstedet, før det gjøres rede for de analytiske og teoretiske perspektivene i avhandlingen. Deretter beskrives de konkrete tilnærmingene og fasene i forskningsprosessen, og det reflekteres over avhandlingens troverdighet og pålitelighet. Kapitlet avsluttes med etiske refleksjoner over både forskningsprosessen og formidlingen av forskningen.

4.1 Vitenskapsteoretisk ståsted

I avhandlingen oppfattes risiko som et sosialt konstruert fenomen som kan komme til uttrykk og fortolkes på ulike måter i tekst, tale og handling (Potter, 1996; Ricoeur, 1981; Stillar, 1998). Med denne forståelsen plasserer avhandlingen seg vitenskapsteoretisk i et sosialkonstruksjonistisk ståsted (Holstein & Gubrium, 2011; Justesen & Mik-Meyer, 2012). Tidligere ble det utdypet hvordan risiko forstås som et sosialt konstruert fenomen, og avhandlingens syn på risiko ble plassert i et moderat til sterkt sosialkonstruksjonistisk ståsted. Imidlertid er det ikke bare risiko som forstås som et historisk og sosiokulturelt fenomen, da det i avhandlingen forstås som at også sosiale praksiser er gjenstand for sosiale konstruksjoner ut fra de virkelighetsforståelsene som til enhver tid er tilgjengelige i et felt. Sosialkonstruksjonismen blir med dette et epistemologisk fundament for avhandlingen, og får med dette konsekvenser for valg av metodologiske og metodiske tilnærminger (Alvesson & Sköldberg, 2008; Burr, 2003; Gubrium & Holstein, 1997; Meeuwisse, Swärd, Eliasson-Lappalainen, & Jacobson, 2010).

Det vitenskapsteoretiske ståstedet handler om hvilket grunnleggende syn på ontologi, epistemologi og metodologi som guider forskerens metodologiske valg av ståsted og verktøy i forskningsprosessen (Denzin & Lincoln, 2011). Ontologi handler om virkelighetsanskuelsen og hva som er virkelighetens vesen. Ontologi tar opp grunnleggende filosofiske spørsmål om

forholdet mellom ideer, det sansbare og det tenkbare. Eksisterer for eksempel risiko i seg selv, eller er ideene om risiko kulturelt skapte av mennesker? På samme måte kan vi spørre om både materielle og ikke-sansbare ting eksisterer. Særlig i filosofien og idelære er man opptatt av slike spørsmål om hvordan virkeligheten kan inndeles i ulike nivåer og status. Epistemologi er tett forbundet med ontologi, men handler om hvordan vi kan få *tilgang* til virkeligheten, eller *hvilke deler av* virkeligheten vi kan få kunnskap om gjennom vår tilgang til den. Metodologi utdyper så hvilke konkrete tilnærminger og metoder som er aktuelle på basis av de ontologiske og epistemologiske perspektivene avhandlingen plasserer seg i (Järvinen & Mik-Meyer, 2005; Riessman, 2008).

Røttene til sosialkonstruksjonismen finner vi blant annet i poststrukturalistiske perspektiver, som kan betraktes som en kritikk mot modernitetens tro på vitenskap og fornuft (Alvesson & Kärreman, 2000). Denne kritikken innebærer blant annet en erkjennelse om at kunnskap om en objektiv virkelighet ikke lar seg oppnå. Den kunnskapen vi kan få vil alltid gå veien om språket og meningsdannelsen som skjer når vi anvender språk. Språk blir i denne sammenhengen mer å betrakte som kommunikasjon og samhandling, og ikke «bare» nøytrale ord og symboler. Den språklige eller lingvistiske vendingen har fått stor innflytelse på både språkvitenskap, filosofi og samfunnsvitenskapene. En rekke ulike retninger har sitt opphav og inspirasjon fra den språklige vendingen, for eksempel diskursteorier, postkoloniale teorier og narrative metoder (Jørgensen & Phillips, 1999). Felles for de fleste sosialkonstruksjonistiske retninger er vekt på interaksjon, meningsdannelse og refleksivitet i den sosiale konstruksjonen av virkeligheten. I forskning med sosialkonstruksjonistisk ståsted er man opptatt av å oppnå kunnskap gjennom *språklige fortolkninger* av sosial praksis. Virkeligheten som representeres ved for eksempel ytringer og handlinger, blir tilgjengelig for oss gjennom de ordene og symbolene som brukes for å benevne og forklare noe. Språket blir dermed sentralt i vår tilgang til verden, og verden fortolkes gjennom de kategoriene som fremkommer gjennom språkets meningsdannelse (Boréus & Bergström, 2012; Burr, 2003; Börjesson, 2003).

Sosialkonstruksjonismen tar utgangspunkt i at det ikke er mulig eller et mål å få kunnskap om virkeligheten slik den *egentlig* er (Berger & Luckmann, 1971). Det vi kan få kunnskap om, er de *konstruerte* forståelsene som fremstår som meningsfulle og delte språklige representasjoner av virkeligheten. Det at konstruksjonen er *sosial*, innebærer at dannelsen av virkelighetsforståelser ikke er en individuell prosess, men at disse forståelsene dannes i en sosial, historisk og kulturell kontekst som virker inn på vår oppfattelse av verden rundt oss (Burr, 1995, 2003). Utgangspunktet kan forstås som en form for relativisme, der antakelsen er at det fins mange

«virkeligheter» som er lokale, spesifikke og sosialt konstruerte. Sosialkonstruksjonismen inntar et ståsted om at det vi kan få *kunnskap* om, er slike rekonstruerte virkelighetsforståelser (Denzin & Lincoln, 2011).

I avhandlingen innebærer sosialkonstruksjonismen en forståelse av at ideer og kunnskapsdiskurser om risiko, barn og foreldreskap er foranderlige og dynamiske. I dette ligger en oppfatning om at sosial praksis i barnevernfeltet reguleres av sosiokulturelle forhold, deriblant den til enhver tid tilgjengelige kunnskapen. Det sosialkonstruksjonistiske ståstedet i avhandlingen innebærer med dette et syn om at forestillinger og ideer om risiko, foreldre og barn er uttrykk for historiske og kulturelle diskurser i samfunnet (Berger & Luckmann, 1971; Thagaard, 2003). Videre gjenspeiles de historiske og kulturelle diskursene om barndom, foreldreskap og risiko i velferdsstatens institusjoner.

Sosialkonstruksjonismen har blitt kritisert for å legge for stor vekt på språk og diskurser, og mindre på andre områder av livet og virkeligheten, som kropp, materialitet og makt (Hacking, 2001). Denne kritikken fremkommer ofte i debatten om realisme og relativisme, og i senere tid har retninger innenfor kritisk realisme fått mange tilhengere (Bhaskar, 2011). I kritisk realisme erkjennes det at virkeligheten eksisterer uavhengig av vår viten om den. Alt er derfor ikke relativt eller sosialt konstruert. Samtidig erkjenner kritisk realisme at deler av virkeligheten ikke kan observeres (Buch-Hansen & Nielsen, 2012). En årsak til oppsvinget for kritisk realisme kan forklares med at den plasserer seg et sted mellom positivisme og sosialkonstruksjonisme, to retninger som har blitt gjenstand for mye kritikk for å enten være for absolutt eller for relativ.

Sosial praksis i barnevernet er preget av de ideene og forståelsene som til enhver tid dominerer i et samfunn, noe som gjør det nødvendig at forskeren har kritiske refleksjoner om eget vitenskapsteoretisk ståsted. Forskeren er blant annet påvirket av tilgjengelig kunnskap og samfunnsmessige diskurser, noe som har betydning for forskningsdesign, analyse og formidling. I et sosialkonstruksjonistisk syn betraktes forskeren som en aktiv deltaker i produksjon av kunnskap (Skjervheim, 1996). Forskeren blir noen ganger omtalt som en håndverker som skal skape noe ved å velge sine verktøy blant en rekke ulike perspektiver, paradigmer og metoder (Denzin & Lincoln, 2011). Forskeren må derfor ha både teoretisk og metodisk kunnskap for å kunne ta gode valg i prosessen med å skape ny innsikt og økt forståelse av et fenomen. Forskerens refleksivitet over eget ståsted, blikk og metodevalg blir sentralt i denne forskningsprosessen (Holstein & Gubrium, 1995). Det blir dermed en forutsetning at forskerens subjektivitet ikke er

noe som bør unngås, men tvert imot inngår som en del av kunnskapsproduksjonen (Skjervheim, 1996; Taylor, 2001). Det er også viktig at forskeren har bevissthet om konteksten for forskningen, som i dette tilfellet innebærer en forståelse for at sosial praksis i feltet utformes i samspill med gjeldende kunnskapsdiskurser, sosialpolitikk og samfunnsoppdrag.

4.2 Teoretiske og analytiske tilnærminger

Avhandlingens ståsted i sosialkonstruksjonismen stiller noen krav til valg av teoretiske og analytiske tilnærminger. Avhandlingens problemstillinger gjenspeiler en forståelse av at risiko er et fenomen som kommer til uttrykk gjennom språket og får konsekvenser for sosial praksis. Videre forstås den institusjonelle praksisen å inngå i et samfunnsmessig styringsperspektiv. Vektleggingen av språk i institusjonell praksis og oppmerksomheten på forholdet mellom institusjonell praksis og styring har hatt betydning for valg av diskurspsykologi og governmentality som teoretisk og analytisk rammeverk. Det kan bemerkes at avhandlingen ikke tar sikte på å gjennomføre verken en rendyrket diskursanalyse eller en governmentality-analyse, men perspektivene er valgt fordi begge kan belyse problemstillingen og utfyller hverandre i ulike faser av analysen. I dette avsnittet presenteres det hvordan analytiske redskaper fra begge perspektivene tas i bruk for å utforske risikoforståelser i både konkret praksis og i et overordnet samfunnsperspektiv.

Et diskursteoretisk perspektiv

Diskursteorier generelt, og da særlig diskurspsykologi, kan forstås som røttene til kritisk diskurspsykologi. I likhet med sosialkonstruksjonisme har diskursteoretiske tilnærminger sitt opphav i poststrukturalismens kritikk mot strukturalismen og positivismens skille mellom aktører og strukturer, eller språk og virkelighet (Jørgensen & Phillips, 1999; Neumann, 2001). En av de som først utviklet diskursteorier og tilhørende begreper, er Foucault. Hans diskursteorier har hatt og har fortsatt stor innflytelse når det gjelder utvikling av teorier om sammenhenger mellom kunnskap, makt og subjektforståelse (Jørgensen & Phillips, 1999). Det har senere utviklet seg en rekke diskursteoretiske tilnærminger. Til tross for at disse har noen vesentlige forskjeller, er alle opptatt av forholdet mellom språk, virkelighet og sosiale praksiser. Et forhold som skiller de ulike diskursteoretiske tilnærminger, er synet på aktørers muligheter

til å påvirke diskursene, eller hvor «fastlåste» diskursene er i historiske og kulturelle strukturer. Denne debatten vedrører forholdet mellom diskursenes rolle i konstitueringen av virkeligheten, men også hvorvidt det er et skille mellom diskursiv og sosial praksis (Börjesson, 2003; Jørgensen & Phillips, 1999). Et annet tema som skiller diskursteorier fra hverandre, er vektleggingen av de store diskursene på makronivå eller de små diskursene i hverdagen. Til tross for ulikhetene har diskursteoretiske tilnærminger til felles et grunnleggende syn på at diskurser former den sosiale verdenen, og at den sosiale verden former diskursene. Forholdet mellom diskurser, sosial praksis og verden er imidlertid gjenstand for diskusjoner og har bidratt til videreutvikling av ulike diskursteoretiske retninger (Wetherell, Taylor, & Yates, 2001).

En av de diskursteoretiske retningene som har fått stor utbredelse i samfunnsvitenskapene, er diskurspsykologi. Mer korrekt kan vi snakke om diskurspsykologiske retninger, da det også her har utviklet seg ulike teorier om forholdet mellom mennesker, språk og sosial praksis. Diskurspsykologi må ikke forveksles med tradisjonell psykologi, da diskurspsykologi er en form for diskursteori om relasjoner mellom individer, grupper og samfunnsmessige strukturer, der det legges stor vekt på individers betydning i diskursene. Diskurspsykologiske retninger kjennetegnes av et syn på mennesker som aktive og kreative aktører som tar i bruk eksisterende diskurser i konkret sosial samhandling. En av de mest utbredte diskurspsykologiske teoriene og verktøyene er utviklet av Potter og Wetherell (1987). De diskurspsykologiske retningene kan forstås som en reaksjon på kognitivismen i psykologien, der språk og tekster ses som avspeilinger av virkeligheten eller som produkter av kognitive prosesser. De kognitive psykologiske teoriene tar blant annet utgangspunkt i en universalisme som fokuserer på årsakssammenhenger mellom individets kognisjon og handlinger, mens diskurspsykologiske retninger vektlegger sosiale og kulturelle aspekter ved språkhandling og meningsdannelse (Jørgensen & Phillips, 1999; Potter, 2003). Diskurspsykologiske teorier er opptatt av de tilgjengelige språklige diskurser mennesker aktivt tar i bruk for å fremstille verden og seg selv på bestemte måter. I diskurspsykologi er man derfor interessert i hvordan språket aktivt tas i bruk i hverdagslige situasjoner, men samtidig anser man diskursene som del av større samfunnsmessige strukturer (Potter, 1996).

Avhandlingen er inspirert av den diskurspsykologiske retningen *kritisk diskurspsykologi* (Edley, 2001). Kritisk diskurspsykologi er særlig opptatt av språkbruk og sosiale konsekvenser av diskursive praksiser, og retningen kjennetegnes ved å ha et bredere samfunnsperspektiv på interaksjoner og hverdagsdiskurser enn tradisjonell diskurspsykologi (Edley, 2001). Særlig

erkjennes det at de diskursene som tas i bruk i samhandling og interaksjoner, dannes i en historisk og samfunnsmessig kontekst. Kritisk diskurspsykologi har analytiske verktøy som gir mulighet for å undersøke hvordan slike forståelsesmåter og posisjoner utgjør mønstre og har konsekvenser for sosial praksis (Edley, 2001). Mens den klassiske diskurspsykologien har sitt analytiske blikk på det som skjer i en gitt, konkret situasjon (Potter, 2003), er kritisk diskurspsykologi opptatt av interaksjonen *i en samfunnsmessig og historisk kontekst*.

I samhandlingen eller interaksjonen påvirkes vår subjektivitet, og diskursene som tas i bruk, har betydning for dannelsen av subjektposisjoner eller hvordan mennesker opplever seg selv og verden (Althusser, 1971). *Subjektposisjoner* er et sentralt begrep i kritisk diskurspsykologi, og det handler om fra *hvilket sted* noen snakker, *hvem* som snakker, og *hvordan* det snakkes (Edley, 2001). Når vi går til legen, trenger han ikke å si at han er lege, for at vi skal ha tillit til kunnskapen hans. Vi oppsøker legen på grunn av fagkunnskapen, og vi kan derfor også bruke uttalelser fra legen med tyngde når vi mener noe i andre sammenhenger. Når noe begrunnes med at «legen har sagt det», så øker troverdigheten til argumentasjonen gjennom aktiv bruk av subjektposisjonen *legen*. Bruken av subjektposisjoner kan brukes for å forsterke et budskap, men kan også tas i bruk for å vise følelser eller konflikter. I avhandlingen har det blitt vektlagt å utforske hvilke forståelsesmåter som tas i bruk, og hvilke identiteter som konstrueres i barnevernfeltet. Senere vil det bli vist hvordan subjektposisjoner fremkommer i språket i barnevernfeltet, der sosialarbeidere forsterker det institusjonelle aspektet i et utsagn ved eksempelvis å snakke om «vi» eller «barnevernet» i stedet for «jeg». Bruken av subjektposisjoner på denne måten er ikke nødvendigvis strategisk og intensjonelt, men bør forstås som profesjonsutøveres måte å skape mening gjennom bruk av tilgjengelige historiske og kulturelle tankemåter i den institusjonelle kulturen (Edley, 2001).

Utgangspunktet i kritisk diskurspsykologi er at det finnes mange mulige tankemåter som kan brukes i en her og nå-situasjon for at hendelser skal gi mening for oss. Av disse tankemåtene vil noen ha forrang eller være mer tilgjengelige enn andre. Disse tankemåtene kalles for *fortolkningsrepertoarer*, og de ble først anvendt som betegnelser på ulike måter å snakke om vitenskapelig aktivitet på (Gilbert & Mulkay, 1984). Begrepet fortolkningsrepertoar, eller *interpretative repertoires*, ble senere tatt i bruk innenfor diskurspsykologiske teorier (Edley, 2001; Potter & Wetherell, 1987). Fortolkningsrepertoarer handler om noe felles som vi deler i samfunnet, og som gir en basis for forståelse, kommunikasjon og samhandling. Fortolkningsrepertoarer konstitueres og organiseres av en avgrenset mengde ord, metaforer og uttrykk som

blir brukt i bestemte stilistiske og grammatiske konstruksjoner i talemåter (Potter & Wetherell, 1987).

Fortolkningsrepertoarene kan forstås som kulturelle, tilgjengelige lingvistiske ressurser vi tar i bruk i språket. Vi snakker altså med et språk som allerede er en del av kulturen, og som har en historie knyttet til meningsdannelse og virkelighetsforståelser. I en og samme samtale brukes ofte flere fortolkningsrepertoarer som retoriske og tilgjengelige muligheter for å gi mening til hendelser for oss selv og andre. Det vil si at vi både er et produkt av og produserer fortolkningsrepertoarer gjennom interaksjon og samhandling. Fortolkningsrepertoarene har en kulturell historie med seg som har betydning for hvilke forståelses- og tenkemåter som er mulige og tilgjengelige. For eksempel har forestillinger om maskulinitet en kulturell historie knyttet til seg, noe som gir begrensninger i hvilke muligheter språket gir oss i samtaler om menn og maskulinitet (Edley, 2001). Fortolkningsrepertoarer som tas i bruk i konkrete samhandlingssituasjoner, er nettopp tilgjengelig for oss fordi de *allerede* eksisterer og dermed har en historie knyttet til seg. Fortolkningsrepertoarer kan forstås som de tankesettene som tas i bruk for å gi mening til hendelser. Disse tankesettene er relativt koherente mønstre av ordsystemer og forståelsesmodeller, og de kan forstås som byggeklosser i språket (Edley, 2001; Potter & Wetherell, 1987).

Kritisk diskurspsykologi er som nevnt opptatt av å utforske hverdagsdiskurser i en samfunnsmessig kontekst. Mens begrepet diskurser ofte forbindes med store, historiske diskurser, betegner fortolkningsrepertoarer *lokalt situerte* språklige ressurser i sosial praksis. Andre har brukt begrepet «små diskurser» eller «små historier» om hvordan språk brukes i konkret samhandling (Gubrium & Holstein, 1997). Siden denne avhandlingen også vil bruke begrepet diskurser i betydningen «store», samfunnsmessige forståelser, som for eksempel «psykologiske kunnskapsdiskurser», har begrepet fortolkningsrepertoarer blitt brukt i den empirinære analysen. Fortolkningsrepertoarene blir med dette en betegnelse på de lingvistiske og sosiale ressursene som tas i bruk som meningsbærende i konkrete situasjoner. Videre er det fortolkningsrepertoarene til sosialarbeidere som jobber i barnevernet, som har vært gjenstand for analyse. Konteksten til analysen er dermed praksis i en spesifikk institusjonell velferdsinstitusjon som inngår i samfunnsmessige sammenhenger.

Et sentralt poeng med fortolkningsrepertoarer er at de er *felles eller delte* tilgjengelige språklige ressurser som tas i bruk i sosiale situasjoner (Potter & Wetherell, 1987). Disse ressursene bidrar til samhandling som gir mening og forståelse innenfor sosialarbeidernes kontekst. Dette

viste seg for eksempel i at sosialarbeiderne snakket på nokså like måter om sakene, selv om sakene kunne være ulike både i type sak, omfang, varighet og alvorlighetsgrad. Eksempler på hvordan de snakker likt, finner vi der sosialarbeiderne snakker om blant annet omsorg eller barns behov, og der forståelsene deres ofte fremstår som så selvsagte og sanne at de ikke trenger ytterligere forklaringer. Forståelser av at *det er sånn det er*, blir dermed en taus og delt forståelse. Disse delte og sosiale forståelsene gjør at fortolkningsrepertoarene kan betraktes som *kondenserte uttrykk* for felles kulturell kunnskap og verdier i feltet (Wetherell, Taylor, & Yates, 2001). De kondenserte uttrykkene impliserer underliggende kulturelle og sosiale forhold som ligger til grunn for meningsdannelse og identitetskonstruksjoner i ulike områder av samfunnet.

Avhandlingens bruk av fortolkningsrepertoarer i den empirinære analysen og diskursbegrepet i drøfting av samfunnsmessige forhold innebærer at det i avhandlingen er konstruert et analytisk skille mellom diskurser på mikro- og makronivå (Burr, 2003). Ved å ta i bruk begrepet fortolkningsrepertoar forsterkes og fremheves aktørperspektivet i kritisk diskurspsykologi. Med dette er hensikten å få frem samhandling i hverdagspraksis mer enn det som er forbindes med de «store» historiske diskursene i Foucault-tradisjonen (Burr, 2003). Potter og Wetherell (1987) beskriver hvordan diskursbegrepet ofte mister aktørperspektivet i mer kritisk diskursteoritiske retninger. Kritisk diskurspsykologi skiller seg med dette fra Foucault-inspirerte retninger, der en forskjell er at den kritiske diskurspsykologien starter og tar utgangspunkt i konkret samhandling i stedet for å starte med mål om å avdekke de store historiske diskursene.

Analysen viser to sentrale *fortolkningsrepertoarer* hos sosialarbeiderne som bidro til meningsdanning og identitetskonstruksjoner i sosialt arbeids praksis. De to fortolkningsrepertoarene betegnes som *bekymringsrepertoaret* og *kategoriseringsrepertoaret*. Fortolkningsrepertoarene har fremkommet gjennom å analysere *hva* som kommer til uttrykk gjennom språklige representasjoner, samt *hvordan* det uttrykkes språklig. Språkmønstre, metaforbruk og retoriske virkemidler i datamaterialet blir derfor sentrale i min analyse. Analysen avdekker hvordan noen forståelsesmåter er mer tilgjengelige enn andre i en konkret sosial situasjon sett i lys av historiske og samfunnsmessige forhold. Oppsummert bidrar kritisk diskurspsykologi med analytiske verktøy som er egnet til å utforske hvordan språklige virkemidler konstruerer bestemte institusjonelle virkelighetsforståelser (Jørgensen & Phillips, 1999).

Governmentality

Avhandlingen søker å utforske hvordan den institusjonelle praksisen inngår i velferdsstatens styring. For å belyse dette tar avhandlingen i bruk governmentality-teorier om styring. Ordet governmentality ble først introdusert av Foucault (1993) og var en kombinasjon av *gouverner* (å styre) og *mentalité* (mentalitet). Med innføring av begrepet *governmentalitet* la Foucault vekt på at styring i moderne samfunn ikke lenger er styrt i top-down-prosesser basert på regjeringer eller formelle styringsmakter, men at styringen har inntatt en ny form eller mentalitet som innebærer selvstyring, eller «conduct of conduct» (Foucault, 1993; Villadsen, 2007). Det gjør at makten inntar usynlige former. Selvstyringen bidrar til at menneskers identiteter og handlinger utformes uten at dette oppleves som disiplinær makt. Governmentality retter oppmerksomheten mot de forskjellige måtene å tenke på i samfunnet som både styrer oss, og som vi styrer oss selv gjennom (Dean, 2006). Disse tenkemåtene oppstår som følge av de kunnskapsformene, teknikkene, identitetene og praksisene som er tilgjengelig og dominerer i et samfunn. I kapittel 2.4 ble det utdypet hvordan governmentality-teorier setter søkelyset på hvordan tenke- og forståelsesmåter anvendes i den moderne styringen for å endre individers atferd og handlinger. Avhandlingen vil med dette utforske hvordan risikoforståelser i barnevernfeltet inngår i statlige styringsmekanismer.

I avhandlingens analyse av risiko i et slikt styringsperspektiv innføres begrepet *politisk rasjonalitet*. Med politisk rasjonalitet menes at vår forståelse av fenomener er dypt innvevd i kulturelle og historiske forestillinger, vitenskap og språk. Politisk rasjonalitet består av de tre elementene moralsk, epistemologisk og lingvistisk rasjonalitet (Rose & Miller, 1992). Politisk rasjonalitet kan blant annet sies å skape grobunn for at noen former for kunnskap blir ekspertkunnskap gjennom kategorier som for eksempel *omsorgskompetanse*, *risikofaktorer* og *barn i risiko*. Når slike kategorier eksisterer, kan de også jobbes med når det gjelder endring, normalisering og kartlegging av mennesker. *Barn i risiko* er et eksempel på en slik kategori. Når barn eller andre målgrupper blir betegnet som å være i risiko, utløser dette handlinger hos profesjoner og institusjoner. Disse kategoriene utgjør med andre ord «artefacts of expertise», der utøvelse av ekspertkunnskap muliggjør styring (Rose & Miller, 1992). Styringen skjer blant annet ved anvendelse av bestemte kunnskapsformer i profesjonsutøvelse og politiske føringer. Litteratur, kursing, tiltak, utdanninger, planer, retningslinjer og lover legitimeres i nettopp den kunnskapen og forskningen som utgjør ekspertenes oppgaver. Styringsprogrammer kan sies å oversette de politiske rasjonalitetene til praksis gjennom blant annet statlige intervensjoner og

lovgivning (Rose & Miller, 1992). I barnevernfeltet viser risiko seg som en politisk rasjonalitet gjennom eksempelvis utvikling av kartleggingsmaler, metoder og tiltak som regulerer sosial praksis. Risiko som politisk rasjonalitet har med andre ord konsekvenser for de familiene som møter velferdsstatens institusjoner. Utforskning av hva disse konsekvensene innebærer, kan dermed bidra til økt bevissthet og debatt om barnevernfeltets videre utvikling.

Governmentality har et utgangspunkt som kan bidra til å utforske sammenhenger mellom vitenskaplige diskurser og moderne styring. Imidlertid kan man si at en svakhet med governmentality er at analysen har et «top-down»-utgangspunkt, og dermed kan kritiseres for å underkjenne aktørers muligheter og mangfoldet i den sosiale interaksjonen (Kerr, 1999). En av grunnene til å ta i bruk en kombinasjon av tilnærminger er at problemstillingene i avhandlingen retter seg mot ulike nivåer i barnevernfeltet. En annen grunn er et ønske om å starte utforskningen av risikoforståelser empirinært og situert i praksis i stedet for å starte med abstrakte diskurskategorier. Kombinasjonen av tilnærminger gjør det mulig å starte med nettopp hverdagen og så løfte blikket i andre deler av analysen. Avhandlingen søker å bidra med forskning som søker å koble det som skjer i hverdagen, med mer overordnede strukturer i samfunnet (Taylor-Gooby & Zinn, 2006). Den kritiske diskurspsykologien bidrar med utforskning av språk- og forståelsesmåter i lokale kontekster, men har færre analytiske begrepsredskaper som kan bidra til å utforske språk- og forståelsesmåter i et styringsperspektiv. Slike analytiske redskaper kan governmentality-teorier bidra utfyllende med.

Bruk av begge tilnærminger gir dermed rom for å fokusere på betydningen samfunnsmessige diskurser har for institusjonell praksis og styring i barnevernfeltet. Sentralt i bruk av ulike tilnærminger er at de ikke har motsetningsfylte vitenskapsteoretiske ståsteder, og at de utfyller hverandre på en konsistent måte. Både kritisk diskurspsykologi og governmentality kan plasseres i et sosialkonstruksjonistisk perspektiv, og begge har et analytisk blikk på hvordan sosial praksis inngår i samfunnsmessige strukturer. En slik kombinasjon av tilnærminger stiller imidlertid krav til hvordan analysen presenteres, samt en grundig redegjørelse for forskningsprosessen. Dette kapitlet vil derfor bidra til dette med å beskrive valg av fremgangsmåter i forskningsprosessen, samt teoretiske og analytiske fundamentet i avhandlingen.

4.3 Metodevalg, datainnsamling og analysefasene

Kvalitativ metode er valgt på bakgrunn av avhandlingens ønske om å få innsikt i risikoforståelser i et institusjonelt felt. Utgangspunktet er å utforske dette gjennom sosialarbeideres muntlige og skriftlige språk i konkrete saker i barnevernfeltet. Valget av kvalitativ metode begrunnes dermed i et ønske om å få mer innsikt i komplekse sammenhenger som er situert på ulike nivåer og steder i institusjonell praksis. Barnevernet utgjør et komplekst felt både fordi hver sak er unik, og at feltet er styrt av en rekke institusjonelle og politiske rammer, noe som gjør kvalitativ metode til en egnet metode (Gubrium & Holstein, 1997). Risikoforståelser er videre lite utforsket i en norsk barnevernkontekst, og særlig i et diskursivt perspektiv. Selve problemstillingen har derfor stilt krav til å finne tilnærminger som gjør det mulig å besvare denne. Bruk av kvalitativ metode i forskningen kan derfor betegnes som en måte å tilnærme seg «virkeligheten» i et felt på (Kuhn, 2012).

Kvalitativ metode betegner en rekke ulike fortolkningspregete metoder og tilnærminger som har til hensikt å synliggjøre noe i verden (Denzin & Lincoln, 2011). I kvalitativ metode settes det søkelys på ideografiske, spesifikke og situerte hendelser, og denne metoden egner seg til forskning med empiri fra konkrete hverdagssituasjoner (Denzin & Lincoln, 2011; Riessman, 2008). Ved å legge forskningen til sosiale, konkrete praksiser har det gitt rom for å være åpen for hvordan risikoforståelser og identitetskonstruksjoner kommer til uttrykk og gir mening i barnevernet. Som forsker har jeg kunnet bruke metoden til å utforske sammenhenger mellom sosial praksis og de rammene som har betydning for feltet.

Tidsperioden for datainnsamlingen var i 2013–2015 og besto av flere perioder med møter og intervjuer i barnevernfeltet i Norge. Dataene er fra ulike geografiske regioner, men av praktiske hensyn er det gjennomført flere intervjuer på samme kontor i noen tilfeller. Antallet reiser og mengden data førte til at den mest intensive analysen skjedde etter at alle data var innsamlet, men analysen startet underveis ved å stadig få nye data og erfaringer fra feltet. Dette var med på å skape perioder med nærhet og distanse til datamaterialet, noe som opplevdes som en fordel i fortolkningen av datamaterialet. Refleksjonene underveis ble notert ned i form av stikkord og tankekart, og ble nyttig i den mer systematiske analysen som foregikk etter datainnsamlingen.

Datainnsamling

Innsamlingen av data besto av flere faser. Den første fasen var gjennomføring av intervjuene, mens den andre fasen var innsamling av saksdokumenter. Til slutt ble det gjort et utvalg av styringsdokumenter. Denne rekkefølgen ble valgt for å ikke starte med det «offisielle» fagspråket som ofte preger styringsdokumenter, noe som kunne «låst» den åpne tilnærmingen til feltet. Å gjøre intervjuene først ga mulighet til å komme tettere på arbeidet som sosialarbeiderne gjør, gjennom spørsmål om de vurderingene og prosessene som er en del av deres praksiser. Intervjuene kan på den måten betraktes som en vei inn i feltet, der jeg fikk erfaringer og inntrykk også gjennom å besøke en rekke ulike resepsjoner, kontorer, venteværelser og pause-rom. Etter å ha vært på flere steder merket jeg meg blant annet at flere barnevernkontor hadde ringeklokker eller luker som man må oppsøke og forklare seg før man får komme inn på selve venteværelset. Intervjuene ble dermed datamateriale på mer enn en måte gjennom å erfare fysiske og institusjonelle rammer som følger med det å ha en avtale på et barnevernkontor. Et annet eksempel på dette er da jeg på et barnevernkontor møter opp for å gjennomføre intervjuer, og der jeg umiddelbart får beskjed om at det har skjedd noe akutt, og at jeg derfor må vente på informanten min. En annen ansatt forteller meg så med lavt toneleie at det har skjedd noe alvorlig med en ungdom. Ungdommen har rømt hjemmefra, og det pågår nå leteaksjon etter ungdommen. Den ansatte forteller flere detaljer om saken og hvordan de håndterer dette på kontoret. Jeg fikk en følelse av å både være en utenforstående og i veien for de ansatte, og tilbød meg å utsette intervjuet. Etter en hektisk halvtime med aktivitet på kontoret ble vi enig om å finne en ny tid for intervjuet. Selv om jeg ikke gjennomførte det planlagte intervjuet, satt jeg likevel igjen med en rekke inntrykk og refleksjoner. I ettertid har jeg tenkt at det som gjorde mest inntrykk, var den hektiske aktiviteten som skjer daglig i barnevernet, som står i kontrast til de ordnede rammene avtalte intervjuer skjer i. Videre fremsto den hektiske aktiviteten som hverdagslig, til tross for bruk av ord som akutt, rømning og etterlysning. For sosialarbeiderne virket dette som en vanlig hverdag. Andre oppgaver, samtaler og møter ble avholdt mens de visste at de hvert minutt kanskje måtte avbryte alt tvert for å ta seg av en annen sak som hastet mer. Slike opplevelser i datainnsamlingen bidro til refleksjoner om kompleksiteten i barnevernfeltet. Konteksten rundt intervjuene bidro dermed til en økt innsikt i hvordan hverdagen og prosessene i feltet foregår, selv om datamaterialet besto av intervjuer og dokumenter.

Datamaterialet i denne avhandlingen består av tre forskjellige former: transkripsjoner av intervjuer, saksdokumenter og styringsdokumenter. Datamaterialet er videre samlet inn fra forskjellige kontorer i ulike regioner i landet. Intervjuene og saksdokumentene består av både undersøkelses- og omsorgssaker. De ulike dataformene utdypes senere, men de oppsummeres kort her for å illustrere omfanget. 22 barnevernsansatte ble intervjuet om saker de har jobbet med. Intervjuene varte mellom 1–1,5 time. Videre ble det samlet inn 21 saksdokumenter, som besto av et flertall saksfremlegg til fylkesnemnda, men også noen undersøkelsesrapporter. Den tredje dataformen er to styringsdokumenter for barnevernfeltet. Styringsdokumentene som er valgt, er offentlige utredninger om barnevernet. Som bakgrunnsmateriale er det imidlertid også lest gjennom en rekke lokale styringsdokumenter i form av retningslinjer, håndbøker og kartleggingskjemaer. Valg av dataformer og størrelse på datamengde er tatt ut fra et ønske om å få en bredde i datamaterialet som kunne overskride ulike geografiske regioner, arbeidskulturer og faser i barnevernets arbeid (Baker & Edwards, 2012; Kvale & Brinkmann, 2009).

Siden risiko er lite utforsket i barnevernfeltet i Norge, har det vært en bevisst strategi å ha et materiale som både favner bredt og går i dybden. Det var også et ønske om å ha datamateriale som egnet seg til å gjøre undersøkelser på langs og tvers i feltet. Dette kan samtidig betraktes som en svakhet, da de ulike dataformene har forskjellige egenskaper. Datamaterialet har imidlertid gjort det mulig å utforske risiko på tvers av ulike landsdeler, sosialarbeidere og lokale institusjonelle kulturer. Sagt på en annen måte så har datamaterialet blitt betraktet som et ukjent terreng der målet har vært å utforske og synliggjøre risikoforståelser i barnevernfeltet. Videre er valget av flere dataformer gjort med tanke på å kunne analysere både risikoforståelser og praktisering av disse forståelsene i institusjonell praksis. Denne dobbeltheten innebærer at jeg må analysere både sosialarbeidernes forståelse av egen praksis og sosialarbeidernes praktisering av forståelse (Thagaard, 2003). Blant annet inneholder datamaterialet både sosialarbeidernes muntlige beskrivelser av saker, samt skriftlige tekster produsert av sosialarbeidere i barnevernet. De ulike typene data utfyller hverandre og kan betraktes som inngangen til å utforske hvordan ideer om risiko, barndom og foreldreskap kommer til uttrykk.

Etter å ha utformet forskningsdesignet søkte jeg NSD om tillatelse til å intervju ansatte i barnevernet samt få tilgang til anonymiserte dokumenter. I den opprinnelige søknaden var fokusgruppeintervjuer inkludert, men denne dataformen valgte jeg å utelate i løpet av forskningsprosessen. Begrunnelse for dette handler om en økt bevissthet om de ulike dataformenes styrker og svakheter, og en erkjennelse av at datamaterialet også måtte avgrenses for å muliggjøre

en analyse. Etter å ha fått tillatelsen fra NSD startet jeg med å rekruttere informanter. Utvalget er rekruttert ved å kontakte lederne for de ulike barnevernkontorene, først per telefon eller e-post. Det er seks barnevernkontor, og de er geografisk spredt over hele landet. Jeg har ved halvparten av kontorene kommet på et møte og presentert prosjektet for de ansatte som var til stede, og de som ønsket å delta, meddelte dette til meg direkte på møtet eller på e-post i ettertid. Jeg avtalte da tidspunkt for intervjuene uavhengig av kontakt med lederen. I den andre halvparten av kontorene har lederen videresendt min forespørsel på e-post til de ansatte eller selv spurt konkrete ansatte om de ønsker å delta. I disse tilfellene fikk jeg kontaktopplysninger fra lederen om hvem som ønsket eller hadde sagt seg villig til å bli intervjuet, og jeg sendte dem informasjon, forespørselsskjema og avtalte tid for intervjuene. Lederne ble ikke informert om den videre kommunikasjonen, med unntak av der informanten selv sendte kopi til sin leder om deltakelse. I disse tilfellene der lederen rekrutterte eller tok ansvar for rekrutteringen, var jeg ekstra bevisst på å gjøre informantene oppmerksom på at dette var frivillig, og at de kunne trekke seg når som helst, både i personlig e-post-kommunikasjon og før intervjuet startet. Blant intervjuene var det tre ansatte som hadde lederfunksjoner. Intervjuet med de som hadde lederfunksjoner, omhandlet utfordringer og hverdagen deres, og de er derfor i en annen form enn intervjuene med saksbehandlerne. Lederintervjuene er ikke brukt i avhandlingen, men har vært viktig for å få økt innsikt i barnevernfeltets hverdag, rammer og utfordringer.

Det kan stilles spørsmål om rekrutteringsmåten har hatt innvirkning på datamaterialet, da man kan tenke seg at lederne har forespurt ansatte som de vet er verbalt sterke, mer erfarne, eller som er foretrukket av andre årsaker, om å delta på intervju. Ut fra avhandlingens problemstillinger kan det imidlertid være hensiktsmessig å ha nettopp informanter som «snakker bra for seg», da analysen i stor grad handler om å synliggjøre dominerende diskurser og praksiser som verbalt sterke ansatte kan tenkes å formidle på en tydelig måte i intervjuene.

Gjennomføring av intervjuer

En sentral del av datamaterialet har bestått av transkripsjoner av individuelle, halvstrukturerte intervjuer med 22 sosialarbeidere. Hovedparten av informantene er sosialarbeidere som jobber som saksbehandlere på et barnevernkontor, men i tillegg er det foretatt intervjuer med noen ledere av barnevernkontor. Samtlige intervjuer er på lydopptak, og det er utført transkripsjoner av alle intervjuene i ettertid ved hjelp av et transkriberingsprogram. Transkripsjonene

vektlegger ordbruk, lengre pauser, og har inkludert kroppsspråk der det var relevant for det som formidles (for eksempel latter, ironi, hermetegn, sukking). Transkripsjonene ble holdt på dialekt, men av anonymitetshensyn er disse oversatt til bokmål i avhandlingens sitater. Intervjuene ble gjennomført ved hjelp av en delvis strukturert intervjuguide som for det meste besto av like innledende spørsmål med forslag til en rekke oppfølgingsspørsmål. I og med at sakene var ulike og informantene vektla ulik type informasjon, lignet intervjuet mer på en åpen, tematisk samtale, der målet var å få en fyldig tilgang til informantens forståelse av saken.

Sosialarbeiderne fikk selv velge en undersøkelses- eller omsorgssak som utgangspunkt for intervjuet. Det eneste kriteriet var at de hadde jobbet med den i løpet av de to siste årene, slik at den var lettere å huske detaljer fra. I intervjuene spurte jeg om hva saken handlet om, hva de gjorde og vurderte underveis. Det ble lagt stor vekt på å få detaljer om hvordan sosialarbeiderne tenkte og vurderte i sakene, samt hvordan de ville beskrive barna og foreldrene. Spørsmål av mer oppfølgende type kunne derfor handle om å be sosialarbeideren utdype og begrunne bekymringer de hadde for barnet i saken, hvordan de konkret gikk frem når de fikk saken, hvilken informasjon de mente var nødvendig i saken, vurderinger som ble gjort, hvem de samarbeidet med, og hvordan beslutninger ble tatt underveis. Det ble også åpnet for refleksjoner over saken i ettertid, blant annet hvordan det har gått med familien, og hvordan de ser på saken nå.

Utgangspunktet for intervjuene om undersøkelses- og omsorgssaker var å få innsikt i sosial praksis i barnevernfeltet. Hensikten har dermed ikke vært å sammenligne omsorgssaker eller undersøkelsessaker, men å få en samtale med beskrivelser og refleksjoner fra sosialt arbeids praksis. Konkrete saker ble valgt som utgangspunkt, fordi jeg ønsket å få data som var forankret i sosialarbeidernes hverdagspraksiser og deres måte å uttrykke sitt arbeid på språklig. Jeg ønsket å påvirke deres beskrivelser minst mulig med egne forståelser eller ideer om praksis, risiko eller feltet. I intervjuene stilte jeg derfor spørsmål om mange temaer informantene brakte inn i samtalen, der målet var å få «tykke» beskrivelser av hvordan sosialarbeiderne tenker, vurderer og handler i konkret praksis. Tykke beskrivelser er detaljerte og fyldige beskrivelser om både hendelser og konteksten rundt hendelser og praksiser (Geertz, 1983). Ved å ta i bruk en aktiv, utdypende intervjuform så ble informantenes utsagn utforsket ved å formulere spørsmål på ulike måter, stille en rekke detaljerte oppfølgingsspørsmål og spørre om refleksjoner informantene hadde underveis og i ettertid (Holstein & Gubrium, 1995; Kvale & Brinkmann, 2009).

Det ble også stilt «naive» spørsmål for å få informantene til å beskrive eller utdype et tema. På utsagn der sosialarbeideren brukte «vi», så kunne utdypende spørsmål være å be sosialarbeideren forklare nærmere hva som menes med «vi». For å eksemplifisere dette så er det i ett av intervjuene en sosialarbeider som uttaler seg om en konkret hendelse hun sier at «vi» har sett, og som fikk betydning for prosessen videre. På direkte spørsmål bekrefter hun at hun også selv så dette. Ved å spørre detaljert om hva det var hun så, og aktivt spørre om detaljene rundt hendelsen, kom det frem at det var ikke hun selv eller noen i barneverntjenesten som hadde sett hendelsen, men noen fra en annen offentlig etat. I beskrivelsen til den barnevernsansatte ble observasjonen utført av en annen offentlig etat presentert som noe også den barnevernsansatte selv hadde sett. Dette språklige virkemiddelet bidrar til å styrke at dette er en fremstilling av fakta. I tillegg øker troverdigheten i fremstillingen når det fremstår at det er konsensus om fakta, for eksempel gjennom utsagn som «vi er jo flere som er bekymret». Dette illustrerer hvordan bruk av subjektposisjoner både hos informanten og meg som intervjuer bidrar til å skape mening av situasjonen. Ved hjelp av en aktiv intervjuform ble det mulig å få detaljerte og fyldige beskrivelser som bidro til at det som virket som selvforklarende i uttalelsen om å «ha sett det selv», fikk en utdypende forklaring.

I noen tilfeller utfordret jeg også informantene ved å stille kritiske spørsmål ved deres beskrivelser og refleksjoner, mens andre ganger stilte jeg utdypende spørsmål utover det selvsagte og tatt for gitt i fortellingen om saken. Dette bidro til at intervjuet må sees på som en samhandling, der jeg som forsker deltok i produksjonen av den samtalen som oppsto. Ved å ha et stort antall intervjuer som ga rom for å gå i dybden, ga det mulighet for å få økt innsikt i hvordan risiko inngår i sosialarbeideres virkelighetsforståelse, tankemåter og handlinger. Dette betyr for eksempel at intervjuutsagn forstås som noe mer enn en subjektiv meningsytring eller kategori av mening. Dette innebærer at min forforståelse og mine fortolkningsmåter også har innvirket på forskningsprosessen. Videre er det lagt vekt på å fortolke og analysere datamaterialet i sammenheng med konteksten barnevernet som en institusjon i velferdsstaten, noe som kommer til uttrykk i blant annet betegnelsen *institusjonell praksis*.

Tekster som datamateriale

En annen del av datamaterialet i denne avhandlingen var henholdsvis tekster i barnevernet i form av saksdokumenter og styringsdokumenter. Saksdokumentene består av til sammen 21 undersøkelsesrapporter og saksfremlegg til fylkesnemnda. Fylkesnemndene for barnevern og

sosiale saker har først og fremst som oppgave å fatte vedtak etter lov om barneverntjenester (1992). Fylkesnemndene har en uavhengig stilling i faglige spørsmål, og de kan kun overprøves av domstolene. Saksfremlegg til fylkesnemnda handler om overtakelse av omsorg for barn, foreldreansvar, adopsjon og samvær. Undersøkelserapportene er imidlertid ikke i utgangspunktet tenkt å ende i en rettslig instans, men inneholder ofte informasjon om fasen fra den første bekymringen, tiltak i familien og samarbeid mellom familie og barnevern, der noen skifter status til omsorgssaker. Mens saksfremleggene og undersøkelserapportene omhandler vurderinger og beskrivelser av enkeltsaker, betraktes styringsdokumentene som institusjonelle føringer på et overordnet nivå. Styringsdokumentene har vært relevante som bakgrunnsmateriale i hele avhandlingen, men vies en større plass i den overordnede drøftingen av risiko i et samfunnsperspektiv mot slutten av avhandlingen.

I datamaterialet ble det valgt å ikke lage et skille mellom undersøkelserapporter og saksfremlegg, men begge tekstsjangrene ble valgt for å få en bredde i det skriftlige datamaterialet. Det kan argumenteres for at tekstsjangrene er så ulike at de ikke kan sammenlignes, men det har heller ikke vært en intensjon å sammenligne typer saker eller tekster. I analysen betraktes både undersøkelserapporter og saksfremlegg som sosial praksis. Selv om de to formene for tekster representerer ulike sider av sosial praksis, så har dette heller blitt ansett som en fordel i ønsket om å utforske sider ved barnevernfeltet som er lite utforsket fra før. På lik måte betraktes saksdokumentene og intervjuene som utfyllende til hverandre, da både tekst og tale inngår i sosial praksis i feltet. Dette betyr ikke at jeg avviser at det er forskjell på tekst og taleform i kommunikasjon. I avhandlingen har det imidlertid vært hensiktsmessig å anvende tekstene og intervjuene «på tvers og langs», uavhengig av formen på datamaterialet, nettopp for å utforske i bredden hvordan meningsdannelse og identitetskonstruksjoner står i sammenheng med risiko.

Som nevnt anses tekster som sosial praksis, og jeg vil derfor utdype noen sider ved tekster som har betydning i denne avhandlingen. Tekster i barnevernet er både en dokumentasjon av tidligere hendelser, men også en argumentasjon i barnevernets forslag til vedtak om for eksempel hjelpetiltak eller omsorgsovertakelse (Engebretsen, 2007). Tekstene får dermed funksjon som en slags kobling mellom de lokale hendelsene som finner sted i hverdagen, og en mer abstrakt fremstilling av disse hendelsene (Widerberg, 2012). Smith (1999) hevder at teksters uforgjengelighet og repeterbarhet kapsler inn konkrete hendelser i en språklig og diskursiv uttryksform og gjør tekster sentrale i den sosiale organiseringen og daglig praksis. Tekster refererer for eksempel både til hendelser i fortid og er selv en hendelse i nåtid, og tekster

vil fortsatt eksistere materielt i fremtiden. Tekster er forbundet med aktiviteter, tidsaspekter, subjekter og lokale prosesser. Tekstene blir formet eller konstruert ut fra den sosiale og institusjonelle organiseringen (Smith, 1990, 2006). Tekster er dermed ikke bare «tekst», men inngår som en del av sosial praksis. Et eksempel på dette er den sentrale rollen saksfremlegg har i en omsorgssak. I analysen har tekstene bidratt til innsikt om feltet, særlig med måten tekster organiserer en sak på. Videre gir tekstene mulighet til å utforske hvordan kunnskapsdiskurser og kulturelle forestillinger inngår i beskrivelser, argumentasjon og vurderinger. Selv om teksten ikke kan representere «virkeligheten», er slike tekster et bilde på hvordan barnevernet som et institusjonelt konstituerer seg gjennom fagspråk og retorikk. I beskrivelsen av analysefasene utdypes dette nærmere.

Fremgangsmåte i analysen

Avhandlingens analyse består av tre faser. Selv om analysefasene kan betraktes som kronologiske i starten, utviklet analysen seg til en prosess der jeg pendlet mellom fasene og datamaterialet.

<i>Analysefase</i>	<i>Analytisk tilnærming</i>	<i>Stikkord for fasen</i>	<i>Datamaterialet</i>
<i>Første analysefase</i>	Kritisk diskurspsykologi	Lage grovoversikt, nøkkelord og nøkkeltema, hovedmønstre, fagspråk/terminologi	Lydopptak, transkripsjoner, saksdokumenter og feltnotater
<i>Andre analysefase</i>	Kritisk diskurspsykologi	Identifisering av fortolkningsrepertoar Bruk av Nvivo for systematisk gjennomgang, ordsøk og oversikt	I hovedsak intervju-transkripsjoner og saksdokumenter
<i>Tredje analysefase</i>	Kritisk diskurspsykologi Governmentality	Utforske sammenhenger mellom kunnskapsdiskurser, risikoforståelser og styring	I hovedsak offentlige styringsdokumenter, men baserer seg også på første og andre analysefase

Figur 1. Oversikt over analysefasene i forskningsprosessen

Første analysefase

Den første fasen i analysen besto av en nøye gjennomlesning av alle transkripsjonene og saksdokumentene flere ganger. Det ble notert begreper, uttrykk og nøkkelord som fremsto som vanlige, motsetningsfylte eller betydningsfulle for sakene. I denne fasen så jeg ikke spesifikt etter ord som risiko, foreldreskap eller lignende begreper, men åpnet for å se på hvordan sosialarbeidere snakker og skriver generelt om arbeidet sitt, barn, foreldre og vurderinger. Underveis i lesingen brukte jeg hjelpespørsmål som: Hva er sosialarbeiderne opptatt av når de forteller eller skriver om sakene? Er det spesielle forhold sosialarbeiderne er spesielt opptatt av? Hvilke begreper og uttrykk brukes i fremstillingene? Hva fremstår «vanlig» og «logisk» i fortellingene? Denne utforskningen resulterte i en rekke usorterte temaer, talemåter, begreper og uttrykk som ble utgangspunktet for mer inngående analyser, valg av sitater og fremstillinger i avhandlingen. Eksempler på slike uttrykk kunne være *barnet trenger, barns behov, da bekymringen startet, mangler i omsorgen og å måtte gripe inn*.

I tillegg til meningsinnholdet eller det sosialarbeiderne snakket eller skrev om, ble det også utforsket *hvordan* språket brukes av sosialarbeiderne. Ved å undersøke språkets *hva* og *hvordan* var hensikten å utforske hvilke språklige representasjoner som tas i bruk av sosialarbeidere i barnevernfeltet. I denne analysefasen ble det derfor formulert noen spesifikke hjelpespørsmål knyttet til *hvordan* de snakket om sakene sine. Hvordan snakker sosialarbeidere i barnevernet om barn og foreldre i sakene sine? Hvordan resonneres det i saker? Hvordan forklares og begrunnes hendelser og vurderinger? Hvordan beskrives barn og foreldre?

Den første analysefasen handlet dermed om å bli kjent med og få oversikt over datamaterialet. Resultatet var en stor mengde temaer, nøkkelord og uttrykk. Analyseprosessen gikk så over i en mer strukturert fase, der konteksten rundt bruk av ord og uttrykk ble mer sentral, og der det ble gjort et analytisk skille mellom de ulike dataformene.

Andre analysefase

Den andre analysefasen handlet om en grundigere utforskning av de temaene, uttrykkene og begrepene som fremkom i første analysefase. Det innebar en analyse av i hvilke sammenhenger ord og uttrykk brukes, samt hvordan ulike faglige uttrykk brukes for å gi mening i de konkrete sakene. I begynnelsen kunne det være en utfordring å få en distanse i fortolkningen av meningsinnholdet i uttrykk da jeg kjenner til fagspråket fra før. Etter hvert ble det lettere å

få øye på hvordan fagspråket utgjorde former for retorisk organisering i måten det ble snakket og skrevet om saker på. I denne fasen ble det tatt i bruk Nvivo, et kvalitativt analyseprogram, for å få en bedre oversikt over mønstre, hyppighet og ordbruk i datamaterialet. Hensikten med å bruke Nvivo var å lettere kunne bevege meg på tvers av datamaterialet som besto av over 600 sider tekst. I og med at jeg har valgt en tematisk analyse, ble Nvivo brukt til å undersøke grundigere de første fortolkningene av hvilke sammenhenger ulike nøkkelord og begreper ble brukt. I tillegg ble Nvivo en god hjelp i å velge ut sitater som kunne illustrere funnene. Jeg har dermed ikke brukt Nvivo til å lage kvantitative oversikter, men som et hjelpemiddel til å systematisere sammenhenger på tvers av datamaterialet.

Et konkret eksempel fra denne analysefasen er begrepet *bekymring*. Dette er et begrep som allerede dukket opp i første analysefase, og som inngikk i de fleste intervjuer og dokumenter. I den andre fasen ble *bekymring* undersøkt grundigere i form av hva bekymringen gjelder, hvordan man er bekymret, for hvem, på hvilken måte og så videre. Det fremkom at *bekymring* ikke bare er noe man kan ha eller ikke; for sosialarbeiderne fremstår *bekymring* som en måte å *tenke* på. Et eksempel på dette er at *bekymring* graderes fra å være lite alvorlig til alvorlig, og til at den må sendes skriftlig, det er viktig hvem som sender bekymringen, og hvordan bekymringen begrunnes. På dette stadiet tok jeg i bruk Nvivo for å undersøke nærmere i hvilke sammenhenger bekymring, bekymringsmelding og andre «bekymringsuttrykk» oppsto. Hvem var det bekymringen gjaldt, hvorfor var de bekymret, og hvilke handlinger gjorde sosialarbeiderne på bakgrunn av bekymringen? Hensikten med å utforske disse spørsmålene i datamaterialet var å kunne illustrere hvilke mønstre som ble skapt i forståelsesmåtene. *Bekymring* som tenkemåte viste seg å ha betydning for sosial praksis. *Bekymring* var for eksempel direkte forbundet med formell oppstart av nye saker, henleggelse av saker og vurderinger om saker skal til fylkesnemnda i spørsmål om omsorgsovertakelse. Lignende gjorde jeg med de andre nøkkelordene fra den første analysefasen, for eksempel omsorg og behov. Resultatet av denne analyseprosessen var at det fremkom å være to sentrale fortolkningsrepertoarer hos sosialarbeiderne: bekymringsrepertoaret og kategoriseringsrepertoaret.

Tredje analysefase

Denne delen av analysen handlet om å undersøke hvilken betydning risikoforståelser har for institusjonell praksis, og sammenhenger mellom feltet og styringsmekanismer. Blikket ble dermed løftet fra detaljer om bekymring og kategorisering i den institusjonelle praksisen til

analyse av praksis i en samfunnsmessig sammenheng. Denne fasen besto også av grundigere refleksjoner over hvordan risikoforståelser har betydning for meningsdannelse og identitetskonstruksjonene. Denne analysefasen gjorde meg oppmerksom på fra hvilken posisjon informantene eller tekstene snakker. For eksempel så kunne sosialarbeiderne snakke fra posisjon som faglig ekspert ved å vise til kunnskap om risikofaktorer, barns behov, samspill, mentalisering og lignende. Andre ganger snakket de om egen erfaring, kompetanse og utdanning som underbygget at uttalelsene deres kommer fra en *fagperson* eller ekspert. Sosialarbeiderne snakket også ut fra posisjonen medmenneske, der de ga uttrykk for følelser og tanker de hadde i saker. En viktig subjektposisjon som ble tatt i bruk, var å snakke ut fra posisjonen barnevernet eller kontoret som institusjon, for eksempel gjennom flertallsformuleringer som «vi bestemte oss da for å gå til nemnda», «vi henla saken», eller «da vurderte vi det slik at ...».

I denne analysefasen tok jeg i bruk governmentality-teorier som perspektiv. Oppmerksomheten ble da flyttet fra konkret sosial praksis til styringsdokumenters innhold og funksjoner. Gjennom denne prosessen fremkom det at styringsdokumentene inneholdt bestemte temaer, uttrykk og begreper som gjenspeilet trender, idealer og diskurser i samfunnet. Et eksempel på dette er at flere styringsdokumenter refererte til *risikofaktorer, barn i risiko og å beskytte barndommen*. Analysen viste at styringsdokumentene, i likhet med sosialarbeidernes fortolkningsrepertoarer, baserer seg på kunnskapsdiskurser og kulturelle forestillinger om barndom, foreldreskap og risiko, og at dette har konsekvenser for institusjonell praksis og aktørene i feltet.

En fordel ved å dele analysen inn i ulike faser er at det skapes en struktur for å utforske det mangfoldige datamaterialet. I tillegg bidrar det til å holde oppmerksomheten på de enkelte forskningsspørsmålene. Etter å ha vært gjennom de tre analysefasene, ble analysen rettet mot forbindelser og sammenhenger mellom sosial praksis, risikoforståelser og politiske føringer i feltet.

4.4 Metodologiske betraktninger

Diskurspsykologiske analyser er i mindre grad opptatt av å finne svaret på hva som er virkeligheten eller fakta, men mer opptatt av å utforske hvilke virkelighetsforståelser som kommer til uttrykk, og hvordan disse er innleiret i sosial praksis (Burr, 2003). Dette innebærer at analysefasene ikke har noen spesiell struktur eller regler, men det kan likevel hevdes at der er generelle

råd om gjennomføring av slike analyser (Potter & Wetherell, 1994). Et av de viktigste rådene er å ivareta hensyn til variasjon og mangfold i datamaterialet for å få kunne synliggjøre representasjonene av virkeligheten. Andre råd som nevnes som sentrale, er sensitivitet for detaljer, den retoriske organiseringen og troverdighet. I avhandlingen forsøkes dette ivaretatt gjennom en bredde i datamaterialet, valg av teoretiske og analytiske verktøy og ved å utvise åpenhet om valg, gjennomføring og fortolkninger av undersøkelsen.

Kvaliteten på diskursanalyser er avhengig av hvor godt det redegjøres for datamaterialet, annen forskning, teori og funn (Potter & Wetherell, 1994). «Funn» og «resultater» i en diskursanalyse er med andre ord avhengig av det teoretiske og analytiske blikket i forskningen. Funnene og konklusjonene i denne avhandlingen forstås dermed som mulige fortolkninger av et datamateriale. Fortolkningene redegjøres for gjennom bruk av sitater, teori og åpenhet om tilnærming og analyse i forskningsprosessen. Med kvalitet i avhandlingen menes forskningens *troverdighet* og *pålitelighet*. Disse begrepene er valgt fremfor reliabilitet og validitet, og det begrunnes med avhandlingens forskningsdesign og vitenskapsteoretiske ståsted i sosialkonstruksjonismen. Validitet, i betydningen om forskningen er gyldig eller sann, kan spores til et positivistisk kunnskapparadigme der det antas at forskeren er nøytral og objektiv (Denzin & Lincoln, 2011; Kvale & Brinkmann, 2009). I en positivistisk forståelse gir forskeren en beskrivelse av om for eksempel datamaterialet har besvart problemstillingen, noe som bygger på en antakelse om at datamaterialet er uavhengig av kontekst og fortolkning. Innen kvalitativ metodeforskning stilles det spørsmål ved om validitet er et egnet kriterium på forskningens kvalitet, og ikke minst hvordan validitet kan måles eller vurderes (Bickman, Brannen, & Alasuutari, 2008; Hammersley, 2008; Holstein & Gubrium, 2011).

I sosialkonstruksjonistisk forskning forstås kunnskapen vi kan få tilgang til, som sosiale konstruksjoner. Denne forståelsen legger til grunn at valg av metodiske fremgangsmåter, teoretiske perspektiver og fortolkninger bidrar til hvilke former for kunnskap som konstrueres (Justesen & Mik-Meyer, 2012). Ut fra et sosialkonstruksjonistisk ståsted blir derfor det sentrale i en vurdering av forskningens troverdighet og pålitelighet å beskrive og synliggjøre de premissene og perspektivene som legges til grunn. I avhandlingens fremstilling er dette kriteriet fulgt gjennom grundig redegjørelse for fremgangsmåter, begrunnelser for metodiske og teoretiske valg samt ved å posisjonere forskningen i forskning og teori. Datamaterialet har blitt forsøkt anvendt på en måte som synliggjør konteksten, for eksempel gjennom å bruke flere sitater fra samme in-

tervju eller dokumenter i analysekapitlene. Videre har det blitt lagt vekt på å bygge opp avhandlingen i en logisk, sammenhengende struktur, der det veksles mellom teori, datamateriale og egne fortolkninger.

Avhandlingen har et omfattende datamateriale, men dette innebærer ikke et forsøk på utvikling av en generalisert teori eller modell for barnevernet i Norge. Avhandlingens analyse er med andre ord ikke generaliserbar verken til alle barnevernkontor eller til alle sosialarbeidere som arbeider i barnevernet. Med dette menes at analysens funn ikke er generaliserbar til populasjonsnivå i form av statistisk generalisering. Samtidig er det jo et paradoks å gjennomføre kvalitativ forskning om forskningen ikke har noe budskap eller rekkevidde utenfor datautvalget. I avhandlingens kvalitative metode og sosialkonstruksjonistiske tilgang er det tatt i bruk en konsistent analytisk fremgangsmåte, samtidig som annen forskning og andre teorier har bidratt i analysen. Funnene og konklusjonene kan derfor hevdes å ha betydning utover utvalget og den konkrete analysen i form av *moderat generalisering* (Payne & Williams, 2005; Williams, 2000). Moderat generalisering innebærer at forskningens «generaliserbarhet» relateres til data, analyse, teorier og annen forskning. Dette betyr at forskningen har overførbarhet i form av en *teoretisk* generalisering, noe som betyr at denne avhandlingens forskning om risikoforståelser kan ha relevans utover det analyserte materialet fra det norske barnevernfeltet.

Når det gjelder valg av datamateriale, kan det stilles spørsmål om tekster og intervjuer med ansatte i barnevernfeltet gir godt nok grunnlag til å si noe generelt om institusjonell praksis. For eksempel ville observasjoner av samtaler, møter, hjemmebesøk og teammøter ha gitt et datamateriale som kan hevdes å vise det barnevernsansatte «gjør» i sin praksis. Valget av intervjuer og tekster har imidlertid blitt tatt i den forforståelsen at også tekst og tale er en viktig del av og inngår i sosial praksis. I noen metodologiske retninger vil man til og med hevde at sosial praksis i større eller mindre grad består av tekster (Fairclough, 2003; Smith, 1999). En annen utfordring ved å ha en større mengde tekster og intervjuer som dataformer er hvordan disse best kan presenteres og formidles i avhandlingen. I analysekapitlene er det valgt et mindre utvalg av datamaterialet som illustrerende eksempler på hvordan analysen er gjennomført. Leseren kan i så måte ikke selv vurdere om det som presenteres, er vanlig eller representativt for datautvalget. Dette kan betraktes som en svakhet ved avhandlingens troverdighet, men samtidig kan presentasjonen av sitater i den konteksten de fremkommer, styrke påliteligheten til den analysen som er gjennomført.

En annen utfordring og mulig svakhet i avhandlingens analyse av institusjonell praksis er bevegelsen mellom ulike nivåer når gjelder diskurser (Alvesson & Kärreman, 2000). Ved å bruke kritisk diskurspsykologi er perspektivet i den empirinære analysen på et mikro-mesoplan, mens ved å bringe inn governmentality søker analysen å «gå over» til et samfunnsmessig makronivå. I dette ligger noen premisser som forutsetning for denne bevegelsen. Det ene er at det er «lov» å bruke teoretiske perspektiver i en analyse, slik det er gjort i denne avhandlingen, samt at de ulike blikkene som anvendes, faktisk fører til økt innsikt og ikke manglende konsistens (Holstein & Gubrium, 2011). Et annet premiss er at analysen og fremstillingen krever en sensitivitet for kontekst og oppmerksomhet om hvor analysen til enhver tid «er». En mulig kritikk mot avhandlingen kan være dette forsøket på å overskride mikro–makronivåer i forskningen, men samtidig kan det argumenteres for at forskning med et smalere blikk kunne gå glipp av komplekse sammenhenger mellom institusjonell og samfunnsmessige forhold (Alvesson & Kärreman, 2000; Hill, 2009; Taber, 2010). I denne avhandlingen har det vært et ønske om å kunne utforske barnevernet i et slikt overordnet perspektiv, samtidig som det var ønskelig finne tilnærminger som ikke startet i et top-down-perspektiv. Kombinasjonen av hverdagsdiskurser og samfunnsmessige diskurser som bidrar til avhandlingens funn, bygger dermed på en forståelse av at kunnskapsproduksjonen er et produkt av tid, sted og teorier som er gjenstand for aktive fortolkninger og refleksjoner av forskeren i flere omganger

Troverdigheten og påliteligheten til forskning står også i sammenheng med forskerens refleksivitet. Det innebærer blant annet at jeg som forsker må være bevisst på at teoretiske og metodiske valg alltid er påvirket av min forforståelse, kunnskap og syn på forskningens temaer og sosiale praksiser i samfunnet. Det har derfor vært påkrevd at jeg som forsker har gjort meg refleksjoner over og er åpen om hvordan egne forståelser kan ha betydning for forskningen. Av yrkesmessig bakgrunn har jeg erfaring fra både helsevesen, arbeidsmarkedstiltak for sosialklienter, tiltaksarbeid for barnevernet samt undervisning på ungdomsskole og universitet. Mine oppdrag for barnevernet har vært engasjementer av ulik varighet, der jeg i hovedsak har jobbet med foreldreveiledning, miljøarbeid, konflikthåndtering og tilsynsoppgaver. De siste ni årene har jeg arbeidet som universitetslektor i sosialt arbeid og sosialpedagogikk på Universitetet i Tromsø (tidligere Høgskolen i Finnmark). Min utdannelse består av cand.mag.-grad, videreutdanninger i barnevern og sosialt arbeid samt master i sosialt arbeid med fordypning i barnevern. Over flere år har jeg hatt en faglig interesse for barnevernfeltet, og da særlig i et mer overordnet samfunnsmessig perspektiv. Dette har hatt betydning for utforming av forskningsdesignet for denne avhandlingen. Samtidig som bakgrunnen min tilsier en viss nærhet til barnevernfeltet,

kan fraværet av profesjonsutdannelse som sosialarbeider også ha bidratt til en distanse til feltet. Både nærheten og distansen har hatt sine fordeler og ulemper i forskningsprosessen, og det har medført stadige refleksjoner over egne fortolkninger av sosial praksis i barnevernfeltet.

4.5 Etiske refleksjoner

Forskerens metodevalg krever grundige etiske overveielser, og prosjektet har fulgt NESHS forskningsetiske retningslinjer. Prosjektet er meldt til og godkjent av NSD, personvernombudet for forskning. Alle informanter har samtykket til intervjuet, og det er informert om anonymisering av navn, kontor og landsdel både når det gjelder informantene og saksdokumentene. Når det gjelder dokumentene, har ledere av det enkelte kontoret samtykket i tillegg til saksbehandleren, og dokumentene ble anonymisert før jeg fikk kopier av dem. Anonymiseringen ble gjort ved å stryke ut navn og andre identifiserbare opplysninger før det ble tatt en kopi av dokumentet. Anonymiseringen ble utført av administrativt personale eller saksbehandlere på de ulike kontorene.

Utformingen av forskningsdesignet ble gjort i samsvar med ønsket om å undersøke risiko på tvers av enkeltsaker, saksbehandlere, type sak og kontor. I avhandlingens presentasjon av saker er hovedvekten lagt på sosialarbeidernes muntlige og skriftlige beskrivelser, vurderinger og handlinger. Sakene er anonymisert i avhandlingens presentasjon ved å endre variabler som kan gjenkjennes. Det er derfor vurdert at det ikke var hensiktsmessig å be om samtykke fra de foreldrene og barna som er involvert i sakene (både intervjuene og dokumentene), da det også kan oppleves som en belastning å bli kontaktet av fremmede forskere i saker som kanskje fortsatt er pågående og berører det mest sårbare og private i en families liv. I avhandlingens fremstilling har jeg videre tatt hensyn til familiene som omtales, ved å omskrive personalia, samt at jeg har unngått å presentere andre gjenkjennbare beskrivelser og situasjoner.

Å arbeide med temaer som omhandler barn i vanskelige situasjoner, kan utfordre min rolle som både forsker og medmenneske. Videre er «risiko» noe vi alle må forholde oss til i eget liv. Dette har medført at jeg i arbeidet med forskningen har blitt utfordret på egne holdninger, følelser og kunnskapsgrunnlag. Det er for eksempel allment akseptert at barn i risiko kan og skal oppdages i tide, og det er et tema som blir særlig relevant i møte med barnehage, skole, helsestasjon og andre arenaer som de fleste har kontakt med i løpet av et liv. En grunnleggende ide i vårt samfunn er et ønske om å beskytte barn, og i vår velferdsstat er det i stor grad barnevernet og den

enkelte barnevernansatte som har ansvar for de barna som regnes som særlig risikoutsatt. Profesjonenes ansvar kommer blant annet tydelig til syne i alvorlige mishandlingssaker, som ofte får stor pressedeckning. Det å være sosialarbeider i dag kan i så måte være en risiko i seg selv med tanke på ansvaret og målet i barnevernet om null feil. Å arbeide i barnevernfeltet innebærer dermed muligheter for kritikk fra både familier som er i kontakt med barnevernet, media og forskere. Det er derfor forsøkt å ivareta hensynet til informantene og bruken av datamaterialet i forskningsprosessen, der hensikten har vært å få økt kunnskap som kan bidra i barnevernfeltets utvikling av velferdstjenester. Selv om denne forskningen kan ha kritiske perspektiver eller anvende andre kunnskapsformer enn det barnevernfeltet selv begrunner sin praksis i, er slik forskning nødvendig for å utvikle fremtidens barnevern.

I all forskning er det viktig å være bevisst på hvordan man presenterer og fremstiller informanter og andre personer som omtales. I avhandlingen har jeg brukt sitater og fortolkninger av intervjuer og dokumenter. Dette har i noen tilfeller medført en utfordring med å ta hensyn til informantene og barnevernet som institusjon. Blant annet kan sitater på trykk oppfattes harde og kalde, da avhandlingens skriftlige form ikke kan gjenskape stemninger, kontekst, kroppsspråk og tonefall. Videre kan det være en utfordring at en analyse og fremstilling av denne ikke fullt ut kan få frem informanters opplevelser og intensjoner. Dette kan medføre en opplevelse av å utlevere informanter, og forskningen kan oppfattes som kritisk mot profesjonsutøvere som har gode intensjoner. Barnevernet er avhengig av legitimitet blant befolkningen, noe som påvirkes av holdninger i opinionen. Det er derfor nødvendig å være bevisst på hvordan informanter og saker presenteres i en avhandling om barnevernfeltet. Det er likevel andre etiske hensyn å ta enn til sosialarbeiderne i et forskningsprosjekt som dette. Å ta for stort hensyn til informantene ville ha medført urimelige restriksjoner på hva jeg kunne ha undersøkt, og hvordan jeg kunne fremstille det. I barnevernet er det stort behov for forskning som også med et mer kritisk blikk undersøker hva som skjer, og hvordan det jobbes. Det ville vært tilnærmet umulig hvis forskningen ikke kan bruke dataene for å besvare forskningsspørsmålene.

I dette kapitlet har det blitt redegjort for metodologiske og metodiske valg, teoretiske og analytiske perspektiver, avhandlingens kvalitet samt etiske refleksjoner over forskningsprosessen. Gjennom beskrivelser av vitenskapsteoretisk ståsted, teoretiske og analytiske tilnærminger, datainnsamling og metodiske valg har det blitt vektlagt å gjøre forskningsprosessen så transparent som mulig, slik at leseren kan danne seg et selvstendig grunnlag for å vurdere avhandlingens kvalitet.

Del 2. Analyse, diskusjon og konklusjoner

5.0 Identitetskonstruksjoner i barnevernets tekster

Dette kapitlet presenterer en analyse av tekster i kommunal barneverntjeneste. Tekstene forstås som en del av sosial praksis i barnevernfeltet, og en analyse av slike tekster fortolkes derfor i den institusjonelle konteksten de inngår i. Med dette menes at tekster i barnevernfeltet inngår i en komplisert sammenheng der politiske og institusjonelle føringer har betydning for form og innhold i tekstene. Tekstene er med andre ord ikke subjektive og tilfeldige, men har bestemte egenskaper og funksjoner i feltet. I analysen er det valgt ut tekster fra tekstsjangrene *undersøkelsesrapport* og *saksfremlegg for fylkesnemnda*. Kapitlet er bygd opp slik at det først gjøres rede for noen egenskaper ved institusjonelle tekster, før det presenteres en analyse som tematiserer fremstillinger av barn og foreldre i tekstene. Fremstillingene av barn og foreldre utforskes så med tanke på hvilke risikoforståelser og kunnskapsdiskurser som muliggjør dannelse av bestemte identiteter i barnevernfeltets institusjonelle praksis.

5.1 Tekster som sosial praksis i barnevernfeltet

I dette avsnittet diskuteres noen egenskaper ved tekster i barnevernfeltet som har betydning for analysen. Alle former for tekster i barnevernfeltet har egenskaper og funksjoner som i utgangspunktet er forankret i sosial praksis. Maler og retningslinjer er eksempler på hvordan tekster blir formet med utgangspunkt i institusjonelle regler og kulturer. Det fins maler for undersøkelsesrapporter, informasjonsinnhenting, innkalling og saksfremlegg. Det betyr at sosial praksis i barnevernet former tekstene, men tekstene er også med på å forme sosial praksis. Dette kommer til uttrykk for eksempel i hvordan saksbehandling organiseres institusjonelt, der tekster og sosial praksis gjensidig virker inn på hverandre. Saksbehandling startes ved at nye saker opprettes i Familia⁷, et elektronisk datasystem i barnevernet. Hendelser, vurderinger og vedtak noteres inn i ulike maler i datasystemet. Vi kan derfor si det slik at en barnevernsak blir til en «sak» først etter produksjon av mange ulike tekster, mens tekstene på sin side utformes som følge av hendelser og institusjonell praksis. Dette viser hvor tett forbundet

⁷ Familia er et programvarekonsept for barnevernet, utviklet av firmaet Visma. Dette elektroniske datasystemet brukes av 80 prosent av landets barneverntjenester ifølge hjemmesiden til Visma: <https://www.visma.no/uni-que/familia-barnevern/>

tekst, tale og institusjonell kultur er, der komplekse prosesser ligger bak all produksjon av tekst (Smith, 1999).

Sentralt i tekstanalysen er de egenskapene som er knyttet til form, prosess og funksjoner i teksten. En egenskap er tekstens *form*, som gir tekst en annen autoritet og troverdighet enn for eksempel muntlig språk. Tekstens autoritet og troverdighet kan forstås som en følge av at innholdet i teksten *fremstår* som en faktisk avspeiling av virkeligheten når det er skriftliggjort. Imidlertid vil det alltid være sider ved hendelsen (eller virkeligheten) som *ikke* blir skrevet, og som ikke lar seg representere i tekstlig form. Tekster i seg selv kan derfor formidle mye, men alle sider ved «virkeligheten» lar seg ikke formidle. En viktig konsekvens av dette er at i det øyeblikket noe skrives, er det noe som *ikke* blir skrevet i teksten. Dette kan betegnes som tekstens paradoks, da et formål med tekster ofte er å bevare, formidle eller dokumentere hendelser, men samtidig konsentreres hendelser til en begrenset mengde ord og setninger. Tekstens fysiske materialitet og evige eksistens bidrar til at innholdet i tekster fremstår som en direkte avspeiling eller dokumentasjon av «slik det er», uavhengig av forfatter, leser eller tekstens kontekst (Widerberg, 2012).

En annen egenskap ved tekster er *prosessen* fra en tekst startes til den ferdigstilles. De fleste rapporter og saksfremlegg utformes gradvis over tid, før prosessen med å skrive teksten avsluttes. Underveis kan tekst legges til, slettes, flyttes, og det kan også være ulike sosialarbeidere som skriver på samme tekst. I prosessen kan sosialarbeidere få kollegers, lederes og advokaters kommentarer på språk og innhold i tekstene de produserer. Nyansatte sosialarbeidere får se eksempler på saksfremlegg og får hjelp av erfarne kolleger på de første saksfremleggene. Gjennom samtaler med kolleger og teksteksempler gis det råd om hvordan språk, form og innhold bør være i rapporter og saksfremlegg. Enkelte større barnevernskontor har egne ansatte som kvalitetssikrer alle tekster som produseres på kontoret. Disse ekspertene bidrar til at tekstene får tilnærmet samme form og språk. Til tross for at dette sikrer en viss likhet mellom tekster, kan slike ekspertroller medføre at definisjonsmakt over teksten konsentreres til noen få personer lokalt, noe som kan gi færre muligheter for kritiske refleksjoner rundt tekstproduksjonen generelt.

Tekster inngår i sammensatte forhold med hverandre, der noen tekster har mer autoritet og makt enn andre tekster. Et eksempel på dette er at undersøkelsesrapporter vanligvis inngår som en viktig referanse for saksfremlegg. I saksfremlegg kan tekster det refereres til, fremstå

med status som fakta, eller til og med som bevis. Denne intertekstualiteten, eller teksters forbindelse med hverandre, utgjør et *tekstuel hierarki* (Smith, 2006). Tekstuelle hierarkier er sentrale i organiseringen av institusjonelle kulturer, noe som vises tydelig ved at beslutninger blir «vedtak» i det øyeblikket det skriftliggjøres (Engebretsen, 2007; Juul, 2010). Dette illustrerer hvordan tekster ikke «bare» er tekster, men at tekster også *gjør* noe som får bestemte funksjoner i sosial praksis. Slike funksjoner kan være institusjonelle identitetskonstruksjoner, noe som er temaet i neste avsnitt, der en undersøkelsesrapport analyseres.

5.2 Undersøkelsesrapporter

Undersøkelsesrapporter i barnevernet er det skriftlige resultatet av en barnevernundersøkelse. Gjennomføring av barnevernundersøkelsen og skriving av undersøkelsesrapporten er tett forbundet med hverandre, og de inngår i institusjonelle prosedyrer der sosialarbeidere må følge bestemte retningslinjer slik de fortolkes i feltet. En barnevernundersøkelse starter vanligvis etter vurdering av nye, innkommende bekymringsmeldinger, men kan også startes i saker som har pågått en stund, eller saker som gjenopptas etter tidligere å ha vært avsluttet. I en barnevernundersøkelse er formålet å finne ut mer om barnet og familiens problemer og behov. Grunnlaget for å sette i verk undersøkelse er beskrevet i barnevernloven § 4-3:

§ 4-3 Rett og plikt for barneverntjenesten til å foreta undersøkelser

Dersom det er rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter dette kapitlet, skal barneverntjenesten snarest undersøke forholdet, jf. frister inntatt i § 6-9. Undersøkelsen skal gjennomføres slik at den minst mulig skader noen som den berører, og den skal ikke gjøres mer omfattende enn formålet tilsier. Det skal legges vekt på å hindre at kunnskap om undersøkelsen blir spredt unødige. Foreldrene eller den barnet bor hos, kan ikke motsette seg at en undersøkelse som nevnt i første ledd blir gjennomført ved besøk i hjemmet.

(Barnevernloven, 1992)

Undersøkelserapporter skal beskrive og vurdere barnets situasjon og behov for hjelp. Ofte foreslås det ett eller flere hjelpetiltak i en undersøkelserapport. Undersøkelserapporter har ingen bestemt mottaker, men vil vanligvis gjennomgås med foreldre og eventuelt barn når den er ferdig utarbeidet. Mange barnevernkontorer har maler for undersøkelserapporter, så en slik tekst starter gjerne med en dokumentmal i det elektroniske datasystemet. En slik mal har forhåndsdefinerte punkter som skal fylles med innhold etter hvert som sosialarbeideren får informasjon. Skrivning av undersøkelserapporten avdekker om informasjon mangler i de ulike punktene i malen, og malen får på denne måten betydning for sosialarbeiderens handlinger, for eksempel hvilke instanser man kontakter, og hvilke former for informasjon som må innhentes. Dette medfører at til tross for at alle undersøkelserapporter handler om ulike, spesifikke familiesituasjoner, vil tekstene ha likhetstrekk som retter blikket mot de samme sidene ved ulike individers liv. Analysen viser for eksempel at det i barnevernets tekster er bestemte sider ved barn og foreldre som vektlegges og som får betydning i sosial praksis.

Analyse av en undersøkelserapport

Dette avsnittet viser en analyse av hvordan institusjonelle identiteter konstrueres i undersøkelserapporter. Det betyr at analysen forholder seg til teksten *undersøkelserapport*, og i mindre grad til selve barnevernundersøkelsen. Presentasjonen må derfor ikke forstås som en analyse eller vurdering av saken, da oppmerksomheten rettes mot hva *teksten* formidler om barn og foreldre. For å illustrere dette har jeg valgt å bruke *en* undersøkelserapport som eksempel, da dette gir mulighet til å vise konteksten, utviklingen og flere «utsnitt» av samme sak. En rekke sitater fra ulike tekster kunne muligens vist mer variasjon og bredde, men i denne analysen er det lagt vekt på å vise hvordan tekstens «innramming», utvikling og språk har bestemte funksjoner. Det ble derfor valgt ut en spesifikk undersøkelserapport som hadde flere fellestrekk med andre undersøkelserapporter i datamaterialet. Et viktig likhetstrekk er at det ikke formidles akutte, umiddelbare faresituasjoner for barnet i teksten. Et annet fellestrekk er at teksten formidler at det likevel er *noe* i barnets situasjon som kan være en trussel mot barnets fremtid. Den valgte undersøkelserapporten kan ikke sies å være verken ekstrem eller uvanlig, men fremstår som en «typisk» undersøkelserapport i avhandlingens datamateriale.

Innledningsvis i undersøkelserapporten fremkommer det at foreldrene bor atskilt, har delt omsorg og er i konflikt med hverandre. Foreldrene har fremstilt mistanker om at den andre

forelderen ruser seg. Dette fremstår ikke som en reell bekymring hos sosialarbeideren. I undersøkelsesrapporten beskrives punkt for punkt blant annet *fars og mors helse, arbeidstilknytning, boforhold, barnets fungering og foreldres fremtoning*. I teksten står det at begge foreldrene har god helse, er i arbeid og bor i det som beskrives som *adekvate, barnevennlige* boliger. Sosialarbeideren har hatt to møter med foreldrene. Sosialarbeideren har ikke snakket med barnet selv, men forteller at barnehagen har gitt en utfyllende beskrivelse av barnet i barnehagen. I undersøkelsesrapporten omtales ikke andre dokumenter i saken enn informasjonen fra barnehagen. Det neste punktet i undersøkelsesrapporten heter *foreldres fremtoning*:

Begge foreldrene gir uttrykk for å ha et beskyttende nettverk. Far har opptrådd høflig i møte med barneverntjenesten, men vist frustrasjon over barneverntjenestens manglende mulighet til å bekrefte eller avkrefte rus hos mor. Far har derfor blitt oppfattet som sint. Mor har vært imøtekommende og gitt inntrykk for at hun ønsker samarbeid og hjelp. Samtidig benekter hun rusmisbruk. Foreldrene beskriver barnet sitt på en fin måte, og fremstår sensitive og inntonet på barna. Barneverntjenesten ser det imidlertid slik at foreldrene mangler forståelse for hvordan deres konflikt påvirker barnet.

(Saksdokument nr. 9)

Undersøkelsesrapporten er bygd opp etter en mal der *foreldres fremtoning* er et forhåndsbestemt punkt, noe som gir føringer for hvilke temaer det bør legges vekt på i teksten. I punktet fremkommer barneverntjenestens vurderinger av mor og far. Teksten formidler blant annet en vurdering av far når det står at *far har opptrådd høflig i møte med barneverntjenesten*. Også mor vurderes ut fra sitt møte med barneverntjenesten når hun beskrives som *imøtekommende og ønsker samarbeid og hjelp*. Begge disse utsagnene inneholder vurderinger som fremstiller foreldrene som positivt innstilte til å møte og samarbeide med barneverntjenesten. Videre i teksten antydes det derimot tvil om samarbeidsviljen gjennom utsagnet *men far har vist frustrasjon over barneverntjenesten* og at *far har blitt oppfattet som sint*. Utsagnet fremstiller det å bli frustrert over barnevernet og å vise sinne som noe negativt gjennom bruk av *men* etter å

ha uttalt at foreldrene er samarbeidsvillige. Det stilles også indirekte spørsmål om mors samarbeidsvilje siden *hun benekter rusbruk*. Vanligvis brukes *benekte* om noe som er sant, men som man ikke vil innrømme, og bruk av *benekte* i dette tilfellet bidrar til å så tvil om hvorvidt mor snakker sant. Til sammenligning ville utsagnet vært mer positivt hvis det hadde stått at mor *aldri* ruser seg. Beskrivelsen av foreldrene fremstår dermed ikke udelt positiv. I teksten fremstår *foreldres fremtoning* å være en vurdering av deres samarbeidsvilje med barneverntjenesten, men indirekte bidrar slike vurderinger i tillegg til å bygge opp under et bilde av hvordan foreldrene er som foreldre. Institusjonelle fremstillinger av klienters egenskaper og samarbeidsvilje viser seg å ha betydning for hvilke typer hjelp og tjenester brukere får (Mik-Meyer, 2004).

I punktet *foreldrenes fremtoning* ser vi også at det blir vurdert hvordan foreldrene selv beskriver barnet sitt i møte med sosialarbeideren. Foreldres egne beskrivelser av barnet tillegges dermed betydning, da dette vektlegges i en barnevernundersøkelse. I teksten fremstår det positivt at foreldrene forteller om barnet på *en fin måte*, uten at det utdypes hva barneverntjenesten eller sosialarbeideren mener med dette. Videre i teksten står det at foreldrene er *sensitive* og *inntonet* på barnet. Språkbruken bidrar til en *vitenskapliggjøring* av tekstens innhold, da det anvendes fagtermer som gir mening i psykologiske kunnskapsdiskurser. Foreldre beskrives blant annet å ha et *beskyttende* nettverk samt at de er *sensitive* og *inntonet* på barnet. Bruk av psykologiske fagbegreper bidrar til at vurderingene fremstår som fakta, at det er slik det er, og dermed utelukker man alternative fortolkninger. Samtidig underkommuniseres det at vurderinger om *inntoning* i stor grad handler om hvilket blikk som ser, og hvilke kulturelle og normative forestillinger om foreldreskap og omsorgspraksis som legges til grunn. Selv om psykologisk forskning kan bekrefte viktigheten av *inntoning*, kan klasse, kjønn og kultur ha betydning for fortolkning og praktisering av slike begreper.

I tillegg til bruk av vitenskapelig språk bidrar subjektposisjoner i teksten til at innholdet i objektiveres. Det er *barneverntjenesten* som beskriver foreldrenes fremtoning, selv om sosialarbeiderens navn er oppført og står ansvarlig for både undersøkelsesrapporten og barnevernundersøkelsen. Ved å eksplisitt skrive *i møte med barneverntjenesten* bidrar dette til å distansere sosialarbeideren som subjekt i vurderingene. Teksten tilskriver *barnevernet* både subjekt- og aktørrolle, mens sosialarbeideren anonymiseres fra både vurderingene og teksten. Det er *barneverntjenesten* som møter familier, og det er *barneverntjenesten* som har meninger. Relasjoner, samarbeidsklime og kommunikasjon mellom familier og sosialarbeideren underkommu-

niseres ved å ikke nevnes. Bruken av *barneverntjenesten* som aktør forsterker i tillegg den institusjonelle konteksten til vurderingene i teksten. Med dette menes at barneverntjenesten som aktør tilskrives definisjonsmakt i teksten, mens foreldre og barn fremstår som passive objekter som beskrives og vurderes av barneverntjenesten.

Vitenskapliggjøringen og objektiveringen i teksten bidrar til at vurderingene inntar form og konstrueres som *fakta*. På bakgrunn av at vurderingene i undersøkelsesrapporten baseres på to møter og en annenhåndsuttalelse fra barnehagen, er det grunn til å reflektere over hvilke «utsnitt» av foreldrenes hverdag og virkelighet som *ikke fremkommer* i for eksempel en undersøkelsesrapport. Teksten kan derfor gi inntrykk av å være en direkte avspeiling av virkeligheten, mens det i realiteten er barneverntjenestens vurderinger som kommer til uttrykk. Tekstens materialitet har som funksjon at disse vurderingene konstrueres som fakta i fortellingene ved å fremstå som utsnitt av virkeligheten. Denne analysen er opptatt av hvordan faktakonstruksjonen i språket bidrar til å fremheve bestemte sider ved barn og foreldre i teksten.

Forrige avsnitt viste hvordan foreldre ble beskrevet og vurdert, men også barnet blir omtalt i undersøkelsesrapporten i et eget punkt som kalles *barnets fungering*:

Barnet beskrives av barnehagen å ha en god fin- og grovmotorikk, godt utviklet språk og fremstår reflektert. Barnet fungerer godt i lek, selv om barnet av og til kommer i konflikter.

(Saksdokument nr. 9)

Som tidligere nevnt har ikke sosialarbeideren selv observert eller hatt samtale med barnet. Punktet *barnets fungering* består derfor av opplysninger som *barnehagen* har gitt barnevernet. Dette viser hvordan undersøkelsesrapporten som tekst er forbundet med andre tekster gjennom intertekstualitet. Vi ser også her et tekstuel hierarki ved at den skriftlige informasjonen fra *barnehagen* bidrar til å øke undersøkelsesrapportens status. *Barnehagen* er subjektet som har observert barnet og formidlet observasjonene til barnevernet. Dette fører til at vurderingen av barnet fremstår objektiv og vitenskapelig. Informasjon fra barnehagen får med dette indirekte innflytelse på barnevernundersøkelsens innretning og selve utformingen av undersøkelsesrapporten. Slike koblinger mellom menneskers hverdag og institusjonelle prosesser utgjør et komplekst felt av styringsrelasjoner, noe som innebærer at menneskers aktiviteter og hendelser i hverdagslivet koordineres og styres av usynlige prosesser utenfor aktivitetene og

hverdagslivet (Smith, 1990). Senere i avhandlingen blir det diskutert hvordan også styringsdokumenter koordinerer «hverdagslivet» til både sosialarbeidere og brukere i barnevernet gjennom usynlige prosesser.

Innholdet i *barnets fungering* består av beskrivelser av barnets *motorikk, språk* og *samhandling* med andre barn i barnehagen. Vi kan lese at barnet fungerer bra på ulike områder, men at det *av og til* er i konflikt med andre barn. Det kan være vanskelig å tyde fra teksten om dette barnet er i hyppigere eller mer alvorlige konflikter enn «normalt», eller hva som er årsaken til at konflikt nevnes under dette punktet. Fraværet av detaljer, kontekst og eksempler bidrar til at setningene om konfliktnivå i *barnets fungering* får betydning for bildet som er i ferd med å dannes av barnet og foreldrene.

I samme undersøkelsesrapport blir opplysningene som tidligere tilsa at *barnet av og til kommer i konflikt*, formulert på en ny måte i punktet *barneverntjenestens vurdering*:

Barneverntjenesten er bekymret for barnets atferd sammen med andre barn jamfør opplysninger fra barnehage om at barnet ofte er i konflikt med andre barn.

(Saksdokument nr. 9)

I *barneverntjenestens vurdering* står det nå at barnet *ofte* er i konflikt med andre barn. Den endrede formuleringen forsterker bildet av barnets adferd som avvikende, samtidig som alvorlighetsgraden begrunner barnevernets bekymringer. Formuleringen *jamfør barnehagen* kan fortolkes som et vitneutsagn, noe som styrker troverdigheten til faktakonstruksjonen som pågår i teksten (Smith, 1978). I dette tilfellet konstrueres det en fortelling fra virkeligheten om et barn som ofte er i konflikt. Gradvis utover i fortellingen trer barneverntjenesten tydeligere frem som et aktivt subjekt som er *bekymret*. Bruk av ordet *bekymret* flytter oppmerksomheten bort fra barnets konfliktnivå til en begynnende handlingsorientering i barnevernundersøkelsen. Bekymringen er videre knyttet til *barneverntjenesten* som aktør. Når *barneverntjenesten* er bekymret, er det ikke tvil om at bekymringen er *institusjonell*, i motsetning til en personlig eller hverdagslig forståelse av bekymring. Ordet *bekymret* i en beskrivelse av barnets atferd antyder at noe er problematisk eller avvikende hos barnet. I teksten får barnevernets bekymring to *institusjonelle* funksjoner. For det første legitimerer *bekymring* barneverntjenestens vurderinger og handlinger. Den andre funksjonen *bekymring* har, er at det konstrueres et bilde

av et barn i risiko. I fortsettelsen av punktet *barneverntjenestens vurdering* fremstår bildet av et barn i risiko tydeligere:

Når det gjelder risikofaktorer, er det kun samlivsbruddet mellom foreldrene og det høye konfliktnivået som med sikkerhet kan betegnes som en risiko. Det høye konfliktnivået mellom foreldrene kan ha en påvirkning på hele familieatmosfæren, og dermed barnets utvikling på sikt. Foreldre som er i vedvarende konflikt med hverandre, vil kunne bli tappet for krefter, og dermed ha mindre overskudd til barnet. Vi vet også at barn som vokser opp med vedvarende konflikter, har en høyere forekomst av psykiske lidelser, sosiale vansker og vansker med å tilpasse seg arbeidslivet.

Det er ingen opplysninger som tilsier at barnet har utviklet alvorlige symptomer på foreldrenes konflikter, men barnet har en atferd i barnehagen som det er viktig å følge med på. Barneverntjenesten tenker da på opplysningene fra barnehagen om at barnet ofte kommer i konflikt med andre barn.

Totalt er det slik at det foreligger for få risikofaktorer til at barnet kan sies å være risikoutsatt. Når barneverntjenesten likevel har besluttet å tilby hjelpetiltak, handler dette om at det er ønskelig å forebygge skjevutvikling hos barnet, da vi ser at konflikten mellom foreldrene har vedvart over en tid.

(Saksdokument nr. 9)

I sitatet ovenfor blir det lagt vekt på to ting: barnets atferd i barnehagen og foreldrenes høye konfliktnivå. Barnets atferd blir beskrevet som *viktig å følge med på* og *kommer ofte i konflikt med andre barn*, selv om det også står at det er *ingen opplysninger som tilsier at barnet har utviklet alvorlige symptomer*. Foreldrenes konfliktnivå beskrives som både *høyt* og *vedvarende*. Vi ser hvordan det slås fast at konfliktnivået med *sikkerhet* er en *risikofaktor*. I teksten gis det eksempler på hva som kan skje med barn som lever med vedvarende konflikter. Barnet kan få både *psykiske lidelser, sosiale vansker og vansker med å tilpasse seg arbeidsmarkedet*. Konfliktnivået *kan* også påvirke familieatmosfæren og dermed barnets utvikling *på sikt*, samt at foreldrene kan bli *tappet for krefter*. De mulige konsekvensene av konfliktnivået fremstilles

som fakta når det står *vi vet at* og at det *kan* føre til ulike vansker i fremtiden. Dette kan forstås som en konstatering av risiko, der hendelser i dag gjør at det fryktes at utfallet vil være skadelig for barnet i fremtiden. Risikoforståelsen som fremkommer, er dermed forbundet med et syn på risiko som noe farlig som må unngås. Bruk av psykologiske kunnskapsdiskurser gir autoritet til denne risikoforståelsen og håndteringen av risiko, særlig gjennom det handlingsorienterte utsagnet *forebygge skjevutvikling*.

I undersøkelsesrapporten refereres det til *foreldrenes høye konfliktnivå*, men det fremkommer ikke eksempler eller beskrivelser på *hva* konflikten til foreldrene går ut på, eller *hvordan* dette påvirker barnet i dag. Leseren kan dermed ikke forholde seg til annet enn at (det høye) konfliktnivået er en objektiv faktaopplysning. Når det gjentas at barnet er i konflikt av og til (eller ofte) med andre barn i barnehagen, blir disse opplysningene medvirkende til å skape et bilde av barnets atferd som problematisk, selv om det også står at barnet ikke har noen alvorlige tegn på det enda. Tekstens beskrivelser av foreldrene og barnet bidrar til å skape et mønster i saken: Foreldrene har et *høyt konfliktnivå*, mens barnet *ofte er i konflikt* med andre barn, og tekstens språk formidler disse i et risikoperspektiv der foreldrene er årsaken til at barnet er i risiko.

Til slutt i *barneverntjenestens vurdering* heter det at barnet ikke har *alvorlige symptomer* på konflikten, og heller ikke kan sies å være *risikoutsatt*. Det kan fremstå som noe selvmotsigende i teksten at barnet ikke er risikoutsatt, men likevel tilbyr barneverntjenesten hjelpetiltak for å *forebygge skjevutvikling*. Tilbud om hjelpetiltak kan her forstås som en institusjonell forebyggende eller føre var-tenkning. En slik forebygging gir mening når vi ser hvordan teksten indirekte bidrar til å danne et bilde av et risikoutsatt barn gjennom beskrivelser av foreldre og barnet samt bruk av vitenskap. Bruken av medisinske og psykologiske begreper som *skjevutvikling*, *symptomer*, *tappet for krefter* og *vansker* refererer til kunnskapsdiskurser på populasjonsnivå, noe som bidrar til å forsterke identitetskonstruksjonen *barn i risiko*. Tilbud om hjelpetiltak kan av den grunn forstås som en institusjonell håndtering av usikkerhet om hvorvidt barnet er i risiko eller ikke, slik at usikkerheten i seg selv konstrueres som en risiko som krever handling. Risikoforståelsen blir dermed forankret i hva som *kan* komme til å skje av negative ting med barnet i fremtiden, basert på statistisk kunnskap, og i mindre grad vektlegges spesifikke hendelser og kontekst i denne konkrete saken.

I slutten av undersøkelsesrapporten står det en *oppsummering* av barnevernsundersøkelsen:

Barneverntjenesten ser at det synlige konfliktnivået mellom foreldrene er lavere, fordi de ikke prater sammen. Imidlertid er fraværet av dialog og samarbeid ikke heldig for barnets videre utvikling. Barneverntjenesten er spesielt bekymret for hvilke konsekvenser dette kan få for barnet etter hvert som barnet blir eldre, og et samarbeid er nødvendig i forhold til å lage felles regler og rutiner. Uten noen form for enighet mellom foreldrene, vil barnet kunne utnytte denne situasjonen om noen år i puberteten og ungdomsårene.

Barneverntjenesten er ikke alvorlig bekymret for rus hos verken far eller mor. Imidlertid kan vi ikke utelukke at mor og/eller far kan ha ruset seg. Barneverntjenesten vurderer at barna og familien har behov for hjelpetiltak fra barneverntjenesten, jfr. lov om barneverntjenester § 4-4, andre ledd.

(Saksdokument nr. 9)

I oppsummeringen har det nå skjedd en endring i fortellingen om familien. Tidligere i undersøkelsesrapporten ble det lagt vekt på *det høye og vedvarende konfliktnivået, mulig mistanke om rus og barnets atferd* i barnehagen. Ut fra det som står i oppsummeringen, er det nå liten vekt på noen av de tidligere bekymringene, men en ny bekymring oppstår om *manglende samarbeid og dialog*. Teksten gir ikke noen eksempler eller beskrivelser på det manglende samarbeidet utover å konstatere at dette skyldes et lavere konfliktnivå. Tatt i betraktning bekymringen for det høye konfliktnivået tidligere er det interessant at et lavere konfliktnivå nå fremstilles negativt gjennom beskrivelser om *fravær av dialog og samarbeid* og hvordan dette kan ha negative konsekvenser for barnet. Det står blant annet hvordan dette kan føre til manglende samarbeid når barnet blir ungdom, og at barnet kan komme til å utnytte dette i tenårene. Teksten legitimerer dette perspektivet ved å ta i bruk diskurser om intensiv foreldrepraksis og psykologiske kunnskapsformer om barns utvikling (Hennum, 2002; Lee mfl., 2014; Wall, 2010).

Undersøkelsesrapporten fremstår vekslende i hvilke vurderinger som gjøres. Oppmerksomheten i teksten forskyves fra høyt eller lavt konfliktnivå til å beskrive mulige skader eller farer som kan komme til å skje barnet i fremtiden, basert på statistisk forståelse av risiko i begge

tilfellene. I teksten får denne vekslingen om hva som er «risiko», flere funksjoner. Usikkerhet og vekslende argumentering i saken bidrar blant annet til å forsterke forståelsen av at «noe» er risikabelt ved situasjonen til barnet, slik at *man bør følge med*. Teksten har formidlet flere ulike bekymringer om atferd og egenskaper hos foreldre og barn som kan være risikofaktorer, slik som *et for høyt konfliktnivå, manglende dialog, mulig rusmisbruk og barnets atferd*. Ingen av delene blir utdypet med konkrete eksempler, og barneverntjenesten har heller ikke ifølge rapporten selv observert barnet eller barn og foreldre sammen. Flere steder gis det i teksten inntrykk av at foreldrene er gode foreldre som har gode vilkår når det gjelder økonomi, bolig, nettverk og forståelse av barnet.

Teksten formidler også eksplisitt et barn som fungerer bra på mange måter, og som *ikke* er risikoutsatt som følge av foreldrenes konflikt. Likevel gir teksten et inntrykk av at foreldrenes både høye og lave konfliktnivå utfordrer ideer om foreldreskap. Vekslende syn på hva som er bekymring og risiko, forskyver innholdet mot detaljerte beskrivelser av hva som *kan* komme til å skje med barnet i ulike risikoscenarioer. Flere av vurderingene gjelder ikke situasjonen her og nå for akkurat dette barnet, men er generelle prediksjoner om voksenlivet til tross for at dette barnet går i barnehage på undersøkelsestidspunktet. Noen av de tingene som kan skje barnet i fremtiden, er blant annet at barnet kan *utnytte foreldrenes uenighet i puberteten, få en skjevutvikling, få psykiske lidelser eller få vansker på arbeidsmarkedet*. Usikkerheten og uklarheten i situasjonen fører dermed i seg selv til en konstruert risiko for barnet, der risikoforståelsen forankres i statistisk kunnskap om ulike risikofaktorer. Undersøkelserapportens språk og innhold, og særlig barneverntjenestens handlingsorientering i forslaget om hjelpetiltak som skal *forebygge skjevutvikling*, formidler derfor det motsatte budskapet av det teksten selv formidlet i konstateringen av barnet ikke er risikoutsatt: nemlig at barnet *er* i risiko.

Analysen av undersøkelsesrapporten viser hvordan det kan dannes bilder av barn og foreldre etter få møter. Til tross for usikkerhet og skifte av oppmerksomhet i saken, dannes det en fortelling om barn og foreldre som muliggjør at barneverntjenesten kan vurdere saken. Bruk av bestemte kunnskapsformer tar blant annet utgangspunkt i statistisk kunnskap, noe som medfører generaliseringer og kategoriseringer av foreldre og barn. Videre tas det i bruk risikodiskurser om risiko som kalkulerbart, noe som vises gjennom flere prediksjoner om fremtiden i teksten. Datamaterialet generelt viser hvordan disse vurderingene har et dreiningspunkt rundt foreldres væremåter, egenskaper og handlinger. Analysen viser at bekymring og risiko har en tydelig forbindelse med en generalisert forståelse av foreldres eller barns avvikende eller ikke-anerkjente væremåter og egenskaper. Videre viser det seg at vurderinger i mindre grad

relateres til barnets konkrete hverdagskontekst, og at det i større grad vektlegges hvordan ulike potensielle farer kan skade barnets fremtidige utvikling. Dette er i tråd med annen forskning som viser at det ikke trengs omfattende vurderinger av om foreldrene er gode nok for *dette* barnet (Egelund, 1997):

Journalerne optegner, i hvor høy grad hver individuell forelder etterlever det normale og forventede for foreldre. Fokus på foreldre som grupper af mennesker med hver deres forskjellige forudsætninger, socialt, kønsmæssigt og etnisk, er irrelevant for den akkumulering af data, journalerne er udtryk for, og som skaber forandringer i familiernes liv.

(Egelund, 1997, s. 204)

I sitatet beskrives det hvordan vurderinger av foreldre har en moralsk og individualiserende dimensjon, og at slike subjektive vurderinger av foreldres egenskaper og væremåter er tilstrekkelig for å konstruere «risikobarn». Foreldres egenskaper og væremåter samles og vurderes ut fra hva som er *normalt* og *forventet* av foreldre, og individuelle og kontekstuelle faktorer fremstår irrelevante i barnevernets tekster (Egelund, 1997). Foreldres væremåter kan også inndeles i *anerkjente* og *ikke-anerkjente* væremåter i møte med barnevernet. Anerkjente væremåter, egenskaper og handlinger kan føre til anerkjennelse og ære i form av symbolsk kapital (Marthinsen, 2003). På den andre siden beskrives det hvordan ikke-anerkjente væremåter hos foreldre blir det motsatte av symbolsk kapital: nemlig en symbolsk byrde bestående av skam, nederlag og nedverdiggelse (Marthinsen, 2003). Analysen viser hvordan særlig *kunnskapsdiskurser* og *risikoforståelser* i barnevernet muliggjør en slik inndeling av anerkjente og ikke anerkjente væremåter hos foreldre (og barn).

En sentral del av innholdet i undersøkelsesrapporter handler om vurderinger av foreldre i ulike situasjoner, men det viser seg at selve teksten inneholder få konkretiseringer, eksempler og refleksjoner som bringer frem kompleksiteten i familiers og individers liv. Til gjengjeld har undersøkelsesrapporten en rekke detaljerte beskrivelser av hva som kan skje med barnets utvikling og fremtid i ulike scenarioer. Gjennom disse beskrivelsene dannes bestemte bilder eller identiteter av foreldre og barn. Analysen viser at identitetene som tilskrives barn og foreldre, konstrueres ut fra forståelser om risiko: det vil si forståelser om hva som *er* eller *kan være* farlig for barnets utvikling og fremtid. To identitetskonstruksjoner, *barn i risiko* og *risi-*

kable foreldre, fremkommer som analytiske funn i denne avhandlingen. Disse identitetskonstruksjonene muliggjøres på grunn av bestemte institusjonelle risikoforståelser, og de kan derfor også kalles *institusjonelle risikoidentiteter*.

Bruk av bekymring og risiko i sosial praksis har en annen side enn å sette grenser for normalitet hos foreldre og barn. Erkjennelsen av risiko og bekymring i barnevernet krever handlinger i sosial praksis. Konstruksjon av risikoidentiteter i undersøkelsesrapporten utløser videre en *handlingsorientering* hos profesjoner og eksperter i barnevernfeltet. Analysen viser at konstruksjoner av institusjonelle risikoidentiteter ikke bare fører til konkrete handlinger, men også *legitimerer* selve handlingsorienteringen. Den profesjonelle handlingsorienteringen på sin side bidrar til at konstruksjoner av bestemte risikoidentiteter blir nødvendig for å kunne tilby institusjonelle tjenester og hjelp. Konstruksjoner av risikoidentiteter hos barn og foreldre kan dermed bidra til å utforme, opprettholde og begrunne sosial praksis.

Konstruksjoner av risikoidentiteter er ikke mulig uten å samtidig ha ideer om normalitet og avvik. «Risikogrupper» gir eksempelvis ikke mening uten en eller annen form for målestokk på hva som anses som avvik fra «normalitet». I motsetning til en statistisk risikoforståelse forstås risiko i denne avhandlingen som tett forbundet med vitenskapelige diskurser og sosiokulturelle forhold i samfunnet. I et slikt perspektiv er politikk og moral sentralt i analyser av risikoidentiteter (Douglas, 1992; Mik-Meyer & Villadsen, 2007). Moral er sentralt fordi en vurdering av risiko forutsetter *valg* av ulike scenarioer, mens politikk krever vurderinger av hvordan man bør handle i *akseptable* og *ikke-akseptable* scenarioer, eller anerkjente og ikke-ankjente væremåter (Marthinsen, 2003). I dette avsnittet har det blitt vist hvordan vurderinger i barnevernfeltet handler om moralske *valg* med hensyn til hvilke forståelser av normalitet og avvik som er institusjonelt gyldige eller legitime (Douglas, 1992; Ericson & Doyle, 2003; Mik-Meyer & Villadsen, 2007). I analysen av undersøkelsesrapporten kom det frem at også *usikkerhet* om risiko kan forstås som tegn på avvik fra normalitet. Paradoksalt er det nettopp usikkerhet og manglende tydelige risikofaktorer som muliggjør konstruksjoner av risikoidentiteter. Dette kan forstås i sammenheng med Becks teorier om hvordan risiko i samfunnet stadig er i endring og nye oppdages hele tiden, og usikkerheten knyttet til risikohåndtering påvirker våre handlinger og persepsjoner av risiko (Beck, 1992). Valget av *hvilke* forståelser av normalitet, risiko og avvik som «gjelder», kan derfor forstås som et moralsk og politisk spørsmål (Ericson & Doyle, 2003). Det er et moralsk spørsmål fordi noen definerer avvik, risiko og normalitet ut fra bestemte kriterier, og muliggjør konstruksjoner av institusjonelle identiteter.

I et governmentality-perspektiv fremkommer kriteriene for akseptable og ikke-akseptable risikoforståelser gjennom styringsdokumenter, lovverk, maler og vitenskap som dominerer sosial praksis i et felt (Dean, 2006). Dette viser hvordan risiko kan inngå i moderne styring i velferdsstaten, og det blir diskutert mer senere i avhandlingen.

5.3 Saksfremlegg til fylkesnemnda

I dette avsnittet presenteres en analyse av et saksfremlegg til fylkesnemnda. Det analytiske blikket er på hvordan foreldre og barn fremstilles i saksfremlegget. Et saksfremlegg til fylkesnemnda er en spesiell form for tekst, der formålet er å argumentere for omsorgsovertakelse av et barn. Ved omsorgsovertakelse blir særlig barnevernlovens paragrafer om omsorgsovertakelse en sentral tekstlig referanse og argumentasjon i et saksfremlegg for fylkesnemnda.

§ 4-12 Vedtak om å overta omsorgen for et barn.

Vedtak om å overta omsorgen for et barn kan treffes

- a) dersom det er alvorlige mangler ved den daglige omsorg som barnet får, eller alvorlige mangler i forhold til den personlige kontakt og trygghet som det trenger etter sin alder og utvikling,*
- b) dersom foreldrene ikke sørger for at et sykt, funksjonshemmet eller spesielt hjelpetrengende barn får dekket sitt særlige behov for behandling og opplæring,*
- c) dersom barnet blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet, eller*
- d) dersom det er overveiende sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadd fordi foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet*

Et vedtak etter første ledd kan bare treffes når det er nødvendig ut fra den situasjon barnet befinner seg i. Et slikt vedtak kan derfor ikke treffes dersom det

kan skapes tilfredsstillende forhold for barnet ved hjelpetiltak etter § 4-4 eller ved tiltak etter § 4-10 eller § 4-11.

Et vedtak etter første ledd skal treffes av fylkesnemnda etter reglene i kapittel 7.

(Barnevernloven, 1992)

I lovparagrafen beskrives punktvis vilkårene for omsorgsovertakelse. Punktene inneholder uttrykk som *alvorlige mangler, særlige behov* og *overveiende sannsynlighet*. Disse uttrykkene gir rom for ulike fortolkninger av *hva* alvorlige mangler er, *hva* særlig behov er, og *hvordan* overveiende sannsynlighet beregnes. Et saksfremlegg er dermed ikke en objektiv fremstilling av «saken», men en parts, i dette tilfellet barneverntjenestens, fremstilling av saken. I saksfremlegget blir det avgjørende at barneverntjenesten kan redegjøre for og begrunne vurderinger som viser at vilkårene er oppfylt.

Saksfremlegg til fylkesnemnda er en annen tekstsjanger enn undersøkelsesrapporter, da det i de fleste saker som går til fylkesnemnda, allerede har vært gjennomført barnevernundersøkelse på et tidligere tidspunkt. I mange tilfeller har det også vært en lengre periode med ett eller flere hjelpetiltak før barnevernet konkluderer med omsorgsovertakelse. Konteksten til et saksfremlegg er med andre ord at det allerede er gjort en vurdering av saken, der konklusjonen er omsorgsovertakelse. Saksfremlegget skal beskrive bakgrunnen og årsaken for denne vurderingen til fylkesnemnda. Sosialarbeideren som er saksbehandler, har hovedansvar for å lage et utkast til saksfremlegget til fylkesnemnda, men i fylkesnemnda er det barneverntjenesten som legger det frem. De fleste barneverntjenester følger både sentrale og lokale retningslinjer for hvordan et saksfremlegg skal struktureres. Slike retningslinjer kan være forhåndsbestemte maler med faste punkter, eller det kan være satt en maksimal grense for antall sider. Andre føringer handler om frister for ferdigstilling og utsending av saksfremlegget, korrekturlesing utført av advokater og kolleger og godkjenning av barneverntjenestens ledelse. Både undersøkelsesrapporter og andre tekster med informasjon om barn og foreldre foreligger derfor på det tidspunktet saksfremlegget til fylkesnemnda skrives. Alle tekster som allerede eksisterer i barnets mappe, utgjør tekstlige referanser for saksfremlegget som skal skrives.

Saksfremlegget kan forstås som en skriftliggjøring av bestemte hendelser i fortid og nåtid, samt hvilke vurderinger som vektlegges når det gjelder barnets fremtidige situasjon. Saksfremlegget inneholder derfor hendelser i familiers liv som fremstilles kronologisk med både

eksplisitte og implisitte fortolkninger og vurderinger av disse hendelsene. Saksfremlegget inneholder en rekke referanser til ulike dokumenter, som kan være referater, notater, undersøkelsesrapporter, bekymringsmeldinger, telefonsamtaler og hjemmebesøk. I omtrent halvparten av saksfremleggene i datamaterialet blir all informasjon kalt for *dokumentasjon* eller *bevis*. I en saksfremstilling er dette interessant, da også uformelle notater, samtaler og vurderinger underveis vil fremstå i teksten som *faktiske forhold*, *dokumentasjon* eller *bevis* i saken. Saksfremlegget som tekst er en argumentativ tekst, noe som gjør at det stilles krav til språk, form og innhold. Målsettingen er å argumentere for *en* bestemt institusjonell handling, det vil si omsorgsovertakelse. I argumentasjonen blir det derfor sentralt å kunne begrunne og dokumentere at det er hjemmel i barnevernloven for omsorgsovertakelse. Saksfremleggets mottakere, eller lesere, består av medlemmer av fylkesnemnda, den private parten og advokater. De forhåndsbestemte føringene for tekstsjangeren *saksfremlegg* medfører mindre frihet i utformingen av teksten enn tekstsjangrer uten maler eller et bestemt formål som omsorgsovertakelse. I analysen av saksfremlegget i neste avsnitt vektlegges det hvordan teksten bidrar til at det dannes bestemte bilder av barn og foreldre, og at disse kan forstås i sammenheng med diskurser om risiko, barndom og foreldreskap.

Analyse av saksfremlegg

Dette avsnittet presenterer en analyse av saksfremlegg fra datamaterialet. I likhet med analysen av undersøkelsesrapporter er det i fremstillingen her valgt å bruke ett saksfremlegg i stedet for flere. Dette begrunnes i mulighetene leseren har for å følge både teksten som en fortelling og argumentasjonen i analysen. I utdragene fra fortellingen illustreres det hvordan identiteter gradvis konstrueres gjennom hva som fortelles og ikke fortelles i teksten. En ulempe er at analysen da ikke får presentert likheter og mønstre på tvers av saker i avhandlingen.

På første side i det utvalgte saksfremlegget står barnets og foreldrenes navn, fødselsnummer og adresse. Videre listes opp navn og adresser på offentlig partsrepresentant, prosessfullmektig for den offentlige part samt prosessfullmektig for foreldrene. Den neste siden består av en *innholdsfortegnelse* med følgende punkter:

Saken gjelder

Foreldreansvar og daglig omsorg

Bakgrunn

Faktiske forhold

De private parters vurdering av saken

Barneverntjenestens vurdering av saken

Foreløpig tiltaksplan

Forslag til vedtak

(Saksdokument nr. 15)

Innholdsfortegnelsen fungerer strukturerende for teksten, og det stramme språket underbygger at dette er et formelt og institusjonelt dokument. I *saken gjelder og foreldreansvar og daglig omsorg* er det korte setninger om navn, boforhold, sivilstand og alder. Punktet *bakgrunn* starter med da mor var gravid med barnet, noe som gir saksfremlegget en kronologisk struktur. I *bakgrunn* kommer det et lengre avsnitt som fungerer som en innledning til hva saken gjelder:

Jenta bor sammen med mor, som er alene om omsorgen for jenta. Jenta har minimal kontakt med far. Mor er tidligere rusmisbruker, men har vært rusfri i over 10 år. Mor har hatt sykdom, både psykisk og fysisk, og har i lang tid gått på faste, vanedannende medisiner (foreskrevet av lege). Jenta har hatt et stort fravær fra barnehage og skole gjennom hele oppveksten. Mor og jenta er tett knyttet til hverandre og har lite nettverk. Jenta er under 15 år og derved ikke part i egen sak. Hun vil trenge egen talsperson.

(Saksdokument nr. 15)

I avsnittet beskrives *mors sykdom, medisinbruk og tidligere rusmisbruk*. Sykdommen vurderes som både *fysisk og psykisk*, og medisinbruken beskrives som *fast og vanedannende*. Beskrivelsen av sykdom og medisinbruk får her bestemte betydninger sett i sammenheng med opplysningen om at mor er *tidligere rusmisbruker*. Særlig måten mors medisinbruk beskrives på, antyder mulig misbruk av medisiner. Ved at sykdommene ikke nevnes, og heller ikke behovet for slike medisiner, bidrar teksten til tvil om hvorvidt medisinene misbrukes. I fremstillingen av *barnet* er det *stort fravær* som er det sentrale. I avsnittet skapes en fortelling om *en mors bruk av medisiner over lang tid* og et *barns store fravær gjennom hele oppveksten*. Ut fra tekstutdraget er det noe uklart nøyaktig hvilke vilkår som barneverntjenesten mener er til stede for omsorgsovertakelse. Punktet får dermed funksjon som en *generell* vurdering av mor

og barn, der fortellingen handler om to problematiske forhold: mors medisinbruk og barnets fravær fra barnehage og skole.

I punktet *faktiske forhold* kommer det flere eksempler og hendelser som gir mer informasjon om mor og barnet. I saksfremlegg henvises det ofte til helt konkrete datoer, dokumenter og navngitte institusjoner, fagpersoner og kommuner, og av personvern hensyn er punktet derfor bearbeidet noe i forhold til sin opprinnelige form.

Barneverntjenesten kom første gang i kontakt med mor i xxxx. Mor var da gravid, og det ble opprettet undersøkelse på det ufødte barnet. Mor var på rusbehandling da hun ble gravid, og hadde oppfølging gjennom svangerskapet. Hun var rusfri i svangerskapet, og fikk oppfølging også etter at barnet ble født (dokument nr. NN). Barnet ble beskrevet som et velfungerende og kompetent barn, med normal sosial og motorisk utvikling (dokument nr. NN). Det ble da vurdert at mor hadde alle muligheter for å klare morsoppgaven med støtte rundt seg (dokument nr. NN). Barneverntjenesten vurderte at jenta hadde en stabil, trygg og forutsigbar omsorgssituasjon.

(Saksdokument nr. 15)

I denne innledningen til *faktiske* forhold omtales den første kontakten med barneverntjenesten og mors rusbehandling samt vurderinger av mor og barn etter fødsel. Tiden dette refererer til, er for over ti år siden, da jenta ble født. Hovedbudskapet i teksten er at mor har ruset seg tidligere, men gjennomførte rusbehandling under graviditeten og var rusfri når barnet ble født. Barnets funksjon beskrives som *kompetent med normal sosial og motorisk utvikling*. Teksten beskriver videre barneverntjenestens vurderinger fra da barnet var nyfødt. I saksfremlegget fremstår ikke dette som argumenter for omsorgsovertakelse, men punktet fyller en funksjon som dokumentasjon gjennom flere referanser til andre tekster som vedlegges saksfremlegget. Slike tekstlige referanser nummereres og henvises til i parenteser, og de inngår i dokumentasjonen for omsorgsovertakelse. På noen barnevernkontor kalles slike referanser for *bevis*, mens i dette tilfellet brukes begrepet *dokument*. I teksten får denne intertekstualiteten en funksjon der slike referanser fremstår som fakta med høy status. Intertekstualitet bidrar også til at fortellingen om foreldre og barn gradvis bygges opp og fremstår kronologisk og objektiv. Selv om fortidsopplysningene omtaler mor og barn positivt, bidrar opplysningene i seg selv til

å styrke autoriteten til faktakonstruksjonen som har startet i tekstens fortelling om en mor og et barn. Gjennom å ha så konkrete fortidsopplysninger fremstår barneverntjenesten som en aktør med detaljert kunnskap om familien. Den innledende teksten bidrar med dette til å øke troverdigheten til barneverntjenesten.

Fem år senere får barneverntjenesten en ny bekymringsmelding. Under *faktiske forhold* fremkommer det at det da blir gjort en barnevernundersøkelse:

Jenta beskrives som følelsesmessig forstrukket, noe som kan forklares med at jenta kan ha fungert som mors støttespiller og tatt ansvar for mor og hennes problemer. Dette beskrives som svært belastende for små barn, og kan over tid føre til forsinket kognitiv, følelsesmessig og sosial utvikling. I undersøkelsen kom det frem at jenta hadde vært mye syk. Le-gen beskriver at hans inntrykk er at mor tar seg godt av jenta, og han er ikke kjent med nye episoder med rusmisbruk. Undersøkelsen viser at mor har lite nettverk, og mor og barn beskrives som tett knyttet til hverandre. Jenta beskrives ellers som stille, men motorisk noe stiv i bevegelsene og usikker holdning. Det blir beskrevet at jenta fungerer greit i lek med andre barn. Etter undersøkelsen ble det satt inn besøkshjem som tiltak, med formål å gi jenta utvidet nettverk og påfyll av positive erfaringer, i tillegg til at mor får avlastning.

(Saksdokument nr. 15)

I teksten omtales jentas psykologiske og fysiologiske tilstand med ord som *følelsesmessig forstrukket, mye syk, stille og motorisk stiv i bevegelsene*. Det står ikke hvilke hendelser eller observasjoner som er grunnlaget for disse vurderingene av barnet. Det er heller ikke tydelig hvem som har gjort vurderingene, men i teksten refereres det til undersøkelsesrapporten. Innholdet i avsnittet antyder imidlertid at årsaken til jentas atferd *kan* være at jenta har vært for mye støttespiller for mor og tatt for mye ansvar for mors problemer. Det beskrives ikke på hvilken måte jenta har tatt *for mye ansvar*, hva *for mye* ansvar er, eller hva som menes med *mors problemer*. Mangel på konkretisering av de kulturelle forestillingene om ansvar og barn- dom gjør at vurderingene ikke fremstår som kulturelle eller subjektive; tvert imot bidrar den nøkterne beskrivelsen til at vurderingene fremstår som nøytrale og «slik det er». Forståelsene

av eller idealer om barndom fremstår dermed uproblematisk, og man kan stå i fare for å underkommunisere betydningen klasse, kultur og kjønn har i sosial praksis.

I teksten blir det videre beskrevet hvordan ansvaret jenta kan ha påtatt seg, *kan* være svært belastende og medføre forsinket kognitiv, følelsesmessig og sosial utvikling. Verbet *kan* antyder et forbehold og usikkerhet, mens prediksjonene om hva som *kan* skje jenta i fremtiden, baseres på psykologiske kunnskapsdiskurser. Detaljerte beskrivelser av uønskede fremtidsscenarioer for barnet får en funksjon i å danne et bilde av at *barnet er i risiko*. Oppmerksomheten flyttes dermed bort fra det usikre ved situasjonen og at det ikke er sikkert at jenta vil få negativ utvikling, til bruk av fagspråk i prediksjonene. Ved å ta i bruk vitenskap i dette avsnittet styrkes bildet av at barnet er i risiko.

Teksten viser også hvordan risikoforståelsen i saken får konsekvenser i form av en handlingsorientering ved bruk av hjelpetiltaket *besøkshjem*. I teksten står det at formålet med besøkshjem er *utvidet nettverk, gi mor avlastning og påfyll av positive erfaringer til jenta*. Ut fra tidligere problematiseringer i teksten om mors fortid med rus, barnets fravær og barnets for store ansvar er det noe uklart hvorfor den institusjonelle handlingen blir akkurat dette hjelpetiltaket. Det at det blir gjort *noe*, bidrar imidlertid til at barneverntjenesten fremstår handlingsorientert i møte med «barn i risiko».

De neste avsnittene under *faktiske forhold* består i hovedsak av positive vurderinger av tiltaket besøkshjem. Jentas fravær fra skole er også tema flere ganger, noe som illustreres i neste eksempel:

Barneverntjenesten mottar (dato) bekymringsmelding fra skolen vedr. høyt skolefravær samt bekymring for jentas daglige situasjon, hvor jenta må ta mye ansvar for seg selv og sin mor (dok. NN). Skolen beskriver høyt fravær. Ifølge mor har jenta vært mye syk med influensa og lignende og fraværet skyldes ikke sykdom hos mor. Det kommer så ny bekymringsmelding fra skolen (dato) angående fravær (dok. NN). I samtale med skolen (dok. NN) uttrykker skolen bekymring for rus/pillemisbruk hos mor. Skolen blir bedt om å sende ny bekymringsmelding hvor bekymringen ifht. rus kommer tydelig frem.

(Saksdokument nr. 15)

Det kommer gjentatte bekymringsmeldinger om jentas fravær fra skolen uten at disse medfører noen institusjonelle handlinger. Først når skolen uttrykker bekymring for *rus/pillemisbruk* hos mor, skjer det imidlertid noe. Skolen blir så bedt av barneverntjenesten om å sende en *ny bekymringsmelding hvor bekymring for rus kommer tydelig frem*. Mistanke om rus fremstår som et klart tegn som krever handling, men det holder ikke at barneverntjenesten har fått denne informasjonen muntlig; informasjonen må komme skriftlig fra skolen i en *ny bekymringsmelding*. Dette kan forstås i sammenheng med bekymring som et institusjonelt fenomen, men det skriftlige kravet fremstår også nødvendig for å legitimere handlinger fra barnevernets side.

I saksfremlegg beskrives også detaljer om dosering og type medisiner mor får foreskrevet av lege, noe som forsterker den underliggende bekymringen om at mor misbruker medisiner. Det som er interessant, er at til tross for at fastlegen bekrefter at mor bruker medisiner mot somatiske sykdommer, kommer teksten stadig tilbake til mistanke om rus, pillemisbruk eller avhengighet av vanedannende medisiner. Også ny undersøkelse startes som følge av rusmistanke:

Det blir iverksatt ny undersøkelse hvor hensikten er å finne ut om mor er avhengig av vanedannende medikamenter og kartlegging av barnets omsorgssituasjon.

(Saksdokument nr. 15)

I teksten fremstår mors medisinbruk som et dilemma. Mor får medisiner på resept hos legen og har flere sykdommer, men samtidig fremstår dette som et problem eller dilemma som handler om mor tar for mye medisiner og/eller andre rusmidler. Ut fra teksten fremstår det etter hvert tydeligere at det er mors forbruk av reseptpliktige medisiner som gir grunn til handling. Vektleggingen av mors medisinbruk i dag kan forstås som en følge av den informasjonen barneverntjenesten har om mors *fortid* med rus, samt barnets fravær fra skole. I avsnittet ovenfor uttales det eksplisitt at formålet med undersøkelsen er å få svar på mors medisinbruk. Ved å bruke formuleringene *om mor er avhengig av vanedannende medikamenter* åpnes det for spørsmål om hvorvidt mor ruser seg eller misbruker piller i «tradisjonell» forstand, men også om mor er *avhengig* av de medisinene hun gjennom år har fått foreskrevet av lege. I fortsettelsen av *faktiske forhold* beskrives iverksetting av flere hjelpetiltak som støttekontakt og miljøterapeut.

Miljøterapeut beskriver mor som sykdomsfokusert, og ser det som uheldig at barnets hverdag er preget av mors psykiske og fysiske helse. Miljøterapeut opplever at mor ønsker minst mulig hjelp fra barneverntjenesten og er usikker på om mor på sikt er i stand til å følge opp barnets sekundære behov i hverdagen. Spesielt med tanke på at barnet nærmer seg tenårene hvor det vil bli flere utfordringer og barnet vil kreve mer.

(Saksdokument nr. 15)

I teksten formidles vurderinger om mors sykdom og hvordan sykdommen påvirker barnets hverdag. Tidligere i saksfremlegget er det særlig mors medisinbruk som har skapt bekymring, mens i dette avsnittet er bekymringen at mor er sykdomsfokusert, og at barnet er *preget* av mors helse. Mors sykdom problematiseres dermed på to måter: først det eventuelle misbruket av medisiner, og nå spørsmålet om mor er *sykdomsfokusert*, underforstått *for* opptatt av sykdommen sin. Dette står noe i motsetning til målet med den nye barnevernundersøkelsen, som skulle avklare om mor var *avhengig* av vanedannende medisiner. Tidligere bruk av begrepet *avhengig* har bidratt til mistanke om misbruk eller overforbruk av medisiner som mor enten ikke burde ta eller har behov for. Når teksten senere fremstiller mors *helse* som negativt for barnets hverdag, fremstår det nå å være større aksept for at mor faktisk er syk, særlig når medisinbruken ikke nevnes i uttalelsene fra miljøterapeuten.

I avsnittet beskrives videre at miljøterapeuten er *usikker på om mor på sikt kan følge opp barnets sekundære behov i hverdagen*. Det er særlig tenårene som forstås som en mer utfordrende og krevende fase. Uttalelsene om *barnets behov* og *barnet vil kreve mer* har sitt fundament i utviklingspsykologiske teorier, der barnets mentale utvikling i stor grad avgjøres av foreldres omsorgspraksis. Et interessant poeng er at det ikke er mors omsorgspraksis i nåtid det fremkommer tvil om, men hvorvidt mor *på sikt* kan følge opp barnets *sekundære* behov, særlig i *tenårene*. I likhet med det som ble vist i analysen av undersøkelsesrapporter, er slike uttalelser om fremtiden vanlig også i saksfremlegg. Riktignok står det at miljøterapeuten er usikker, men tekstens formuleringer om *barnets behov i tenårene* får her en viktig funksjon i å konstruere barnets nåsituasjon som en risiko for barnets fremtid. Ved å se dette tekstutdraget i sammenheng med det som har stått tidligere i saksfremlegget, er det mors omsorgspraksis, særlig knyttet til mors helse og medisinbruk, som fremstår som negativt for barnet. Konstruksjonen

av *barnet i risiko* legitimeres i mulige negative fremtidsutsikter, mens omsorgspraksisen i dag i mindre grad utdypes utover at det konstateres at mors helse er negativt for barnets hverdag. I vurderingene beskrives for eksempel ikke hvordan mors helse konkret påvirker barnet i dag, men gjennom gjentakelser av mors psykiske og fysiske helse konstitueres dette som objektive fakta.

I saksfremleggets argumentasjon for omsorgsovertakelse vektlegges først indirekte tvil om mor (virkelig) er syk eller «bare» misbruker medisiner, for så å akseptere at mor er *fysisk og psykisk syk*. I begge tilfeller er tekstens budskap at mor avviker fra kulturelle normer om foreldreskap gjennom å enten være for *sykdomsfokusert* eller *avhengig av vanedannende medisiner*. Historien om mors rusfortid underbygger fortellingen om avvik eller risikabel livsstil hos mor, mens barnets fravær fra skolen forklares med mors sykdom. Paradokset i teksten er at mistanken om rusmisbruk var det som først fremsto som sentralt å få bekreftet eller avkreftet, mens teksten etter hvert «godtar» at mor faktisk er syk. Fortsatt utgjør mors omsorgspraksis en risiko gjennom det å være syk, men dette begrunnes primært ikke med hverdagen og omsorgspraksiser i nåtid, men usikkerhet om mor kan oppfylle *barnets sekundære behov når barnet blir tenåring*. Til slutt gjengis et utdrag fra *barneverntjenestens vurdering av saken*, der det konkluderes med omsorgsovertakelse:

Barneverntjenesten vurderer mor og barn som svært knyttet til hverandre. Barnet er blitt involvert i mors problematikk og ikke blitt skjermet i forhold til mors helsemessige problemer. Når barnet går inn i ungdomsårene vil det kreve større tilstedeværelse fra mors side for at barnet skal få mulighet til vekst og utvikling. Barneverntjenesten vurderer på bakgrunn av det som er beskrevet at grunnvilkårene for omsorgsovertakelse i §4-12, a er til stede. Barneverntjenesten vurderer at jenta allerede nå viser tegn på skjevutvikling og at det er stor fare for at barnets videre utvikling vil bli alvorlig skadet dersom hun forblir i hjemmet. Det er lite som tyder på at barnet vil få en stabil og forutsigbar omsorgssituasjon hos mor hvor barnet får anledning til å utvikle seg etter evner og behov. Barneverntjenesten mener ut fra en samlet vurdering at det er til beste for barnet at barneverntjenesten overtar omsorgen og at barnets utviklingsmuligheter på lengre sikt vil bedre med en plassering i fosterhjem der det er trygghet og oppfølging i forhold til alder og behov.

I dette punktet fremtrer et enda tydeligere «risikobilde» av mor og barn som ligger til grunn for vurderingen om omsorgsovertakelse. Tett tilknytning mellom mor og barn ville i mange tilfeller fremstått som noe positivt, men i denne konteksten fremstår det som noe negativt. Teksten formidler tilknytningen som negativ, fordi dette har medført at barnet ikke har blitt *skjermet* fra mors helsemessige problemer. Teksten formidler det som negativt om barn har for tett tilknytning til foreldre, og at barn får vite for mye om foreldres helse. Ved at teksten unnlater å begrunne eller utdype hva som menes med *for tett* og *behov for skjerming*, fremstår påstandene som fakta, mens bruk av psykologiske fagbegreper legitimerer den pågående vitenskapliggjøringen og objektiveringen i fremstillingen av mor og barn. Bruk av adjektiver som retoriske virkemidler, som for eksempel *stor fare* og *alvorlig skadet*, fungerer forsterkende på faktakonstruksjonen i bildet som dannes av et barn i risiko.

Prediksjoner i teksten sier noe om hva som kan komme til å hende barnet i fremtiden. Eksempler på dette er at det er *stor fare for at barnets videre utvikling vil bli alvorlig skadet*, og *lite som tyder på at barnet vil få en stabil og forutsigbar omsorgssituasjon hos mor*. Begge utsagnene bygger på psykologiske risikoforståelser. Påstanden om at *når barnet går inn i ungdomsårene, vil det kreve større tilstedeværelse fra mors side for at barnet skal få mulighet til vekst og utvikling*, viser hvordan et saksfremlegg kan nevne mulige konsekvenser for barnet i fremtiden. Også her brukes det psykologiske kunnskapsformer, som kobles sammen med omsorgsovertakelsesparagrafen ved å nevne lovens utsagn om *barnets vekst og utvikling*. Det interessante er at teksten fremstiller de predikerte konsekvensene i fremtid som at de *kommer til å skje*, i motsetning til en mer moderert fortolkning av statistisk kunnskap om at dette *kan komme til å skje*. Slike forbehold eller alternative fortolkninger synliggjøres ikke i teksten, særlig ikke gjennom utsagn som at barnets utviklingsmuligheter på sikt *vil bli bedre* med en plassering i fosterhjem. Koblingen mellom psykologisk kunnskap, risikoforståelser og bruk av statistikk bidrar til at påstandene i teksten fremstår som objektive fakta, noe som igjen legitimerer handlingen omsorgsovertakelse.

I *barneverntjenestens vurdering av saken* formidles de to alternativene at barnet blir hos mor eller flytter i fosterhjem. Fremstillingen bidrar til å fjerne tvil om at fosterhjemmet er det beste alternativet, da dette i teksten betegnes som et hjem som gir *trygghet og oppfølging i forhold til alder og behov*. Nesten like begreper brukes i alternativet å bo hos mor, men i motsetning

til fosterhjem er det *lite som tyder på* at å bo hos mor vil bidra til at barnet får *utviklet seg etter evner og behov*. Likheten i begrepsbruken er stor med barnevernlovens paragraf 4-12 a), der det står at *vedtak for å overta omsorgen for et barn kan treffes dersom det er alvorlige mangler ved den daglige omsorg som barnet får, eller alvorlige mangler i forhold til den personlige kontakt og trygghet som det trenger etter sin alder og utvikling* (Barnevernloven, 1992). Bruken av faguttrykk som *barns behov, barns utvikling, etter alder og behov og alvorlig skadet* har referanser til både utviklingspsykologi og omsorgsovertakelsesparagrafen.

I saksfremlegget fremstår jus og psykologi som dominerende kunnskapsdiskurser. Jusen vises først og fremst i saksfremleggets språk og struktur, mens psykologisk kunnskap fremstår sentralt i argumentasjonen. Bruk av psykologiske kunnskapsdiskurser bidrar til å konstruere fortellingens innhold som objektive fakta. Bruk av juridiske kunnskapsdiskurser bidrar til økt troverdighet og autoritet og til at fremstillingen fremstår faktabasert. Analysen av saksfremlegget viser at vurderingene som fremkommer i teksten, ofte inntar form som objektive avspeilinger av virkeligheten. Dette blir tydeligere ved å se nærmere på hvordan teksten bare formidler noen få eksempler knyttet til situasjonen for *dette* barnet. Selv konkrete uttalelser om at dette barnet ikke har vært *skjermet nok* og har *tegn på skjevutvikling*, beskrives ikke utover å konstatere at det *er slik*.

Analysen viser at bruk av psykologiske kunnskapsdiskurser har en sentral funksjon i den institusjonelle handlingsorienteringen i barnevernfeltet. Blant annet legitimerer anvendelsen av bestemte kunnskapsformer handlinger uten at det fremstår nødvendig i teksten å begrunne eller utdype argumentasjonene som ligger til grunn i hver enkelt sak. Videre får kunnskapsformene en sentral funksjon i de bildene som dannes av mor og barn. Vitenskapelige diskurser kan på den måten oppfattes slik at de forsterker risikoforståelsen, noe som kan forklare konstruksjoner av risikoidentiteter som «barn i risiko». Konstruksjonen av barn i risiko muliggjøres gjennom fortellingen om mangler ved foreldrene. Slik kan man si at barn i risiko forsterkes av vitenskapelige diskurser, prediksjoner og risikable foreldreskap. Både kunnskapsgrunnet og lovverket i den vestlige verden kan sies å ta utgangspunkt i foreldres omsorgssvikt som kategori i konstruksjoner av risikobarn, og familiers sammensatte og komplekse problemer kontekstualiseres i mindre grad (Egelund & Sundell, 2001).

I et sosialkonstruksjonistisk perspektiv på risiko erkjennes risiko som et komplekst fenomen, der det alltid kan være mange mulige risikoforståelser. Stanley (2005) drøfter i sin avhandling hvordan sosialarbeidere bruker samme former for informasjon i risikovurderinger, men at

dette samtidig utelukker utforskning av alternative informasjonskilder og refleksjoner om risiko. Han nevner for eksempel hvordan sosialarbeidere tar i bruk risikoforståelser i vurderinger om omsorgsovertakelse, mens sosialarbeiderne mangler refleksjoner rundt risikoen det er for barn å bli plassert i fosterhjem eller institusjoner.

Analysen av saksfremlegget viser hvordan usikkerhet og manglende informasjon i seg selv forstås som risiko og kan brukes som argumentasjon i sakene. Dette bygger på en forståelse av risiko som noe kalkulerbart (Dean, 1998; Webb, 2006), noe som innebærer at også usikre faktorer ved omsorgen *adderer* og forsterker faktakonstruksjonen. Kalkulering av risiko utgjør sammen med kunnskapsdiskurser et vesentlig grunnlag i *prediksjoner* om fremtiden. En fare ved prediksjoner er mulighetene for feilslutninger, da prediksjoner handler om sannsynlighet for at noe *kan* skje (Munro, 1999). I mange tilfeller fremstilles imidlertid prediksjoner som noe som *faktisk* kommer til å skje. Denne oppfattelsen av risiko påvirker oss til handlinger der målet er å unngå at det farlige skal skje i fremtiden (Furedi, 1997; Hacking, 2006; Tversky & Kahneman, 1973).

Oppsummert viser analysen at bruk av kunnskapsdiskurser i saksfremlegg har betydning for hvordan barn og foreldre tilskrives risikoidentiteter i barnevernfeltet. I analysen illustreres hvordan konstruksjoner av fakta muliggjøres gjennom bestemte risikoforståelser som fremkommer gjennom bruk av blant annet vitenskap, språk og lovverk. Også forståelser av risiko som *kalkulerbar* har betydning i faktakonstruksjon, til tross for at det i tekstene eksplisitt beskrives flere usikkerhetsmomenter knyttet til hva som er fakta. Analysen viser at faktakonstruksjonen i tekstene bidrar til og legitimerer handlinger, for eksempel identitetskonstruksjoner (Potter, 1996).

5.4 Konstruksjoner av risikoidentiteter

I tekstene formidles historier som hentyder til at barnet *er* i risiko, eller at foreldrene *er* risikable. Disse institusjonelle identitetskonstruksjonene viser mønstre som kan forstås i sammenheng med samfunnsdiskurser om risiko, foreldreskap og barndom (Egelund, 1997). I dagens samfunn legges det blant annet stor vekt på å beskytte barn mot det vi oppfatter som mulige trusler eller risiko mot barns utvikling (Parton, 2006). I tekstene er man særlig opptatt av vurderinger av om foreldres egenskaper og væremåter er en trussel eller risiko mot barn. Disse vurderingene fremkommer gjennom kunnskapsdiskurser, men også gjennom kulturelle

forestillinger om normalitet og avvik. Analysen av tekstene viser at de institusjonelle risikoidentitetene muliggjøres nettopp gjennom avviks- og normalitetsforståelser knyttet til foreldre og barn som individer (Mik-Meyer & Villadsen, 2007). Selv når det fremkommer ambivalens om normalitet og avvik i tekstene, bidrar usikkerheten om dette til å styrke fremstillingen av avvik.

Årsaker, løsninger og tiltak på problemer rettes mot individer til tross for at mange familier har problemer som har rot i både individuelle, materielle, sosiokulturelle og strukturelle forhold (Andenæs, 2004; Backe-Hansen, 2001a; Egelund, 1997; Hennem, 2011; Juul, 2010; Marthinsen, 2003). Den økte individualiseringen og forståelser av risiko kan forstås som bakteppe for identitetskonstruksjoner som en sosial praksis i barnevernfeltet (Brearley, 1982). Konstruksjoner av barn fremstiller barnet som sårbart og passivt, som i likhet med foreldrene har behov for hjelp av eksperter (Parton, 2006). En annen konsekvens av den sterke vektleggingen av å beskytte barn, er fremveksten av profesjonell ekspertise. Møtet med alle mulige risiko og trusler mot mennesker, særlig barn, samt kravet om beskyttelse mot risiko, medfører et økt behov for *profesjonelle eksperter* (Furedi, 1997; Mik-Meyer & Villadsen, 2007). De institusjonelle identitetskonstruksjonene fremstår nødvendig for å både muliggjøre og legitimere handlinger i barnevernfeltet (Järvinen & Mik-Meyer, 2003). En viktig konsekvens av identitetskonstruksjonene av barn og foreldre er forventninger om *handling* hos sosialarbeiderne i barnevernfeltet. Rollen til de profesjonelle sosialarbeiderne blir dermed å anvende sin ekspertkunnskap gjennom institusjonelle handlinger i møte med risiko (Furedi, 2008). Tekstene har i så måte likheter med fortellinger der det er noen hovedpersoner, et tema, en moral og en handling. De fleste fortellinger har også et subjekt eller fortellerstemmen, og i barnevernets tekster får barnevernets stemme autoritet i kraft av å være en institusjon i velferdsstaten.

Analysen av tekster i barnevernfeltet viser at identitetskonstruksjonene muliggjøres ved hjelp av bestemte kunnskapsdiskurser og risikoforståelser. Konteksten er at identitetskonstruksjonene skjer i sosial praksis i et felt som berøres av ulike samfunnsmessige diskurser. I analysen vektlegges derfor at identitetskonstruksjoner i barnevernfeltet må forstås i lys av institusjonelle og politiske rammer. Dette ståstedet gjør det sentralt at identitetskonstruksjonene i barnevernfeltet anses som *institusjonelle* identitetskonstruksjoner (Järvinen & Mik-Meyer, 2003). I en analyse av sosial praksis forstås dermed ikke handlinger i feltet som sosialarbeideres individuelle og subjektive valg og intensjoner. I stedet fortolkes sosialarbeidernes profesjonsutøvelse i lys av at profesjonsutøvelsen og de institusjonelle handlingene skjer innenfor et avgrenset felt som defineres av politikk, lovverk og institusjonelle kulturer.

6.0 Bekymring som forståelsesmåte hos sosialarbeidere

Dette kapitlet tar utgangspunkt i analysen av intervjuer med sosialarbeidere i barnevernet. Forrige kapittel viste eksempler på hvordan foreldre og barn tilskrives institusjonelle risikoidentiteter i barnevernets tekster. Videre ble det vist hvordan identitetskonstruksjonene *barn i risiko* og *risikable foreldre* har sammenheng med risikoforståelser og kunnskapsdiskurser. Dette kapitlet tar sikte på å få mer innsikt i de forståelsesmåtene, eller *fortolkningsrepertoarene*, som ligger til grunn for identitetskonstruksjonene i sosial praksis. Til dette analytiske formålet ble intervjuene brukt til å utforske hvordan sosialarbeidere skaper mening av sosial praksis gjennom sine refleksjoner over vurderinger og handlinger i sakene. Analysen viser at *bekymring* er en slik tenke- og forståelsesmåte som forklarer og gir mening til konstruksjoner av identitetene *barn i risiko* og *risikable foreldre*. Bekymring kan dermed forstås som et *fortolkningsrepertoar*, det vil si en måte å organisere og fremstille verden på slik at den gir mening og får konsekvenser for sosial praksis (Edley, 2001). I dette kapitlet presenteres bekymringsrepertoaret og betydningen det kan ha for institusjonell praksis i barnevernfeltet. Første del av kapitlet er en analyse av et intervju med en sosialarbeider som arbeider i barnevernet. Det aktuelle intervjuet er valgt fordi det illustrerer sentrale sider ved innholdet og funksjonene til bekymringsrepertoaret. Å presentere ett intervju i dybden gir anledning til å belyse hvordan bekymring som tenke- og forståelsesmåte aktivt tas i bruk gjennom hele fortellingen om saken. De påfølgende avsnittene i kapitlet handler om ulike temaer i bekymringsrepertoaret som vil bli illustrert ved bruk av flere sitater fra intervjuene i datamaterialet.

6.1 Bekymring som språk og handling i barnevernfeltet

Bekymring kommer til språklig uttrykk på flere måter i datamaterialet. Eksempler på dette er bruk av *bekymring* i innkommende meldinger, beslutninger i saksbehandlingen samt beskrivelser av personer, hendelser og hjem. Bekymring kan handle om å *være* bekymret, *få* bekymring, *snakke* om bekymring og *gjøre noe* med bekymringer. *Bekymring* er i mange tilfeller noe sosialarbeiderne forteller at de *er*. Denne måten å uttrykke *bekymring* på fremstår som personlig gjennom uttrykk som *da ble jeg bekymret*. Andre ganger er bekymring subjektløst i uttalelser som *bekymringen økte* eller at *det kom en bekymringsmelding*. *Bekymringsmelding* kan forstås som et begrep utviklet fra innsiden av barnevernfeltet, det vil si det Pike (1967) kalte

et *emisk* begrep. I barnevernloven blir *melding* nevnt, men det sammensatte ordet *bekymringsmelding* har blitt utviklet i barnevernfeltet. Det er mulig å tenke seg mange andre mulige *meldinger*, for eksempel omsorgsmelding, akuttmelding eller barnevernsmelding, men i barnevernfeltet har bruk av *bekymringsmelding* festet seg og inngår i både fagspråk og allmenn kunnskap.

En bekymring kan være tydelig og uttalt, men også vag og usikker. En måte for sosialarbeiderne å håndtere usikkerhet om bekymringer på er ved å skaffe seg mer informasjon i saken. Paradoksalt nok kan ny informasjon medføre økt usikkerhet og nye bekymringer i sakene. Å sortere bekymringer ut fra hvor alvorlige eller store de er, blir derfor viktig for sosialarbeideren. En vanlig talemåte viser seg å være beskrivelser av hvor *stor* bekymringen er, og hvordan den kan endres underveis i form av å bli *større* eller *mindre*. Bekymringsgraden kan også fremstilles som en terskel der man er *nok* eller *ikke nok bekymret*. Å være *nok bekymret* blir sentralt for å kunne begrunne handlinger institusjonelt, for eksempel omsorgsovertakelse, endring av hjelpetiltak eller avslutning av saken. Videre har det betydning *hvem* som er bekymret, og *hvordan* bekymringen formuleres. De institusjonelle rammene stiller bestemte krav til bekymring, noe som gjør at *bekymring* utgjør et *institusjonelt og feltspesifikt* fenomen. Dette blir utdypet i kommende avsnitt, der analysen illustrerer hvordan bekymring kan komme til uttrykk og skape mening i en institusjonell kontekst.

Bekymringsmelding til barnevernet

I begynnelsen av intervjuet forteller sosialarbeideren at saken handler om konflikter mellom foreldrene. Det blir fortalt at mor ikke er norsk, og at det er stor aldersforskjell mellom mor og far. De har to barn sammen. Sosialarbeideren forteller at det er uklart hva konfliktene handler om, men at hun vet at de blant annet er uenige om hvor de skal bosette seg. Sosialarbeideren forteller videre at saken startet med en bekymringsmelding som kom inn etter at naboer hadde overhørt krancling. Sosialarbeideren hadde deretter samtaler med mor og far separat. Sosialarbeideren sier at de konkluderte undersøkelsen med at familien hadde behov for hjelp, og at denne hjelpen skulle gis i form av barnevernets hjelpetiltak *råd og veiledning*. Sosialarbeideren forteller også at far var uenig i sosialarbeiderens bekymringer for konfliktene i ekteskapet. Etter hvert kommer det nye bekymringsmeldinger til barnevernet.

Sosialarbeider: Det var vel kanskje et halvt år etterpå, så kom det en melding fra en barnehage som den eldste jenta skulle ha begynt i. Og det var egentlig en litt sånn rar melding, for de meldte jo bekymring på et barn som aldri hadde gått hos dem. Men de meldte bekymring fordi foreldrene hadde vært så veldig på Og det var en barnehage som foreldrene veldig ønsket at hun skulle begynne i. Så de var mye der og snakket med styrer og, og noen ganger hadde de med seg jenta og sånn ... Og så plutselig fikk jenta plass, og så møtte de ikke opp, og så takket de nei. Barnehagen sendte en bekymringsmelding på det. Vi brukte vel den meldingen fra barnehagen på det ene barnet, og så tror jeg vi meldte bekymring til oss selv på den yngste. Ja, sånn var det.

(Intervju 17, s. 7)

Sosialarbeideren forteller her om hvordan bekymring er noe som *meldes*, og at det er en *avsender* som melder bekymringen. Sosialarbeideren forteller også at det ble sendt en skriftlig bekymring fra barnehagen, mens barnevernet *meldte til seg selv* på et barn de var bekymret for. Dette kan forstås som at den bekymringen barnevernet eller sosialarbeideren allerede hadde, måtte omgjøres til en *bekymringsmelding*. Gjennom denne omgjøringen endrer bekymringen seg fra å være en bekymret sosialarbeider til å bli en *bekymringsmelding*, og det gjør bekymringen håndterbar institusjonelt. En subjektiv bekymring blir gjennom denne endringen tilpasset en barnevernkontekst. Uttrykket bekymringsmelding kan forstås som et språklig, emisk uttrykk innarbeidet hos sosialarbeiderne i feltet. I barnevernloven blir ikke bekymringsmelding omtalt eksplisitt, men ordet *melding* fremkommer i paragraf 4.2 (Barnevernloven, 1992):

Meldinger til barneverntjenesten.

Barneverntjenesten skal snarest, og senest innen en uke, gjennomgå innkomne meldinger og vurdere om meldingen skal følges opp med undersøkelser etter § 4-3.

(Barnevernloven, 1992)

Bekymringsmelding er dermed ikke et formalisert begrep i barnevernloven, men fremstår som det Polanyi (2000) beskriver som taus kunnskap, der det er uuttalte regler og forutsetninger for institusjonelle handlinger. Analysen viser at det er en forutsetning at bekymring må innta form som en skriftlig bekymringsmelding. Dette kan forstås ut fra institusjonelle krav knyttet til dokumentasjon i barnevernfeltet (Bunkholdt & Sandbæk, 1998; Engebretsen, 2007; Hennum, 2011). Et annet eksempel på hvordan bekymringsmelding har betydning institusjonelt, er at bekymringsmeldinger skaper en *kronologisk* fremstilling av sakene. Ofte velger sosialarbeiderne å starte fortellingen om saken fra det tidspunktet barnevernet mottok en bekymringsmelding, selv om sosialarbeiderne i mange tilfeller kunne fortelle at de også før de fikk bekymringsmeldingen, hadde fått informasjon om saken. Bekymringsmeldingen kan derfor forstås som et institusjonelt symbol på da det hele startet og ble til en barnevernssak i utgangspunktet. Bekymringsmelding kan med dette ha betydning for hvordan saker fremstilles i en barnevernkontekst.

Å melde bekymring *til seg selv* kan fortolkes som en ytterligere institusjonalisering av bekymringen. En hverdagslig forståelse av begrepet bekymring betyr vanligvis ikke at det er nødvendig å melde skriftlig til seg selv om noe man allerede har informasjon om. Sosialarbeidernes bekymringer blir slik gjort til gjenstand for en institusjonalisering, der det sosialarbeiderne er bekymret for, må formaliseres gjennom å *sende en bekymringsmelding til seg selv*. Dette viser at det har betydning hvordan bekymringen uttrykkes, eller *formen* på bekymringen. Endringen av formen på bekymringen fra muntlig og subjektiv til skriftlig og objektiv gir bekymringen høyere status, da skriftlig dokumentasjon bidrar til mer autoritet og troverdighet i faktakonstruksjonen som pågår. Dette fremkommer tydelig ved at bekymringer som er skriftlige, kan journalføres, medføre oppstart eller henleggelse av saker, og de kan også senere innta formen som bevis eller dokumentasjon. Både bekymring og bekymringsmelding har dermed en handlingsorientert side ved seg i barnevernfeltet.

Mors ansvar og valg

Sosialarbeideren forteller videre i intervjuet at det etter en stund kom en telefon fra mor der hun ber om hjelp til å komme på et krisesenter etter en krangel med far der far har truet mor. Etter en uke vil mor hjem igjen. Sosialarbeideren reflekterer over mors ønske om å dra hjem.

Sosialarbeider: *Og da sa vi jo til henne før hun dro hjem, at nå er vi veldig bekymret. Vi lurte altså på ut fra hva du har sagt om at han har truet*

dere, at dere har fått lite mat, for det gjorde barna også, så tenker vi jo en slags vurdering, hva gjør du som mor når du velger å dra hjem til ham? Men det ville hun. Så vi sa jo til henne at vi blir økt bekymret, og at vi kom til å fortsette å være tett på.

(Intervju nr. 17, s.9)

Sosialarbeideren forteller at hun sa til mor at barnevernets bekymring øker når mor *velger* å dra hjem. Sosialarbeideren formidler med andre ord en forståelse av at mor faktisk har eller opplever å ha mulighet til å *velge* noe annet enn å dra hjem. Sosialarbeideren appellerer videre til selve morsrollen ved å bruke utsagn som «hvem er du som mor». Selv om disse uttalelsene er uttrykk for å ville beskytte mor, bidrar fremstillingen til å utelukke en utforsking av *alternative* forståelser av mors situasjon og hvilke refleksjoner mor har om å reise hjem. Det er interessant at det i samtalen om mors opphold på krisesenter og ønske om å dra hjem ikke fremkommer noen samtaler eller handlinger overfor *far* og mors planlagte hjemreise. Dette får valget til mor om å reise hjem til å virke uansvarlig og ureflektert, selv om mors valg om å dra på krisesenter viser at hun har evne til å ta ansvar og handle når hun mener det er riktig. Sosialarbeideren forteller videre at de hadde sagt at hvis mor drar hjem til far, kommer det til å få konsekvenser i form av at barnevernet kommer til å være *tett på*. Når dette sies til mor, og ikke til far, som i utgangspunktet burde blitt stilt til ansvar, medfører dette et ytterligere ansvar og krav til mor om å være den som tar ansvar i situasjonen. Bekymring får med dette en kjønnsdimensjon, der mors valg blir kritisert, mens fars ansvar og valg usynliggjøres.

I utsagnet over er det særlig mors *valg og mors ansvar* som blir gjenstand for sosialarbeiderens bekymring. Andenæs (2005) drøfter hvordan barnevernet står i fare for å styrke oppfatelsen av valgfrihet i familielivet, uten at politiske og samfunnsmessige forhold knyttet til likestilling og fattigdom gjøres relevante. Selv om psykologisk kunnskap har høy status i barnevernet, stiller Andenes spørsmål ved om den psykologiske verktøykassa har tiltak som er egnet til å løse utfordringer knyttet til enslige forsørgeres situasjon, manglende nettverk og fattigdom (Andenæs, 2005). Keddel (2015) diskuterer hvordan sosialarbeidere konstruerer individualiserte forståelser som ikke tar i betraktning hvordan vold i hjemmet og fattigdom innvirker på foreldrepraksiser og valgmuligheter. Andre forskere trekker frem hvordan psykologiske og pedagogiske diskurser fremmer middelklasseidealer om barn, barndom og foreldreskap som tar for gitt at alle har like livsmuligheter og valgfrihet uavhengig av sosiokulturelle

og samfunnspolitiske forhold (Egelund, 1997; Gillies, 2005; Hennem, 2010; Kojan, 2011; Lareau & Shumar, 1996).

Synet på foreldres personlige valgfrihet og autonomi er sterkt forbundet med moral, og det fører til at arbeiderklassen fremstår i et dårlig moralsk lys når deres livsbetingelser og «valg» stilles offentlig til skue (Lareau, 2002, 2011; Skeggs, 2005). Ifølge Gillies (2008) blir arbeiderklassens foreldrepraksiser fremstilt som mulig årsak til problemene i familien, og de blir dermed gjenstand for politiske styringsprosjekter som regulerer familiers liv basert på normative vestlige middelklasseverdier. I sitatet ovenfor er det særlig *mors* valg som blir stilt i et dårlig moralsk lys, og det medfører tettere kontroll av familien. I den direkte henvendelsesformen «hva gjør du som mor» tar sosialarbeideren i bruk sosialt konstruerte diskurser om kjønn, og særlig *morsrollen*. Scourfield (2001) finner to sentrale diskurser hos sosialarbeidere om morsrollen, der den ene diskursen handler om *mors* ansvar for å beskytte barnet, mens en annen diskurs handler om *mors* valg overfor barnet. Også andre forskere innenfor den sosialkonstruksjonistiske tradisjonen diskuterer hvordan spesielt mødre blir gjenstand for kulturelle forventninger knyttet til personlige valg, livsstil og foreldrepraksiser (Croghan & Miell, 1998; Hays, 1998; Hennem, 2002; Lee mfl., 2014; Milner, 1993; Tice, 1998). Både kjønn og klasse viser seg dermed å ha betydning for sosialarbeidernes forståelser av bekymring.

Etter at mor reiste hjem fra krisesenteret, dro barnevernet på hjemmebesøk. Sosialarbeideren formidler sine inntrykk fra hjemmebesøket.

Sosialarbeider: *Ja, hvordan det var... Altså, det handlet vel egentlig mest om at huset var så utrolig skittent. Det var vel egentlig det man ble mest sjokkert og overrasket over da, hvordan det fremsto, så kaotisk ...*

Intervjuer: *Altså kaotisk, i form av ...?*

Sosialarbeider: *I form av rot og mye rot, altså skitne møbler, liksom ødelagte leker. Ja, vi hadde ikke reagert hvis ikke (...), men det var sånn at vi ble bekymret for, altså vi ble jo bekymra i forhold til hygiene, og så var det jo sånn at vi noen ganger hadde reagert på at de barna luktet veldig, og så i tillegg kommer du hjem og så er det så skittent hjemme. Det forsterket seg veldig. Og så snakket de veldig ofte om vasking og sånn, så det var veldig tydelig at det var noe de var*

opptatt av og gjorde mye, men det var ikke inntrykket vi fikk. Skitne møbler, skitne leker, ødelagte leker ...

(Intervju 17, s. 9)

Sosialarbeideren gir uttrykk for både sjokk og overraskelse og beskriver hvordan inntrykket av familien *forsterket seg veldig*. Sosialarbeideren beskriver hjemmet med ord som *kaotisk, skittent, ødelagte leker og barn som lukter*. Den inngående beskrivelsen av hjemmet, der skittent og ødelagt gjentas flere ganger, har moralske undertoner om hva en god barndom er. Vi kan forstå disse undertonene i sammenheng med dominerende diskurser om barndommen som en livsperiode med renhet, luktfrie barn og ryddige hjem. Det *skitne* som oppdages på dette hjemmebesøket, står i motsetning til idealet, noe som fremkommer tydelig gjennom sosialarbeiderens sjokk og overraskelse.

De Montigny (1995) drøfter hvordan sosialarbeidere innskriver klienters utseende og væremåter i den profesjonelle diskursen. Dette skjer ifølge De Montigny oftest uten at sosialarbeiderne uttaler sine syn direkte til klienten. Observasjoner og hendelser som «bekymrer», blir dokumentert i journalen og notater på kontoret, og inngår i oppbyggingen av en profesjonell begrunnelse av saken. I fremstillingen konstrueres et mønster av foreldres mangler (De Montigny, 1995). Det som ofte utelates når et hjem eller familier beskrives som skittent og kaotisk, er at beskrivelsene er subjektive. Utsagnene om skitne hjem og ødelagte leker fremstår dermed som objektive fakta, uavhengig av hvilket blikk som tas i bruk. De Montigny problematiserer at de sosiale relasjonene, maktstrukturene og de kontekstuelle levevilkårene til mennesker usynliggjøres gjennom å fremstille subjektive utsnitt av folks liv som vitenskapelig grunnlag i konstruksjonen av for eksempel omsorgssvikt (De Montigny, 1995).

Nye observasjoner øker bekymringen

Videre i intervjuet forteller sosialarbeideren om en samtale hun hadde med far. Denne samtalen var ikke planlagt å ha uten mor til stede, men ble slik fordi mor hadde blitt syk. Sosialarbeideren forteller at hun får vite mange ting om mor fra far i samtalen. Dette medfører et skifte av oppmerksomhet i saken, i tillegg til at det utløser flere institusjonelle handlinger.

Sosialarbeider: Og så når, etterpå så kom far på samtale var ikke mor med for hun hadde blitt syk ... Og så fortalte han at hun var veldig flink til å leke med barna, men at hun satt mye oppe på nettene og sånn, og så sov hun mye på dagen. At hun var ustabil i humøret. Vi tenkte at nå hadde det vært, altså det har vært mange bekymringer i den saken, den er så ullen, nå setter vi inn en sakkyndig for å få en ordentlig vurdering på hvordan det er. Det var det den undersøkelsen ble konkludert med, pluss at vi satte inn en miljøterapeut. Og da tenkte vi mest at den miljøterapeuten skulle hjelpe til med ...

(...) Så vi satte inn en miljøterapeut som vi tenkte skulle hjelpe mor og far å sosialisere barna, komme seg på barnehage, ja, mer komme seg ut mer, da. Det gikk de med på. Og etter hvert utover den høsten der, så ble vi egentlig bare mer og mer bekymret. (...) Og hun skyldte på at hun hadde sånne somatiske plager som aldri går over, men fremstår jo som veldig deprimert ... Vi ble mer og mer bekymret. (...) Mangel på rutiner og ... Når de snakket om leggetid, og alt ... Altså det virket jo som om at de ikke hadde egentlig orden på noe. Og så klarte de jo aldri å møte opp heller til avtalt tid på avtaler.

(Intervju 17, s. 10)

Sosialarbeideren forteller i intervjuet om informasjon hun fikk fra far om hvordan *mor* fungerer i samspill med barna. Vi ser at bekymringene til sosialarbeideren handler om at *mor sover mye og er ustabil i humøret*. Fars fungering eller samspill med barna nevnes ikke i denne sammenhengen. Sosialarbeiderens fremstilling setter med dette særlig mor i et negativt lys. Det fremkommer at det ikke bare handler om mor er fysisk syk eller ikke, men hvordan mors helse fortolkes av sosialarbeideren. I sosialarbeiderens uttalelse om at *mor skyldte på at hun hadde sånne somatiske plager som aldri går over*, skjer det tydelig en moralsk vurdering av mor. Uttalelsen om at *mor skyldte på* formidler både tvil om mor har somatiske plager, og mistanke om at mor bruker de somatiske plagene for å dekke over psykiske problemer. Fysisk helse eller somatiske plager fremstår med disse uttalelsene å være mer anerkjent, mens psykisk helse fremstår som noe uønsket og ikke-akseptabelt, særlig når utsagnet åpner for at

dette er noe mor med vilje forsøker å skjule. Den moralske vurderingen av foreldrene fortsetter i uttalelser om leggetid, at de ikke har orden på noe, og *heller ikke klarer å møte opp til avtalt tid*. I fortellingen om foreldrene fremstår det nå et økt antall bekymringer, men hver enkelt bekymring har så langt ikke utløst bestemte handlinger eller tiltak rettet mot det som det har vært uttalt bekymring om.

Bekymringene til barnevernet om konflikt mellom foreldrene, krisesenteroppholdet eller det skitne hjemmet blir ikke nevnt i dette sitatet, men sosialarbeideren forteller at det nå har vært *mange bekymringer* i saken. Bekymringene fører til en handlingsorientering, der man beslutter å sette inn en sakkyndig og en miljøterapeut. Sosialarbeideren forteller at en sakkyndig settes inn for å få en vurdering av de *ulne* bekymringene og *hvordan det er*. Bruken av ordet *sakkyndig* viser til at dette er en som er ekspert. Denne handlingen fremstår som en måte å håndtere usikkerhet på, noe som kommer til uttrykk når sosialarbeideren kaller det *en ordentlig vurdering*. Å anvende eller å *sette inn* en sakkyndig kan forstås som en institusjonell handlingsorientering. Bruk av eksperter anses både hensiktsmessig og rasjonelt innenfor en barnevernkontekst. I barnevernet er sakkyndige vanligvis psykologer eller psykiatere som har gjennomgått et toårig utdanningsprogram i regi av Norsk Psykologforening⁸. Sakkyndiges vurderinger blir ofte oppfattet synonymt med *objektiv kunnskap og fakta*.

Bruken av psykologi som kilde til kunnskap har fått en stor utbredelse i velferdsstaten (Andenæs, 2005; Hennum, 2011; Madsen, 2016; Rose, 1990). Hennum (2011) beskriver hvordan fremveksten av psykologiske disipliner medfører regulering av foreldre og barns liv. Madsen (2016) hevder blant annet at barnevernet har et individuelt perspektiv på familiers livsvilkår og væremåter. Dette kan bidra til å forklare barnevernets økte behov for psykologisk ekspertise. Utviklingen i samfunnet, med stor tro på terapi, personlig utvikling og selvrealisering, har gitt grobunn for økt interesse for psykologisk kompetanse både hos foreldre og profesjoner. Flere problematiserer imidlertid mangelen på samfunnsmessig og politisk kontekst, særlig ved utfordringer som fattigdom og livsstil (Andenæs, 2005; Madsen, 2016). Ifølge Rose (1990) bidrar maktposisjonen til psykologiske eksperter til å forme mennesker til bestemte subjekter. Denne formingen av mennesker oppleves selvbestemt, og det forankres i diskurser og kulturelle forestillinger i samfunnet. Reguleringen og kontrollaspektet er like

⁸ <https://www.regjeringen.no/no/tema/familie-og-barn/barnevern/ansvarsfordeling-i-barnevernet1/saksgang-i-barnevernet/sakkyndige/id2359062/>

fullt til stede selv om styringen skjer uten synlig tvang eller maktbruk, og det betegner en moderne form for styringsmentalitet.

Økt bruk av *ekspertes* eller *sakkyndige* i barnevernet kan ses i sammenheng med sosialarbeiderprofesjonenes autoritet og status. Fagets korte historie og treårige utdanning kan forklare noe av årsaken til at ulike profesjoner har posisjonert seg i barnevernfeltet. Hansen (2015) hevder at de profesjonene som har vunnet frem og fått anerkjennende posisjoner i barnevernet i Norge, ikke er forbeholdt profesjonene med sosialfaglig eller barnevernfaglig kompetanse. Hun drøfter hvordan rettsliggjøring av barnevernet, særlig forvaltningsprinsipper og vektlegging av rettigheter, har medført et juridisk vokabular som konstruerer juridisk kompetanse som en spesiell fagkompetanse. Denne fagkompetansen gir juristene tilgang til barnevernfeltet. Argumentasjonen er at juridisk kompetanse er nødvendig, spesielt i alvorlige tvangssaker, og for å sikre forsvarlig saksbehandling. Ifølge Hansen (2015) forklarer dette noe av årsaken til at juristenes kompetanse har en særskilt ekspertposisjon i barnevernfeltet:

Barnevernfaglig kunnskap gis dermed en underordnet posisjon, og reduseres til å være tilstrekkelig kun i saker hvor foreldre samtykker til iverksettelse av tiltak.

(Hansen, 2015, s. 232)

Psykologene er en annen profesjon som har en solid posisjon i barnevernfeltet (Hansen, 2015). Tradisjonelt har både leger og psykologer vært i posisjon i barnevernfeltet til å stille diagnoser og foreslå behandling, også når det gjelder samspill, emosjonelle og sosiale vansker. Bruk av begreper som *det biologiske prinsipp* og *tilknytningsfremmende utvikling* av ekspertutvalg i utredninger har vært spesielt egnet til å gi psykologene fotfeste og jurisdiksjon innenfor barnevernfeltet (Hansen, 2015). Videre har kunnskapsdiskurser om blant annet evidensbasert kunnskap medført økt anerkjennelse av psykologer som innehavere av nødvendig kompetanse. I barnevernfeltet fremkommer dette også via metoder og kartleggingsmanualer utviklet av psykologer.

I forrige sitat ble det i tillegg til sakkyndig besluttet å sette inn en *miljøterapeut*. En *miljøterapeut* som hjelpetiltak innebærer vanligvis en person som ansettes på vegne av barnevernet med formål å gjennomføre ulike former for samtaler, veiledning, aktivisering og praktisk

hjelp i hjemmet sammen med barna og foreldre. Miljøterapeutens oppdrag i denne saken er ifølge sosialarbeideren å hjelpe foreldrene med å *sosialisere* barna, få dem i *barnehage* og *komme seg mer ut*. Det fremkommer ikke at miljøterapeuten skal jobbe direkte med noen av bekymringene som barnevernet hittil har hatt rundt konflikter mellom foreldrene, fars trusler, mors opphold på krisesenteret, mors helse eller rengjøring av hus og hjem. Miljøterapeuten videreformidler sine observasjoner fra hjemmet til barnevernet, og nye bekymringer oppstår omkring tannpuss, leggetid og rutiner for barna.

Oppsummert virker bekymringene å handle om vurderinger av mangler hos foreldrene, særlig mor. Mor fremstår i økende grad som grunn for bekymringen gjennom bildet som dannes av henne, selv om begge foreldrene fortsatt nevnes innimellom. Det første bildet av far som truende og risikabel ser imidlertid ut til å være fraværende i fortellingen. Til tross for at få av bekymringene var akutte eller alvorlige nok til å utløse handling hos barnevernet, formidler sosialarbeideren en fortelling som viser hvordan de ulike bekymringene til sammen danner et mønster av mangler hos foreldrene. De Montigny (1995) beskriver hvordan slike mønstre i foreldres mangler synliggjøres gjennom den *profesjonelle forståelsen* av hva som utgjør et normalt familieliv og barndom. Også i denne saken fremkommer vurderingene å være relatert til normative vurderinger av hva som er *normalt* i familier, noe som fremkom gjennom idealer om fast leggetid, bruke barnehage, være ute, ha en bestemt døgnrytme og god helse hos foreldrene.

Å være «4.12-bekymret»

Videre i intervjuet kommer det tydeligere frem at bekymringene øker i antall, og sosialarbeideren beskriver det som at de ble mer og mer «4.12-bekymra».

Sosialarbeider: *Når vi hadde satt inn den sakkyndige og vi hadde begynt med den miljøterapeuten, så begynte vi å bli mer og mer sånn 4.12-bekymra, altså at vi tenkte at dette er ikke godt nok. Pluss, hvordan vi opplevde de barna, at de var så ustelte. Og hvordan de fremsto i kontakten med miljøterapeuten. Det var stor forskjell på de barna, veldig forskjellige typer. Den eldste var veldig lett å komme i kontakt med, mens den minste virket kanskje litt mer redd og mer skeptisk*

så miljøterapeuten brukte veldig mye lenger tid på å klare å etablere en relasjon med den minste enn med den eldste. For den eldste var mer sånn ukritisk.

Intervjuer: Var det noe som du ble bekymret for da? Måten barna var mot miljøterapeuten, eller?

Sosialarbeider: Ja, det var vel miljøterapeuten selv som på en måte var bekymret for det. Altså dette var barn som vi tenkte hadde behov for å bli stimulert. Inntrykket vårt var, både det vi observerte når vi var der hjemme, og det de fortalte om, at det virket som at mor var lite aktiv i lek, altså at mor stimulerte dem lite. Og mor hadde mange sånne (...) På vinteren da kunne hun ikke gå ut, for hun tålte kulde så dårlig. Og hvis det regnet, da kunne hun heller ikke gå ut, for da kunne hun jo bli kald, og det tålte hun dårlig, og det mente hun var det samme med den eldste jenta. Hun sammenlignet seg veldig med henne, at hun kjente det igjen ... Og så kunne hun jo helst ikke være ute i for sterk sol, for det tålte hun for dårlig, så hun hadde jo mange begrensninger i forhold til når man kan være ute. Så vi tenkte at de barna hadde jo hatt veldig behov for det.

(Intervju nr. 17, s. 11)

Bekymringene sosialarbeideren har hatt underveis, fremstår som lite akutte, særlig siden det ikke settes inn konkrete tiltak underveis for å redusere bekymringene, og siden forrige bekymring ikke «blir med videre» i beskrivelsene når en ny bekymring oppstår. Samlet fremstår bekymringene imidlertid som så alvorlige at sosialarbeideren (eller vi) blir *4.12-bekymret*. Sosialarbeiderens bruk av begrepet *4.12-bekymret* gjør at bekymringen til sosialarbeideren kommer til uttrykk som institusjonell bekymring, da dette ikke er et begrep som er vanlig eller gir mening utenfor barnevernfeltet. At bekymringen er institusjonell, forsterkes videre av at det ikke er *sosialarbeideren* som er bekymret, det er *vi*, altså barnevernet, som er bekymret. *Vi* ble også brukt i sitatet på side 64 (int. 17, s. 9), der sosialarbeideren beskriver at *nå er vi veldig bekymret*, og *vi blir økt bekymret*. Bruken av *vi* bidrar videre til en fremstilling av konsensus eller enighet i det lokale barnevernet om dette. Sosialarbeideren som aktivt, handlende subjekt er fraværende i slike uttalelser.

Bekymring knyttes i sitatet ovenfor til blant annet *hva barn har behov for*. Barns behov er et sentralt tema i ulike retninger innenfor utviklingspsykologi (Lee mfl., 2014). Sosialarbeideren kommenterer hvordan *barna har behov for å komme seg ut*, og at *de har behov for å bli stimulert*. Bekymringen for hvordan barnas behov tilfredsstilles, kan indirekte forstås som en konsekvens av at mor er lite aktiv, og særlig ute i lek med barna. Miljøterapeuten formidler også bekymringer for hvordan barna etablerer relasjoner. Det ene barnet er lett å komme i kontakt med, men blir også beskrevet som ukritisk. Det andre barnet er mer redd og skeptisk, og bruker lengre tid på å etablere relasjoner. Begge deler fremstår dermed som unormalt eller bekymringsverdige.

Sosialarbeiderens vektlegging av *relasjoner, barns behov og stimulering* er forbundet med utviklingspsykologi (Madsen, 2016). Det fremkommer at blikket til både sosialarbeideren og miljøterapeuten er rettet mot betydningen spesifikke foreldreegenskaper og samspill har for barnets behov, og dermed barnets utvikling. Sosialarbeideren er videre opptatt av at barna må være ute, noe som kan forklares ut fra kulturelle forestillinger om barndom i Norge. Disse kulturelle forestillingene gjenspeiler ikke bare nasjonale, men også middelklasseverdier om hva en god barndom innebærer. Et eksempel på dette er hvordan friluftsliv og felles opplevelser mellom foreldre og barn i naturen inngår i forestillinger om en normal barndom (Säfvenbom, 2005). Det å *være ute* fremstår i sitatet ikke bare som en spesifikk kulturell forestilling om hva som er bra, men kan også forstås som uttrykk for at barn har behov for friluftsliv sammen med sine foreldre.

Bruk av paragrafen 4.12 henviser direkte til omsorgsovertakelsesparagrafen i barnevernloven. Ved å ta i bruk *4.12-bekymring* konstrueres et begrep som har kobling til både barnevernfaglig praksis og juridiske diskurser. Ved å beholde *bekymret* i det nye ordet gis 4.12- bekymring en feltspesifikk mening. Bekymringen konstitueres som både institusjonell, alvorlig og troverdig. Begrepet *4.12-bekymret* kan videre forstås som en spesiell form for institusjonell *gradering* av bekymring. Senere i kapitlet kommer vi tilbake til hvordan ulike former for gradering kommer til uttrykk når sosialarbeiderne snakker om sakene de jobber med.

Sosialarbeideren forteller om flere av *mors* begrensninger, mens far ikke omtales eller beskrives når det gjelder bekymringene sosialarbeideren har. Kulturelle ideer om barndom og psykologisk kunnskap om barns utvikling virker her sammen med en annen dimensjon, nemlig kulturelle ideer om foreldreskap, særlig morsrollen (Hays, 1998; Lareau, 2011). Dette synliggjøres gjennom hvordan sosialarbeideren snakker om mor og bekymringene for barnet. Dette

står i motsetning til de bekymringene sosialarbeideren hadde på et tidlig tidspunkt i saken, særlig om konflikter mellom foreldrene og at mor skulle hjem til far etter å ha vært på krisesenteret. Nå er bekymringene i stor grad rettet mot *mors* helse, *mors* stimulering av barna og hvor mye *mor* er sammen med barna i friluft. Gjennom flere sitater dannes det dermed et bilde eller mønster av mor der far gradvis blir mer fraværende i fortellingen.

Innsamlingen av informasjon har i stor grad kommet gjennom miljøterapeuten som ble satt inn nettopp for å *ta barna mer ut*. Miljøterapeutens oppdrag kunne ha blitt forstått som en avlastning og hjelp til mor en periode der mor har dårlig psykisk helse. I stedet er miljøterapeuten inne med mor og barna og blir dermed en observatør eller vitne til hva mor gjør for å ta barna mer ut. Konfliktene mellom foreldrene og fars atferd er ikke lenger til stede i fortellingen. Observasjonene miljøterapeuten gjør, formidles til sosialarbeideren i barnevernet. Den nye informasjonen om mor forsterker det påbegynte mønsteret av mors mangler. Innsamlingen av mer og mer informasjon til det blir et mønster, kan forstås som en profesjonell handling for å øke forståelsen om saken (De Montigny, 1995).

Prediksjoner om barns fremtid

Sosialarbeideren forteller videre at barnevernet akutt plasserer barna, foreldrene klager og fylkesnemnda gir foreldrene medhold. Sosialarbeideren gir uttrykk for at fylkesnemnda tok feil avgjørelse, og begrunner dette med at barnevernet fortsatt er bekymret.

Intervjuer: Hva tenker du er bekymringen?

Sosialarbeider: Bekymringene våre gikk jo på selvfølgelig oppfølging og alt, men det handlet jo om veldig dårlig emosjonell støtte. Vi hadde inntrykk av at barna hadde problemer med tilknytning. At det kom til uttrykk på forskjellige måter på den store og den lille. Det står i det siste vedtaket jeg skrev, at det var bekymring for at barna ville bli vesentlig skadelidende ved å forbli i hjemmet.

(Intervju nr. 17, s. 18)

I dette sitatet kommer det tydelig frem at utviklingspsykologiske diskurser har solid fotfeste som faktakonstruerende i barnevernet. Bekymringene beskrives nå eksplisitt med begreper som *dårlig emosjonell støtte* og *problemer med tilknytning*. Sosialarbeideren uttrykker ikke lenger noen tvil eller usikkerhet om bekymringene, men bruker psykologiske begreper i fortellingen om saken. Sosialarbeideren er tydelig i sin prediksjon om at barna *vil bli vesentlig skadelidende* ved å forbli i hjemmet. Prediksjon handler vanligvis om en sannsynlighetsvurdering, og sosialarbeiderens utsagn gir ikke mulighet for andre utfall enn at barna *vil bli vesentlig skadelidende*. Utsagnet inntar det Latour og Woolgar (1979) beskriver som faktum eller en kjensgjerning med høy status, der det ikke er behov for ytterligere begrunnelse eller forklaring. Sosialarbeiderens uttalelse om at dette er *skrevet ned* i vedtaket, tar i bruk teksters autoritet som forsterkende i faktakonstruksjonen i fortellingen. Til slutt kan vi legge merke til at sosialarbeideren ikke bruker ordet omsorgsovertakelse, men i stedet snakker om hva som kan skje hvis barna *forblir i hjemmet*. Sosialarbeideren trekker med dette indirekte opp en risikoforståelse som skisserer to valg, at barna forblir i hjemmet og ingenting endres, eller en omsorgsovertakelse. Det at barnevernets bekymring for at barna ville bli vesentlig skadelidende, står i det skriftlige vedtaket, kan forstås som et institusjonelt selvforsvar i lys av det ansvaret og mandatet som barnevernets ansatte har.

Oppsummert viser denne analysen at sosialarbeidernes bekymring ofte starter med en uttalt bekymring for *barna*, enten som andre har meldt inn som en bekymringsmelding, eller gjennom sosialarbeidernes kjennskap til familien. At bekymringer handler om barna, er ikke så merkverdig i saker fra barnevernet, men det interessante er *hva* denne bekymringen for barna handler om, og hvordan det snakkes om det. Det er imidlertid overraskende få beskrivelser av barna og barnas hverdag, til tross for at bekymringen handler om barna. Sosialarbeiderne beskriver derimot foreldrene grundig. Noe av det som sosialarbeiderne er opptatt å få informasjon om, er foreldres arbeidssituasjon, bolig, væremåter, diagnoser og det relasjonelle samspeillet med barna.

Informasjon om foreldrene innhentes fra blant annet fra leger og annet helsepersonell der det er aktuelt. Videre innhentes det informasjon fra ansatte i barnehagen om hvordan foreldrene fremstår når de henter og bringer barnet til barnehage, om de deltar på foreldremøter, og om barnet har normal utvikling. Sosialarbeiderne beskriver hvordan de selv også får informasjon når de drar på hjemmebesøk eller har foreldre på møter på barnevernskontoret. Informasjon

om medisinske diagnoser, hygiene og ryddighet i hjemmet samt foreldres engasjement i lek og samspill med barna fremstår som viktig informasjon. Stor innlevelse og deltakelse i barnets verden og barnets behov beskrives som sentralt for barns utvikling. Eksempler på foreldrepraksiser som kunne gi grunn til bekymring, blir gjerne beskrevet som *manglende evne til mentalisering* eller *mangler i den emosjonelle omsorgen*.

Videre er sosialarbeiderne særlig opptatt av foreldrenes *fortid*, noe som viser seg i utstrakt bruk av uttrykk som *tidligere rusmisbruker* og *har slitt psykisk*. I mange tilfeller får fortiden en sentral rolle i å gi innhold og mening til bekymringen sosialarbeiderne har i dag, spesielt der sosialarbeiderne har lite informasjon om dagens situasjon. Møter, hjemmebesøk og informasjon fra miljøterapeuten bidrar underveis til å øke informasjonsmengden. Ofte fremstår sosialarbeidernes bekymring for barna som både medmenneskelig og forståelig i den konteksten de befinner seg i. Bekymring for barna har imidlertid også en annen side, der sosialarbeidernes definisjonsmakt over selve bekymringen har betydning for hvilke velferdstjenester som vurderes som aktuelle for familien.

Sosialarbeidernes bekymring for foreldrenes fortid, livsstil, helse eller foreldrepraksiser medvirker til at viktige premisser for samarbeid er at foreldrene er enige i barnevernets virkelighetsbeskrivelser. Ved manglende innrømmelse eller erkjennelse av egne feil hos foreldre kan dette oppfattes som *motstand* eller *manglende vilje* til å endre seg. I datamaterialet er det flere eksempler på hvordan uenighet om hva som er problemet, kan *øke* bekymringen hos sosialarbeiderne, og dermed bidra til større avstand mellom foreldre og sosialarbeiderne som forsøker å hjelpe familien.

Dette avsnittet har gitt eksempler på hvordan bekymringsrepertoaret tas i bruk av sosialarbeidere. Det ble blant annet vist hvordan bekymringsrepertoaret har bestemte institusjonelle former, grunner og innhold. Bekymring viste seg å ha funksjoner i organiseringen av den sosiale praksisen. De neste avsnittene kommer mer inn på sentrale mønstre ved bekymringsrepertoaret. Variasjonen i mønstrene kommer frem gjennom bruk av flere eksempler fra en større del av datamaterialet. Det har blitt lagt vekt på å presentere de mønstrene som viste seg å både være gjennomgående i datamaterialet, og som kunne illustrere betydning for den sosiale praksisen, særlig identitetskonstruksjonene.

6.2 Sosialarbeidernes uttrykk for bekymring

Analysen viser at bekymring inntar bestemte uttrykk og former når sosialarbeiderne snakker. Et eksempel på dette er hvordan bekymring ofte uttrykkes ved beskrivelser av *hvor* bekymret sosialarbeiderne er. Sosialarbeiderne brukte flere graderte uttrykk for bekymringene de hadde. Eksempler på dette er å være litt, økt, veldig, eller mer bekymret. I noen tilfeller forteller sosialarbeiderne om at de ble *mye mer bekymret* eller *veldig, veldig bekymret*, eller de beskriver det som at det er *høy eller sterk bekymring*. Videre omtales bekymring som å kunne være *ordentlig, reell, muntlig og skriftlig bekymring*. Dette viser at bekymring er mer komplisert enn å «bare» være bekymret. De ulike beskrivelsene av bekymring inngår i sosialarbeidernes språklige uttrykksmåter, men har betydning utover det rent språklige. Gradering og typebeskrivelser av bekymring kan forstås som hjelp i arbeidet med å kategorisere saken for dermed å kunne legitimere handlinger institusjonelt. I sitatet nedenfor ser vi et eksempel på hvordan en sosialarbeider uttrykker bekymringen sin gjennom å beskrive både formen og styrken på den.

Sosialarbeider: Parallelt med at hun sa det, så var det også sånn at hun leverte inn både muntlig og skriftlig sterk bekymring for jentas omsorgssituasjon ...

(Intervju nr. 16, s. 15)

Sosialarbeideren beskriver hvordan både *muntlig og skriftlig sterk* bekymring ble levert inn. Bruk av *muntlig, skriftlig* og *sterk* i beskrivelsen av bekymringen gir den stor troverdighet. Bekymringen *er* der. Spørsmålet er hvilken *type* bekymring det er, og hvilke *handling*er den vil igangsette. Det at bekymringen konstitueres som *skriftlig* og *sterk*, skaper en innramming rundt fortellingen om barna og foreldrene i saken.

I artikkelen «K is mentally ill» beskrives det hvordan en historie bygges opp til å handle om en psykisk syk jente (Smith, 1978). En av de språklige virkemidlene er å fortelle detaljer og gi uttrykk for egne opplevelser av at noe kunne tolkes som rart eller annerledes med jenta. Detaljene og beskrivelser fra egne opplevelser bidrar til å danne en historie om en jente som faktisk *er* psykisk syk. Alternative fortolkninger av episoder der jenta var «annerledes», eller episo-

der der hun var «normal», utelates, og troverdigheten øker til den pågående faktakonstruksjonen (Smith, 1978). For eksempel når en sosialarbeider forteller at *da ble vi sterkt bekymret*, vil man legge vekt på at bekymringen er *sterk*, og mindre på hvorfor sosialarbeideren *i det hele tatt* er bekymret. Dette illustrerer hvordan fortellinger om saker består av måter som fakta konstrueres på gjennom det uttalte og det uuttalte. I likhet med fortellingen om den psykisk syke jenta rammes fortellinger i barnevernet alltid inn av noen former for fakta. Poenget her er ikke at dette er en intensjonell handling, eller at andre opplysninger utelates med vilje, men at alle språklige fortellinger har en innramming og noen søyler i fortellingen som er mer fremtredende enn andre (Potter, 1996). Hva som velges som meningsbærende i fortellingen, kan forklares som rasjonelle beslutninger (Tversky & Kahneman, 1985), der den institusjonelle konteksten har stor betydning for hvilke fortellinger som kan fortelles.

Uenighet mellom foreldre og sosialarbeidere handler ofte om ulike syn på hva som er «fakta». I sitatet nedenfor forteller en sosialarbeider hvordan uenighet med foreldre kan bidra til å øke bekymringen.

Sosialarbeider: Og så skrev jeg barneverntjenestens vurdering, som dreier seg om hvorfor vi tenker at barnet ikke skal tilbake igjen til mor, blant annet fordi situasjonen ikke er annerledes, så vidt vi kjenner til, vi er fortsatt bekymret for det samme som vi var på det tidspunktet barnet ble plassert. Ekstra bekymret, fordi mor ikke vil ha kontakt med barneverntjenesten. Og mor delte ikke den bekymringen, og da var det umulig å jobbe med de videre. For da mista de på en måte det endringspotensialet de hadde, da, eller kunne ha hatt.

(Intervju nr. 1, s.12)

Sosialarbeideren er ikke bare bekymret fordi mor ikke ønsker samarbeid med barnevernet, eller fordi mor er uenig i bekymringen, men sosialarbeideren blir *ekstra* bekymret. Det fremstår dermed viktig for sosialarbeiderens handlingsmuligheter om foreldrene deler sosialarbeiderens virkelighetsbeskrivelse. Dette kommer tydelig frem når sosialarbeideren oppfatter foreldrene dithen at de har *mistet sitt potensial for endring* når de ikke er enig i bekymringen. Endring blir dermed noe foreldrene kunne hatt sjansen til å gjøre, men da ut fra *sosialarbeiderens* bekymring. Å samarbeide kan i dette tilfellet fortolkes til å bety *å gå med på sosialarbeide-*

rens bekymring og så endre seg slik sosialarbeideren ønsker. Når sosialarbeideren til slutt uttaler at endringspotensialet er noe foreldrene *kunne* ha hatt, formidles det indirekte at sosialarbeideren hadde tro på at de kunne endre seg hvis de hadde vært enig i sosialarbeiderens bekymring. Resultatet her er at sosialarbeiderens bekymring øker, siden foreldrene ikke *samarbeider* eller deler sosialarbeiderens premisser for bekymringen.

Sosialarbeiderens myndighet til å gjøre vurderinger som får konsekvenser for familien, kommer til uttrykk gjennom uttalelsen *mister sitt potensial for endring*. Dette kan også forstås i sammenheng med kategorisering av verdige og uverdige klienter. Egelund (1997) beskriver hvordan klienters samarbeid på institusjoners vilkår medvirker til differensiering av klienter som av moralske og viljemessige grunner bør eller ikke bør få hjelp. Klienter som tilpasser seg krav og forventninger innad i organisasjonen, får lettere tilgang til hjelp. Prosessene i organisasjonene forsterker ifølge Lipsky (1979) disse tendensene til inndeling av klienter i verdige og uverdige trengende samt at det medfører konsekvenser for den videre sosiale praksisen.

Sosialarbeideren ovenfor kan sies å ta i bruk det Mik-Meyer (2004) kaller en *benektelsesdiskurs*, som handler om at klienters uenighet eller motstand begrunnes i manglende innsikt i egen situasjon eller egne mangler. Denne *motstanden* må forstås i lys av den velferdsorganisasjonen klienten inngår i, der institusjonelle identiteter konstrueres i arbeidet (Järvinen & Mik-Meyer, 2003; Mik-Meyer, 2004). Sosialarbeideren forsøker da å få klienten inn i behandlingsdiskursen, der klienten er *åpen for samarbeid*. *Åpen for samarbeid* fremstår dermed som å være betegnende for de tilfellene når foreldre deler eller aksepterer barnevernets bekymring.

Når en sosialarbeider blir 4.12-bekymret

Et av de alvorligste valgene sosialarbeidere tar, handler om vurdering av omsorgsovertakelse. Ett uttrykk som ofte brukes i datamaterialet, er sosialarbeidere som sier de er *4.12-bekymret* eller har en *4.12-bekymring*. Utdraget nedenfor viser hvordan en sosialarbeider bruker uttrykket i sin beskrivelse av saken.

Sosialarbeider: Altså her hadde man jo hatt grunnlag for ... Her hadde man jo en sterk 4.12-bekymring, så her tenker jeg at hadde man ikke fått samtykke eller opplevd at det hadde vært mye motstand ... Man går jo gjennom en plan for undersøkelsen med foreldrene. Hadde jeg opplevd at det var mye motstand og misnøye mot det, så hadde jeg jo vurdert sammen med lederen min om man ikke har grunnlag for å innhente informasjon uansett, fordi det er jo dette med at barnets beste henger jo øverst.

(Intervju nr. 18, s. 7)

Sosialarbeideren bruker uttrykket *4.12-bekymring* uten å fortelle hva uttrykket betyr eller innebærer. Dette gir *4.12-bekymring* høy status som fakta eller kjensgjerning (Latour & Woolgar, 1979). I analysen fremstår uttrykket *4.12-bekymring* som et vanlig uttrykk blant informantene, og det fremstår så innarbeidet at det tas for gitt at jeg som intervjuer forstår meningen de legger i *4.12-bekymring*, som må kunne betegnes som et feltspesifikt uttrykk. Bruk av *4.12-bekymret* er interessant av flere årsaker. Blant annet er *4.12-bekymret* satt sammen av to ord: *4.12*, som er en lovparagraf, og *bekymret*, som kan assosieres med følelser sosialarbeidere har. Når en sosialarbeider uttaler at man blir *4.12-bekymret*, kan dette fortolkes som at flere stemmer tas i bruk samtidig: både stemmen til et institusjonelt barnevern, stemmen fra norsk lovgivning og stemmen til den enkelte sosialarbeideren. Koblingen av de ulike stemmene i uttrykket *4.12-bekymret* får den effekten at det forsterker troverdigheten til bekymringens alvor.

Uttrykket *4.12-bekymret* bidrar ikke bare til tyngde eller alvorlighetsgrad av bekymringen, men uttrykket gis også autoritet i form av å ta i bruk en konkret paragraf i barnevernloven som omhandler omsorgsovertakelse (Barnevernloven, 1992):

§ 4-12. Vedtak om å overta omsorgen for et barn.

Vedtak om å overta omsorgen for et barn kan treffes

- a) *dersom det er alvorlige mangler ved den daglige omsorg som barnet får, eller alvorlige mangler i forhold til den personlige kontakt og trygghet som det trenger etter sin alder og utvikling*
- b) *dersom foreldrene ikke sørger for at et sykt, funksjonshemmet eller spesielt hjelpetrengende barn får dekket sitt særlige behov for behandling og opplæring,*
- c) *dersom barnet blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet, eller*
- d) *dersom det er overveiende sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadd fordi foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet*

Et vedtak etter første ledd kan bare treffes når det er nødvendig ut fra den situasjon barnet befinner seg i. Et slikt vedtak kan derfor ikke treffes dersom det kan skapes tilfredsstillende forhold for barnet ved hjelpetiltak etter § 4-4 eller ved tiltak etter § 4-10 eller § 4-11. Et vedtak etter første ledd skal treffes av fylkesnemnda etter reglene i kapittel 7.

(Barnevernloven, 1992)

Sosialarbeidernes bruk av uttrykket *4.12-bekymring* har en sentral funksjon i bekymringsrepertoaret. I motsetning til det vi forbinder med en personlig eller hverdagslig bekymring, fremstår en *4.12-bekymring* verken som uklar eller usikker; bekymringen er reell, alvorlig, og i tillegg antyder den en handlingsorientering, da det i uttrykket *4.12-bekymring* er en direkte henvisning til omsorgsovertakelsesparagrafen i barnevernloven. Bruk av lovparagrafen i uttrykket *4.12-bekymring* bidrar derfor til å legitimere faktakonstruksjonen som pågår.

Bruk av juridisk terminologi kan sies å inngå i bekymringens institusjonelle språk, både gjennom uttrykk som å *henlegge med bekymring* og å *være 4.12-bekymret*. Bekymringsrepertoaret inneholder også andre språklige uttrykk som kan hevdes å inngå i det institusjonelle språket, da en del av disse uttrykkene ikke gir mening utenfor den institusjonelle konteksten. Eksempler på dette er å *være nok bekymret* og *ha grunnlag for bekymring*. Tidligere ble det vist eksempler på uttrykk som fremstår som institusjonelle bekymringsuttrykk: *bekymringsmelding*,

å melde bekymring og melde bekymring til seg selv. De språklige uttrykkene assosiert med bekymring er mange og har betydning for hvordan ting fremstilles. Vi skal gå litt videre og utforske hva bekymringene handler om. I neste avsnitt skal vi se nærmere på *hva* sosialarbeiderne forteller at de er bekymret for.

Hva gir grunn til bekymring?

Å ha grunnlag for bekymring er et institusjonelt uttrykk som ofte fremkommer i intervjuene med sosialarbeiderne. En sosialarbeider som er bekymret for et barns situasjon, trenger *noe mer enn sin egen bekymring*, nemlig et grunnlag eller grunn som er gyldig i den institusjonelle konteksten. En sosialarbeider i barnevernet kan forsøke å få dokumentert skriftlig en bekymring sosialarbeideren allerede har, for eksempel å undersøke om andre etater mener det samme, og be disse sende det skriftlig. I mange av intervjuene med sosialarbeiderne kom det frem at det å ha grunnlag for bekymring betydde at bekymringen hadde kommet fra en eller flere *troverdige avsendere*, helst andre offentlige etater, og at bekymringen hadde kommet i skriftlig form.

I utdraget nedenfor ser vi et eksempel på hvordan en sosialarbeider beskriver det å ha grunn til bekymring.

Intervjuer: Hva gjorde du helt konkret for å få mer informasjon? Kan du beskrive det?

Sosialarbeider: Ja, vi jobba på en måte systematisk i forhold til å ... Jeg hadde uanmeldte hjemmebesøk, ikke sant. Jeg hadde sist fått opplysninger om at barnet skulle oppholde seg hos far, så da dro jeg hjem til far. Og det var litt sånn, det er ikke alltid man har, jeg hadde ikke noe konkret grunn til å dra hjem til far. Man må være litt forsiktig med sånne ting, for jeg hadde ikke noe konkret grunn til å dra hjem til far som at det var bekymring hos far, ikke sant. Men at man ringer og sier «jeg skulle ha snakka med mor og hvor er hun, og er sønnen din her nå, eller, å ja, hun har det, ja ...». Så jeg holdt på sånn,

for å kartlegge på en måte det vi var bekymret for. Er det faktisk sånn som vi hadde gjort avtale om ...

(Intervju nr. 8, s. 4)

Sosialarbeideren er tydelig bekymret for om situasjonen for barnet er slik foreldrene har fremstilt det. Sosialarbeideren forteller da om hvordan man kan utføre handlinger for å få bekreftet eller avkrefte bekymringen. Sosialarbeideren snakker om *hvordan man må være forsiktig med sånne ting*, for det var *ingen konkret grunn som at det var bekymring hos far*. Dette kan fortolkes som at bekymringen ikke oppfylte *institusjonelle krav* til å gjøre noe som sosialarbeider. Dette fremkommer tydelig i beskrivelsen om at det var ikke kommet *skriftlig bekymring fra noen andre*.

Til tross for at sosialarbeideren uttaler at det ikke var grunn til bekymring, fremstår sosialarbeideren likevel som bekymret. Uttalelsen om at dette er noe *man må være forsiktig med*, indikerer at måten denne informasjonen skaffes på, ikke omfattes av vanlige prosedyrer og saksbehandling. Sosialarbeiderens dilemma virker her å være at hun er bekymret for et barns situasjon, men kan ikke handle ut fra denne bekymringen. Dette kan tolkes som at sosialarbeideren ikke oppfatter bekymringen sin som institusjonelt begrunnet eller troverdig, noe som bidrar til at hun handler for å selv skaffe informasjon som «gjelder» som grunn til bekymring. Utsagnet kan derfor fortolkes som at bekymringen ikke har riktig institusjonell form, og sosialarbeiderens bruk av uoffisielle metoder bidrar til å øke handlingsrommet.

I neste sitat forteller en sosialarbeider om hvordan grunnlag for bekymring er gjenstand for vurderinger i barnevernet:

Sosialarbeider: Altså, hadde det vært sånn at de plutselig hadde dukket opp, så måtte vi jo vurdert om vi fremdeles hadde grunnlag til å melde bekymring til oss selv, da. Eller at man måtte ha håpet at man fikk melding fra noen andre.

Intervjuer: Altså, hvis barneverntjenesten får vite om noen forhold som man blir bekymret for, så kan man melde til seg selv ... Men skjer det på samme måte, skriftlig, da eller?

Sosialarbeider: Ja, altså, man trenger jo ikke å skrive det mer skriftlig enn i en meldingsavklaring, men det er jo klart at sånn som i denne saken, jo lenger tida går, jo mindre ... altså, etter et halvt år vil vi jo fremdeles hatt mye grunnlag, for å si det sånn, men går det flere år, så vil vi jo ikke ha det samme grunnlaget. Men det har jo vært veldig mye bekymring, så da måtte man jo ha lagt vekt på det, ut fra tidligere kjennskap til familien så vurderer man at det er grunnlag for å gå inn og undersøke. Men det er jo sånn, vi vet for eksempel at det ikke er så lenge siden man fikk en telefon om at de hadde blitt innkalt til tannlegen og ikke dukket opp der, sånn at da fikk tannlegen beskjed om at hvis de dukker opp, så vil vi gjerne ha beskjed om det, ja. Og det er jo også en som kan utløse ..., tannlegen melder hvis du ikke dukker opp så og så mange ganger ...

(Intervju 17, s. 19)

Sosialarbeideren reflekterer over hvorvidt det er *grunnlag til å melde bekymring til seg selv*. Hennes personlige bekymring ut fra kjennskap til familien er ikke nok til at bekymringen får status som institusjonell; det må være *grunnlag* for bekymringen. Et slikt grunnlag fremstår her å være at bekymringen kommer fra en annen avsender enn barnevernet, jamfør uttalelsen *å håpe på at man fikk melding fra noen andre*. Det kan synes som om terskelen for at barnevernet skal ha *grunnlag for å melde bekymring* til seg selv, er nokså høy og må oppfylle andre krav enn når enkeltpersoner eller andre etater melder bekymring. Dette er interessant, da barnevernet i kampanjer appellerer til nettopp lav terskel for å melde bekymringer til barnevernet. Høy terskel for å handle på *egne* bekymringer kan forstås i sammenheng med de institusjonelle kravene til bekymring, og ett slikt uuttalt krav er at bekymringen fortrinnsvis bør komme skriftlig fra andre avsendere enn barnevernet selv.

I tillegg til *grunnlag* har *avsender* betydning for bekymringen. I bekymringsrepertoaret fremstår dette å ha en vesentlig rolle for hvordan sosialarbeiderne legitimerer handlinger og vurderinger. I neste sitat ser vi hvordan sosialarbeideren beskriver hvordan bekymringer blir gyldige først når de er skriftlige fra en offentlig etat.

Intervjuer: (...) Men hvis man får vite noe man egentlig ikke skal vite, og i hvert fall ikke kan si hvor det kommer ifra, hvordan kan man få det dokumentert?

Sosialarbeider: Ja, det er jo nettopp det vi gjorde i den saken her, da. Der fikk vi nok informasjon til at jeg kunne foreta et søk i Familia, og få bekreftet hvilken familie det handlet om. Og at vi fikk innhentet den bekymringen der fra noen andre. Og ideelt ville den bekymringen vært gull verdt å komme fra den personen som det gjorde, ikke bare den bekymringen som vi klarte å innhente.

(Intervju nr. 8, s. 20)

Den opprinnelige informasjonen kom fra en offentlig ansatt, men kunne ikke brukes fordi det ble sagt i fortrolighet. Sosialarbeideren beskriver at bekymringen kan innhentes fra en annen avsender ved bruk av uoffisielle metoder. Sosialarbeideren gjør dette ved å foreta søk i barnevernets register over familier ut fra informasjonen som er gitt fortrolig, finner ut hvilken familie det gjelder, og får så innhentet bekymringen fra en annen offentlig etat. Her gjør sosialarbeideren et arbeid i forkant for å få opplysninger som gir bekymringen institusjonelt grunnlag.

I sitatet nedenfor ser vi et annet eksempel på hvordan bekymring kan institusjonaliseres gjennom at barnevernet *sender melding til seg selv*. Sosialarbeideren bruker i dette tilfellet uttrykket *ordentlig* om en bekymringsmelding når kravet til skriftlighet og at den er meldt, er som oppfylt:

Sosialarbeider: Nå har jeg fått bekymringsmelding fra mor, så nå er det, nå er nok nok. Og da kan jeg sitte og undre meg over ... Kanskje jeg burde ha sagt at dette er så bekymringsfullt at vi selv burde ha meldt dette tidligere, som en ordentlig bekymringsmelding. Men det har vi da valgt å ikke gjøre.

(Intervju nr. 2, s. 29)

Her ser vi hvordan bekymringsmelding i tillegg til å være *ordentlig* er noe man *velger* å gjøre når sosialarbeideren sier *men det har vi da valgt å ikke gjøre*. Bekymringsmelding i dette tilfellet fremstår dermed ikke som en bekreftelse på noe man er, men en *handling* man kan velge å gjøre eller ikke gjøre. Bekymringsmeldingens handlingsorienterte og institusjonelle funksjon kommer dermed til uttrykk på ulike måter: både ved at ordet *melding* er forankret i barnevernsloven, gjennom kravene til bekymringens form og avsender og hvilke handlinger som velges.

Å ikke være «nok» bekymret

I noen tilfeller snakker sosialarbeiderne om det *å ikke være nok bekymret*. Sitatet nedenfor illustrerer dette:

Sosialarbeider: *Så avslutter vi og henlegger tiltaket. På grunn av at foreldrene må ta ansvar selv. Og det går på den store konflikten mellom disse foreldrene, der vi har holdt på halvannet år sammen med familievernkontoret. Og det har blitt noe bedring hos far, men absolutt ikke optimalt. Og vi da vedtar å opphøre tiltaket om råd og veiledning og miljøarbeider og avslutter saken.*

Intervjuer: *Ja, man kan avslutte saken helt selv om man fortsatt var bekymret for gutten?*

Sosialarbeider: *Ja, vi måtte ta noen runder på kontoret her, det er et frivillig hjelpetiltak, de foreldrene drar ikke nytte av det, ikke gutten heller. Vi er fortsatt bekymret, men ikke nok bekymret til å gripe inn med noe tvangsvedtak. (...) Nå må det komme en bekymringsmelding for at vi skal kunne starte på nytt.*

(Intervju nr. 4, s. 8)

Sosialarbeideren er bekymret, men *ikke nok bekymret*. Konsekvensen av dette er at hjelpetiltaket avsluttes. Sosialarbeideren utdyper at det som menes med at bekymringen ikke er nok, er at de ikke kan gripe inn med tvangsvedtak, noe som i dette tilfellet innebærer omsorgsovertakelse. Det kan fremstå som en selvmotsigelse at sosialarbeideren vurderer omsorgsovertakelse, samtidig som hjelpetiltaket og saken avsluttes siden *bekymringen ikke er nok*. I tillegg

forteller sosialarbeideren at det må komme en ny bekymringsmelding for at saken skal gjenopptas. I den institusjonelle logikken fremstår denne måten å tenke på som rasjonell og konsistent; sosialarbeideren har jobbet med familien over lang tid, prøvd hjelpetiltak, men har ikke *nok* til omsorgsovertakelse, og saken avsluttes dermed. Paradokset er jo at bekymringen er der fortsatt, men sosialarbeideren mener at foreldrene ikke drar nytte *av* hjelpetiltaket. Sosialarbeideren fremhever også at hjelpetiltaket er frivillig. Ut fra sosialarbeiderens uttalelser fremstår det sentrale her å være en ansvarsforskyvning: fra barnevernet til foreldrene. Avslutningen av saken blir for eksempel begrunnet med at nå må foreldrene *ta ansvar selv*. Den ønskede endringen hos foreldrene har ikke skjedd, og avslutningen av saken kan fremstå som en konsekvens av dette. En mulig fortolkning av dette er hvordan problemene i saken individualiseres til å handle om foreldrenes evne og motivasjon til endring (Kroken & Madsen, 2016). Det stilles ikke spørsmål om hvorvidt hjelpetiltakene var egnet, eller hvordan problemene i familien kan løses på andre måter, slik at hjelpen oppleves nyttig for de familiene det gjelder.

I flere av intervjuene fortalte sosialarbeiderne indirekte eller direkte om at *nå er det nok*. Dette var særlig i saker sosialarbeiderne har jobbet med over lengre tid. Begrunnelsen for å bruke hjelpetiltak over tid fremstår som hensiktsmessig hvis bekymringen reduseres kraftig eller blir helt borte. Sett i lys av ønsket om å beskytte barndommen så kan mange hjelpetiltak hypotetisk ha *virket* i form av at bekymringen har «stoppet opp» på et nivå i stedet for å øke. I barnevernfeltet fremstår dette derimot som manglende resultat etter bruk av hjelpetiltak, da det fortsatt er bekymring i det hele tatt. I noen tilfeller fremstår sosialarbeiderne frustrert over at bekymringen stagnerer i stedet for å minke, samtidig som det er frustrasjon over at bekymringen ikke er høy nok til å gripe inn med tvang. Sosialarbeiderne synes å ha tre valg: å fortsatt bruke hjelpetiltak, vurdere omsorgsovertakelse eller avslutte saken. Valget som tas, begrunnes ofte i en vurdering av foreldres veilederbarhet eller om de drar nytte av hjelpetiltaket, mens selve problemet og hjelpetiltakets kvalitet sjeldnere diskuteres.

I neste sitat beskriver en sosialarbeider hvordan en undersøkelsessak blir avsluttet gjennom å *henlegges med bekymring*.

Sosialarbeider : *Men vi hadde jo ikke noe valg, da, annet enn å henlegge. Vi henla da med beskjed om at vi var bekymret, og at vi ville ta opp igjen saken om et halvt år for å vurdere på nytt hvordan jenta hadde det da.*

Intervjuer: Ja. Altså, dere henla den undersøkelsen?

Sosialarbeider: Ja, vi henla med bekymring, som vi kaller det.

(Intervju nr. 16, s. 4)

Dette er et begrep som har noen likheter med uttrykket 4.12-bekymret, som ble diskutert tidligere. *Henlegge* er en term som oftest brukes i jus og kriminologi, og det betyr at man beslutter å ikke fremme en straffesak. Betydningen av den juridiske diskursen i barnevernet har blitt drøftet av flere forskere (Juul, 2010; Midjo, 2010). Når *henlegge* brukes av sosialarbeiderne i denne studien, er betydningen at en sak avsluttes, og at *omsorgsovertakelse* ikke vurderes eller er aktuelt. Å *henlegge med bekymring* gir derimot en assosiasjon til at saken avsluttes, til tross for at det er en bekymring der. Sagt på en annen måte så avsluttes saken midlertidig, under tvil eller inntil nye opplysninger dukker opp.

Barnevernet kan starte nye saker uavhengig av tidligere kjennskap til familier, så hvorfor eksisterer det et eget uttrykk som å *henlegge med bekymring*? Uttrykket «henlegge med bekymring» gir mening når vi ser nærmere på bekymring som institusjonelt. Når en sak henlegges med bekymring, konstaterer barnevernet at de fortsatt er bekymret, selv om saken avsluttes. Barnevernet kan dermed ikke beskyldes for å ha avsluttet en sak som de fortsatt var bekymret for. Uttrykket kan forstås som en form for institusjonelt selvforsvar, der barnevernet synliggjør at de *er* bekymret, og er klare til handling når ny informasjon tilsier det. Retorisk impliserer uttrykket dermed et handlingsorientert barnevern som tar ansvar og er i beredskap.

I den institusjonelle praksisen tilbys bestemte hjelpetiltak, og barnevernets vurdering av hjelpetiltakenes effekt har betydning for vurderinger og handlinger. I tillegg har vurderinger av hjelpetiltak konsekvenser for ansvarsforhold. Hvis sosiale problemer forklares med manglende egenskaper hos individer, kan individet bli ansvarliggjort når «hjelpen» ikke virker. Dette handler om grunnleggende syn på sosiale problemer (De Montigny, 1995). Ved et bredere perspektiv på problemer som *sosiale* utvides blikket til å handle om både individer og den samfunnsmessige konteksten de befinner seg i. Manglende effekt av hjelp kan dermed ha mange årsaker, og det skyldes ikke nødvendigvis individers manglende egenskaper, vilje eller selvinnsikt (Mik-Meyer, 2004). Det er for eksempel mulig å tenke seg at kvaliteten på hjelpetiltak ikke er bra nok hvis familier ikke drar nytte av tilbudet fra barnevernet. I et av intervjuene ble dette problematisert, og det ble stilt spørsmål om innholdet i hjelpetiltakene. Sosialarbeideren som ble intervjuet, mente at utgangspunktet for å hjelpe familier alltid må være å

gjøre noe som hjelper og virker, og at det er hjelpen det er noe galt med, hvis man ikke lykkes.

6.3 Hva er sosialarbeiderne bekymret for?

Bekymring viser seg å være en del av sosialarbeidernes uttrykksmåter, men også som begrunnelse for ulike handlinger i feltet. Bekymringen handler også om *noe* eller *noen*. Hva er det som gjør at sosialarbeiderne blir bekymret? Ofte kan det være utydelig hva sosialarbeiderne er bekymret for, til tross for at de hyppig uttrykker *hvor* bekymret de er. Det fremkommer i analysen at bekymring ofte handler om en usikkerhet knyttet til barnets situasjon og fremtid. Dette avsnittet presenterer noen eksempler som går mer i dybden på *hva* sosialarbeidere forteller de er bekymret for.

En sosialarbeider snakker om sin bekymring for en gutt på 15 år som er i konflikt med foreldrene sine. Foreldrene på sin side er bekymret for guttens omgangskrets, rusbruk og atferd, og de har begynt å sette strengere grenser for gutten. Gutten gir uttrykk for at han vil flytte hjemmefra. Sosialarbeideren beskriver en gutt som har begynt å ruse seg, men som er faglig flink og har *behov* for å bli sett. Sosialarbeideren mener at foreldrene er for grensesettende og disiplinerende i sin måte å praktisere foreldreskap på.

Sosialarbeider: Ja, altså bekymringen er jo at dette er en gutt som har behov for noen å prate med i hverdagen. Han har jo behov for at noen følger ham opp. Han har behov for at noen hjelper med struktur, han har behov for at noen minner ham på at i morgen skal du ha prøve ... Han har behov for å bli sett for den han er. Han har behov for å få utviklet sine positive ting. Han har behov for å være i en funksjonell familie, tenker jeg, og ikke være i en dysfunksjonell familie. Han har behov for..., dette er en faglig flink gutt. Det er en kjapp gutt. Han har behov for å bli sett for den han er, og ikke bli mistenkeliggjort for alt han gjør.

(Intervju nr. 10, s. 13)

Gutten har søsken som bor i det biologiske hjemmet, men sosialarbeideren gir ikke uttrykk for bekymring knyttet til deres omsorgssituasjon. Her handler det altså om hva denne spesifikke 15-åringen har *behov* for av foreldrene sine. I sitatet nevner sosialarbeideren guttens *behov* elleve ganger. Behovene som nevnes, er at gutten har behov for å bli sett, å ikke bli mistenkliggjort, noen å prate med og å være i en funksjonell familie. Beskrivelsen av guttens behov kommer som direkte svar på spørsmål om hva bekymringen omhandler. Sosialarbeideren forteller om en gutt med flere positive egenskaper og ferdigheter som sosialarbeideren mener ikke blir sett eller anerkjent av foreldrene. Foreldrene på sin side vektlegger at gutten har et rus- og atferdsproblem, og de ønsker hjelp til å løse dette problemet. Dette skaper en spenning eller usikkerhet om hva bekymringen egentlig gjelder. Både foreldrene og sosialarbeideren kan sies å være opptatt av guttens behov, men har ulike meninger om hva det er. Foreldrenes syn handler om en gutt som har sklidd helt ut fra å være vanlig og flink til å ha store problemer med rus, skolegang og hverdag. Foreldrene er også opptatte av guttens behov, og de mener at gutten trenger strengere grenser, struktur og konsekvenser ved brudd på regler og grenser. Foreldrenes og barnevernets syn representerer to ulike syn på guttens behov.

Videre forteller sosialarbeideren at gutten blir plassert i fosterhjem, slik han ønsker, og at barnevernet da stiller krav om at gutten må slutte å ruse seg. Interessant er det at sosialarbeideren ikke stiller dette kravet når gutten bor med sine biologiske foreldre, men tvert imot gir sterkt uttrykk for at foreldrene burde stille *færre* krav til gutten. Sosialarbeideren gjentar flere ganger foreldrenes grensesetting. Sosialarbeideren forteller at hun inngår en avtale med gutten om at han får bo i fosterhjemmet dersom han slutter å ruse seg. Guttens rusbruk blir dermed gjort relevant når han skulle i fosterhjem. På den måten blir guttens rusbruk indirekte satt i sammenheng med foreldrenes oppdragelsespraksis, og fremstillingen av foreldrene som dårlig fungerende blir ytterligere forsterket av guttens eget ønske om å flytte.

Det foreldrene mener er et rus- og atferdsproblem hos gutten, forstås av sosialarbeideren som problemer ved foreldrenes oppdragelsespraksis. Sosialarbeiderens relaterer guttens behov særlig til foreldrenes innlevelsessevne, samspill og grensesetting. Datamaterialet viser at dette er en vanlig forståelsesmåte hos sosialarbeiderne, der de tar i bruk diskurser om *intensive parenting* (Lee mfl., 2014; Quinn & Mageo, 2013; Shirani mfl., 2011). I *intensive parenting* vektlegges foreldres samspill med barnet og aktive deltakelse i barnets verden. *Intensive pa-*

renting har røtter i utviklingspsykologiske teorier som har fått stor utbredelse og anerkjennelse i pedagogisk og sosialt arbeid med barn og unge (Ainsworth mfl., 2015; Bowlby, 2008; Killén, 1999; Smith, 2002). Tilknytningsforskningen har også møtt kritikk for etnosentriske forutsetninger (Quinn & Mageo, 2013). De mener at det kontrollerte forsøket *Strange person experiment*⁹ viser hvordan tilknytning forstås og konstrueres ut fra vestlige kulturelle forestillinger om hvordan bånd mellom foreldre og barn ideelt bør være. Quinn og Mageo (2013) stiller også metodiske spørsmål ved fremmedpersonforsøket. Andre er kritiske til hvordan tilknytning forstås som en konstant og predikerbar egenskap, i motsetning til en mer dynamisk modell der både individer og egenskaper kontinuerlig utvikles i relasjoner gjennom livet, samt at barn kan ha ulike former for tilknytning til flere omsorgspersoner (Field, 1996; Tronick, Morelli, & Winn, 1987).

I tillegg til psykologiske kunnskapsdiskurser tar sosialarbeideren også i bruk kulturelle forestillinger om barndom. Vektleggingen av at barnet har *behov* som må dekkes *av foreldre*, illustrerer dette. Barnet som selvstendig subjekt fremheves, samtidig som foreldre ansvarliggjøres for barnets utvikling gjennom å ikke tilfredsstille dets behov. Sosialarbeideren inntar dermed et barneperspektiv, der vedkommende inntreer som barnets talsperson og beskriver hva barnet har behov for. Mangler ved foreldrenes egenskaper trekkes frem som årsaken til at barnets behov ikke blir oppfylt. Til tross for at gutten i tilfellet over uttaler at han vil flytte i fosterhjem, fremkommer det ikke at det er samtaler der konfliktene mellom barn og foreldre blir forsøkt løst. Dette blir et paradoks i forhold til at barnevernet utad formidler ønske om å hjelpe flest mulig barn hjemme. En fare ved å innta et ukritisk barneperspektiv er nettopp at både barn og familier fratras egne perspektiver på hva som er barnets beste i dette tilfelle. Som Juul (2010) påpeker, er det en distinksjon mellom barnets perspektiv og de voksnes barneperspektiv. I forrige sitat fremstår rollen til sosialarbeideren å være talerør for barnets perspektiv, men dette kan også fortolkes som *sosialarbeiderens* barneperspektiv.

Analysen viser at bekymring ofte oppstår som følge av foreldres omsorgspraksiser, men også foreldres livsstil og fremtoning viser seg å ha betydning for sosialarbeidernes bekymring. Vi

⁹ «Strange person experiment», eller fremmedperson-forsøk, er betegnelsen på den mest kjente måten å måle tilknytning mellom barn og foreldre på, utarbeidet av tilknytningsforskeren Mary Ainsworth. Forsøket går ut på å teste reaksjonen til barn i ettårsalderen i et rom når mor eller fremmede personer kommer i barnets nærhet, og når mor vender tilbake etter et bestemt tidsintervall. Ut fra barnets reaksjoner har Ainsworth utarbeidet en modell med fire kategorier av tilknytning mellom foreldre og barn (Ainsworth, 1979).

skal se et eksempel på dette i de to neste sitatene, der sosialarbeideren mistenker medikamentmisbruk hos mor og reflekterer over mors fremtoning.

Sosialarbeider: Altså, og da er vi tilbake til bekymringen, hva er bekymringen, egentlig fordi i samtaler med mor så vi at dette var en oppegående dame. Hun til og med så flott ut, ikke sant, og hun var ... ja, smart på alle mulige måter, liksom, og var grei og fin å snakke med, og tydelig. Vi fikk inntrykk av at hun snakket sant, at hun var veldig åpen, at hun ville fortelle alt. Men bekymringen; den var rus, ja ...

(Intervju 13, s. 4)

Mor beskrives gjennomgående positivt; *hun var oppegående, grei å snakke med og veldig åpen*. Likevel ligger det en bekymring for rus her som står i motsetning til det inntrykket sosialarbeideren beskriver når hun uttaler at *hun til og med så flott ut, ikke sant ...* Dette kan forstås som at inntrykket av mor ikke samsvarer med stereotype oppfatninger om rusmisbrukere. Sosialarbeiderens beskrivelse viser hvordan informasjon som kan være motstridende, må fortolkes slik at det gir mening. Mer informasjon anses da som nødvendig for å fylle ut bitene i puslespillet av hvordan dette egentlig er. Sosialarbeideren forteller så at de dro til barnehagen for å observere jenta.

Sosialarbeider: I undersøkelsen så var vi også i barnehagen og observerte jenta ... Og da følte vi vel det at vi ... at vi så tegn til at hun, altså hun var ... Det er vanskelig å vite hva som er omsorg og ikke, men hun trakk seg unna og gikk og sang for seg selv og oppførte seg litt merkelig, liksom sånn ... Og etter samtale med de ansatte i barnehagen så vurderte vi vel at dette kunne ha noe med omsorgen å gjøre.

(Intervju 13, s. 6)

Her forteller sosialarbeideren om en jente som trekker seg litt unna og synger for seg selv. Denne atferden beskrives som *litt merkelig* av sosialarbeideren. Atferden til jenta blir observert på arenaen barnehagen, der foreldrene har liten innflytelse eller tilstedeværelse. Likevel

blir det beskrevet hvordan jentas atferd i barnehagen antas å ha noe med *omsorgen* å gjøre. Observasjonen av barnet i barnehage fremstår derfor som relevant for å få et klarere bilde av *om det er noe* med moren. Mistanken om at mor misbruker medikamenter, har ikke blitt bekræftet, men at jenta synger i barnehagen, øker det bekymrede blikket på hvilken omsorg mor gir jenta. Bruken av barnehagen som vitne og ekspert forsterker fremstillingen av hva som er fakta, nemlig at jentas synging har noe med omsorgen å gjøre. Samtidig gis det uttrykk for at det er vanskelig å vite *hva* som handler om omsorg. Retorisk kan det å legge frem alternative forståelser bidra til å dempe eller avvise eventuelle innvendinger eller kritiske spørsmål (Smith, 1978). I denne sammenhengen bidrar uttalelsen paradoksalt nok til å forsterke oppfatningen om at jentas atferd har noe med omsorgen hjemme å gjøre.

Sosialarbeideren inngår i en omsorgsdiskurs som springer ut fra nyere kulturelle forestillinger om foreldreskap og barndom. Her legges det stor vekt på at foreldrene har avgjørende betydning for barns utvikling. Lee mfl. (2014) hevder at forestillingene om foreldreskap er bundet opp av moral og etnosentrisitet, men fremstilles særlig i europeiske land som noe generaliserbart og allmenngyldig. Omsorg og foreldreskap fremstilles som synonymt med intensivt og intimt foreldre–barn-samspill, og der stimulering, lek og tilknytning står sentralt. Lee mfl. (2014) hevder at disse dominerende diskursene om foreldreskap og barndom er både moralske, etnosentriske og kulturspesifikke.

Sosialarbeiderne viste seg å være veldig opptatt av samspill og relasjoner mellom barn og foreldre, noe som kom til uttrykk i hva sosialarbeiderne forteller de bekymrer seg for. Neste utdrag illustrerer hvordan samspill, eller manglende samspill, i en konkret situasjon utløser bekymringsmelding til barnevernet.

Sosialarbeider: Vi hadde jo ikke kjennskap til familien før vi fikk en bekymringsmelding fra barnevernvakten. For det var de som var blitt tilkalt av politiet ettersom at mor var blitt tatt i billettkontroll på toget. Og ikke ville oppgi personalia. Så var det samspillet mellom mor og gutten og at mor ville heller bli med på politistasjonen med gutten enn å si hvem hun var. Så det var bakgrunnen for bekymringsmeldingen til barnevernstjenesten.

(Intervju 19, s. 1)

Sosialarbeiderens beskrivelse viser hvordan *samspillet* mellom mor og barn i en konkret situasjon vektlegges i bekymringsmeldingen. I tillegg er det bekymring for valget mor tok om å heller ville ta *barnet med* på politistasjonen enn å oppgi navnet sitt under billettkontrollen. Språkbruken videre forsterker bekymringen: *tatt i billettkontroll, ville ikke oppgi personalia, ville heller bli med på politistasjonen*. Det formidles indirekte en rekke kulturelle idealer knyttet til barndom, morsrolle og samspill mellom mor og barn. Noe som fremstår sentralt i vår tids forståelse av barndommen, er hvordan barn bør beskyttes fra voksnes problemer, men interessant er det at bekymringen her går på *selve samspillet i situasjonen* heller enn for eksempel mors økonomi eller hvorfor hun ikke ville oppgi personalia.

Andre eksempler på samspill går på hvordan foreldre leker, aktiviserer og stimulerer barna sine. I neste sitat uttaler sosialarbeideren seg blant annet om hvordan mor og barn *leker*, samt hvordan *turtakingen* er:

Intervjuer : *Hvordan vil du beskrive situasjonen i hjemmet?*

Sosialarbeider: *Ja, det var en mor som ... hun kunne glimte til av og til og leke med barna, men hvis en virkelig observerte leken, så var det lite turtaking. Det var på en måte den eldste som dro mor i gang, aktiviserte henne ... Hun så mest de minste og hun kunne være veldig passiv ... Hvis vi kom uanmeldt, så kunne hun hvis det var en sommerdag, så kunne barna godt bare sitte inne og se på TV, ikke sant, så hun var passiv ...*

(Intervju nr. 14, s. 5)

Sosialarbeideren tar her i bruk ideer og forståelser om viktigheten av samspill og lek sammen med barn. Denne kunnskapsformen vektlegger særlig hvordan foreldres stimulering, blikkontakt, kommunikasjon med barnet og deltakelse i lek har betydning for barns normalutvikling og tilknytning (Killén, Klette, & Arnevik, 2006; Kvello, 2010). Som tidligere nevnt inngår utviklingspsykologiske teorier i den dominerende omsorgsdiskursen i barnevernet. Det er en faglig konsensus i barnevernfeltet og samfunnet for øvrig at foreldre har stor betydning for barnas utvikling. Selv om de færreste er uenige i dette, kan det likevel eksistere ulike idealer og fortolkninger av foreldreskap. Når de dominerende idealene om foreldreskap legitimeres i

kulturelle forestillinger om normalitet, bidrar dette til at alternative måter å være foreldre på fremstår som avvik. Bekymring kan i så måte forstås å være knyttet til grensen mellom normalitet og avvik. Dette er et særlig viktig tema når det gjelder kultur og etnisitet, der andre omsorgspraksiser utfordrer de utviklingspsykologiske diskursene i det norske barnevernet. Dette kommer blant annet til uttrykk gjennom eksempler der utenlandske medier og politikere har kommet med kraftig kritikk mot etnosentriske holdninger hos barnevernet i Norge (Jentoft, 2014; Norman, 2016).

Neste sitat viser hvordan ikke bare barna skal beskyttes mot voksnes problemer, men også hvordan voksnes problemer heller ikke har noe å gjøre i samtalene med barnevernet, selv når barnet ikke er til stede.

Sosialarbeider: Og fasiten sitter barna med. Og istedenfor alle de møtene, med all den kranglinga om økonomien, bitterheten, beskyldningene med disse foreldrene, at jeg heller kunne hatt gode samtaler med disse barna. Og ikke foreldrene sin konflikt, den tok liksom fokus bort ... Og så blir det litt til at vi svinger med den. Ikke at vi tar side i den, men du blir litt dratt med. Og vi var flinke til å si at nei, vet du hva, økonomi det drøfter vi ikke her. Samværsspørsmål, det drøfter vi ikke her, dere får ta det på familievernkontoret og ta det med advokat, for de har advokater begge to. Vi bruker ikke tiden her på det. Likevel så blir det brukt tid, for vi kommer ikke noen vei, for dette er ikke avklart, og det er det som ligger der i bunn og grunn. De vil aldri bli enige, de der økonomiske spørsmålene, hele veien ...

(Intervju nr. 4, s. 11)

I dette tilfellet beskrives problemet å være at foreldrene er i stor konflikt med hverandre, og at konflikten blir synlig i møter med barnevernet. Sosialarbeideren beskriver hvordan de voksnes problemer tar oppmerksomheten bort fra barna. Gjentatte ganger har sosialarbeideren forsøkt å avgrense temaene i møtene til å ikke omhandle de voksnes problemer, og gir i ettertid uttrykk for at møtene var bortkastet tid som heller burde vært brukt på samtaler med barna. Dette temaet er interessant, da det kommer til syne et *skille* mellom *oppmerksomhet om barna* og *oppmerksomhet om de voksne*. Sosialarbeideren mener at det er de *voksnes problemer* som

skaper bekymring for barna, men sosialarbeideren forsøker å avgrense sin rolle fra disse problemene og ville heller hatt *gode samtaler med barna*.

Samtaler med barn anses i dag som både nødvendig og hensiktsmessig, men sosialarbeiderens uttalelser viser ikke hvordan gode samtaler med barna ville gjort konflikten mellom de voksne mindre. Når de voksne i en familie er i konflikt, kan det også kalles å sette barna i sentrum når man hjelper de voksne med å løse og håndtere konflikter som går utover barna.

Skillet mellom *barnevern* og *familievern* i Norge kan forklare noe av dette spenningsforholdet mellom å ha foreldre *eller* barn i sentrum. Norsk barnevern har videre de siste tiårene lagt økt vekt på barnets beste, barns deltakelse og barnets rettigheter, noe som det har vært bred politisk og faglig enighet om (Gilbert, Parton, & Skivenes, 2011). Disse trendene kan forstås i sammenheng med utviklingen av synet på barn og barndom (Haug & Horverak, 2009; Hennem, 2015; Strandbu, 2007). I dag anses barn som sosiale, kompetente aktører med egne livsprosjekter og rettigheter. Dette synet gjenspeiles også i statlige styringsdokumenter, som illustrert i sitatet nedenfor:

Samfunnets syn på barn har endret seg over tid. Rettslig vises dette blant annet ved at barnet i økende grad ses atskilt fra sine foreldre som et selvstendig individ med egne rettigheter og interesser.

(NOU 2012:5, s. 35)

Vi ser at barnet i økende grad skal ses på som atskilt fra sine foreldre, som er nettopp det sosialarbeideren gjør i sitatet foran når hun angrer på at hun ikke brukte mer tid på barna. Sosialarbeiderens utsagn illustrerer dermed tydelig et syn på barnet og foreldrene som *atskilte individer*. Det som er interessant, er jo at sosialarbeiderne samtidig viser seg å være veldig opptatt av relasjoner og samspill innad i den nærmeste familien. Det som kommer til uttrykk, kan forstås som ulike fortolkninger hos sosialarbeiderne av hva barnets beste er, og hvordan barnas beste skal realiseres i praksis. Det som skjer, er at sosialarbeideren ovenfor veksler mellom to diskurser, der den ene handler om at barnets beste er å *løse foreldrenes konflikter*, mens den andre diskursen handler om å *snakke med og ha oppmerksomhet på barnet alene*. Disse to ulike diskursene kan skape et dilemma hos sosialarbeiderne; det er et tema som vi kommer tilbake til senere i avhandlingen.

6.4 Bekymring og risiko som assosierte begreper

I analysen viser det seg at bekymring har noen interessante likheter med begrepet *risiko*. Risiko er for eksempel også et ord som kan graderes, i form av liten risiko, økt risiko, høy risiko og så videre. Andre likheter er at begge begrepene kan assosieres med noe som er eller potensielt kan være farlig eller skadelig, og begge brukes i barnevernet av sosialarbeidere. Det har imidlertid vært noe overraskende å oppdage at sosialarbeiderne i muntlig tale bruker ordet *bekymring* mye oftere enn risiko. Det er kanskje overraskende fordi mye av litteraturen og forskningsprosjekter i feltet inneholder ord med risiko, som *barn i risiko*, *risikoutsatt ungdom* og *kartlegging av risiko*.

I utdraget nedenfor beskriver en sosialarbeider hvordan risiko forbindes med farer, og at bekymring er et uttrykk som brukes mer enn risiko:

Intervjuer: Er det noe bestemt som du forbinder med ordet risiko her i denne settingen på barneverntjenesten? Bruker du det?

Sosialarbeider: Ja, jeg begynte å bruke det mer i forhold til hvilke farer, eller det er ikke farer, men hvilke faktorer i det barnet og familien som gjør at man blir bekymra.

Intervjuer: Er det et begrep som du bruker når du skriver, for eksempel risikofaktorer i familien?

Sosialarbeider: Nei, egentlig ikke. Bekymring kanskje mer. At jeg kan skrive at barneverntjenesten er bekymret for sånn og sånn, liksom ...

(Intervju nr. 3, s. 26)

Sosialarbeideren forklarer at risiko forbindes med *farer eller faktorer i barnet eller familien* som gjør at man blir bekymret. Det er interessant at de fleste sosialarbeiderne i datamaterialet bruker bekymring og risiko nesten utelukkende om noe iboende i *barnet selv eller foreldrene* når de snakker om saker de har jobbet med. I litteraturen er risiko et begrep som knyttes til farer på ulike nivåer, fra individer, grupper, miljøer og globale samfunn til ulike temaer som naturkatastrofer, miljø, fattigdom, kriminalitet og teknologi (Beck, 1992; Bernstein, 1998;

Douglas, 1992; Ewald, 1991). Analysen viste at for sosialarbeiderne er farene for barnet å finne enten i barnet selv eller i foreldrene. Risiko og bekymring fremstår dermed som noe farefullt knyttet til *individer* i familien.

Et interessant aspekt er hvordan bekymring brukes både som *synonym* til og som en *konsekvens* av risiko. Sitatet nedenfor illustrerer dette:

Intervjuer: *Så hvis du skulle si noe om gutten i forhold til risiko?*

Sosialarbeider: *Ja, ikke sant ... Jeg bruker nok mer ordet bekymring, altså. Her er det liksom høy bekymring, her er det mindre bekymring ...*

Intervjuer: *Så bekymring er gradert fra lav til stor?*

Sosialarbeider: *Ja, på en måte her er det liksom høy bekymring, her er det mindre bekymring. Ja med eksempel på hvorfor. Hvorfor man begrunner at det er høy og det er lav. Vi vet at mor og far gjør sånn og sånn ... Dette er risikofylt, eller dette her utløser høy bekymring. Jeg tenker at sånne avveininger, sånne refleksjoner, det gjør vi mye. Men i tillegg så kan jeg også si at jeg tenker at dette her er jo på en måte beskyttende, at vi vet at mor og far gjør sånn og sånn, og at det er risikofylt, eller dette her utløser høy bekymring.*

(Intervju nr. 18, s. 22)

Her beskrives hvordan foreldres handlinger som anses å være risikofylte, utløser *høy* bekymring hos sosialarbeideren. Både risiko og bekymring fremstilles som eksisterende i verden *uavhengig* av sosialarbeideren. Sosialarbeidernes bruk av risiko fremstår dermed som fakta, og ikke som noe som handler om sannsynlighet eller usikkerhet, slik det gjør i deler av risikolitteraturen (Aven, 2013; Hacking, 2006). Vi kan også legge merke til hvordan bekymringen uttrykkes innenfor en institusjonell kontekst. Når noe gjøres av mor og far på en bestemt måte, så utløser dette *høy* bekymring. Denne måten å uttrykke bekymring på fremstår som en vanlig måte å snakke på av sosialarbeiderne som ble intervjuet.

Her er et annet eksempel der en sosialarbeider bruker uttrykket *bekymring* om *risiko*:

Sosialarbeider: *På vårt kontor så bruker vi mer bekymring enn risiko, at her er det høy bekymring eller lav bekymring eller liten bekymring. Men det*

er liksom det ordet vi bruker, da, på akkurat samme fenomen. Det at det er barn som er sårbare. Altså, det kan være høyere risiko hvis familien har en historie hvor problemene gjentar seg over tid, man har kanskje satt inn hjelpetiltak, og så ser man at det funker ikke. Da vil man tenke at det er høy bekymring for at det vil gjenta seg igjen, da. Hvis foreldrene reflekterer lite over problemene eller det man ser er problemene så blir det også vanskeligere for de å endre seg. Da øker vår bekymring.

(...) Noen ganger så kommer vi på hjemmebesøk, og så ser vi at barnet har en veldig underlig måte å forholde seg til foreldrene på, eller vi kan se det i informasjon fra skole og barnehage og politi at dette er et barn som sliter. Og da vil det også øke vår bekymring hvis foreldrene i tillegg ikke helt ser hva som er problemet med det, ikke har lyst å endre seg, ikke har lyst å ta imot hjelp, unndrar seg for eksempel undersøkelse eller kontakt. De kommer ikke på møte, men sier at de skal det, de blir plutselig syke, og det passer egentlig aldri, og de jobber alltid, og vi kan ha møter klokken ti om kvelden, for det er det eneste tidspunktet de kan, da øker jo vår bekymring.

(Intervju nr. 1, s. 28)

Her ser vi også hvordan bekymring igjen knyttes til noe ved *foreldrene*, og hvordan sosialarbeideren opplever at foreldrene *samarbeider* med barnevernet. Dette fremkommer når sosialarbeideren beskriver risiko og bekymring for hvordan mor og far er foreldre til sine barn, samt hvordan mor og far oppleves i møte og samarbeid med barnevernet. Dette perspektivet på både bekymring og risiko som noe iboende i individer og familier kan forstås i sammenheng med institusjonelle logikker og kulturelle forestillinger om barndom, risiko og foreldreskap i Norge.

6.5 Bekymringsrepertoarets funksjoner

Analysen viser at bekymringsrepertoaret har sentrale funksjoner i to former for faktakonstruksjon (Potter, 1996; Potter & Wetherell, 1987; Smith, 1978). Den ene formen handler om en

epistemologisk orientering, som handler om hvordan noe fremstår som en objektiv sannhet og dermed indirekte utelukker andre former for faktakonstruksjoner (Potter, 1996; Potter & Wetherell, 1987). Dette kan skje ved at sosialarbeiderne uttrykker bekymring på måter som underforstått beskriver det *slik det egentlig er*. Et eksempel på dette er hvordan foreldres fortid skaper bekymring hos sosialarbeiderne. Hvis noe i foreldrenes fortid forstås som en risiko av sosialarbeiderne, for eksempel at en forelder selv har hatt en vanskelig oppvekst eller unormal livsstil, skaper dette en ramme av bekymring rundt fortellingen. Et annet eksempel er hvordan barns oppførsel i barnehage eller skole forklares med foreldres omsorgspraksiser. Slike tilskrivninger av årsaker til bekymringer legger til grunn bestemte forståelsesmåter som forankres i vitenskap. Den epistemologiske orientering av bekymring handler derfor om *hvilke* former for kunnskap eller fakta som legges til grunn når noe presenteres. Noen former for kunnskap og fakta vil gis større betydning og tas for gitt som den eneste eller rette måten å betrakte virkeligheten på. Latour og Woolgar (1979) beskrev hvordan utsagn har ulik status og inngår i et hierarki. Utsagn som kan uttales uten at det er nødvendig med ytterligere begrunnelse eller forklaring, har høyeste status som fakta eller en kjensgjerning. Slike utsagn står sterkt for seg selv, og de er sentrale i faktakonstruksjoner (Potter, 1996). Alle fortellinger og historier består av ulike grader av slike faktakonstruksjoner. I dette kapitlet har bekymring en innrammende funksjon på fortellinger om saker i barnevernet. Videre baserer bekymring seg på kunnskapsdiskurser om barndom, risiko og foreldreskap. I fortellingene bidrar dette til å forme barn og foreldre som bestemte subjekter, som i den institusjonelle konteksten handler om «hvem de egentlig er». I analysen vises dette gjennom fortellinger som handler om *barn i risiko og risikable foreldreskap*.

Den andre formen for faktakonstruksjon dreier seg om en *handlingsorientering*, der noen bekymringer får konsekvenser for den sosiale praksisen til sosialarbeiderne (Potter, 2003). Analysen viser hvordan bekymring inngår i og bidrar til ulike *handlinger* i sosialarbeidernes praksis, som for eksempel oppstart eller avslutning av undersøkelser og hjelpetiltak, kontroll av foreldrene eller overtakelse av omsorgen. Disse handlingene uttrykkes og begrunnes gjerne med noe annet enn bekymring i barnevernets *tekster*. Dette skillet mellom det uformelle og muntlige fra det mer formelle, juridiske og faktaorienterte skriftlige språket er noe som også Vagli (2009) beskriver i sin doktorgradsavhandling om barnevernet.

I dette kapitlet har jeg vist noen sentrale sider ved bekymringsrepertoaret. I analysen har det blitt fokusert på *hva* som sies, *hvordan* det sies, og *hvilke funksjoner det som sies, har*. Det har vært gjenstand for analyse, ikke hva som er sannheten eller intensjonene i sakene. Det er

derfor et bevisst valg å ikke presentere alle detaljer, diagnoser eller hendelser i sakene, da dette kunne ha bidratt til en søken etter å lese om sosialarbeideren hadde «riktig» eller «sann» beskrivelse av saken ut fra konteksten. I stedet inviteres leseren til å bli med på en utforsking av hvordan språkbruken i seg selv har konstituerende betydning for institusjonell praksis.

Bekymringsrepertoaret inneholder språkbruk og forståelsesmåter knyttet til hvordan bekymring gir mening og legitimitet for institusjonelle handlinger. I fortellingene om sakene benytter sosialarbeiderne felles kulturelle og feltspesifikke diskurser. Sosialarbeidernes beskrivelser har med dette en *epistemologisk orientering*, som handler om hvordan bekymring konstrueres som fakta ved hjelp av bestemte kunnskapsformer. Videre ble det illustrert hvordan bekymringsrepertoaret hadde betydning for sosialarbeidernes handlinger. Bekymring var eksempelvis grunn til å starte eller avslutte hjelpetiltak eller selve barnevernssaken. *Handlingsorienteringen* viser hvordan bekymring får konsekvenser for den sosiale praksisen. Ved bruk av bekymringsrepertoaret konstrueres for eksempel bestemte uttrykksformer som *4.12-bekymret*, *henlegge med bekymring*, *å bruke bekymringsmelding på et barn* og *å melde til seg selv*.

Disse uttrykksformene kan forstås som et kulturelt felles språk i det institusjonelle feltet. Når sosialarbeiderne tar i bruk bekymringsrepertoaret, kan andre sosialarbeidere umiddelbart forstå hva som menes, og hva som blir formidlet. Bekymringsrepertoaret hos sosialarbeidere i barnevernfeltet utgjør med andre ord det Edley (2001) beskriver som *en naturlig hverdagsdiskurs*.

I kapitlet har det blitt illustrert gjennom eksempler hvordan epistemologisk orientering og handlingsorientering i bekymringsrepertoaret bidrar til faktakonstruksjoner i fortellinger om barn og foreldre. Bekymring er i de fleste tilfeller en forståelsesmåte som relaterer seg til individer. Mange av fortellingene handler om mangler og avvik ved foreldrene som kan utgjøre en fare for barnets utvikling. Bekymring for barnets utvikling bidrar til et bilde av *barn i risiko* der foreldre fremstår som årsaken til bekymringen eller risikoen. Kunnskapsdiskurser og kulturelle forestillinger tas i bruk for å begrunne sosialarbeidernes bekymringer for foreldres helse, fortid, atferd og livsstil. Ved at bekymringen i tillegg legitimeres gjennom lovverk og institusjonelle rammer, kan dette forklare hvorfor *risikable foreldre* og *barn i risiko* blir sentrale begreper i barnevernfeltet.

7.0 Kategorisering som organiserende for sosial praksis

Dette kapitlet handler om kategoriseringsrepertoaret, som i analysen av intervjuene viste seg å være et fortolkningsrepertoar som sosialarbeiderne tok i bruk. Kategorisering fremstår som et sammensatt og komplekst fenomen som er innvevd i sosialarbeidernes handlinger, språk og forståelser. Kategorisering er ikke et begrep sosialarbeiderne selv ofte tar i bruk i intervjuene, men fremkommer likevel som en måte for sosialarbeiderne å snakke, forstå og handle på i saker. Kategorisering handler om å sette navn på, sortere, generalisere og systematisere noe. Dette *noe* som skal kategoriseres, er tett forbundet med hvordan sosial praksis fortolkes, forstås og begrunnes i barnevernet som et institusjonelt felt. Analysen av intervjuene viser at kategorisering, i likhet med bekymring, utgjør en institusjonell forståelses- og tenkemåte i barnevernfeltet. Videre viser kapitlet at også kategoriseringsrepertoaret er sentralt i konstruksjonen av de institusjonelle risikoidentitetene *barn i risiko* og *risikable foreldre*.

I analysen har det blitt vektlagt å utforske *hva* som kategoriseres, og *hvordan* kategorisering foregår, samt diskutere hvilke *funksjoner* kategorisering har for sosial praksis i barnevernfeltet. Jeg legger da til grunn en forståelse av at sosialarbeiderne aktivt tar i bruk eksisterende diskurser og fortolkningsrepertoarer i sin forståelse av «virkeligheten» eller fakta (Potter og Wetherell, 1987). Slik kan man si at fortolkningsrepertoarene er et resultat av en utforsking av hvilke diskurser som er tilgjengelige i fremstillingen av *hvordan ting er*. Det innebærer ikke at det i analysen har blitt vurdert om det sosialarbeiderne sier, er «fakta». Det analytiske blikket er på hvilke forståelsesmåter sosialarbeiderne tar i bruk i fortellinger om foreldre og barn.

7.1 Kategorier som innramming av det saken handler om

Dette avsnittet viser hvordan kategoriseringsrepertoaret tas i bruk av sosialarbeidere i barnevernfeltet. Det er valgt ut ett intervju med en sosialarbeider i barnevernet som vil illustrere innholdet i og funksjonene til kategoriseringsrepertoaret. Videre er hensikten med kapitlet å beskrive hvilken betydning dette repertoaret kan ha for sosial praksis i barnevernfeltet.

Intervjuet starter med at sosialarbeideren forteller litt om saken. Sosialarbeideren forteller at barnet i saken er en gutt på seksten år, og at barnevernet har kjent familien i mange år. Sosialarbeideren beskriver en familie med konflikter og alkoholmisbruk.

Sosialarbeider: Barnevernet har jo fulgt denne familien her i veldig mange år. Ehm. Og så la barnevernet litt sånn press på familien, at nå måtte noe skje, familien kunne ikke leve sammen som de gjorde nå, og man ville fremme sak for fylkesnemnda, da. Og i årene før det, altså en utrolig dysfunksjonell familie. Høye konflikter mellom mor og far, og mye konflikter mellom særlig mor og storebror. Og far med alkoholmisbruk, og mor, veldig psykisk ubalanse, veldig svingende hvordan hun fremsto i humøret, da. Sånn at når familien fikk vite det her av barneverntjenesten, at nå på en måte så fungerer det ikke lenger med hjelpetiltak, altså, vi ser ingen andre muligheter enn at noe fysisk må skje. Så besluttet familien selv innad, da, at far og mor skulle gå fra hverandre og skilles. Og broren flyttet etter hvert for seg selv på hybel. Og dette skjedde, sånn at gutten og mor har da bodd sammen alene i noen år nå. De bor fortsatt sammen den dag i dag.

(Intervju nr. 18, s. 1)

Sosialarbeiderens beskrivelse av familien fungerer som en innramming av «historien» om familien (Wetherell & Potter, 1992). I beskrivelsen tar sosialarbeideren i bruk begreper som *dysfunksjonell familie*, *konflikter*, *alkoholmisbruk* og *psykisk ubalanse*. Disse begrepene forteller oss noe om hvilken type eller *kategori* foreldrene tilhører. Sosialarbeiderens fremstiller det som at det er slik de er, uten at det vanligvis fremkommer noen begrunnelse eller utdyping av kategoriene.

Sosialarbeideren tar i bruk flere forsterkende gradsord som *utrolig dysfunksjonell*, *høye konflikter* og *veldig psykisk ubalanse* i sine uttalelser. Det er ikke *bare* psykisk ubalanse, det er *veldig* psykisk ubalanse. Sosialarbeiderens bruk av gradsord og detaljer bidrar til en tykkere beskrivelse av familien, noe som gir økt troverdighet til det som presenteres (Potter, 1996). Vi får også inntrykk av at sosialarbeideren kjenner denne familien godt, når beskrivelsen utbroderes med detaljer.

Vi kan legge merke til at sosialarbeiderens beskrivelse handler om familiens *fortid*. Sosialarbeideren forteller blant annet om *årene før det*, der det formidles hvor dårlig familien har fungert. Informasjon om fortiden til familien får funksjon som dokumentasjon eller begrun-

nelse på hvor dårlig denne familien fungerer. Samtidig gir slike detaljer inntrykk av at familien presenteres i et større og mer helhetlig bilde, der det dannes en *fortelling* om hvordan denne familien *er og har vært*. Det er imidlertid sosialarbeideren som er fortelleren og skaperen av fortellingen om familien, mens foreldrenes perspektiver er fraværende.

I neste utdrag kommer sosialarbeideren mer inn på hva saken handler om i dag. Det har nå gått flere år, og sosialarbeideren forteller at foreldrene ikke bor sammen lenger.

Sosialarbeider: Og de siste årene så har jo gutten gått fra da å være barn til å bli ungdom, til å få andre typer omsorgsbehov enn han hadde den gangen. Og grunnen til at vi har vært i fylkesnemnda med denne saken nå, er fordi vi ser at denne gutten, han blir ikke ivaretatt emosjonelt av mammaen sin. Det går jo på ting som at mor klarer ikke å mentalisere, da, altså hun klarer ikke å lese og forstå og tolke gutten sine behov. Mor ser ikke seg selv i møte med gutten, da, altså i samspillet med gutten sin. Og jeg vurderer at mor er såpass bitter og preget av, fylt av vel utrolig mye ubearbeidet ting i forhold til både far, altså sin eksmann. Og at alle disse tingene står enormt i veien for omsorgen hun gir til gutten sin. Så mor har da fokus på seg selv, og ikke fokus på guttens behov.

(Intervju nr. 18, s. 1)

Sosialarbeideren forteller om årsakene til at barneverntjenesten vurderer omsorgsovertakelse. Det ene årsaken omhandler guttens *omsorgsbehov*. Disse omsorgsbehovene beskrives som annerledes nå når han er ungdom, enn da han var barn. Sosialarbeideren beskriver ikke på hvilke måter omsorgsbehovene er annerledes nå, men konstaterer at det er slik. Den andre årsaken som sosialarbeideren formidler, er at mor ikke ivaretar gutten *emosjonelt*, og at mor ikke klarer å *mentalisere*. Sosialarbeiderens bruk av psykologiske kunnskapsdiskurser får en funksjon i å forsterke faktakonstruksjonen av kategorien «dysfunksjonell familie». Beskrivelsen av hvordan familien *var* dysfunksjonell, får en ytterligere funksjon i fortellingen gjennom å fremstå som *årsaken* til manglene ved mors omsorg i dag. Sosialarbeiderens utsagn *vurderer at mor er såpass bitter og preget av ... og ubearbeidet i forhold til far* indikerer en forståelse av at det som står i veien for mors *omsorgsevne* og *mentalisering*, er at mor har *ubearbeidede*

ting overfor far. Det fremkommer ikke om dette er mors egne tanker, eller om det er sosialarbeiderens fortolkning av mor. At mor må *bearbeide* disse tingene *før* hun kan gi god omsorg, fremstår som at det er slik det er. Å *bearbeide* hendelser er en forståelse basert på psykologiske kunnskapsdiskurser, særlig psykodynamiske teorier om hvordan fortidens hendelser ubevisst kan påvirke menneskers sjeleliv, behov og drifter (Evenshaug & Hallen, 1993).

Avsnittet ovenfor illustrerer hvordan mors *fortid* får betydning i beskrivelsen av familien. Et kjennetegn ved kategoriseringsrepertoaret er hvordan *fortid* har innvirkning på sosialarbeideres vurderinger. Å få informasjon om fortiden til barnet og foreldrene blir omtalt av flere av sosialarbeiderne i datamaterialet som viktig for *å få et helhetsbilde*. Fortiden beskrives som ikke bare viktig for å danne seg et helhetsbilde av det som *har vært*; fortiden blir også viktig for vurderinger i *nåtid*. Fortiden blir videre ofte brukt som dokumentasjon på mangler hos foreldrene i kategoriseringsprosessen. Dette blir også beskrevet av Vindegg (2011) i sin avhandling, der hun drøfter hvordan mødres fortid tilskrives stor betydning når sosialarbeideren ikke opplever at endringsarbeidet i familiene er vellykket. Mødrenes fortid brukes da som *forklaring eller årsak* til at endringsarbeidet ikke lyktes (Vindegg, 2011).

Innhenting av informasjon

Sosialarbeideren går i neste utdrag over til å fortelle om hvordan innhenting av informasjon ble gjort i denne saken.

Sosialarbeider: Vi har jo hatt ansvarsgruppemøter hele veien for den gutten, sånn at på en måte situasjonen rundt skolen og sånn var jeg jo kjent med, men når man er i en undersøkelse, så er det veldig greitt å innhente det skriftlig også, synes jeg. Sånn at vi innhentet jo fra gutten sin skole. Ja, og mor hadde tidligere hatt en utredning med DPS, sånn at vi fikk informasjon derfra. Det er jo flere år siden mor var til utredning der, så akkurat den informasjonen fra DPS fikk jeg fra mor, for hun hadde fått oversendt alle papirene sine og sånn.

Intervjuer: Var det noe der som du tenkte var betydningsfullt av det du fikk vite?

Sosialarbeider: Mm, jeg fikk ikke vite så mye nytt, nei, det var mer sånn at med informasjonen fikk jeg styrket mine bekymringer, og ikke minst fikk styrket mye av disse tingene, bekymringsmeldingen jeg var inne på ... Grunnen til det er nok fordi jeg kjenner gutten og saken så godt, og at man har hatt et samarbeid oppgjennom med ansvarsgruppemøter hvor man har vært åpen og tydelig. Det jeg fikk vite som var nytt, men som jeg ikke visste, var ... I de papirene som mor kom med, sto det at hun hadde blitt utredet for en diagnose. Det visste jeg ikke. Og at det var mor selv som hadde avsluttet kontakten, for hun trengte det ikke lenger. Så det visste jeg ikke.

Intervjuer: Var det en konklusjon om at hun hadde en diagnose?

Sosialarbeider: Nei, hun hadde jo blitt henvist fordi man hadde mistanke om det, og man ville gjøre en del tester og sånt, men i testene viste det seg at hun oppfylte ikke kriteriene, da. Det sto noe om at det var en dame som, hva var det det sto igjen, da, at hun kunne ha godt av oppfølging, men det hadde hun jo avslått. Ja, så det visste jeg ikke.

(Intervju nr. 18, s. 8)

Sosialarbeideren beskriver hvordan det blir valgt å få informasjon fra guttens *skole*, *fysioterapeut* samt fra *DPS* (distriktpsikiatrisk senter). Sosialarbeideren begrunner ikke hvorfor akkurat disse tre instansene blir spurt om informasjon, eller hvorfor denne formen for informasjon er viktig. Videre er det kun informasjonen fra *DPS* om mor som utdypes av sosialarbeideren. Det kommer frem at det er mor selv som har gitt kopiene fra utredningen på *DPS* til sosialarbeideren, samt at utredningen skjedde for flere år siden. Videre forteller sosialarbeideren at mor ikke hadde oppfylt kriteriene for en diagnose. Sosialarbeiderens uttalelse viser at det likevel er to grunner til at utredningen av mor er betydningsfull. Den ene årsaken er at *andre* også har sett at det er noe med mor. Sosialarbeideren tar dermed i bruk en konstruksjon av konsensus der påstanden underbygges ved å referere til at *andre* er enige i at det er «noe» med mor (Potter, 1996). Beskrivelsen får som funksjon å unngå at det stilles tvil om sosialarbeiderens interesser eller motiv, siden *andre* er enige med sosialarbeideren. Den andre årsaken til at ut-

redningen av mor er betydningsfull, fremkommer når sosialarbeideren forteller hvordan informasjonen om utredningen *styrket* bekymringene. Det er altså ikke selve diagnosen som synes å være viktig. Informasjonen om at mor har vært til psykiatrisk utredning for flere år siden, blir for sosialarbeideren en *bekreftelse* på at det *er* noe galt med mors psykiske helse.

Sosialarbeideren blir i sitatet nedenfor spurt om å utdype hvorfor utredningen hadde betydning. Sosialarbeideren svarer med å forklare hvordan utredningen forstås i sammenheng med mors omsorgsevne.

Intervjuer: Mm. Men hvordan hadde det betydning, tenker du? At hun hadde vært på en utredning for en diagnose, men ikke fått diagnosen?

Sosialarbeider: Hva slags betydning det hadde ... Det hadde betydning av at hvordan vi ser og opplever og vurderer mor. Altså i forhold til bekymringen for at det var, eller er da, vesentlige mangler i den emosjonelle omsorgen til gutten. Og at man over tid og over år har prøvd å jobbe med mor. Så er det jo klart at når jeg liksom da fikk se sort på hvitt at her har man hatt en mistanke om at her har det vært en diagnose, men hun ikke hadde det, så gjorde jo det at jeg tenkte at da er det ikke bare meg, altså da er det noen andre som ser noen trekk ved denne moren her som man reagerer på, som man ikke gjør med andre folk, men jeg fikk styrket tankene mine rundt at mor er svingende, da, i hvordan hun, altså fremtoningen hennes, jeg gjorde det.

Intervjuer: Mm, en slags bekreftelse av at det var noe med mor? Så selv om hun ikke fikk noe diagnose, hadde det betydning at det hadde vært vurdert?

Sosialarbeider: Ja, det hadde det.

(Intervju nr. 18, s. 8)

Sosialarbeideren svarer med å sette dette i sammenheng med at *man over år har prøvd å jobbe med mor*. Informasjonen sier ikke noe om hvem eller hvordan man *har jobbet med mor*,

og kan tolkes som en motsetning til utsagnet om at mor *ikke* har noen diagnose, og at sosialarbeideren *ikke* har nyere informasjon om mors psykiske helse. Denne potensielle motsetningen fungerer imidlertid som forsterkende i faktakonstruksjonen ved at sosialarbeideren fortolker informasjonen som en bekreftelse på at mor *er* syk. Manglende oppfølging og diagnose på mor settes indirekte i sammenheng med at mor ikke selv ser behovet hun *egentlig* har for oppfølging. Jo mer mor ikke innser eller er enig i oppfatningen om at hun er psykisk syk, jo mer bekreftes det at hun ikke har selvinnsikt i egen sykdom. Dette blir på en måte selvforsterkende i faktakonstruksjonen.

Sosialarbeideren forteller også at selve utredningen har betydning for hvordan sosialarbeideren får styrket sine bekymringer om at det var vesentlige mangler i *den emosjonelle omsorgen*. Sosialarbeideren sier ikke noe om hvordan mors tidligere *utredning* for en psykiatrisk diagnose har betydning for den emosjonelle omsorgen i dag. Indirekte blir dette likevel formidlet gjennom sosialarbeiderens måte å uttrykke seg på. Beskrivelsen kan sies å være basert på psykologiske kunnskapsdiskurser som har solid fotfeste i barnevernfeltet. Blant annet anvendes kunnskap om sammenhenger mellom risikofaktorer, psykisk helse og barns utvikling (NOU 2012:5). At noe er *en risikofaktor*, betyr at det er *økt sannsynlighet* for at psykisk syke foreldre påvirker barns utvikling negativt, men dette gjelder bare noen få. Kunnskap om risikofaktorer blir imidlertid generalisert når det fremstilles som at dette gjelder alle barn uavhengig av kontekst, da denne typen kunnskap er basert på *statistiske sannsynligheter* som gjelder i større populasjoner (Fahlgren, 1999; Munro, 1999). Prediksjoner er mulig, men det vil alltid være muligheter for feilvurderinger på individnivå, ifølge Munro (1999). Man kan dermed ikke si med sikkerhet hvilke barn som vil få en negativ utvikling på grunn av foreldres psykiske sykdom.

I eksemplet sier ikke sosialarbeideren noe om konkrete hendelser som kan fortolkes som vesentlige mangler i den emosjonelle omsorgen. Sosialarbeideren tar derimot i bruk andre virkemidler i sin beskrivelse enn konkrete observasjoner eller dokumentasjoner av mor sammen med barnet. Disse virkemidlene bidrar til en troverdig konstruksjon av fakta om mor, det vil si at mors kategori er *psykisk syk*.

I sosialarbeiderens fortelling utdypes betydningen av at det sto i utredningen at mor kunne ha godt av oppfølging.

Sosialarbeider: Jeg har sagt til denne moren her at jeg tenker at det kan være godt for deg å snakke med noen, at det er kanskje noe du trenger. Mor har alltid avfeid det, veldig opptatt av at hun ikke har noen problemer ... Så når det sto i disse papirene at dette her er en dame som kan ha godt av oppfølging, og at hun hadde ikke villet det, og sånne ting, så er det jo klart at jeg igjen fikk styrket dette her at det er en dame som kunne hatt godt av å motta hjelp. For i mors verden så betydde de papirene at hun var psykisk frisk. Hun hadde jo papirer på at hun var psykisk frisk ... (sagt med ironi)

Intervjuer: Men for deg ble det en bekreftelse på at hun faktisk ikke var det? Fordi hun hadde vært utredet for en diagnose, og ikke fått den?

Sosialarbeider: Ja. Noen forhold man reagerer på, ja, som man stusser over. Pluss dette her med at de var tydelige på at dette er en dame som kan ha godt av oppfølging. At det er en dame som bærer på mye, da. Og at hun har avslått. Det stemte jo med mitt inntrykk også.

Intervjuer: Mm. Det at hun ikke vil ha oppfølging, hva sier det deg på en måte?

Sosialarbeider: Jeg tenker at, da tenker jeg hva det gjør for gutten som skal ta imot omsorg fra denne personen, og at det er ikke mye støtte, da, i den omsorgen han får, fordi mor kommer ikke videre med sitt. Hun er fanget i veldig mange vonde erfaringer og minner. Det var en dysfunksjonell familie i utgangspunktet, men fortsatt så klarte man ikke å gjøre noe med dysfunksjonen, for å si det sånn, eller mors dysfunksjon.

(Intervju nr. 18, s. 8)

Sosialarbeideren fremstiller utredningen som en nøytral, objektiv representasjon av fakta. Det at det sto i disse papirene, henviser til den skriftlige utredningen, noe som styrker fakta-konstruksjonen i fortellingen. Ifølge Potter og Wetherell (1987) kalles en slik «objektiv» fremstilling for *empiristdiskurs*, der den retoriske funksjonen er å representere noe som *sant* eller *faktisk*. Sosialarbeideren gir videre uttrykk for at det at mor har vært til en utredning,

ikke bare *styrket* bekymringene, men også *bekreftet* tidligere bekymring. Det at sosialarbeideren nå har sett en utredning der det sto at mor kunne ha godt av oppfølging, bidrar til å ytterligere fremstille mor som en som ikke fungerer. Informasjon om at mor *ikke* fikk diagnosen for flere år siden, og at mor *ikke* har hatt oppfølging, styrker i dette tilfellet bildet av mor som psykisk syk. Dette underbygges av utsagnet *i mors verden betydde papirene at hun var psykisk frisk*, noe som forsterker inntrykket av en mor selv ikke innser at hun er psykisk syk.

I utdraget kommer det også frem at sosialarbeideren har tilbudt seg å hjelpe mor med å finne noen å snakke med, noe som mor har avslått med at begrunnelse at hun ikke har problemer. Gjennom gjentakelser av at *andre* har ment mor kunne trenge oppfølging, at mor *bærer* på mye, og at mor har *avslått* hjelp, styrkes imidlertid forståelsen av at mor er syk. Når sosialarbeideren uttaler at *det stemte jo med mitt inntrykk også*, konstateres det samtidig at dette er det enighet om blant flere, samtidig som det fungerer som et forebyggende forsvar mot eventuelle tvil om sosialarbeiderens personlige oppfatning.

På spørsmål om hva sosialarbeideren tenker om at mor ikke vil ha hjelp, kommer det frem at sosialarbeideren mener mor er *fanget i veldig mange vonde erfaringer og minner*. Dette har sosialarbeideren nevnt innledningsvis også, men det kommer ikke frem om dette er noe mor selv har sagt, eller om det er sosialarbeiderens tanker. Ordet *fanget* gir assosiasjoner om å være i fengsel, fangenskap eller innesperret uten å kunne komme seg løs. Det som «fanger» mor, er hennes egne erfaringer i livet. Videre forteller sosialarbeideren at mor *ikke kommer videre* med sitt. Uttalelsen om at dette gjør at *gutten ikke kan få mye støtte*, kan tolkes både som et hypotetisk utsagn og som en konkret konsekvensbeskrivelse av mors dysfunksjon. Vi ser at mors *fortid* blir gitt en sentral funksjon i beskrivelsen, særlig det at mor må *bearbeide* erfaringene sine før hun kan være en god mor. Sosialarbeideren sier ikke noe om *hvorfor* erfaringene må bearbeides for å bli en god mor, og heller ikke *hvordan* de må bearbeides. Sosialarbeiderens forståelse kan tilskrives bestemte psykodynamiske teorier om sammenhengen mellom menneskers behov, drifter og sjelsliv (Freud, 1992). Det gis ikke noen beskrivelser av eller eksempler på mors funksjon i hverdagen eller samspill med gutten, men *fortidsbeskrivelser* av mors historie og hennes *mulige* psykiske sykdom bidrar til at det dannes et bestemt bilde av mor.

I slutten av utdraget ser vi hvordan sosialarbeideren vender tilbake til hvordan familien ble introdusert: som en *dysfunksjonell familie*, men at man fortsatt ikke har klart å gjøre noe med *mors dysfunksjon*. Sosialarbeideren gjentar her begrepet dysfunksjon, som ble brukt tidlig i intervjuet, men denne gangen blir begrepet knyttet direkte til *mors* egenskaper. Dette har en

annen betydning enn en dysfunksjonell *familie*, der dysfunksjonen ofte vil assosieres med samspill, relasjoner og konfliktløsning mellom familiemedlemmene. Ved å bruke dysfunksjon om ett av familiemedlemmene bidrar beskrivelsen til å fremstille dysfunksjonen til å handle om bare en person, nemlig mor og hennes *egenskaper*, uavhengig av kontekst og samspill med andre. Bruken av det ubestemte pronomenet «man» i *man har fortsatt ikke klart å gjøre noe med mors dysfunksjon* bygger opp under at mor hadde trengt behandling eller hjelp av *noen*. Underforstått formidles det at mors dysfunksjon ikke er noe mor selv kunne ha bedret eller endret på, og dermed konstitueres psykisk sykdom som en konstant tilstand.

Prediksjoner om fremtid

Avgjørelser og vurderinger om fremtiden, eller prediksjoner, er sentralt i sosialarbeidernes arbeid. Kategoriseringsrepertoaret blir ofte tatt i bruk når slike prediksjoner skal gjøres. Nedenfor vil et utdrag fra intervju 18 illustrere dette.

Intervjuer: *I denne saken, hva var man så bekymret for skulle skje hvis gutten hadde fortsatt å bodd hjemme?*

Sosialarbeider: *Det var akkurat dette jeg snakket om i nemnda i går, for da ble det som sagt veldig fokus på om vi kom til å få medhold eller ikke, så hva er liksom konsekvensene av at gutten skal fortsette å bo hjemme. Jeg tenker jo som sagt at den omsorgen gutten får nå, det er veldig lite sånn emosjonell støtte i den. Og det er veldig mye som holder denne gutten tilbake i utviklingen hans. Gutten er akkurat blitt ungdom. Jeg tenker sånn ungdomshjernen er lagd, nå skjer det jo et skifte oppe i topplokket, altså det er en gutt som på en måte går fra å være liten til å bli voksen. Og han trenger å bare bli pøst på med masse gode erfaringer som skal hjelpe han ut i, masse gode erfaringer som han skal ta med seg i relasjoner til andre mennesker i forhold til å kanskje få seg en egen familie, i forhold til å ta en utdanning og skole, disse tingene. Og den type støtte, og den type rollemodellen, da, det er ikke mor for gutten.*

Intervjuer: Hva er det som kan skje, da, hvis han ikke får det som du sier at han trenger?

Sosialarbeider: Dette her er en litt sånn gutt som klarer seg fint i dag. Jeg tror at den gutten her hadde sånn noenlunde kommet seg gjennom ungdomsskolen. Og så når han skulle begynt på videregående, så tror jeg han ville fått problemer i forhold til både fagligheten og fulgt med der. Jeg tror han ville ha fått problemer med på en måte å holde på sosiale relasjoner. Den gutten her har opplevd mange ting som jeg tenker har satt seg, og når han blir eldre, kanskje sånn fra 18 år og sånt, så vil det utvikle seg til psykiske lidelser, at han ikke får tatt tak i det.

(Intervju 18, s. 12)

Vi ser i beskrivelsen hvordan sosialarbeideren svarer på hva som ville ha skjedd om gutten skulle blitt hos mor. Sosialarbeideren beskriver på en fyldig måte ulike problemer som gutten ville ha fått om noen år. Sosialarbeideren forteller at gutten klarer seg fint i dag, og antakelig ville ha klart seg fint de neste par årene også. Sosialarbeideren er altså bekymret for guttens situasjon om *mange år* frem i tid, selv om gutten har det bra i dag. Sosialarbeiderens utsagn bygger på en generalisering av kunnskap som viser at barn av psykisk syke foreldre klarer seg mindre bra som voksne enn barn av psykisk friske foreldre. Generalisert kunnskap basert på statistikk er imidlertid kun egnet til prediksjoner på gruppenivå. Ut fra statistisk kunnskap er det ikke mulig å forutsi nøyaktig hvilke individer som vil klare seg bra, og hvem som ikke vil gjøre det (Fahlgren, 1999). Likevel vil mennesker ofte generalisere og ta beslutninger basert på tilgjengelig informasjon, egne opplevelser eller nyere informasjon (Tversky & Kahneman, 1973).

Kunnskapen som tas i bruk, kan spores til bestemte diskurser som har en sentral rolle innenfor barnevernet (Egelund, 1997). Psykologiske diskurser inngår i dette kunnskapsgrunnlaget, der det ofte handler om individer, relasjoner, selvet og normalitetskategorier. I beskrivelsen ovenfor ser vi hvordan psykologiske kunnskapsdiskurser vektlegges, mens alternative forståelsesmåter utelates fra fortellingen. Alternative kunnskapsdiskurser kunne ha utfordret eller endret bildet som dannes av gutten og moren. Det sentrale her er ikke at psykologiske diskurser er gale eller uriktige i seg selv, men hvordan disse gis en dominerende rolle i valg av perspektiv

i fremstillingen. Ved å utelate muligheten for at det eksisterer alternative perspektiver, forsterkes de dominerende diskursenes plass i feltet (Mik-Meyer, 2004).

Emosjonell omsorg som kategori

I kategoriseringsrepertoaret tar sosialarbeiderne i bruk en rekke ulike faguttrykk når de snakker om sakene sine. I neste sitat forteller en sosialarbeider om *emosjonell omsorg*.

Intervjuer: *Hvilke punkter i 4.12 er det som var lagt vekt på i saksfremlegget?*

Sosialarbeider: *Guttens omsorgssituasjon har vært og er preget av mangler i forhold til den emosjonelle omsorgen og trygghet han trenger. At vi vurderer at han forblir skadelidende om han skal fortsette å ha det sånn som han har det i dag. Og det går på at gutten ikke skjermes godt nok for mors egne bekymringer. Og at han ikke blir ivarettatt rundt sine egne tanker. Og at vi konkluderer med at han er i behov for en annen emosjonell omsorg enn den han får i dag.*

Intervjuer: *Dette med emosjonell omsorg, er det et begrep som brukes mye?*

Sosialarbeider: *Ja, jeg synes det, at det skjer et skifte i fylkesnemnda for tida. Fra å være flere fysiske omsorgssviktsaker som går på fysisk vold og mer sånn vanskjøtsel, at det skjer et skifte til å være mer emosjonell omsorgssvikt. At man tenker at når foreldrene er ustabile i hvordan de gir omsorg, at man ser at det er vel så skadelidende som fysiske slag, sånn at man vurderer at dette må man ta videre til nemnda. Jeg tror at man gjør det i større grad i dag enn før. Jeg tenker at mange av disse familiene hvor det er emosjonell omsorgssvikt, hvor det er barn som bor. Når barna kanskje blir 16, 17, 18 år, så har man type 4.24-saker. Altså man har ungdom man plasserer på atferd. At ved å ta de når de er yngre, på emosjonell omsorg da, så rekker de ikke å bli atferdsungdommer enda, for eksempel at vi tør å gripe inn. Jeg tror man får mer og mer kompetanse og bevissthet*

rundt omkring i barnevernet i forhold til hva emosjonell omsorgssvikt er, og ikke minst mer forskning og skadevirkninger hos barna om det, da.

(Intervju nr. 18, s. 17)

Utdraget ovenfor gir en rekke eksempler på faguttrykk som sosialarbeidere daglig tar i bruk, for eksempel *4.24-saker, atferdsungdommer* og *emosjonell omsorg*. De to uttrykkene *emosjonell omsorg* og *emosjonell omsorgssvikt* gis betydning gjennom kategoriseringsrepertoaret som selvstendige former for omsorg. Sosialarbeideren nevner *stabilitet, skjerming fra foreldres bekymringer og ivaretagelse av barnets tanker* som eksempler på hva emosjonell omsorg innebærer. Slik bidrar uttrykket *emosjonell omsorg* til å fokusere på noen *bestemte* sider ved omsorgen. Elementene i *emosjonell omsorg* er kjent kunnskap for sosialarbeidere i barnevernet (Kvello, 2007). Det interessante er hvordan *emosjonell omsorg* som *egen* kategori får stor betydning, mens andre former for omsorg eller sider ved familiers eller barns levekår og kontekstuelle situasjon ikke tematiseres.

En av funksjonene til kategorien *emosjonell omsorg* som selvstendig kategori er hvordan det dannes nye kategorier avledet av denne, som for eksempel *emosjonell omsorgssvikt*. Mangler ved *en* side av omsorgen gis her tyngde i form av å være kategorisert som *en egen form* for omsorgssvikt. *Emosjonell omsorgssvikt* får betydning i form av ikke bare av å sette navn på hva saken handler om, men kategorien *emosjonell omsorgssvikt* har også en funksjon i å begrunne institusjonelle handlinger av sosialarbeiderne, for eksempel hjelpetiltak eller omsorgsovertakelse. Gjennom kategoriseringen av mor og dermed også hvilken kategori omsorgssvikten tilhører, får dette direkte betydning for hva som må gjøres, gjennom beskrivelsen om at *vi konkluderer med at han er i behov av en annen omsorg enn han får i dag*. Indirekte formidles det med dette at mangler eller svikt i den emosjonelle omsorgen ikke kan kompenseres, bedres eller endres hos moren; gutten har uansett behov for en *annen* form for omsorg. Underforstått er dette noe mor ikke kan gi uansett hvilke typer hjelp eller tiltak som tas i bruk. Dette forsterkes når sosialarbeideren kommer med uttalelsen om at gutten vil bli *skadelidende* ved å fortsette å ha det sånn som i dag. Slik undermineres alternative syn på kompenserende tiltak i hjemmet, forlengede hjelpetiltak eller annet for å bedre omsorgen, siden det er konkludert med at det nettopp er en *annen* omsorg som trengs.

Retorisk inngår bruken av uttrykket emosjonell omsorgssvikt i en empiristisk diskurs. Dette innebærer at det fremstilles som objektiv viten at det *er* emosjonell omsorgssvikt, og ytterligere utdyping er ikke nødvendig. I slutten av utdraget tar sosialarbeideren i bruk eksternaliserende virkemidler i sine refleksjoner over familier med emosjonell omsorgssvikt (Potter, 1996). De eksternaliserende virkemidlene innebærer at vi får forståelsen av at det er en uunngåelig sammenheng mellom *emosjonell omsorg* og *uheldig utvikling av atferd hos barn*. At sammenhengen mellom *emosjonell omsorg* og å bli *atferdsungdom* fremstilles som uunngåelig, er en del av faktakonstruksjonen hos sosialarbeideren. Slik unngås eventuelle angrep på eller kritikk av sosialarbeiderens subjektive meninger; det *er* jo slik det er, uavhengig av hva sosialarbeideren måtte mene eller gjøre. Sosialarbeiderens uttalelse om at *ved å ta de når de er yngre, på emosjonell omsorg, så rekker de ikke å bli atferdsungdommer*, fremstår som et offensivt retorisk virkemiddel. Hvis det var noen tvil om sammenhengen mellom emosjonell omsorg og atferd, så vil denne uttalelsen være offensiv i å antyde konsekvensene eller risikoen ved å ikke *ta de når de er yngre*.

I moderne diskurser om forebygging og tidlig innsats er det allmenn enighet om at det er bedre å gripe inn tidlig enn å vente for lenge (Atferdssenteret, 2014; Parton, 2006). De retoriske virkemidlene får her en funksjon i å avverge alternative syn, siden det *er* fakta at barn med mangler i emosjonell omsorg ender opp med å bli omsorgsplassert basert på atferd. Selv om det er økt sannsynlighet for at dette stemmer på gruppenivå, er det vanskelig å forutsi hvilke individer som blir atferdsungdommer, og hvilke som ikke blir det. Argumentasjonen til sosialarbeideren tar i bruk vanlige feilslutninger om statistikk, der overgeneralisering og bias av statistiske resultater bidrar til slike oppfatninger (Tversky & Kahneman, 1975).

I dette avsnittet har ulike sider ved kategoriseringsrepertoaret blitt presentert. I likhet med bekymringsrepertoaret ble det også her brukt lengre utdrag fra ett intervju i første del av kapitlet. Det ble gitt eksempler på hvordan sosialarbeiderne tar i bruk kategorisering på bestemte måter i sitt arbeid. I analysen fremkommer foreldres livsstil, helse og sykdommer som viktige temaer i kategoriseringsarbeidet. Selv om sosialarbeiderne ikke alltid kunne bevise eller få kategorier bekreftet i sine undersøkelser, kunne fortellingen om foreldre danne bilder om mor eller far som «tidligere rusmisbruker» eller «psykisk syk». Både kategoriene og kategoriseringsprosessen var preget av dominerende kunnskapsdiskurser og kulturelle normer i feltet. Intervju 18 er et eksempel på hvordan særlig psykologiske kunnskapsdiskurser inntar en sentral plass i sosial praksis, for eksempel i form av uttalelser om *emosjonell omsorg* og *bearbeiding av erfaringer*. I avsnittet ble det også vist hvordan subjektsposisjoner hadde betydning i

kategoriseringsrepertoaret, for eksempel hvordan sosialarbeiderne beskriver at det er *barnevernet* eller *vi* som gjør kategoriseringen, ikke den enkelte sosialarbeideren.

7.2 Kategoriseringsprosessen

Kategoriseringsprosessen kan beskrives som hvordan sosialarbeidere setter ord på hva problemet er i de ulike familiene. Informasjon fra andre parter og observasjoner underveis i hjelpe-tiltak bidrar til at kategorier dannes. Opplysninger om fortiden inngår ofte i kategoriseringsprosessen, ikke minst når det er usikkerhet om hva som er problemet i en familie. I noen tilfeller kan usikkerhet eller mistanke om kategori medføre ulike kontrolltiltak som kan forstås som en mulighet til å avkrefte eller bekrefte dette.

Neste sitat er et slikt eksempel, der en sosialarbeider beskriver usikkerhet knyttet til om mors kategoritilhørighet er rus. Sosialarbeideren forteller at mor har hatt alkoholproblemer tidligere, men har vært på behandling og vist over lengre tid at hun er rusfri. Barnet er i fosterhjem, og mor ønsker mer samvær med barnet sitt.

Sosialarbeider: Og så tenkte vi at vi ønsker at hun skal få lov til å ha alenetid sammen med barnet sitt, men vi ønsker likevel en viss grad av kontroll, så det blir sånn, hvis hun kom hit og skulle hun da lukte, blåse på oss da, eller... Så da fikk jeg dem til å gå til innkjøp av sånn alkoholmeter her, da. Så det har vi brukt aktivt. Men vi har også brukt det i andre tilfeller etterpå med andre bekymringer. Så vi har tatt med oss alkometeret, da. Jeg tenkte at vi får bruke det som verktøy, vi som andre gjør, sånn at det har fungert veldig fint, hun kommer opp hit, blåser, tar samværet. Det har gått kjempebra.

(Intervju nr. 8, s. 14)

I dette tilfellet forteller sosialarbeideren at mor er tidligere alkoholmisbruker, og at mor mistet omsorgen for barnet sitt for noen år siden. Mor har nå vært rusfri over lengre tid og ønsker å få omsorgen for barnet tilbake. Sosialarbeideren er bekymret for om mor skal begynne å drikke igjen. Sosialarbeideren beskriver hvordan barnevernet ønsket en *viss grad av kontroll* når mor har samvær med barnet sitt, og der innkjøp av et alkometer fremstår som egnet til det

formålet. Alternativet fremstår indirekte her som at mor skal lukte eller blåse på sosialarbeiderne. Uttalelsene om alkometeret viser hvordan sosialarbeideren mener at dette har fungert veldig fint; *hun kommer opp hit, blåser, tar samværet, og det har gått kjempebra*. Måten sosialarbeideren reflekterer over dette på, viser hvordan alkometer tas i bruk som et teknisk hjelpemiddel. Alkometeret er imidlertid også et kontrolltiltak, men dette kontrollaspektet tildekkes i sosialarbeiderens alminneliggjøring av at *det har blitt brukt i andre tilfeller også*.

I kategoriseringsprosessen kan bruk av tekniske hjelpemidler fortolkes som nyttig ut fra mors *tidligere* kategoritilhørighet samt barnevernets ønske om *kontroll*. I tilfellet ovenfor må det for eksempel trekkes en grense for hva som skjer om mor en dag nekter å fortsette med blåsing, hva skjer om mor har litt, noe eller mye promille en gang eller flere ganger, samt om mors samarbeidsvilje til dette kontrolltiltaket kan få konsekvenser for tilbakeføring av barnet. Disse spørsmålene viser at kontrolltiltak sjelden er så enkle løsninger likevel, men tvert imot berører viktige prinsipielle og etiske avveininger som har både politiske og moralske undertoner. Bruken av kontrolltiltak med samtykke har også implikasjoner for både barnevernet som institusjon og for familier som privatpersoner. Senere i avhandlingen utdypes disse spørsmålene mer.

I analysen ble det klart at situasjonsfortolkningen hos sosialarbeiderne ofte handlet om å kategorisere foreldre som *risikable på en eller annen måte*. Det er interessant at i kategoriseringsprosessen fremstår *ikke* det å være ikke-*risikabel* som en mulig kategori. Foreldre med for eksempel *tidligere* kategoritilhørighet vil senere i livet bære med seg denne kategorien og dermed være *potensielt* risikabel. Vi så tidligere hvordan fortiden til en mor medførte at hun ble tilskrevet en fremtidskategori som *mulig* risikabel. Det at det alltid er mulig for «tilbakefall», bidrar til at foreldre ikke kan fremstilles som helt «ikke-*risikabel*».

Kategoriene er sjelden klare i det øyeblikket sosialarbeiderne får en sak. Dannelsen av kategorier skjer gjennom en *kategoriseringsprosess*. Kategoriseringsprosessen kan forstås som en måte å konstruere bestemte kategorier som fakta på. I et sosialkonstruksjonistisk perspektiv innebærer dette at andre potensielle kategorier utelukkes fra diskursen eller usynliggjøres (Burr, 2003; Järvinen & Mik-Meyer, 2005). Kategoriseringsprosessen skjer ved innhenting av informasjon, dokumenter og observasjoner fra ulike kilder. Analysen viser at sosialarbeiderne er spesielt opptatt av å innhente informasjon om foreldres fortid og nåtid. Det innhentes ofte informasjon fra barnehage og skole om barnas atferd, lek og samspill med andre barn og voksne. Informasjonsinnhenting skjer på bestemte måter, der flere barnevernskontorer har

skriftlige maler som sosialarbeiderne tar i bruk, alt etter hvem som er mottakeren av dette skrivet. Mottakerne er i hovedsak andre offentlige etater, slik som leger, barnehage og skole. Et eksempel på et slikt skriv er maler der barnehagen bes om å oppgi informasjon om hvordan foreldre er i hente-situasjonen, om foreldrene møter til dugnad og møter, samt hvordan barnet leker og er i kontakt med andre barn og voksne.

Den første informasjonsinnhentingene suppleres fortløpende gjennom nye hendelser. Eksempler på dette kan være observasjon av hvordan foreldre opptrer på møter med barnevernet, hvordan foreldre fremstår når sosialarbeideren er på hjemmebesøk, samt annenhåndsobservasjon fra andre personer eller institusjoner. Der hjelpetiltak iverksettes, blir informasjon om hvordan foreldre og barn responderer på hjelpetiltaket, ny informasjon. Etter hvert har sosialarbeideren fått en god del informasjon, og hun eller han kan tydeligere uttale hva som er problemet i den enkelte saken. Kategoriene, som det kan være usikkerhet om underveis i kategoriseringsprosessen, fremstår etter hvert i større grad som objektive fakta. Det at kategoriene ikke trenger begrunnelser, dokumentasjon eller forklaringer, gjør at kategoriene fremstår som *faktiske*; det er slik det er. Ny informasjon på dette tidspunktet bidrar ofte til å øke troverdigheten til kategoriene. Et eksempel på dette er når foreldrene er uenige i sosialarbeiderens «kategori», kan dette forstås av sosialarbeiderne som at foreldrene mangler selvinnsett i egen situasjon. For å kategorisere noe må det nødvendigvis finnes noe sosialarbeiderne ser etter, noen uuttalte eller talte kriterier eller begrunnelser for hva som skal sorteres under egne kategorier. Vanlige kategorier sosialarbeiderne bruker, er for eksempel *foreldre med rusproblemer* og *foreldre med psykiske problemer*. Andre kategorier som fremkom i analysen, var *dysfunksjonell familie*, *manglende mentaliseringsevne*, *konfliktfamilie* og *emosjonell omsorgssvikt*. Generelt handlet kategoriene om foreldres diagnoser, atferd, egenskaper, livsstil og omsorgspraksiser. Kategoriene fremkom gjennom å analysere hvilke begreper eller uttrykk som sosialarbeiderne ofte tar i bruk som tatt for gitt eller innforståtte når de skal fortelle om sakene sine.

7.3 Hva handler kategoriseringen om?

Dette avsnittet omhandler kategoriseringens innhold, eller sagt på en annen måte, hvilke forhold som bidrar til at det dannes bestemte bilder av barn og foreldre. I forrige avsnitt så vi et eksempel på hvordan psykisk helse som kategori ble sentral i sosialarbeiderens forståelser og

vurderinger. Både *rusmisbruk*, *psykisk sykdom* og *fysisk helse* hos foreldre fremkommer som betydningsfulle kategorier i sosialarbeidernes beskrivelser. Det er imidlertid ikke alltid det uttrykkes eller kommer tydelig frem hvordan disse kategoriene gis betydning *for barna*. Det er heller ikke entydig hva som legges i hver enkelt kategori. *Rusmisbruk* blir for eksempel brukt som kategori av sosialarbeidere både om tidligere rusmisbrukere som *ikke* lenger ruser seg, *bruk av sovemedisin* eller *smertestillende*, *alkoholinntak* og *bruk av narkotiske stoffer*. *Rusmisbruk* var også et begrep sosialarbeiderne tar i bruk når de *mistenker* rusmisbruk, men mangler dokumentasjon om rusmisbruk.

Foreldres helse og livsstil

Dette avsnittet handler om hvilken betydning foreldres helse og diagnoser har i kategoriseringsprosessen hos sosialarbeiderne. I sitatet nedenfor ser vi et eksempel på hvordan psykisk helse fremstår som et sentralt tema for sosialarbeideren:

Sosialarbeider: *Da barneverntjenesten kom først i kontakt med mor ... Da handlet bekymringen om mors psykiske helse. Det var ikke noe rus inne i bildet ... Og vi hadde tiltak, hun samtykket til tiltak, og det tiltaket som gjaldt da, var råd og veiledning i cirka ett års tid. Det gikk fremover i forhold til barna, gode positive tilbakemeldinger både fra barnehage og skole.*

Intervjuer: *Ja. Mm. Første gangen når det ble satt i gang hjelpetiltak, da var det psykiske vansker? Var det ting som hun var åpen om selv, eller?*

Sosialarbeider: *Ja, den første bekymringsmeldingen kom via psykiatrien, i samarbeid med mor selv. Hun var åpen om det, hun var jo enslig mor med to barn da. Ja, hun hadde ingen hun kunne få støtte og avlastning av, så det var jo på en måte en bestilling på avlastning ifra barneverntjenesten, besøkshjem eller noe.*

Intervjuer: *Ja ... hvordan vil du beskrive mor?*

Sosialarbeider: Hun slet med søvn. Far til yngstebarnet på den tiden hadde akkurat dødd så da slet hun med en del dårlig samvittighet. Hun hadde gått fra han fordi han var i et rusbelastet miljø og hun følte at grunnen til at han gikk bort, da, var på grunn av henne.

(Intervju nr. 12, s. 3)

Sosialarbeideren forteller om en far som var i et rusbelastet miljø før han døde, at mor er enselig, at hun trenger avlastning, og at mor har dårlig samvittighet for fars død. Mor beskrives som psykisk syk, men uten rus. Ifølge sosialarbeideren sliter hun med søvn på grunn av dette. Når sosialarbeideren nevner at det *ikke* var rus inne i bildet, bidrar dette til å forsterke bildet av mor som psykisk syk.

Eksempelet viser hvordan sosialarbeideren aktivt tar i bruk både bekymringsrepertoaret og kategoriseringsrepertoaret, noe som styrker faktakonstruksjonen som pågår om at mor tilhører kategorien psykisk syk. Bruken av flere fortolkningsrepertoarer samtidig viser at språkbruk er aktive meningsskapende ressurser som tas i bruk av sosialarbeiderne når de skal uttrykke noe gjennom muntlige fortellinger. I dette tilfellet er både bekymringen og kategorien den samme, nemlig mors psykiske sykdom. Dette styrker troverdigheten til både bekymringen og kategorien, da de kan sies å utfylle, begrunne og legitimere hverandre. I andre tilfeller kan fortolkningsrepertoarene ha ulik virkning eller retning, og i noen tilfeller kan de stå i motsetning til hverandre. Denne motsetningen kalles et *ideologisk dilemma* (Potter & Wetherell, 1987), noe som innebærer at de ulike logikkene utfordrer meningsdannelsen.

Rus og psykiatri er for de fleste sosialarbeidere noe som er forbundet med hverandre. Neste eksempel viser hvordan en mors atferd kobles sammen med rus eller psykisk sykdom.

Sosialarbeider : Det var at mor var veldig psykisk syk. (...) Det var mistanke om hun brukte rus. I forhold til rus så ble vel det avkreftet og lagt på psykisk fungering. Fra 2006 så har hun ikke mottatt noen behandling, bare medisiner.

(Intervju 19, s. 2 og 8)

Sosialarbeideren tar i bruk flere ulike retoriske virkemidler. Et av disse er gradering, her i form av *veldig* psykisk syk. I tillegg *var det mistanke* om at mor brukte rus. Utelatelse av subjekt her, altså hvem sin mistanke det var at mor brukte rus, gjør at opplysningen fremstilles

som et nøytralt faktum. Bruken av empiristisk diskurs i uttalelsen *det var mistanke om at hun brukte rus* bidrar til at oppmerksomheten er på *rus*, og ikke på *hvorfor* man har mistanke, *hvem* som har mistanke, og så videre. Uttalelsen om at rusmistanken *ble vel* avkreftet, fremstilles også på en nøytral måte, uten ytterligere detaljer eller begrunnelser. Samtidig blir det sagt at når rus var avkreftet, så ble mistanken *lagt på* psykisk fungering. Beskrivelsen om at informasjonen *legges på* noe, viser at det underforstått er noe i form av unormal eller avvikende atferd og egenskaper som må *legges på* en kategori, i dette tilfellet kategorien psykisk fungering. Ved at rus ble avkreftet og atferd ble *lagt på* psykisk syk, så styrkes fremstillingen av at problemkategorien her er *psykisk sykdom*. Gjentakelser av kategorier bidrar til at kategorien konstituerer seg selv som fakta gjennom fortellingen. Beskrivelsene av psykisk sykdom viser at det pågår en kategoriseringsprosess der det blir sentralt å få vurdert om det er psykisk eller fysisk helse. Sykdom kan dermed forstås som to uoffisielle kategorier: anerkjente fysiske sykdommer og ikke-ankjente psykiske sykdommer. Kategoriens ulike status bidrar til en inndeling i *verdige* og *uverdige* klienter (Järvinen & Mik-Meyer, 2003).

Det neste sitatet illustrerer også en sak der sosialarbeideren beskriver en fars atferd og livsstil, særlig gjennom kategoriene rus og psykiske vansker:

Sosialarbeider: Men så er han likevel en fyr som ikke vanker i det kriminelle miljøet. Han er en fyr som har klart å holde en viss standard på jobben sin, vært sykemeldt i lengre perioder innimellom og i tillegg til dette så kan han fort lure folk. Men så har han jobb ... «nei, jeg russer meg ikke», for han blir ikke tatt men så går han til legen for psykiske vansker men han mottar ikke behandling for sin psykiske vansker, det gjør han ikke ... (...) Han har ikke fått noe sånn konkret behandling, for det har han ikke villet. Han har ikke villet avlagt urinprøver heller. Så det er en fyr som litt sånn forsvinner innimellom. Og han blir ikke tatt før han blir tatt på fersk gjerning.

(Intervju 11, s. 10)

Sosialarbeideren har innhentet ulike former for informasjon og observasjoner, men det er fortsatt en usikkerhet om hvilken kategori far tilhører. Sosialarbeideren forteller at far har jobb, er sykemeldt i perioder og ikke vil avlegge urinprøver, og det er noe som gjør det vanskelig å få

bekreftet rus som en kategori. Uttalelsen om at *han går til legen, men mottar ikke behandling for de psykiske vanskene* gir inntrykk av at sosialarbeideren har bestemte meninger om hva «behandling» er, og at far ikke mottar dette hos legen. Sosialarbeideren forteller videre at far *ikke* vanker i det kriminelle miljøet, at han *bare* går til legen for psykiske vansker, og at han har en viss standard på jobben. Det viser til en motsetning eller konflikt med antakelsen om at far ruser seg.

Det at det blir nevnt at *far likevel ikke er en som vanker i det kriminelle miljøet*, formidler et brudd med kulturelle normer knyttet til psykisk syke og rusmisbrukere. Ut fra beskrivelsen ellers forstår vi at det er mistanke om at far tilhører kategorien *en av dem som ruser seg*, men siden det er noen avvik fra de kulturelle normene, fremstilles han som en av dem som *fort kan lure folk, for han blir ikke tatt*. Det at far ikke blir tatt, bygger opp under faktakonstruksjonen om at far *har noe å bli tatt for*. Siden man vanligvis ikke blir «tatt» for dårlig psykisk helse, men kan bli «tatt» for noen former for rusmisbruk, forsterkes faktakonstruksjonen om fars kategoritilhørighet til *rusmisbruker*. I kategoriseringsprosessen fremstår det som et dilemma at det mangler konkret informasjon og oppfyllelse av de kulturelle normene knyttet til rusmisbruk. Dette dilemmaet får en løsning gjennom bruk av kulturelle normer om at de som ruser seg, ikke er pålitelige og kan «lure folk». Manglende informasjon om rusmisbruk kan dermed som et paradoks forsterke mistanken om at far er rusmisbruker.

Fortid, nåtid og fremtid

Tidligere ble det vist hvordan foreldres fortid fikk betydning i form av at foreldre ble kategorisert som potensielt risikable. Å være potensielt risikabel handler om at en forelder *kan komme til å bli* kategorisert som risikabel i fremtiden. I mange tilfeller var årsaken til dette potensielle risikable basert på kategorier foreldre tidligere har vært i. *Fortid* viste seg dermed å være en faktor i kategoriseringsrepertoaret. Sosialarbeidernes beskrivelser handlet ofte om tidsmessige og kausale sammenhenger mellom fortid, nåtid og fremtid. Slik kunne hendelser i fortiden bli fortolket som årsak til hendelser i dag eller årsak til noe som kan hende i morgen, slik vi så tidligere i kapitlet.

Sammenhenger mellom tid og kausalitet er avhengig av menneskers fortolkning for å gi mening og kunnskap. Dette kan gi noen utfordringer når sosialarbeidere gjør prediksjoner basert på fortolkninger av tid og kausalitet i familier, samtidig som det stilles krav om dokumentasjon. Et eksempel på dette er om ett år med hjelpetiltak i en familie er lang eller kort tid. Hvis

ingenting har endret seg i familien på ett år, er det da hjelpetiltaket som ikke klarte å tilby god nok hjelp, eller var det foreldrene som ikke klarte å ta imot hjelpen som ble tilbydd? Hvor lang tid er ett år i en profesjonell sosialarbeiderforståelse? Vi kan stille oss disse og en rekke andre spørsmål, og det blir tydeligere at subjektive fortolkninger av fenomener som tid og kausalitet er en viktig del av menneskers meningsdannelse. I barnevernet er slike fortolkninger ikke bare subjektive, men også institusjonelle fortolkninger basert på kunnskap, moral og politiske føringer.

I tillegg til at tid kan ha betydning som en sammenheng mellom foreldres eller barns fortid, nåtid og fremtid, har tid også sentral betydning som en måleenhet. Dette kommer frem gjennom fortellinger om hvor lenge saken har pågått, hvor lenge et barn har vært i fosterhjem, eller hvor lenge en familie har hatt hjelpetiltak. I neste sitat ser vi hvordan en sosialarbeider beskriver at en mor har dårlig tid, og at mye må skje veldig fort. Saken handler om en mor som mistet omsorgen for barna sine på grunn av rusmisbruk for noen år siden. Mor har ifølge sosialarbeideren vært gjennom rusbehandling og gitt uttrykk for et ønske om å skape seg et tilnærmet «normalt liv» med bolig, jobb og på sikt få barna tilbake. Sosialarbeideren forteller om tidsperspektivets betydning for en eventuell tilbakeføring av barna til mor.

Intervjuer: Hva skulle til for at du skulle tenke at barna kunne komme tilbake til mor?

Sosialarbeider: Da er det mye som skal skje, veldig fort. Men det som ligger under her ..., fordi hun har ikke så god tid på seg. Nå har barna vært et stykke i fosterhjemmet og etablert den der gode tilknytninga der, og fått høre at her skal du være og sånn ... Om fem år så vil hun nok ikke ... så vil jeg si, da, tror jeg, at det ville være vanskelig å få omsorgen tilbake.

Intervjuer: Uansett hva mor gjør, tenker du?

Sosialarbeider: Den veier tungt, ja, sant, jenta går jo på skolen og, ikke sant ... Jeg vet ikke, jeg er ikke fylkesnemnda. Men jeg ville vurdert det. Men samtidig så må det skje fort, det er fordi man har før sagt, minst to år må man kunne ha fungert greit sånn tilnærmet rusfri type tilværelse, med de rammene som vi krever for et barn. Det må være en

trygg bolig, vanlig mat på bordet og matpakke, og kanskje et nettverk og noen lekekamerater, alt det der som er innenfor den der god nok, trygg nok tilværelse. Og den vil hun da måtte fremvise at hun har skapt over tid. To år synes jeg høres lite ut når du er så skakkjørt som jeg vet at denne mammaen er. Og det er jo fint at du har klart deg i to år, men hva skal til for at det skal gå bra i enda to år ... Men jeg ville ikke da, hvis det var opp til meg, si at ungene skulle tilbake, nesten uansett hva som skjer med denne mammaen. Fordi de har det mye bedre der de er nå ...

(Intervju nr. 7, s. 18)

Sosialarbeiderens uttalelser inneholder flere utsagn der tid har en sentral rolle. Det er mors tidligere rusmisbruk som er «kategorien» her, og tid fremstår på flere måter som viktig og relevant. Dette blir tydelig i spørsmålet om hvor mange år sosialarbeideren mener at mor bør ha vært rusfri, og at det haster hvis mor skal forsøke å få barna tilbake, jamfør utsagnet *da er det mye som skal skje veldig fort*. Samtidig som det formidles hastverk, fremstår tid også som vesentlig som en «langsom» måleenhet. Sosialarbeideren forteller at to år er minimum, og antyder fem år som mer en passende minimumsperiode å leve i en rusfri tilværelse før tilbakeføring er aktuelt. Samtidig gir sosialarbeideren uttrykk for tvil om barna noen gang vil få det bedre hos biologisk mor. Dette innebærer at det stilles krav til biologiske foreldre om endring som varer over tid, selv om sjansen for å få barnet tilbake reduseres når tilknytningen til fosterforeldre øker.

Vi kan legge merke til at sosialarbeideren til slutt reflekterer over at to år er for lite, og setter det i sammenheng med hvor skakkjørt denne moren har vært tidligere. Sosialarbeiderens uttalelse *ja, så fint at du har klart deg i to år, men hva skal til for at det skal gå bra i enda to år* kan fortolkes som at mors kategori som «tidligere rusmisbruker» er en kategori som i lang tid vil gjøre henne til potensiell risikabel forelder. Dette fremkommer enda tydeligere på slutten når sosialarbeideren sier at *men jeg ville ikke da, hvis det var opp til meg, si at ungene skulle tilbake, nesten uansett hva som skjer med denne mammaen. Fordi de har det mye bedre der de er nå ...* Usikkerheten knyttet til mors tidligere kategori medfører at ingenting kan endre på at barna har det bedre i fosterhjemmet enn hos mor, ifølge sosialarbeideren. I dette tilfellet tilskrives fortiden en avgjørende betydning for vurderinger om fremtiden.

Hus og hjem som symboler på foreldreskap

Inntrykk av hus og hjem gis sjelden direkte oppmerksomhet i barnevernets tekster, men fremstår som noe sosialarbeiderne er opptatt av når de forteller om besøk hjemme hos familier. Noe av det de forteller om, er hjem med rot, kaos, mørke gardiner, skitne kopper i stua og ødelagte leker. Sjelden er slike beskrivelser positive, og sosialarbeiderne kan uttrykke både avsky og sjokk over hvordan familier har det hjemme. Sosialarbeidernes opplevelser og følelser etter hjemmebesøk kan forstås som at de er langt fra deres idealer om hvordan familier bør ha det hjemme. I neste sitat ser vi en annen sak der sosialarbeideren beskriver huset når de dro på et hjemmebesøk:

Sosialarbeider: Huset ser ikke ut, altså det er skittent, det er katter som løper ut og inn, det er uhygienisk, og når barnevernet kommer, så får han andre til å rydde i huset sitt, sånn at han skjemper seg før han tar imot barnevernstjenesten og serverer kaffen ...

Intervjuer: Det var det som sto i bekymringsmeldingen?

Sosialarbeider: Det er det som står i bekymringsmeldingen. Og det vi gjør er at vi akutt reiser ut der. Da er ikke barnet i huset, men vi treffer far. Vi møter en far som er veldig tynn, veldig avmagret, han virker nervøs, han ønsker ikke denne samtalen, han opplever at vi forfølger han, og at vi har trengt oss på. Han benekter alt det som står i meldingen, og han har en forklaring på det meste. Og leiligheten, den er skitten, det er katter der. Oppvaskbenken flyter over av gamle tallerkener, papirer og brødrester, komfyren er tilgriset av matrester og brente rester som har rent ned. Barnets soverom, der så jeg nesten ikke senga, for det var masse rot, rullegardinene er nedtrekte, så det var sånn tung, dyster stemning der. På bordet i stua så står det halvtomme colaflasker, askebegre, mobiltelefoner og en data, litt sånn om hverandre i rotet.

(Intervju nr. 11, s. 3)

Sosialarbeideren gir uttrykk for å være overrasket over kaoset i hjemmet. Uttrykket å bli overrasket bidrar til at sosialarbeiderne fremstår som normale, og at situasjonen i hjemmet var nok så ille. Sosialarbeideren tar i bruk flere adjektiver og superlativer som bidrar til å forsterke inntrykket av hvor ille det er. Bruken av adjektiver fungerer også her som *vitneutsagn*, der det formidles inntrykk av at sosialarbeideren var til stede på dette hjemmebesøket, og selv har sett det som beskrives. Sosialarbeideren beskriver videre hvordan *rullegardinene er nedtrekte og det er en tung, dyster stemning*. Videre beskrives far som avmagret, katter løper ut og inn, komfyren er skitten, og det er rot på stuebordet. De detaljerte og levende beskrivelsene bidrar til at det dannes en fortelling om hvordan far er som person, og underforstått bygger beskrivelsene opp under kulturelle forestillinger om at rusmisbrukere og psykisk syke er lite opptatt av orden, interiør og hygiene. Når sosialarbeiderne fremstiller andres hjem på den måten, kan det fortolkes som at møtet er et brudd med de dominerende kulturelle normene i samfunnet.

I sitatet nedenfor ser vi et annet eksempel der sosialarbeideren beskriver størrelsen og interiøret til en families leilighet:

Sosialarbeider: Ja, når jeg var på hjemmebesøket, så bodde de veldig stusselig. De bodde nede i en kjellerleilighet, med en kjempetrang trapp ned ... Veldig lite vinduer. Bodde på et bitte lite rom, hvor det var plass til en og en halv seng, sånn 1.20-seng og en kommode og en tv oppå kommoden, og det var det.

Intervjuer: Altså ett rom med den senga og tv-en?

Sosialarbeider: Mm. Der bodde hun ... eller mor, den gutten og far ... Og så delte de kjøkken og bad med to andre. Som bodde i to tilsvarende rom da ved siden av hverandre. Mor var veldig flau over leiligheten.

(Intervju 19, s. 6)

Vi ser hvordan sosialarbeideren vurderer den lille leiligheten som både liten og stusselig for en familie på tre. Sosialarbeideren bruker en rekke forsterkende uttrykk her, som *kjempetrang*, *veldig stusselig*, *veldig lite vinduer*, *bitte lite rom*. Gradsuttrykkene bidrar til utsagnenes troverdighet i faktakonstruksjonen; det var ikke bare et lite rom, det var et *bitte lite* rom. I tillegg til *hva* det er sosialarbeideren vektlegger i sin beskrivelse, så er det interessant *hvorfor* husets

utseende og størrelse er relevant for selve saken. I eksempelet ovenfor så beskrev sosialarbeideren saken til å omhandle samspill og mentalisering, men det fremkommer ikke direkte hvordan kulturelle normer knyttet til selve boligen og hjemmet er relevant for foreldres omsorgspraksiser. Likevel får de en narrativ funksjon i å konstruere en meningsbærende historie om en familie som ikke fungerer på noen måter. Beskrivelser av hjemmet viste seg å være vanlig i sosialarbeidernes fortellinger. Dette gjaldt særlig hjemmets størrelse, orden og hygiene. Sosialarbeidernes vurderinger kan forstås som kulturelle normer og idealer der hus og hjem blir symboler som bidrar i kategoriseringen av foreldrepraksiser. Avvik fra de kulturelle normene og idealene knyttes til farer, skam og tabuer, og i kategoriseringsprosessen tas det dermed i bruk en risikoforståelse som handler om å beskytte barn mot urenheter (Douglas, 2003).

7.4 Kategoriseringsrepertoarets funksjoner

Kategorisering som skjer innenfor en institusjonell barnevernkontekst, kan fremstå som både nødvendig og hensiktsmessig for at sosialarbeiderne skal kunne gjøre noe. Nødvendig fordi når sosialarbeiderne er bekymret for at et barn har det dårlig, må det gjøres noe for å finne ut av situasjonen gjennom for eksempel informasjonsinnhenting, observasjoner og samtaler. Hensiktsmessig fordi uten å kunne sette ord på hva som er galt med barnets situasjon, blir det umulig for sosialarbeiderne å handle eller gjøre noe for barnet, slik det institusjonelle feltet er organisert. Kategoriseringsrepertoaret kan dermed sies å bidra til å redusere tvil og usikkerhet gjennom konstruksjon av hva som fremstilles som fakta i sosial praksis. Kategoriseringsrepertoaret kan forstås som en drivkraft for å sette ord på hva som er problemet, og for å gi begrunnelse for handlinger som sosialarbeiderne mener er nødvendige.

Både meningsdannelse og bestemte risikoidentitetskonstruksjoner skjer fordi bestemte forståelsesmåter, eller fortolkningsrepertoarer, har funksjoner i faktakonstruksjonen. Sagt på en annen måte blir sosial praksis til sosial praksis gjennom en prosess der fakta konstrueres gjennom tenke- og forståelsesmåter som er gyldige i barnevernfeltet. Tidligere ble det vist hvordan bekymringsrepertoaret har funksjoner i to hovedformer for faktakonstruksjon. Også kategoriseringsrepertoaret har funksjoner i hvordan fakta konstrueres og muliggjøres i sosial praksis. Den ene formen for faktakonstruksjon handler om en *epistemologisk orientering*, der noen kategorier konstrueres som fakta (Potter, 1996). Den epistemologiske orienteringen er tett

knyttet til hvordan bestemte former for *kunnskap* tas i bruk og legitimerer kategorikonstruksjoner som fakta. Den andre formen for faktakonstruksjon dreier seg om en *handlingsorientering*, der faktakonstruksjonen i seg selv, altså dannelsen av kategorier, får konsekvenser for sosial praksis (Potter, 2003). Når kategorier som dannes, får betydning for sosialarbeidernes vurderinger i sakene, er dette en form for handlingsorientering.

Kategoriseringsrepertoaret blir organiserende i sorteringen av hva saken handler om, og hvordan sosialarbeidere skal handle. I likhet med bekymringsrepertoaret handler også kategoriseringsrepertoaret om å sette ord på mangler ved foreldrenes livsstil, atferd, egenskaper og helse. Kategoriseringsrepertoaret kan sies å bestå av to hoveddimensjoner; den ene dimensjonen handler om individualisering, og den andre handler om normalitet. Begge disse dimensjonene i sosialarbeidernes kategorisering har betydning for sosialarbeidernes vurderinger og handlinger. Individualiseringen handler om at sosialarbeidernes kategorisering i stor grad er rettet mot foreldrene som individer, og i noen tilfeller barna. I sosialarbeidernes beskrivelser er det *mor* eller *fars* medisinske historie, *mor* eller *fars* diagnoser og *mor* eller *fars* væremåter eller livsstil som inntar sentrale roller i kategoriseringen. Normalitetsdimensjonen i kategoriseringen handler om kulturelle normer knyttet til ideer om barns familieliv og hjem. I liten grad ble familiers økonomi og levekår tematisert av sosialarbeiderne i denne studien. Foreldrenes barndom, fortid, individuelle egenskaper, valg av livsstil og atferd ble derimot både tematisert og fremstilt som mulige årsaker til eventuell bekymring eller problemer. Analysen viste at kunnskapsformer som tematiserer nettverk, lokalsamfunn, sosiokulturelle faktorer og strukturelle forhold i samfunnet var de nærmest fraværende i fortolkningsrepertoarene til sosialarbeiderne i denne avhandlingen.

Kategorisering er ikke et eksplisitt begrep som sosialarbeiderne bruker, samtidig som sosialarbeidernes vurderinger ofte handler om å kategorisere foreldre og barn på bestemte måter. I analysen fremkommer de to fortolkningsrepertoarene derfor noe ulike i sine uttrykk. Mens bekymring var et ord sosialarbeiderne aktivt brukte i sine muntlige fortellinger om sakene, ble bekymringene sjelden skriftliggjort. Bekymringsrepertoaret fremstår på den måten som et mer muntlig institusjonelt språk. Med kategoriseringsrepertoaret er det annerledes; ordet kategorisering brukes sjelden, men alle kategoriseringer dokumenteres skriftlig. Denne formen for dokumentasjon av foreldres mulige kategoritilhørighet virker som en sentral del av sosial praksis. Vagli (2009) viser i sin forskning hvordan uformelle samtaler mellom sosialarbeidere «backstage» ofte kan handle om usikkerhet og refleksjoner underveis, mens sosialarbeidernes språk skriftlig fremstår som mer objektive fakta som ikke åpner for alternative perspektiver.

Dette er i tråd med analysen i denne avhandlingen, der kategoriene som dannes, fremstår med mer autoritet og objektivitet enn det bekymringene gjør.

Fortolkningsrepertoarene kan forstås som to utfyllende forståelsesmåter. Sosialarbeidernes bruk av fortolkningsrepertoarer er fleksibel og dynamisk, og den utgjør en *sosial praksis*. Med sosial praksis mener jeg en «dobbelthet» i det sosiale, da jeg betrakter handlingene til sosialarbeiderne som både individuelle og kontekstbundne, men samtidig institusjonaliserte og sosialt forankrede (Jørgensen & Phillips, 1999). Å utøve eller bruke repertoarer (eller diskurser) forstås her som diskursiv praksis, da kritisk diskurspsykologi ikke skiller mellom diskursiv og sosial praksis (Edley, 2001; Jørgensen & Phillips, 1999). Ifølge kritisk diskurspsykologi er språk sosial praksis i seg selv. Dette innebærer et perspektiv på at språket ikke bare setter ord på handlinger, men at språk i seg selv handler og gjør noe med hvordan vi skaper mening ut av verden. Ut fra dette perspektivet har det blitt vist hvordan fortolkningsrepertoarene har en epistemologisk og handlingsorientering i faktakonstruksjonene. Vi så blant annet eksempler på epistemologisk orientering i hvordan kunnskapsdiskurser hadde betydning for hva som anses som fakta og virkelighet. Handlingsorienteringen viser hvilken betydning sosialarbeidernes forståelser av kategoriene har for sosial praksis i barnevernfeltet. Eksempler på dette er hvilke former for informasjon som innhentes, hvilke tiltak som igangsettes, og vurderinger om omsorgsovertakelse.

En viktig funksjon til begge fortolkningsrepertoarene er at de bidrar til å skape fortellinger om *risiko*. I analysen kom det frem ulike former for risikable foreldreskap: foreldreskap som *har vært* risikable, foreldreskap som *er* risikable, eller foreldreskap som *potensielt kan bli* risikable. En interessant refleksjon her er fraværet av identitetskonstruksjoner som handler om ikke-risikable foreldre. Fortolkningsrepertoarene har dermed en inkluderings- og ekskluderingsmekanisme som muliggjør bestemte institusjonelle identitetskonstruksjoner. Både kunnskapsformer og kulturelle normer har betydning i denne faktakonstruksjonen. I likhet med bekymringsrepertoaret er også kategoriseringsrepertoaret rettet mot foreldre og barn som individer. Begge fortolkningsrepertoarene kan dermed sies å utfylle og forsterke hverandre i den institusjonelle fortellingen om risiko, der det dannes bestemte bilder av foreldre og barn. I neste kapittel vil det bli drøftet hvordan de institusjonelle identitetskonstruksjonene *barn i risiko* og *risikable foreldre* ikke bare inngår i institusjonelle kulturer, men også er en del av statlig styring.

8.0 Risikoforståelser i styringsdokumenter

Dette kapitlet handler om hvilke risikoforståelser som kommer til uttrykk gjennom kunnskapsformer, språk og verdier i utvalgte styringsdokumenter. Analysen illustrerer hvordan risikoforståelser inngår i komplekse sammenhenger som utgjør en logikk i barnevernfeltet som legitimeres i blant annet lovverk, vitenskap og politikk. Analysen tar utgangspunkt i to offentlige utredninger som har vært utgitt de siste årene, og som handler om barnevernet. De to er *Kompetanseutvikling i barnevernet. Kvalifisering til arbeid i barnevernet gjennom praksisnær og forskningsbasert utdanning* (NOU 2009: 8) og *Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet* (NOU 2012: 5). Ved å ta i bruk governmentality-teorier om risiko fokuserer kapitlet på sammenhenger mellom risikoforståelser i politikk og praksis i barnevernfeltet. Med dette utvides analysen fra institusjonell praksis til en drøfting av hvordan risikoforståelser utgjør en politisk rasjonalitet som inngår i moderne styring av velferdsstaten.

8.1 Kunnskapsdiskurser som styringsteknologi

Dette avsnittet setter søkelyset på hvilke kunnskapsdiskurser som kommer til uttrykk i offentlige styringsdokumenters innhold. Det vil bli gitt eksempler fra de to offentlige utredningene som brukes som illustrasjoner på hvordan risikoforståelser inngår i moderne styring. Kunnskap om barndom og foreldreskap har blitt sentrale innsatsområder for politikere og institusjoner. De kunnskapsdiskursene som innehar hegemoniske posisjoner i et felt, har stor innflytelse på hva som presenteres som sannhet og «slik det faktisk er». I barnevernfeltet kommer dette til uttrykk gjennom de virkelighetsforståelsene om barndom, risiko og foreldreskap som konstrueres i den institusjonelle praksisen og politiske føringer.

Kunnskapsdiskurser har ikke bare betydning for barnevernets vurderinger av hva som er en god nok barndom og godt nok foreldreskap, men har også betydning på et mer overordnet plan i definisjoner og fortolkninger av sosiale og individuelle problemer. Det som defineres som sosiale problemer krever retningslinjer for institusjonelle handlinger. Som følge av dette øker etterspørselen etter kunnskap som oppfattes som *anvendelig* på sosiale problemer (Bacchi, 2009). Både definisjoner og løsninger på sosiale problemer påvirkes av de kunn-

skapsformene som har troverdighet i feltet, og som oppleves som effektive og rasjonelle i sosial praksis. Barndom og foreldreskap skjer i en kulturell kontekst, og de samfunnsmessige forholdene har derfor betydning for barnevernets arbeid. Sitatet nedenfor illustrerer hvordan en offentlig utredning beskriver utviklingen i samfunnet:

Et trekk ved det postmoderne samfunnet er et utvidet risikomønster. Mens det kritiske søkelyset tidligere stort sett begrenset seg til sosioøkonomiske og psykologiske forhold i det nære oppvekstmiljøet, har oppmerksomheten i større grad blitt rettet mot et bredt problemområde av sosialiserings- og samfunnsrisiko.

(NOU 2009:8, s. 52)

Sitatet viser hvordan styringsdokumenter tar i bruk teorier om risikosamfunnet i beskrivelsen av at *et trekk ved samfunnet i dag er et utvidet risikomønster*. Beskrivelsen baserer seg på en forståelse av at risiko er noe som eksisterer, og som har økt i omfang. Det samfunnsmessige aspektet fremkommer i uttalelsen om *sosialiserings- og samfunnsrisiko*. I sitatet står det at risikoforståelsene er bredere nå enn da de var *begrenset til sosioøkonomiske og psykologiske forhold i det nære oppvekstmiljøet*. Til tross for at teksten gir uttrykk for å basere seg på en bredere risikoforståelse, viser analysen at styringsdokumenter anvender kunnskapsformer som avgrenser risiko til individuelle og psykologiske forhold. For å illustrere dette vil det i avsnittet bli lagt vekt på hvordan kunnskap om *risikofaktorer, forebygging og terskelvurderinger* inngår i og legitimerer politiske føringer for barnevernfeltet.

Ved å ta i bruk governmentality-teorier i analysen av styringsdokumenter utforskes sammenhenger mellom kunnskapsformer i institusjonell praksis og moderne styring (Dean, 2006). Et sentralt tema er hva som defineres som viktig kunnskap for dem som jobber i et felt. I NOU 2009: 8, *Kompetanseutvikling i barnevernet. Kvalifisering til arbeid i barnevernet gjennom praksisnær og forskningsbasert utdanning*, gis eksempler på hva barnevernets ansatte må ha kunnskap om:

Barna ser ut til å slite på flere områder i livet, blant annet i forhold til psykisk og fysisk helse og skolegang. For å kunne gi god hjelp til disse barna må barnevernets ansatte ha tilstrekkelig kunnskap om risikofaktorer som påvirker barnets liv, for eksempel relasjons- og samhandlingsvansker, rusmiddelmissbruk, psykisk helse og psykisk utviklingshemning hos barnets omsorgspersoner,

vold og seksuelle overgrep, sosiale forhold i skole og/eller på andre arenaer der barn og unge ferdes. Kunnskap om enkelte barns sårbarhet og utsatthet for livspåkjenninger og risikofaktorer knyttet til relasjons- og samhandlingsvansker er også viktig (jf. kapittel 9). Samtidig må barnevernsarbeideren kjenne til sentrale risikofaktorer hos foreldrene som påvirker barnet, for eksempel rusmiddelmisbruk, psykisk helse, vold og seksuelle overgrep, psykisk utviklingshemming osv.

(NOU 2009:8, s. 40)

Beskrivelsen starter med å konstatere at *barn sliter på flere områder av livet*, og at det er et behov for *kunnskap om risikofaktorer* for å hjelpe disse barna. Den ønskede kunnskapen om risikofaktorer forbindes så til en rekke navngitte temaer som blant annet *relasjons- og samhandlingsvansker, rusmiddelbruk, psykisk helse, vold, seksuelle overgrep og sosiale forhold i skole*. Videre står det at det er ønskelig med kunnskap om *barns sårbarhet for livspåkjenninger og risikofaktorer*. I siste avsnitt gjentas flere av risikofaktorene, og de relateres direkte til foreldrene. Det er flere interessante sider ved dette sitatet som handler om kunnskapsdiskurser og risikoforståelser. Bruk av begrepet *risikofaktor* hentyder til at dette er implisitt kunnskap, at vi *vet* at disse er risikofaktorer, og at kunnskap om risikofaktorer er avgjørende for å gi god hjelp til barn som sliter. Manglende begrunnelse eller utdypning bidrar til at *risikofaktorer* fremstår som den eneste forståelsesmåten som kan hjelpe barn, noe som kan tyde på at kunnskap om risikofaktorer innehar en hegemonisk posisjon i barnevernfeltet.

Risikofaktor blir et konstituerende begrep i tekstens faktakonstruksjon på flere måter. For det første gir teksten inntrykk av at risiko *er* mulig å oppdage og definere, altså at risiko eksisterer i «virkeligheten». For det andre bidrar omtalen av *spesifikke* risikofaktorer til en kategorisering av foreldre og barn i to grupper: de som er i risiko, og de som ikke er det. Den fremtredende risikoforståelsen i teksten legger med dette til grunn et individuelt og positivistisk perspektiv på risiko. Vi kan legge merke til at det også nevnes forhold som *arenaer der barn oppholder seg, skole og livspåkjenninger*, men til tross for dette bidrar risikoforståelsene i teksten til at den avgrenser seg fra et samfunnsperspektiv på risiko. Dette gjenspeiler en utfordring i et samfunn som baserer seg på kunnskap, da bruk av bestemte kunnskapsformer kan bidra til utvikling av institusjonell praksis, men samtidig innebærer dette mindre rom for å utforske hvordan alternative kunnskapsformer også kan bidra til praksis.

Forrige sitat illustrerte hvordan risikofaktorer fremstilles som identifiserbare og anvendbare i en kategoriseringsprosess. Neste sitat fra samme styringsdokument illustrerer hvordan bestemte kunnskapsformer anvendes i slike kategoriseringsprosesser:

Med utgangspunkt i en medisinsk fagtradisjon, har en benyttet betegnelsene primær-, sekundær- og tertiær forebygging.

- *tiltak for å forhindre at problemer eller skader oppstår (primærforebygging),*
- *å motvirke utvikling eller utbredelse av problemtilstander hos identifiserte risikogrupper (sekundærforebygging),*
- *å redusere ytterligere uheldige følger av manifesterte problemer (tertiærforebygging).*

I barnevernet vil forebyggende arbeid ofte ha karakter av sekundær- og tertiærforebygging, gjennom tilbud om hjelpetiltak rettet mot barnet og familien og eventuelt omsorgstiltak. Her kan det for eksempel være tale om ulike innsatser for å avhjelpe problematferd (PMTO og MST, som er nærmere beskrevet i kapittel 9 Relasjons- og samhandlingsvansker), og omsorgstiltak som institusjonsopphold som ofte også vil omfatte rehabiliteringstiltak.

(NOU 2009:8, s. 50)

I sitatet anvendes en diagnostisk, medisinsk forståelse gjennom bruk av begreper som *problemtilstander, problematferd* og *rehabiliteringstiltak*. *Risiko* uttrykkes eksplisitt i beskrivelsen av sekundærforebygging som rettes mot *identifiserte risikogrupper*. Forutsetningen synes å være at risikogrupper *kan* identifiseres, noe som bygger på et positivistisk syn på risiko. Interessant er det at kategorisering av risikogrupper i styringsdokumentet kobles til *forebygging*. *Forebygging* som begrep har blitt et satsingsområde i de fleste felt som jobber med barn, og det blir ofte assosiert med mer universelle tiltak rettet mot større populasjoner. I sitatet ovenfor blir imidlertid *forebygging* direkte forbundet med *problemer, skader* og *problemtilstander* på individ- og gruppenivå. I siste del av sitatet avgrenses individ- og gruppenivået ytterligere til *barnet, familien* og *institusjoner*.

I sitatet ovenfor brukes medisinske termer i representasjonen av virkeligheten, mens *forebygging* kan forstås som et ideal som legitimerer kategoriseringen av risikogrupper innenfor barnevernfeltet. Den innebygde risikoforståelsen i forebyggingsbegrepet bidrar med andre ord til å gjøre virkeligheten tilgjengelig for institusjonelle handlinger og intervensjoner (Dean,

2006). Kategorisering av risikogrupper og den medisinske diskursen får dermed en handlingsorientert funksjon i teksten. Handlingsorienteringen fremkommer blant annet gjennom *tiltak* beregnet på de ulike nivåene av forebygging samt en utdypning av barnevernets forebyggende arbeid i form av *hjelpetiltak rettet mot barn og familier*. De institusjonelle handlingene forankres i vurderinger av normalitet og avvik hos individer, også når det gjelder et mer overordnet tema som *forebygging* i barnevernfeltet.

I neste sitat blir det enda tydeligere at forebyggingsbegrepet gis innhold og mening ut fra normalitets- og avviksførståelser:

Forebyggingsbegrepet har senere vært knyttet til tiltak og programmer som blir iverksatt før en diagnostiserbar avvikstilstand oppstår. Her blir ofte forebyggende intervensjoner inndelt i tre underkategorier: For det første generelle tiltak rettet mot befolkningen i sin helhet eller mot undergrupper (for eksempel skolebarn) som ikke er definert ut fra noen risikovurdering. Dette svarer i hovedsak til primærforebygging. For det andre selektive tiltak rettet mot undergrupper hvor det antas å foreligge risiko for en uheldig utvikling. For det tredje tiltak rettet mot høyrisikopersoner med identifiserte symptomer på negative utviklingstrekk, men som ennå ikke oppfyller diagnostiske kriterier.

(NOU 2009:8, s. 50)

Sitatet viser hvordan medisinske fagbegreper som *avvik, diagnoser og symptomer* tas i bruk i styringsdokumenter for barnevernfeltet. Den diagnostiske og individuelle tenkningen om sosiale problemer kan her sies å komme til uttrykk langs to akser. Den ene akse handler om kategoriseringer eller vurderinger av individuelle avvik og normalitet, mens den andre akse handler om individuelle intervensjoner som løsninger på avviket. I sitatet anvendes dermed risikoførståelser i både årsaker og løsninger på sosiale problemer, noe som illustreres i definisjonene av forebyggingstiltak. I sitatet skilles det mellom tiltak rettet mot *befolkning eller undergrupper som ikke er risikovurdert, undergrupper der det antas at det foreligger risiko, og høyrisikopersoner*. Slike vurderinger av risiko bygger på en kombinasjon av epidemiologisk kunnskap, sannsynlighetsberegning og ansikt til ansikt-møter og gjør risiko anvendbart i saksbehandling og terapeutisk virksomhet. Denne formen for risiko kalles også *saksbehandlingsrisiko* eller *klinisk risiko*, og den kjennetegnes av at tiltak rettes mot individuell diagnostisering og terapeutisk behandling (Dean, 2006). Klinisk risiko forankres med dette i vurderinger

av individers patologi og avvik som konstruerer individer og grupper innenfor eller utenfor risikokategorier (Mik-Meyer & Villadsen, 2007).

Den handlingsorienterte funksjonen til risikofaktorer tilsier at risiko ikke handler om sannsynlighet for at noe negativt eller skadelig *kan* skje i fremtiden, men at det faktisk *vil* gjøre det om man ikke griper inn. I sosialt arbeid er nettopp handlingsaspektet en sentral del av selve fagutøvelsen og mandatet. Komplekse, sosiale problemer som kan fremstå uoversiktlige i virkeligheten, blir ved hjelp av *klinisk risiko* og *bestemte kunnskapsdiskurser* tilgjengelig for handlinger og tiltak. Medisinske og psykologiske kunnskapsformer fremstår i denne sammenhengen som spesielt effektive og rasjonelle kunnskapsformer i barnevernfeltet, da disse kunnskapsformene er anvendbare for profesjoner, for eksempel gjennom utvikling av metoder og tiltak (Egelund, 1997; Vik, 2014). Bestemte risikoforståelser gjør det dermed mulig for profesjoner å håndtere sosiale problemer gjennom de kunnskapsformene, teknikkene og rasjonalitetene som tas i bruk i styringen (Arnoldi, 2009; Dean, 2006).

I styringsdokumentene som inngår i analysen, kan også bruken av begrepet *terskel* illustrere hvordan kunnskapsdiskurser og risikoforståelser får betydning for handlingsorienteringen i barnevernfeltet. *Terskel* kan i en barnevernkontekst tolkes til å handle om grensen mellom god nok omsorg og ikke god nok omsorg. I mandatet til det ene styringsdokumentet skal det blant annet *utredes om terskelen for omsorgsovertakelser i barnevernet er for høy* (NOU 2012:5, s. 11). *Terskel* får med dette betydning for den sosiale praksisen gjennom den tette forbindelsen med tvangstiltak som omsorgsovertakelse. *Terskel* er et synonym for grense, overgang eller inngang¹⁰. *Terskel* kan med dette forstås som noe man er innenfor eller utenfor. Det sammensatte ordet *terskelvurdering* betyr da en bedømmelse eller idé om når man beveger seg fra den ene til den andre siden av en grense, altså i hvilke situasjoner man passerer terskelen til omsorgsovertakelse. Analyse av *terskelvurderinger* har ikke vært et analytisk tema i denne avhandlingen, men heller hvordan *kunnskapsgrunnlaget og risikoforståelser* i seg selv bidrar til at *terskelvurderinger* gir mening i barnevernfeltet. I likhet med andre faguttrykk vil det alltid være noen epistemologiske forutsetninger som muliggjør konstruksjoner av begreper (Potter, 1996). For det første er det innebygd i selve begrepet *terskelvurdering* at det eksisterer en terskel eller grense, da en *terskelvurdering* som begrep ikke gir mening uten at det er en terskel å vurdere. For det andre forutsetter *terskelvurdering* at terskelen ikke bare ek-

¹⁰ <http://no.thefreedictionary.com/terskel> og <http://www.synonymordboken.postis.org/terskel.html>

sisterer, men også *kan* gjøres til gjenstand for vurdering i sosial praksis. *Terskelvurdering* krever med dette handling av profesjonsutøvere som skal vurdere terskler, noe som skaper etterspørsel etter *kunnskap* om både terskelen og vurderinger av terskelen i sosialt arbeid. Ønsket om mer kunnskap om terskler gjenspeiles i flere sitater fra styringsdokumentet *Bedre beskyttelse av barns utvikling* (NOU 2012: 5):

- *Det er ikke mulig å utvikle absolutte terskelkriterier for grenseoppgangen mellom iverksettelse av endringstiltak og kompensierende tiltak på den ene side og omsorgsovertakelse på den andre. Beslutningen forblir skjønnsbasert.*
- *En barnevernfaglig oppgave er å avklare hvor terskelen eller grensen går i forhold til for dårlig omsorgsutøvelse i den enkelte sak.*
- *Utvalget foreslår at det forskes mer på barneverntjenesten, særlig anvendt forskning med fokus på terskler og tiltak som brukes i barnevernet. Det er etter utvalgets mening nødvendig med en fokusert og systematisk satsing på å fremme evidensbaserte metoder og tiltak. Helt konkret anbefaler utvalget at det etableres en årlig nordisk forskerkonferanse og at en interaktiv nettportal for tiltak og terskelvurderinger opprettes innenfor et forskningsfaglig miljø. En slik satsing vil medføre et satsingsbehov på minst 50 millioner kroner og bør plasseres som et eget forskningsprogram.*

(NOU 2012:5)

I sitatene ovenfor fremkommer to syn på *terskelvurderinger*. I det første punktet er *terskelvurdering* noe skjønnsbasert som man ikke kan ha absolutte kriterier for. I de andre punktene kommer det imidlertid frem at det både er barnevernets oppgave å *avklare hvor terskelen går*, og at det er behov for *anvendt forskning med fokus på terskler*. Denne motsetningen mellom å fremstille terskler som både noe som kan bestemmes, og som noe som ikke kan bestemmes, er et gjennomgangstema i NOU 2012: 5. Vi kan legge merke til at risiko gis en lignende mening i barnevernet; det fins noe som er risiko i form av risikofaktorer, at det er mulig å vurdere risiko, og at oppdagelse av risiko krever handling. Risiko og terskel blir også begge brukt som prefikser til ordet vurderinger: *risikovurderinger* og *terskelvurderinger*. Bruken av risiko og terskel har det til felles at de begge bidrar til et driv mot handlingsaspektet i sosialt arbeid, særlig i ønsket om mer kunnskap om risiko og terskler som kan *anvendes*. En konsekvens av

at det er etterspørsel etter kunnskap om individuelle risikofaktorer og terskelvurderinger, er at empiristisk kunnskap om nettopp dette vil være satsingsområder som bidrar til at akkurat denne kunnskapsformen øker i omfang. Dette underbygges i konklusjonen fra utvalget om å bevilge en betraktelig sum til forskning på og etablering av en kunnskapsbase om *terskelvurderinger*. En slik satsing på bestemte kunnskapsområder vil bidra til mer kunnskap om nettopp terskler og økt «terskel-terminologi» i fremtidige styringsdokumenter og sosial praksis. *Terskelvurderinger* blir med dette et styringsredskap som gjør profesjonsutøvere i barnevernfeltet til objekter for moderne styring.

I et governmentality-perspektiv definerer kunnskapsgrunnlaget i et felt hvem som er objektene for sosial praksis. Den tilgjengelige og anvendbare kunnskapen om risiko, barndom og foreldreskap har med andre ord betydning for hvem eller hva som blir objekt for styring. For profesjoner i barnevernfeltet kan kunnskapsdiskurser ofte ha stor innvirkning på hvilke handlinger som er mulige i sosial praksis, mens foreldre og barn konstrueres ut fra tilgjengelige institusjonelle identiteter. Analysen viser med dette at både barn, foreldre og profesjoner i feltet utgjør objekter for statlig styring gjennom institusjonelle logikker, lovverk og utdanning. *Risikofaktorer* og *terskelvurderinger* er eksempler som illustrerer at risikoforståelser og kunnskapsformer har betydning for institusjonelle praksiser og styring. Oppsummert viser avsnittet at risikoforståelser og kunnskapsformer som forankres i bestemte former for epistemologisk rasjonalitet, kan forstås som et nytt senter for politisk styring av individer, familier og profesjoner. Denne moderne formen for styring betegnes som en form for refleksiv styring, og den er rettet mot både institusjonelle prosesser og aktørene i feltet (Dean, 2006).

8.2 Språkets betydning i formidling av diskurser

I dette avsnittet presenteres en analyse av hvordan risikoforståelser kommer til uttrykk språklig i styringsdokumenter. Også i dette avsnittet er det tatt utgangspunkt i de offentlige utredningene NOU 2009: 8, *Kompetanseutvikling i barnevernet*, og NOU 2012: 5, *Bedre beskyttelse av barns utvikling*. Selv om begge utredningene omhandler barnevernet, har de ulikt tematisk innhold, noe som kan ha betydning for språkbruk. I et sosialkonstruksjonistisk perspektiv oppfattes språket som både konstituert *av* og som konstituerende *i* diskurser. Dette innebærer at språk ikke forstås som en passiv gjentakelse av hendelser og ideer, men at språket i seg selv bidrar til hvordan vi tenker og handler. Dette vil si at analysen vil fokusere både på

termene som tas i bruk, og hvordan språket gir mening i den sammenhengen språket brukes (Potter, 1996; Saussure, 2011). Det har vært et poeng å ikke konstruere absolutte skiller mellom språk og mening, da analysen søker å utforske hvordan risikoforståelser både kommer direkte til uttrykk, men også kan inngå som meningsbærende gjennom ulike diskursive fremstillinger. Hensikten med analysen er med andre ord å illustrere hvordan språket i styringsdokumentene kan gjenspeile risikoforståelser og kunnskapsdiskurser. Eksempelene er valgt på bakgrunn av hyppighet og relevans til avhandlingens problemstillinger. De bør betraktes som illustrasjoner mer enn som generaliseringer av språkbruk i offentlige styringsdokumenter som omhandler barnevernfeltet i Norge.

I styringsdokumentene er det noen begreper som ofte tas i bruk, for eksempel *terskel*, *beskyttelse* og *omsorgssvikt*. Da terskel er omtalt i kapittel 8.1, trekker dette avsnittet frem noen eksempler på hvordan begrepene *beskyttelse* og *omsorgssvikt* gis et meningsbærende innhold i styringsdokumentene. Det første vi skal se nærmere på, er *beskyttelse*, et begrep som er interessant fordi det brukes både i hverdagstale og fagspråk. I en synonymordbok¹¹ finner vi at *beskyttelse* kan bety *ly*, *vern*, *dekning*, *sikkerhet* eller *skjul*. I NOU 2012: 5 finner vi ordet *beskyttelse* allerede i tittelen *Bedre beskyttelse av barns utvikling*, noe som kan forklare den hyppige forekomsten av ordet. *Beskyttelse* kan gi assosiasjoner til å gi trygghet og sikkerhet for noe eller noen, men uttrykker indirekte at det er noe som utgjør en fare, trussel eller risiko. I analysen er det lagt vekt på å undersøke hvordan *beskyttelse* uttrykkes i styringsdokumenter. Relevante spørsmål er da hvem som skal beskyttes, hva må noe eller noen beskyttes mot, samt hvordan beskyttelse kan ha betydning for styring av den institusjonelle praksisen. Ved å se nærmere på noen sitater fra NOU 2012: 5 kan vi forsøke å utforske i hvilken kontekst begrepet *beskyttelse* benyttes:

Når det gjelder å forebygge helse- og utviklingskader ved tidlig oppdagelse av risikofamilier, handler det om det viktige «føre-var-prinsippet», et prinsipp som Stortinget har vedtatt som retningsgivende for norsk forskning og som internasjonalt gjøres gjeldende for stadig nye områder av menneskelig virksomhet. Prinsippet innebærer at man har plikt til å gripe inn i et forløp som med stor sannsynlighet vil ha negative konsekvenser. Plikten til å hindre skade utløses uten krav om sikker viten om at skaden vil inntreffe, basert på erkjennelsen

¹¹ <http://www.synonymordboken.postis.org/beskyttelse.html>

*av at å vente til kunnskapen er sikker, kan bety å vente til det er for sent å av-
verge skade. Dette gjør oss moralsk forpliktet til å utøve føre-var-prinsippet
når det gjelder beskyttelsen av samfunnets ultimate verdi, den neste genera-
sjon.*

(NOU 2012:5, s. 30)

I sitatet ovenfor ser vi at det er *samfunnets ultimate verdi eller den neste generasjon* som skal beskyttes, noe som er en måte å uttrykke at det er *barn* som skal beskyttes. Bruk av retoriske grep som *samfunnets ultimate verdi* formidler at *beskyttelse* av barn ikke bare angår foreldre, men også samfunnet. Videre viser sitatet at *beskyttelse* av barn forankres i et *føre-var prinsipp*, der det står at man har *plikt til å hindre skade* også uten sikker viten om at skaden vil skje. Plikten til å handle legitimeres med at det må handles før det er *for sent*. *Føre var-prinsippet* begrunnes dermed med tanke på mulige negative konsekvenser hvis skaden skjer. Sitatet tar også utgangspunkt i kunnskap om forebygging, der målet er å *beskytte* barn mot *helse- og utviklingsskader*. *Beskyttelse* rettes med dette mot barns fysikk og psyke som gjenstand for sosial praksis, mens forebygging relateres til *tidlig* oppdagelse av *risikofamilier*. *Tid* får her en betydning både ved at risikofamilier må oppdages *tidlig*, og at det må handles *før det er for sent*. Dette viser hvordan tid kan ha funksjoner både som handlingsorienterende og som begrunnelse i sosiale prosesser i barnevernfeltet (Vindegg, 2011). Vi kan også legge merke til at selv om *risiko* bare brukes en gang i begrepet *risikofamilier*, bygger sitatet på forståelser av risiko som noe som eksisterer og krever handling. Det er også interessant hvordan føre var-prinsippet ikke bare begrunnes i mulige negative konsekvenser, men også i et moralsk ansvar for å handle *før* det negative inntreffer. Sitatet gir med dette en sterk handlingsorientering som begrunnes med valg av bestemte kunnskapsformer og verdier.

Språkbruken i sitatet får to funksjoner som handler om styring av barnevernfeltet. Det ene er at teksten tilskriver profesjoner og eksperter i barnevernfeltet et tydelig samfunnsmessig mandat om å beskytte barn. Det andre er at det gis føringer om å anvende bestemte kunnskapsformer og verdier i forvaltningen av mandatet. Konsekvensen av dette er at *beskyttelse av barn* brukes til å styre barnevernfeltets praksis gjennom profesjoners håndtering av *barn i risiko* og *risikofamilier* (Egelund, 2003). Denne formen for styring kommer enda tydeligere til uttrykk i neste sitat:

Familiekontrollen til barnets beste, og konsekvensene av denne, må underlegges sterke og klart formulerte kriterier for inngrep. Det må ikke herske noen tvil om at hverken kontrollen eller følgene av denne handler om barnets beste forankret i den nasjonale lovgivningen som krever at vi beskytter barn mot helse- og utviklingsskader begrunnet i omsorgssvikt og uakseptabel foreldrepraksis.

(NOU 2012:5, s. 31)

Uttrykket *familiekontrollen til barnets beste* illustrerer hvordan inngripen i familier forankres i verdier som *barnets beste*. Selv om innholdet i *barnets beste* ikke blir konkretisert, er det et uttrykk som legitimerer behov for handling i sitatet. I tillegg appelleres det til handlinger gjennom både moral og lovverk ved bruk av uttrykk som *den nasjonale lovgivningen krever at vi beskytter barn*. Sitatet går imidlertid lenger enn barnevernloven i fortolkningen av *barnets beste* gjennom å spesifisere at det handler om *omsorgssvikt og uakseptabel foreldrepraksis*. Det står ikke noe om hva som menes med omsorgssvikt og uakseptabel foreldrepraksis, men det står at kriteriene for inngrep må være både *sterke og klart formulerte*. Sitatet formidler indirekte at ansvaret for å håndtere og praktisere familiekontroll er noe *vi* har, noe som kan fortolkes som *barnevernet*, siden det henvises til lovgivning. Sitatet får en handlingsorientering ved å gjøre barnevernet ansvarlig for å anvende bestemte kunnskapsformer og verdier i den sosiale praksisen. Sitatets budskap får autoritet gjennom retoriske grep som konstaterer at *det må ikke herske noen tvil*, og forpliktelse gjennom å vise til at *nasjonal lovgivning krever at vi beskytter barn*. Språkbruken i sitatet får et meningsbærende budskap som snakker til ansatte i barnevernet. Dette eksemplet illustrerer blant annet hvordan styring av institusjonell praksis legitimeres ikke bare i vitenskap, men også gjennom de moralske forpliktelsene vi har som medborgere til å handle for å beskytte barn.

Til tross for at barnets beste er et overordnet prinsipp for barnevernet, viser neste sitat at vurderinger av hva som er *barnets beste*, kan være utfordrende for barnevernet:

Prinsippet om barnets beste anses som det overordnede, og er også det eneste av prinsippene som er eksplisitt nedfelt i barnevernloven jf. § 4-1, og i barnekonvensjonen artikkel tre, nummer en. Hva som anses som «barnets

beste» er imidlertid ikke entydig gitt, og vil kunne variere med forhold som kultur og tradisjoner, religion, samfunnsforhold og også over tid. Barnets beste må videre konkretiseres opp imot det enkelte barns behov og totale livssituasjon. Barnevernets oppgave er å finne frem til de tiltak som gagnar det enkelte barnet på best mulig måte. I prinsippet ligger også at der barnets behov for omsorg og beskyttelse ikke er forenlig med foreldrenes interesser, skal barnets interesser og behov gå foran.

(NOU 2012:5, s. 41)

I sitatet står det at prinsippet om *barnets beste* er *det eneste prinsippet* som er eksplisitt nedfelt i barnevernloven, jf. § 4-1, og i barnekonvensjonen artikkel tre, nummer en. Henvisningen til både nasjonal lovgivning og FNs barnekonvensjon gir prinsippet om barnets beste både status og legitimitet. *Barnets beste* beskrives videre å *ikke være entydig gitt*, og *det vil kunne variere med forhold som kultur og tradisjoner, religion, samfunnsforhold og også over tid*. Til tross for erkjennelsen av at *barnets beste* er gjenstand for kulturelle, religiøse og samfunnsmessige forhold, står det videre at *barnets beste* må *konkretiseres* opp mot det enkelte barns behov og totale livssituasjon. På slutten av sitatet settes *barnets beste* i direkte sammenheng med *behov for omsorg og beskyttelse*. Budskapet i sitatet kan dermed sies å være et paradoks, der det hevdes at det ikke kan gis klare kriterier for *barnets beste*, samtidig som barnevernet får ansvar for å konkretisere dette for hvert enkelt barn. *Barnets beste* står med dette i fare for å bli et prinsipp som kan rettferdiggjøre en rekke ulike holdninger, vurderinger og praksiser, uten at de underliggende verdiene og idealene synliggjøres (Hennum, 2015).

Beskyttelse av barn viser seg sentral i styringsdokumentene. Vi har sett hvordan *beskyttelse* av barn uttrykkes gjennom ideer om barnets beste, men det viser seg også i stor grad å handle om *omsorgen* barnet får hjemme. Et uttrykk som ofte tas i bruk, er om omsorgen er *god nok*. I de neste to sitatene forklares og begrunnes omsorgsovertakelse med at foreldrene ikke gir *god nok omsorg*:

Hovedårsakene til at barnevernet overtar omsorgen for barn er at foreldrene ikke gir god nok omsorg eller god nok beskyttelse slik at barnets liv og helse står i fare.

(NOU 2012:5, s. 67)

Å overta omsorgen for barn som ikke får god nok omsorg og beskyttelse hjemme er ikke bare begrunnet i tanken om at barn står i fare for senere problemutvikling, men det begrunnes med barnets rett til beskyttelse fordi barn og barndom har en egenverdi.

(NOU 2012:5, s. 68)

I sitatene ovenfor tar man flere steder i bruk uttrykket *god nok omsorg* eller *beskyttelse* uten at det utdypes hva som menes med verken *god nok*, *omsorg* eller *beskyttelse*. I stedet fremheves det i sitatene hva som kan skje når barn ikke får *god nok* omsorg og beskyttelse, gjennom beskrivelser som fare for *problemutvikling*, *barnets liv* og *helse*. Sitatet tar dermed i bruk prediksjoner om barnets individuelle utvikling i fremtiden som en generell legitimering av at staten overtar omsorg for barn når foreldre ikke strekker til. Omsorgsovertakelse blir konstruert som samfunnets løsning på å redde barn der foreldre svikter eller ikke evner å gi nok beskyttelse eller omsorg. Vurderinger av hva som er *god nok* omsorg og *beskyttelse*, kan med dette forstås som avgjørende for de grensene som trekkes opp mellom samfunnets og foreldrenes ansvar for barn. Denne ansvarsforskyvningen kan forklares med barndomsdiskurser som vektlegger at barns verdi ikke lenger handler om at barn er kommende voksne medborgere, men at barns verdi er knyttet til barn som sosiale aktører med rettigheter og kompetanser (James & Prout, 2015; Qvortrup, Bardy, Sgritta, & Wintersberger, 1994; Sommer, 2005).

I styringsdokumentene tas det i bruk noen språklige virkemidler som konstituerer flere former for trusler eller risiko mot barn og barndommen som krever handling hos profesjoner. Den ene formen for risiko kan forstås å handle konkret om *foreldre* som ikke gir *god nok omsorg*. *Omsorg* er et sentralt i barnevernfeltet, både i faglitteratur og i lovverk (Backe-Hansen, 2004; Barnevernloven, 1992; Bunkholdt & Sandbæk, 1998; Killén mfl., 2006; Kvello, 2007). I barnevernfeltet blir manglende omsorg for barn ofte omtalt som *omsorgssvikt*. Omsorgssvikt er et fenomen som kan forstås som sosialt konstruert (Hacking, 1991). Det betyr ikke en benektelse av at barn faktisk blir mishandlet eller skadet av omsorgen de får, men at *hva* som utgjør mishandling og skader, er gjenstand for sosiale konstruksjoner i institusjoner, kulturer og samfunn. *Omsorgssvikt* er et begrep som blant annet anvendes i barnevernloven § 3-1 om barneverntjenestens forebyggende virksomhet:

Barneverntjenesten har spesielt ansvar for å søke avdekket omsorgssvikt, adferds-, sosiale og emosjonelle problemer så tidlig at varige problemer kan unngås, og sette inn tiltak i forhold til dette.

(Barnevernloven, 1992)

Omsorgssvikt er i de fleste vestlige land sentrale innsatsområder for statlige myndigheter og institusjoner som jobber med barn og unge. I tillegg til den risikoen som foreldre oppfattes å være i form av å ikke gi barn *god nok* omsorg, utgjør også selve *barndommen* generelt noe som oppfattes som utsatt for trusler eller risiko. Denne formen for risiko og trusler viser seg i politiske føringer og lovverk som legitimerer handlingsorientering på mer generelt grunnlag i *beskyttelse av barndommen*. Om *omsorgssvikt* mangler konkrete kriterier eller definisjoner, så fremstår begrepet *beskyttelse* enda mer vagt og utydelig. Likevel er det en sterk retorisk kraft i *beskyttelse* av både enkeltbarn og barn generelt, da uttrykket skaper sin mening gjennom en erkjennelse av at det eksisterer trusler og farer for barn. Dette budskapet forsterkes av at det som er trusler og farer, kan være hvilke som helst ukjente risikoer, samtidig som føringene om beskyttelse bidrar til en kontinuerlig risikoberedskap i handlingsorienteringen.

I dette avsnittet er det gitt noen eksempler fra analysen på hvordan språk i offentlige dokumenter aktivt bidrar til gjenspeiling og formidling av dominerende kunnskapsdiskurser til barnevernfeltet. Styringsdokumentenes språk gjør det mulig å formidle virkeligheten slik at den blir tilgjengelig for institusjonelle handlinger (Rose & Miller, 2008). Dette betyr likevel ikke at eksemplene på språkbruk i styringsdokumenter er isolerte språklige representasjoner, men språket forstås som grunnlaget for de begrepssystemene som inngår i et fagfelt. Det er med andre ord begrepssystemene som både utgjør og legitimerer diskursive praksiser i barnevernfeltet. Synliggjøringen av de språklige representasjonene, eksemplifisert gjennom blant annet begrepssystemer om *beskyttelse* og *omsorg*, viser hvordan språket konstruerer risikoforståelser knyttet til objekter og fenomener på bestemte måter i barnevernfeltet. De språklige representasjonene utgjør virkelighetsforståelser i politiske diskurser som organiserer samfunnsområder og fenomener slik at styring muliggjøres. Politiske diskurser er ofte mindre koherente enn teoretiske diskurser, men kan likevel hevdes å være relativt systematiske i hvordan samfunnsområder representeres og gjøres tilgjengelig for intervensjoner gjennom tankesett i samfunnet (Dean, 2006;

Freeden, 1996; Rose & Miller, 2008). Avsnittet viser hvordan språket formidler de risikoforståelsene som inngår i politiske og faglige diskurser. Disse risikoforståelsene bidrar til en handlingsorientering som får betydning for profesjonsutøveres fortolkning av mandat, ansvar og klientskap i den institusjonelle praksisen.

8.3 Verdigrunnlaget i barnevernfeltet

Risikoforståelser handler om hvilke virkelighetsforståelser risiko inngår i, men det har også med *hvem sine* virkelighetsforståelser som kommer til uttrykk. Virkelighetsforståelser baseres på *valg* av kunnskapsformer og kulturelle forestillinger om foreldreskap og barndom. Kunnskap og språk kan tilby oss måter å tenke og snakke om fenomener som risiko på, men under dette vil det være spørsmål om hvilke former for kunnskap og språk som velges og anvendes til å konstruere og representere *risiko* i diskursive praksiser. Disse valgene er *verdivalg* som baseres på bestemte virkelighetsforståelser. Avhandlingen viser på flere måter hvordan risikoforståelser har betydning for hvordan virkeligheten forstås og håndteres i barnevernfeltet. Et eksempel på dette er den betydningen risikoforståelser har for ansvarsfordeling mellom samfunn, institusjoner og individuelle aktører i kampen for å eliminere trusler mot barn og barndom. Dette ansvaret kan beskrives som et moralsk ansvar som gjenspeiles i krav om bestemte handlinger hos foreldre, sosialarbeidere og institusjoner. Det vil si at oppfatninger om risiko ikke bare er relevant for konstruksjoner av sosiale problemer, men risikoforståelser får også en grunnleggende innflytelse på individer og samfunn. Risikoforståelser handler dermed om valg av kunnskapsformer, men også om konsekvensene risikoforståelsene får i sosial praksis. Det vil si at risikoforståelser på flere måter befinner seg i et spenningsfelt mellom styringsnivået der disse valgene tas, og institusjonell praksis som den utøvende instansen. I dette avsnittet fokuseres det på særlig to forhold som handler om risikoforståelser: verdier og ansvar. Det ene forholdet er valg av kunnskapsformer og verdier, mens det andre tar opp hvilken betydning risikoforståelser har for ansvarsforholdet mellom individer, institusjoner og samfunn. I dette perspektivet handler risikoforståelser ikke bare om profesjonsutøvelse i barnevernfeltet, men også et spørsmål om kunnskapsdiskurser og verdier som inngår i styring *av* barnevernfeltet.

Barnevernfeltet består av en rekke diskursive praksiser som legger til grunn valg av bestemte kunnskapsformer og verdier. Det verdimeslige elementet i risiko handler om *hvilke* kunnskapsformer og verdier som kommer til uttrykk og får konsekvenser for den institusjonelle praksisen. I barnevernfeltet er det en kontinuerlig dynamikk der ulike representasjoner om virkeligheten eksisterer side om side. Heller ikke ideer, kunnskap og verdier er objektive og statiske «ting»; kunnskap og ekspertise er gjenstand for kulturelle og historiske variasjoner. Virkelighetsforståelser og fortolkning av disse innebærer epistemologiske og verdibaserte valg. Valget av hvilke kunnskapsformer som skal gjelde, gjenspeiler for eksempel de verdiene som til enhver tid er gyldige i feltet. I rammeplaner og fagplaner for profesjonsutdanninger legges for eksempel både eksplisitte og implisitte verdier, ståsteder og menneskesyn til grunn for valg av innhold i profesjonsutdannelse. Et eksempel på dette er at målgruppa til barnevernspedagoger defineres som *risikoutsatte barn og unge*, samt deres foresatte.¹² Måten dette fremstilles på, viser en forståelse av at det fins *risikoutsatte barn og unge*, og indirekte at *risikoutsatte barn og unge* kan identifiseres slik at de blir målgruppen for en hel profesjon. Andre ganger beskrives denne gruppen barn som *sårbare*, der det fremheves behov for *kunnskap om risikofaktorer*:

Barnevernets arbeid er rettet mot en sårbar gruppe barn og unge og deres familier. Det stiller store krav til kunnskap og kompetanse om risikofaktorer, som både knytter seg til foreldrenes og barnets situasjon og deres levekår generelt.

(NOU 2009:8, s. 41)

I sitatet kommer det frem et grunnleggende syn på at det er en sammenheng mellom *sårbare barn og kunnskap om risikofaktorer*. I denne fremstillingen er det flere forhold som tas for gitt, blant annet at kunnskap om *risikofaktorer* er en forutsetning for å kunne hjelpe sårbare barn. I tillegg fremstår *sårbare barn og unge* som en egen kategori, men uten at det beskrives hvordan kategoriseringen skjer, eller hvem som skal avgjøre hvem som er sårbare. Videre omtales risikofaktorer som noe man kan få kunnskap og kompetanse om, men ikke hvilke kunnskapsformer som kan gi denne typen kunnskap. Bruk av *risikofaktorer* i kategorisering av individer i *risikogrupper* legger til grunn et syn om at grupper *kan* kategoriseres når indivi-

¹² https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/kd/pla/2006/0002/ddd/pdfv/269385-rammeplan_for_barnevernspedagogutdanning_05.pdf

dene og risikofaktorene *er* identifisert. En slik fremstilling kan stå i fare for å fremme bestemte sammenhenger mellom risiko og sosial praksis som sannhet og fakta. De verdimeslige valgene som ligger til grunn for valg av kunnskapsdiskurser, kan dermed bli vanskeligere å få øye på.

Politiske og institusjonelle føringer i barnevernfeltet er med på å sette dagsorden i profesjonsutøvelse, utdannelser og forskning. I barnevernfeltet er *barn i risiko, barn og traumer* og *tidlig innsats* eksempler på slike satsingsområder. Sitatet nedenfor viser eksempel på hvordan *tidlig innsats* beskrives:

Det er også viktig at kandidatene har kunnskap om betydningen av tidlig innsats og er i stand til å avdekke risikopregede situasjoner på et tidlig tidspunkt.

(NOU 2009:8, s. 111)

Risikoforståelsen i sitatet er uttrykk for politiske og institusjonelle målsettinger, og den blir konstituerende for profesjonsutøvelsen. Eksempelet ovenfor viser at *tidlig innsats* er noe som forventes av profesjonsutøvere i feltet. I så måte blir risikoforståelsen en form for styring gjennom å regulere profesjoners *handlinger*. I tillegg til styring av profesjoners handlinger har politiske føringer også betydning for *prosesser* i barnevernet. Eksempler på dette kan være retningslinjer for fremgangsmåter i barnevernssaker, nasjonale føringer for hvilke metoder som skal implementeres, og generelt hvordan velferdstjenester i barnevernet reguleres. Dette innebærer at risikoforståelsene, som ofte forankres i gode intensjoner og dominerende diskurser, alltid baserer seg på valg av ideologier og verdier. Disse verdivalgene om hva som er viktig, og hvilke tenkemåter som får gjennomslagskraft i et felt, har betydning for handlinger og prosesser i institusjonell praksis.

I barnevernet kan valg av kunnskapsformer og verdier ha konsekvenser for den sosiale praksisen. Tidligere har det blitt diskutert hvordan *omsorg* og *beskyttelse* i kunnskapsgrunnlaget får betydning for institusjonell praksis. I styringsdokumenter kan vi finne hvilke politiske føringer som fremsettes om hvordan barnevernet bør håndtere for eksempel vurderinger av omsorg. Det kan imidlertid være utfordrende å gi klare kriterier som kan anvendes i praksis, noe som illustreres i neste sitat:

Utvalget ønsker ikke å trekke noen generell eller absolutt grense mellom akseptabel og uakseptabel omsorg, men å peke på aktiviteter som både kan utøves innenfor normale rammer og være normalitetsoverskridende og dermed representere omsorgssvikt.

(NOU 2012:5, s. 82)

Sitatet viser et uttrykt ønske om å ikke si noe om konkrete grenser mellom hva som er akseptabel og uakseptabel omsorg. Det er flere interessante sider ved sitatet, blant annet hvordan omsorg defineres ut fra kategoriene *akseptabel* og *uakseptabel*. Bruk av disse kategoriene i et styringsdokument er en erkjennelse av at det går grenser for hva samfunnet kan akseptere, samtidig som at grensene kan være vanskelig å sette. Sitatet fortsetter med eksempler på aktiviteter som kan være både innenfor *normale* rammer og *normalitetsoverskridende*. Med dette bringes normalitet eksplisitt inn som vurderingsgrunnlag, samtidig som det uttrykkes at de samme aktivitetene kan være både normale og unormale i ulike kontekster. Denne motsetningen kan fremstå som et uttrykt politisk ønske om å ikke detaljstyre sosial praksis, men kan også forstås som en forskyvning av ansvaret for å vurdere normalitet fra staten til profesjoner i feltet.

Eksempler på omsorgssvikt presenteres i neste sitat, og det tar utgangspunkt i en inndeling i ulike former for *praktisk og psykisk omsorgssvikt*. De ni formene for omsorgssvikt beskrives som *mangelfull sikring, mangelfullt tilsyn, fysisk omsorgssvikt, emosjonell omsorgssvikt, (tilslørt) seksuelt ladet forføring, manipulering for senere utnyttelse, uetisk veiledning av barnet, parentifisering og infantilisering av barnet*. I styringsdokumentet refereres det til at formene for omsorgssvikt baseres på boka *Barn i risiko* av Øyvind Kvello (NOU 2012:5, s. 82). I barnevernfeltet er denne inndelingen videreført i sjekklister, kartleggingskjemaer og maler for barnevernundersøkelse. De ulike omsorgsformene som nevnes i utredningen, tar utgangspunkt i psykologisk forskning om risikofaktorer (Kvello, 2010). Det kan påpekes at forhold ved materielle og sosioøkonomiske levekår som har betydning for barns oppvekst, ikke blir nevnt i denne konteksten i styringsdokumentet.

For å illustrere valg av kunnskapsformer vil *emosjonell omsorgssvikt* brukes som et eksempel på en omsorgskategori i analysen. Dette kan sies å være en kategori der det kan være særlig utfordrende å etablere klare grenser for *akseptabel* og *ikke-akseptabel* foreldreatferd. Utfordrende fordi barnet ikke nødvendigvis utsettes for akutt fare eller skade, og at vurderingen nødvendigvis må innebære observasjoner av foreldre og barn sammen. Slike observasjoner kan

ha en rekke ulike perspektiver, og ikke minst vurderinger av hva som er *godt nok*. Noen retningslinjer fremkommer i beskrivelsen av emosjonell omsorgssvikt, der elementer ved den nære kontakten mellom foreldre og barn nevnes:

d) Emosjonell omsorgssvikt: ignorering av barnets kontaktsøking, som vises ved lite respons på og involvering i barnet, å overse mange av barnets signaler, en psykisk fjernhet/ emosjonelt liten tilgjengelighet for barnet.

(NOU 2012:5, s. 82)

Beskrivelsen av emosjonell omsorgssvikt omtaler *respons, kontakt, involvering og emosjonell tilgjengelighet*. Ved å konstatere at emosjonell omsorgssvikt er en egen omsorgssviktkategori, vektlegges kunnskapsformer om nettopp dette. Begrunnelsen kan være faglig fundert i forskning som viser at det er en risikofaktor for barn å ha foreldre som oppfattes å ikke ha god nok innlevelsessevne og respons på barnets kontaktsøking. For at noe skal forstås som en risikofaktor, må det være noe som anses som risikofylt, for eksempel bestemte atferder, holdninger, livsstil og oppdragelsesstil hos foreldrene. Ved at det er *noe eller noen* som kartlegges, vurderes eller kategoriseres, konstrueres mer kunnskap og ekspertise om risikogrupper som *barn i risiko, høyrisikofamilier, ungdom i risiko* eller *minoritetsbarn i risiko*. I et governmentality-perspektiv er det ikke et mål å konstatere om den kunnskapen som utvikles, er sann eller usann, da det sentrale er å synliggjøre de konsekvensene valg av kunnskapsformer og verdier får for barnevernfeltet. Psykologiske kunnskapsformer som vektlegger samspill og turtaking, har for eksempel betydning for hvordan kartleggingseskjemaer og maler konstrueres i den institusjonelle praksisen. I slike maler og teknologier reduseres og operasjonaliseres samhandlingene til mindre enheter som blikk- og kroppskontakt (Lee mfl., 2010). Et eksempel på dette er et kartleggingsverktøy som har fått stor utbredelse i norsk barnevern (Kvillo, 2010). Slike kartleggingsverktøy inneholder blant annet manualer for observasjoner av foreldres fysiske kontakt, initiativ til lek og samspill, respons til barnet, innlevelsessevne i barnets verden og andre samspillsrelaterte faktorer. Malen innebærer vurderinger av foreldre på en tallfestet skala som går fra «for lite», «passe» til «for mye» på de ulike foreldreatferdene. Disse vurderingsformene forutsetter at risiko er en konstant størrelse ved foreldrenes atferd som kan måles, og baserer seg dermed på kunnskapsdiskurser om dette.

Valget av hvilke kunnskapsdiskurser som er gyldige i den institusjonelle konteksten, blir et politisk og moralsk spørsmål, da det overordnede ansvaret for barnevernets praksis ligger hos

myndighetene representert ved regjering, departement og etater. Den enkelte profesjonsutøveren har noe handlingsrom, men dette handlingsrommet er alltid «innenfor» gjeldende politiske og ideologiske diskurser i feltet. Mandatet til profesjoner er knyttet til nettopp å forvalte og praktisere sosialpolitiske føringer innenfor de institusjonelle logikkene. Det er for eksempel omtrent utenkelig at en sosialarbeider som er ansatt i barnevernet, ikke viser seg villig og interessert i å ta i bruk de kunnskapsformene og metodene som er tilgjengelig og politisk bestemt i barnevernfeltet. Ved at bestemte former for kunnskap om *barn i risiko* får høy status og anerkjennelse som sannheter i feltet, skapes en etterspørsel etter mer av samme type kunnskap, kursing og verktøy. De politiske føringene og institusjonell praksis legitimerer hverandre, noe som kan bidra til at alternative kunnskapsformer og perspektiver får mindre oppmerksomhet i feltet.

Politiske myndigheter, profesjonsgrupper og utdanningssystemet har stor innvirkning på kunnskaps- og verdivalg. Dette handler om *hvilke* kulturelle normer, verdier og kunnskap som vektlegges i utformingen av politiske føringer og institusjonell praksis. Ved å velge et risikosyn basert på kartlegging og statistikk så har man valgt (mer eller mindre intensjonelt) et syn på risiko som forutsetter at risiko er noe reelt og observerbart «der ute» i virkeligheten. Vi har sett at termer som *risikofaktor*, *risikoutsatt gruppe* og *risikobarn* bygger på bestemte former for kunnskap. Det handler altså ikke bare om valg av kunnskapsformer, men minst like mye om å synliggjøre konsekvenser dette valget får for familier og ansvaret til profesjoner. Særlig er det nødvendig å reflektere over de kulturelle forestillingene og verdiene som er nødt til å utfylle kunnskap i individuelle og skjønnsbaserte vurderinger når profesjonsutøvere skal avgjøre grensene mellom normalitet og avvik. Valget av kunnskapsformer og verdier må likevel ikke forstås som et individuelt og intensjonalt valg hos den enkelte sosialarbeideren. Sosialarbeiderne kan i så måte betraktes som et objekt for politiske og moralske valg, men har like fullt en avgjørende rolle som aktør og forvalter av politiske målsettinger i institusjonell praksis.

8.4 Risiko som politisk rasjonalitet

Ideer om risiko viser seg som en gjennomgående tenkemåte i diskurser om barndom og foreldreskap. Beskyttelse av barndommen kan hevdes å ha blitt et av de viktigste politiske prosjektene i moderne tid, noe som fremkommer i blant annet politiske styringsdokumenter. Målet

om å beskytte barndommen bygger på kulturelle forestillinger om at barndommen både *kan* og *må* beskyttes mot risiko. Årsaken til at risikoforståelser har fått en sentral plass i måten vi tenker om barndom på, forklares blant annet med utviklingen av risikosamfunn, fryktkultur og moderne styringsideologier (Ericson & Doyle, 2003; Parton, 2010; Webb, 2006). I styringsdokumenter kommer disse ideene om risiko til uttrykk i språk, kunnskapsformer, politikk og verdier. Analysen viser at risikoforståelser er innvevd i de rasjonelle logikkene i både politikk og institusjonell praksis som muliggjør moderne styringsmentalitet eller *governmentality* (Chambon, 1999). Denne styringen oppleves som selvvalgt og frivillig hos profesjonsutøvere gjennom de samfunnsmessige idealene om barndom og foreldreskap som gjenspeiles i den institusjonelle praksisen.

Analysen viser at risikoforståelser utgjør og inngår i bestemte virkelighetsforståelser i barnevernfeltet. Dette kommer blant annet til uttrykk i analysen som viser at risikoforståelser er tett forbundet med både kunnskapsformer, språk og verdier. Risiko kan med dette hevdes å ha betydning utover å være et faglig begrep eller uttrykk. Ut fra analysen i denne avhandlingen har risiko så stor innvirkning på måter å tenke, forstå og snakke på i feltet at risiko kan betegnes som en *politisk rasjonalitet*. Med politisk rasjonalitet menes her et diskursivt felt der makt og styring kommer til uttrykk, begrunnes og forankres gjennom *moralisk, epistemologisk og lingvistisk rasjonalitet* (Rose & Miller, 1992). *Lingvistisk rasjonalitet* henviser til at språket brukes på bestemte måter i virkelighetsforståelsen som risiko inngår i. Risikoforståelsene fremkommer med dette gjennom de ordene, termene og sammenhengene som er meningsdannende i styringsdokumenter. *Epistemologisk rasjonalitet* handler om hvilke kunnskapsformer og virkeligheter som betraktes som viktige og nødvendige, noe kapittel 8.1 illustrerte ved bruk av eksempler om risikofaktorer, forebygging og terskelvurderinger. *Moralisk rasjonalitet* innebærer at det alltid vil være valg og prioriteringer som bestemmer hvilke kunnskapsformer og verdier som har legitimitet i et felt. Når de tre rasjonalitetene moral, språk og kunnskap er innvevd i hverandre til en logikk som gir mening, utgjør dette *politiske rasjonaliteter*:

Political rationalities are morally coloured, grounded upon knowledge and made thinkable through language.

(Rose & Miller, 1992, s. 179)

Risiko som politisk rasjonalitet innebærer at begrepet gis mening gjennom språket, bygger på kunnskapsformer og er preget av de verdiene som legges til grunn i barnevernet. Det betyr at det er gjennom vitenskap, språk og verdier at risikoforståelser i den institusjonelle praksisen konstrueres og rekonstrueres. Dette gir grunn til å stille spørsmål om vi også kan snakke om risiko som *et politisk begrep* (Freeden, 1996). Et politisk begrep består av komplekse ideer med historisk forankring, der ideene skaper mening i tilknytning til andre ideer og begreper. Avhandlingen viser hvordan ideer om risiko kommer til uttrykk og gis mening gjennom ideer om for eksempel *beskyttelse av barndom, risikofaktorer og forebygging* i barnevernet. Bekymringsrepertoaret og kategoriseringsrepertoaret illustrerer hvordan risiko blant annet har betydning for meningsdannelse og identitetskonstruksjoner. Risiko kan videre være et begrep som sier noe om usikkerhet og sannsynlighet, mens det i barnevernfeltet ofte forbindes med noe som kan være farlig eller truende for barn og unges oppvekst. Andre eksempler på begreper i barnevernfeltet som gir risiko et meningsinnhold, er *omsorg, barns behov og tidlig innsats*. Vi ser at risiko kan gis mening ut fra ulike begreper, men likevel er ikke risiko avhengig av et enkeltbegrep som for eksempel risikofaktor for å gi mening. På den annen side gir risiko ikke mening uten at det relateres til noen andre tilknyttede begreper i den konteksten det gjelder. Risiko er alltid knyttet til noe, men dette noe kan variere. De begrepene som er tilknyttet politiske begreper, kan forstås som utbyttbare og gjenstand for sosiokulturelle og historiske endringer (Freeden, 1996). Dette er argumenter for at risiko har blitt et politisk begrep i barnevernfeltet. Det betyr samtidig en erkjennelse av at det kan eksistere ulike risikoforståelser, men at noen er mer fremtredende og dominerende i samfunnet.

Risiko som et politisk begrep og rasjonalitet kan bidra til refleksjoner over hvorfor bestemte risikoforståelser får stor gjennomslagskraft i barnevernfeltet. Den politiske og faglige logikken bak risikoforståelser kan på den måten både gi mening til og forklare endringer i verden som påvirker velferdsstatens institusjoner. Innenfor barnevern har vi for eksempel sett et skifte i oppmerksomhet fra *vern av barn* til *beskyttelse av barndom* (Calder, 2008; Parton, 2006; Turnell & Edwards, 1999). Mens det tidligere var viktig å redde og beskytte barn i nød, kan vi nå stille spørsmål ved om risiko er i ferd med å overta for nød som den faktoren som organiserer og regulerer tilgang til og innhold i velferdstjenestene (Kemshall, 2002). Et slikt vesentlig skifte fra vern av barn som er i en skadelig eller farlig situasjon, til en *generell beskyttelse* av barndom handler om de endrede verdiene, politiske ideologiene og styringssettene i samfunnet som utgjør politiske rasjonaliteter i barnevernet (Parton, 2006). Med en governmentality-analyse om risiko kan vi få redskaper som synliggjør de logikkene, praksisene og

politiske prosjektene som ligger til grunn for risiko som politisk rasjonalitet og begrep (Dean, 2006).

Analysen av saksdokumenter, intervjuer og styringsdokumenter viser at risikoforståelser inngår i komplekse sammenhenger som utgjør en logikk i barnevernfeltet. Risikoforståelsene i feltet tar i bruk kunnskapsformer som gjør risiko tenkbart og nyttig i feltet. Videre har det blitt utviklet teknologier som gjør det mulig for profesjonsutøvere å identifisere og handle etter de risikoforståelsene som inngår i feltets diskursive praksis. Også i politiske dokumenter anvendes risikoforståelser i de føringene og satsingene som legges for barnevernet. Risikoforståelsene i feltet fremstår med dette både rasjonelle og effektive i håndteringen av de sammensatte utfordringene barnevernet har i arbeidet med familier og barn. Mindre synlig er det hvordan kunnskap og makt forbindes på måter som har konsekvenser i samfunnet (Dean, 2006; Foucault mfl., 1991). Med dette menes for eksempel at risikoforståelsene fremstår verdinøytrale og objektive i barnevernets praksis og politiske føringer. Samtidig påvirker disse risikoforståelsene både profesjonsutøvere, politikere og brukeres handlinger og identiteter gjennom frivillige selvteknologier. Risikoforståelsene som inngår i begreper som *terskler* og *risikofaktorer*, kan derfor ikke sies å være verdinøytrale eller objektive. En rekke verdivalg ligger til grunn for både det som utgjør barnevernets politikk, og for hvordan den institusjonelle praksisen utøves.

Når det hevdes i avhandlingen at risiko har blitt en politisk rasjonalitet eller logikk, så innebærer dette at risikoforståelsene har blitt en integrert del av barnevernfeltets virkelighetsforståelse. Styringen i feltet kan derfor karakteriseres som styring rettet mot sosiale prosesser som forutsetter bestemte risikoforståelser. *Klinisk risiko* har en sentral plass i disse risikoforståelsene, der kalkuleringer av risikofaktorer på populasjonsnivå kombineres med individuell saksbehandling i institusjoner. Dette bidrar til at styringen rettes mot institusjonelle prosesser som har som mål å kartlegge og behandle individers patologi eller avvik (Dean, 2006). Risikoforståelsene er innvevd i lovverk, kunnskapsformer, verdigrunnlag og intensjoner, noe som har betydning for individers selvoppfatninger og handlinger. Et konkret eksempel på dette er hvordan *føre var-prinsippet* former både profesjonsutøvere og brukere til å handle i tråd med det som forventes av ansvarlige, rasjonelle subjekter i den moderne staten (Rose, 1990). Disse sosiale prosessene bidrar med andre ord til å utforme idealer om medborgerskap som passer i den moderne styringens håndtering av risiko.

Styringsdokumenter er en viktig del av feltets diskursive praksiser, da disse kan sies å oversette de politiske rasjonalitetene til praksis gjennom blant annet intervensjoner og lovgivning (Rose & Miller, 1992). Oppsummert viser analysen at risikoforståelser inngår i styringen av barnevernfeltet. Denne moderne formen for styring skjer ikke ved bruk av disiplin og tvang, men gjennom usynlige sosiale prosesser som former aktører i barnevernfeltet (Chambon, 1999; Dean, 2006; Foucault, 1980). Denne styringen skjer ved at det tas i bruk risikoforståelser som vektlegger for eksempel *risikofaktorer, føre var-prinsipper, tidlig inngripen og terskelvurderinger*. Et hovedfunn i denne avhandlingen er at risikoforståelser muliggjør, legitimerer og forklarer hvorfor bestemte praksiser blir gyldige og legitime. Analysen viser hvordan risikoforståelser blant annet former profesjonsutøveres og brukeres handlinger og identiteter.

Den moderne styringen retter seg likevel ikke alltid direkte mot individer, men skjer gjennom sosiale prosesser som indirekte konstruerer idealer om medborgerskap (Dean, 2006; Mik-Meyer & Villadsen, 2007). Idealene om ansvarlige medborgere fremstår tilpasset velferdsstatens risikohåndtering gjennom individuell ansvarliggjøring og rettighetstenkning. Den klassiske forståelsen av medborgerskap defineres ofte i form av rettigheter som innbyggere med legal status har i et politisk fellesskap (Marshall, 2006). Andre forskere hevder at vektleggingen av individuelle rettigheter ikke nødvendigvis favner om grupper som er sosialt eller kulturelt marginaliserte, eller på andre måter helt eller delvis er ekskludert fra fellesskapet (Kymlicka, 1995). Et demokratisk medborgerskap handler om både rettigheter og plikter, der målet er deltakelse og tilhørighet i et samfunn. Lover og tiltak som omfordeler goder og ressurser, kan bidra til rettigheter, men for å oppleve reell deltakelse og tilhørighet som medborgere handler dette også om anerkjennelse av sosial og kulturell identitet (Honneth, 1996; Taylor, 1995). Risikoforståelser som i stor grad vektlegger det individualiserte og psykologiske, kan føre til at sosiokulturelle og kontekstuelle forhold ved menneskers levekår og hverdagsliv usynliggjøres. De risikoforståelsene som inngår som politisk rasjonalitet i barnevernet i Norge, kan dermed ha stor betydning for de familiene som mottar velferdstjenester (Dean, 2006; Donzelot & Deleuze, 1997; Margolin, 1997). Manglende refleksjoner over risikoforståelsene og deres betydning kan i verste fall bidra til ytterligere marginalisering av *risikoutsatte* individer og grupper i stedet for å gi hjelp til dem som trenger det mest. I fremtiden er det derfor viktig å få en debatt om det kunnskaps- og verdigrunnlaget som konstruerer *barn i risiko* og *risikable foreldreskap* gjennom politikk, praksis og profesjonsutøvelse.

9.0 Konklusjon og avsluttende refleksjoner

Avhandlingens tittel *risikoforståelser i barnevernfeltet* hentyder til at det kan eksistere flere forståelser av risiko som fenomen. Tittelen utfordrer med dette de tanke- og forståelsesmåtene om risiko som kan fremstå hegemoniske og logiske i en institusjonell kontekst. Et mål med avhandlingen har vært å avdekke og synliggjøre de forståelsene og tankemåtene som gjør at uttrykk som for eksempel *barn i risiko* blir et meningsbærende uttrykk i en norsk barnevernkontekst. Avhandlingen har også hatt som ambisjon å analysere eksempler på spesifikke praksiser, teknikker og rasjonaliteter som setter risiko i sentrum for det som kan betegnes som en moderne styringsmentalitet. Denne nye formen for styring er rettet mot prosesser i spesifikke praksiser som former aktørers identiteter og handlinger. Avhandlingen bringer med dette inn en diskusjon av hvordan makt og vitenskap konstruerer risikoforståelser som har konsekvenser for institusjonell praksis og aktører i feltet.

Den overordnede problemstillingen i avhandlingen handler om hvilke risikoforståelser som kommer til uttrykk og gir mening i barnevernfeltet. For å undersøke dette har avhandlingens analyse tatt utgangspunkt i den institusjonelle konteksten ved å intervju og lese dokumenter skrevet av sosialarbeidere i barnevernet. Her kunne man tenkt seg en lesning etter «risikospråk», men i undersøkelsen ble det valgt å ikke avgrense risiko til det som fremstår eksplisitt gjennom konkret terminologi. I stedet utforskes de forståelses- og tankemåtene som sosialarbeiderne tar i bruk i sin institusjonelle hverdag. Dette utgangspunktet ga mulighet til å starte utforskende i analysen av institusjonell praksis, mens det analytiske blikket etter hvert ble mer rettet mot å synliggjøre spesifikke risikoforståelser i politikk og praksis i barnevernfeltet.

I analysen av forståelsesmåter i feltet utforskes hvordan språket bidrar til at foreldre og barn tilskrives spesifikke risikoidentiteter. I analysen betraktes språk som en *sosial praksis*, og med dette menes at språkbruk aktivt former praksis gjennom blant annet fakta- og identitetskonstruksjoner i feltet. Det ble lagt særlig vekt på å utforske hvordan kulturelle forestillinger og kunnskapsdiskurser er innvevd i risikoforståelsene og får konsekvenser for sosial praksis (Foucault mfl., 1991; Villadsen, 2007). I siste del av analysen ble risikoforståelser utforsket i styringsdokumenter for barnevernfeltet. Her anvendes teorier om governmentality i en drøfting av sammenhenger mellom politikk, vitenskap og institusjonell praksis. Governmentality-teorier bidrar med dette til at avhandlingen veksler mellom blikk *på* og *over* institusjonell

praksis. Avslutningsvis hevdes det at risikoforståelser inngår i styring av barnevernets institusjonelle praksis, og det reflekteres over hvilke betydninger dette kan ha for ansvarsforhold og medborgerskap.

9.1 Sammenfatning av avhandlingens funn

Avhandlingens problemstilling om hvilke risikoforståelser som kommer til uttrykk og fremstår meningsbærende i barnevernets institusjonelle praksis, kan besvares fra ulike perspektiver og nivåer. I avhandlingen er det forsøkt å gi svar på dette ved å kombinere perspektiver *innenfra* og *utenfra*, da utgangspunktet er at institusjonell praksis må ses i sammenheng med den samfunnsmessige konteksten (DeVault & McCoy, 2006; Potter, 1996). I første del av analysen ble det derfor formulert noen forskningsspørsmål som kunne hjelpe til med å synliggjøre meningsbærende forståelser og tankemåter *innenfra* ved å utforske arbeid med konkrete saker i barnevernfeltet. Et analysefunn er at sosialarbeidere tar i bruk to *fortolkningsrepertoarer*, eller *hverdagsdiskurser*, i fortellinger om saker de har jobbet med (Edley, 2001). De to fortolkningsrepertoarene ble kalt *bekymringsrepertoaret* og *kategoriseringsrepertoaret*. Dette funnet begrunnes i analysen, som viser at *bekymring* og *kategorisering* fremstår som organiserende forståelsesmåter i den institusjonelle praksisen. Sagt på en annen måte er *bekymring* og *kategorisering* betydningsfulle for hvordan spesifikke praksiser blir logiske og meningsbærende innenfor barnevernets arbeidsområder.

Bekymring som fortolkningsrepertoar handler om en institusjonell håndtering av det som oppfattes som usikkerhet eller risiko i barns hverdag. Det institusjonelle aspektet ved bekymring illustreres i analysen gjennom eksempler på uuttalte regler for hvordan bekymring formidles, hva som er gyldige bekymringer, og hvordan bekymring kan igangsette institusjonelle handlinger (Juil, 2010; Neumann, 2007). Analysen viser at bekymringsrepertoaret er organiserende for hvilke fortellinger om foreldreskap og barndom som formidles. Fortellingene baserer seg på kulturelle forestillinger og kunnskapsformer som fremstår legitime og rasjonelle i profesjonsutøvelsen i barnevernfeltet. I avhandlingen hevdes det at bekymringsrepertoaret handler om mer enn språklige uttrykk og talemåter, da bekymringsrepertoaret har betydning for den sosiale praksisen i feltet. Blant annet viser analysen at fortolkningsrepertoarene har betydning for hvordan fakta konstrueres i virkelighetsforståelser i barnevernet. Her er det viktig å bemerke at *konstruksjoner av fakta* ikke hentyder til at fakta ikke eksisterer, eller at fakta

fremstilles usant. Faktakonstruksjoner brukes imidlertid som et analytisk begrep for å utforske hvordan språklige virkemidler og argumenter bidrar til at det dannes bestemte virkelighetsforståelser i fortellingene (Potter, 1996; Smith, 1978). Disse virkelighetsforståelsene utgjør mønstre som formidler hva sakene «egentlig» handler om, og det er dette som er kjernen i faktakonstruksjon.

Analysen viser at faktakonstruksjonene i sosialarbeidernes fortellinger om barnevernssaker får to betydninger for sosial praksis. I avhandlingen er det gjort et analytisk skille mellom betydningen faktakonstruksjonen har for tankemåter eller *epistemologi*, og for *handlinger* (Potter, 1996). Bekymringsrepertoaret tar for det første utgangspunkt i at noe *er* slik det er, gjennom *epistemologisk grunntanker*. Epistemologiske grunntanker gjenspeiler de virkelighetsforståelsene og sannhetene som er gjeldende i barnevernet. Et eksempel på dette er uttalelser om at det *ikke er grunnlag nok for bekymring*, eller at *dette er en 4.12-bekymring*. Slike uttalelser viser hvordan situasjoner fremstilles som objektive fakta eller *slik det faktisk er*.

For det andre bidrar faktakonstruksjonen til en *handlingsorientering*. I den institusjonelle konteksten viser dette seg i en forventning om at barnevernet *gjør* noe, og vurderinger av *hvilke* handlinger som er gyldige i situasjonen. Bekymring for barn handler nemlig ofte om at enten er man usikker på om det er grunn til bekymring, eller så er det gjort en risikovurdering som gir institusjonelle grunner til bekymring. Både når bekymringen har et institusjonelt gyldig grunnlag, og når den *ikke* har det, kan situasjonen forstås som potensielt skadelig, usikker eller farlig for barnet. Alle disse ulike situasjonene forutsetter at sosialarbeiderne skal *gjøre* noe. Bekymring fremstår heller ikke som noe man kan avkrefte fullt ut; tvert imot skapes det et driv for å undersøke ulike sider ved situasjonen til grunnlaget er gyldig institusjonelt.

I vurderinger tar sosialarbeidere i bruk kunnskapsdiskurser og kulturelle forestillinger om barndom og foreldreskap. Det profesjonelle blikket rettes ikke bare mot hvordan foreldre eksplisitt utøver omsorg og oppdragelse, men også mot foreldres fortid, helse, levemåter og egenskaper. Analysen viser at normalitet og idealer blir en målestokk for vurderinger av foreldreskapspraksiser. Grensene mellom normalitet og avvik er ikke entydige, og disse må derfor baseres på sosialarbeidernes skjønnsmessige vurderinger. I dette arbeidet fremstår fortolkninger av risikoforståelser som sentrale i grunnlaget for profesjonsutøvelsen.

Analysen viste at en annen fremtredende tenke- og forståelsesmåte i barnevernet utgjør det som i avhandlingen kalles *kategoriseringsrepertoaret*. I likhet med bekymring er kategorisering en organiserende tenkemåte som har betydning i barnevernfeltet. Kategorisering handler

om prosessen som pågår gjennom saker, der sosialarbeiderne forsøker å få informasjon som kan belyse hva saken *egentlig* handler om. Saker kan bære preg av uklarhet og lite informasjon, slik at den institusjonelle praksisen er rettet mot å redusere usikkerhet og tvil. Informasjon som kan belyse saken blir viktig i denne prosessen. Å få informasjon som kan bekrefte hva saken egentlig handler om, og dermed begrunne institusjonelle handlinger, kan sies å være kjernen i kategoriseringsrepertoaret. De institusjonelle rammene rundt barnevernet stiller krav til at nettopp *fakta* kan dokumenteres, da det ikke ville gitt noen mening å dokumentere noe man ikke kan sette ord på. Kategoriseringsrepertoaret kan dermed forstås som en rasjonell og legitim måte å håndtere komplekse saker på.

Kategoriseringsrepertoaret fremkommer gjennom de måtene sosialarbeidere håndterer informasjon, observasjoner og vurderinger av foreldre på. Foreldres helse, hjem, samspill og fortid blir viktig informasjon som kan forklare og begrunne bekymringer for barns oppvekst. Det profesjonelle blikket fester seg vekselvis på barna og på foreldrene i søken etter faktorer og informasjon som blir gjenstand for den institusjonelle praksisen. Kategoriseringsrepertoaret har ikke bare betydning for hvilke virkelighetsforståelser som konstrueres, men også for hvordan barnevernet håndterer virkelighetsforståelsene gjennom handlinger. I denne prosessen får profesjonsutøvere i barnevernet ansvaret for å avgjøre hvor grensene for normalitet går. Analysen viser at kategoriseringsrepertoaret har betydning for om barnet vurderes å være i risiko, og i mange tilfeller om årsaken til dette er at foreldrene er *risikable*. Kategoriseringsrepertoaret og bekymringsrepertoaret utfyller og forsterker hverandre i denne prosessen.

Den siste delen av analysen rettet blikket mot de politiske føringene som gjelder for barnevernfeltet. Kunnskapsdiskurser og kulturelle forestillinger i institusjonell praksis kan ikke forstås isolert uten å se disse i sammenheng med mer overordnede diskurser og ideer om barndom og foreldreskap i samfunnet. To offentlige utredninger ble brukt for å analysere hvordan styringsdokumenter tar i bruk bestemte forståelsesmåter om barndom, risiko og foreldreskap. Analysen viser hvordan de politiske føringene vektlegger blant annet *kunnskap om risikofaktorer, terskelvurderinger, forebygging av risiko og beskyttelse av barndommen*. I beskrivelsene av disse temaene anvendes en retorikk som får innholdet til å fremstå nøytralt og objektivt, mens de underliggende verdiene, kulturelle forestillingene og kunnskapsformene blir mer usynlige. De politiske dokumentene gjenspeiler og reproducerer samfunnets hegemoniske virkelighetsforståelser om barn og barndom. På den måten virker ikke de politiske retningslinjene utfordrende eller avvikende fra majoritetsoppfatninger i samfunnet. Når styringsdokumenter anvender en retorikk som tar i bruk verdier som *barns beste og beskyttelse av den*

neste generasjonen, oppfattes barnevernets institusjonelle håndtering av risiko tvert imot som troverdig og ansvarlig. Det norske barnevernfeltet har for eksempel tatt i bruk metoder som skal identifisere spesifikke risikofaktorer hos barn og familier, mens de grunnleggende premisene og risikoforståelsene for utvikling av slike metoder sjelden diskuteres. Det sentrale budskapet i styringsdokumentene blir at barnevernet er og bør være handlingsorientert i håndteringen av det som forstås som risiko i barns oppvekst. I den offentlige debatten i Norge blir dette tydelig i de generelle satsingene på *tidlig innsats* og *forebygging* som verdivalg i samfunnet. I den institusjonelle praksisen fortolkes tidlig innsats og forebygging i den konteksten profesjonsutøvelsen skjer i. Forebygging i barnevernfeltet handler eksempelvis i stor grad om risikovurdering på individnivå, noe analysen viser at styringsdokumentene eksplisitt beskriver.

Et av hovedfunnene i avhandlingen viser at de politiske føringene og praksisen i barnevernfeltet er organisert rundt *barn i risiko* og *risikable foreldreskap*. Dette innebærer at i den institusjonelle praksisen er *risikoforståelser* styrende for hvilke bilder av barn og foreldre som konstrueres, og noe som dermed også får konsekvenser for den institusjonelle praksisen. Risikoforståelsene kan ikke forstås som individuelle valg hos den enkelte sosialarbeideren, da profesjonsutøvelsen inngår i kompliserte sammenhenger mellom feltets kunnskaps- og verdi-grunnlag, politiske føringer og samfunnsmessige diskurser. Avhandlingen konkluderer med at risiko har blitt en så logisk og rasjonell måte å tenke og handle på i barnevernet at vi kan snakke om risiko som en *politisk rasjonalitet*. Dette gjelder ikke bare barnevernfeltet, men vises også på andre områder av velferdsstaten som jobber med barn og familier. Risikoforståelser har med andre ord blitt en overordnet forståelsesmåte som får betydning for alle profesjoner som jobber med barn og unge. I barnevernfeltet kommer dette spesielt til uttrykk i hvordan *barn i risiko* og *risikable foreldreskap* blir meningsdannende og organiserende for den institusjonelle praksisen.

9.2 Risiko og grensene mellom normalitet og avvik

Risikoforståelser i barnevernfeltet handler på mange måter om hvor grensene går mellom det som er normalt, og det som er unormalt. Å kategorisere et individ eller en gruppe til å være i risiko innebærer nemlig samtidig at *noe* forstås som avvikende fra det normale. Risikoforstå-

elser gir derfor bare mening sett i lys av normer eller idealer om at *noe annet* er ønskelig, ideelt eller normalt. Avhandlingen viser for eksempel hvordan risikoidentiteter konstrueres ut fra idealer om atferd, livsstil og handlinger hos barn og foreldre. Slike idealer om hva som er en god forelder eller god barndom, må alltid være normative og politiske, da både kulturelle forestillinger og kunnskapsformer handler om verdivalg (Ericson & Doyle, 2003; Mik-Meyer & Villadsen, 2007; Parton, 2010). Barnevernet kan betraktes som et politisk og institusjonelt felt der verdier og forståelsesmåter er en del av den institusjonelle kulturen. Dette er kjernen ved risikoforståelser, da de forståelsene om risiko som dominerer den institusjonelle kulturen, alltid vil være preget av grunnleggende ideer om barndom og foreldreskap. Vi kan dermed snakke om en institusjonell kultur i barnevernfeltet som består av sosialt konstruerte tankemåter om risiko (Douglas, 2013). Risikoforståelsene virker direkte inn på vurderinger og handlinger i barnevernfeltet, og må derfor antas å ha gjennomgripende betydning for møtet mellom familier og barnevernets ansatte.

Både barn og foreldre måles opp mot idealer som ofte er både utydelige og uuttalte. I velferdsstatens institusjoner er det eksperter og profesjoner som får ansvar for å både vurdere og håndtere avvik fra idealer eller det som identifiseres som risiko (Dean, 2006; Furedi, 1997). I avhandlingen vises det hvordan profesjoners idealer og handlinger først og fremst legitimeres i kunnskapsdiskurser om barndom og foreldreskap. Dette medfører at idealene om normalitet og avvik fremstår som nøytral vitenskap, i stedet for å gi til kjenne de kulturelle normene, kunnskapsformene og politiske verdivalgene som former barnevernfeltets praksis (Margolin, 1997). Dette tyder på behov for både kunnskap om og åpenhet om hvilke ideer om barndom og foreldreskap som styrer den institusjonelle praksisen. Avhandlingens mål har i så måte forsøkt å bidra til å løfte risikoforståelser frem som et relevant tema i barnevernfeltets diskusjoner.

Det blir hevdet ovenfor at barnevernfeltet består av en *risikokultur*. Denne påstanden begrunnes i at det er spesifikke risikoforståelser som preger et avgrenset institusjonelt felt. Risikokulturen i barnevernet består av institusjonelle logikker om hvordan risiko kan oppdages og elimineres hos de individene og familiene som oppfattes å være i risiko for noe. Det er en rekke ting vi frykter skal skje om vi ikke gjør noe for å håndtere risiko, ikke minst når det gjelder barn og unge. Risikokulturen kan dermed forstås som en *fryktkultur*, der risiko blir synonymt med det som er farlig og uønsket (Furedi, 1997). I en slik kultur er det rasjonelt å unngå det man frykter, noe som øker presset på å oppdage risiko tidlig og redusere risiko så raskt som mulig. I institusjonelle risikokulturer fører dette til at det er nødvendig å plassere

ansvaret for håndteringen av risiko hos individer i feltet. I barnevernfeltet innebærer det at profesjonsutøvere får et individuelt ansvar for å utøve risikoforståelser i praksis, mens foreldre og barn blir objekter for de institusjonelle handlingene (Ericson & Doyle, 2003). I den grad foreldre og barn fremstår som aktører i denne avhandlingen, blir alternative forståelser alltid fortolket i de virkelighetsforståelsene som dominerer i feltet. Et eksempel på dette var sosialarbeideren som beskrev at en mor hadde *mistet sitt endringspotensial*, i en situasjon der mor ikke delte barnevernets bekymring. Andre eksempler viser hvordan foreldres alternative forståelser kan føre til et brudd i samarbeidet, avslutning av hjelpetiltak eller vedtak om omsorgsovertakelse. Dette er i tråd med Järvinen og Mik-Meyer (2003), som diskuterer hvordan profesjonsutøvere gjennom sin diagnostisering og moralske vurdering sorterer brukere som verdige og uverdige. De *uverdige* brukerne er de som burde vite bedre enn å motsette seg den diagnosen eller hjelpen som tilbys hjelp. Brukeres innsigelser på eller uenighet om systemets tilbud om hjelp, kan føre til en ond sirkel der de profesjonelles bilder av brukeren som uverdige stadig forsterkes, noe som kan få konsekvenser for hvilke former for hjelp brukerne får tilbud om (Donzelot & Deleuze, 1997; Egelund, 2003; Goffman, 1997; Järvinen & Mik-Meyer, 2003; Nissen, 2005).

Til barnevernets forsvar kan det nok sies at mange saker *er* reelle og alvorlige, og dermed medfører krav om at barnevernet gjør noe. Likevel er det grunn til å hevde at barnevernets risikokultur kan føre til en praksis som forventer at familier underlegger seg risikovurderinger av profesjoner og eksperter, og dette kan ha stor betydning for den hjelpen som tilbys familier. Det vil si at risikoforståelser blir avgjørende for inkluderende og ekskluderende mekanismer i tilgangen til velferdstjenester. Dette er i tråd med det Egelund (2003) beskriver om hvordan konstruksjoner av institusjonelle identiteter blir en forutsetning for barnevernets arbeid, og at identitetskonstruksjonene legitimerer de eksisterende tjenestene. Analysen i avhandlingen viser hvordan barnevernet i stedet for å betegne noe som eksplisitt unormalt eller avvikende bruker risikoforståelser i tildelingen og utformingen av tjenester. Risikoforståelser med sin vitenskapelige terminologi kan føre til en tildekking av de verdiene, normene og idealene som avgjør normalitet og avvik. Samtidig har risikoforståelsene som ligger til grunn for utforming av velferdstjenester, som mål å normalisere *barn i risiko* og *risikable foreldre*. Ved hjelp av profesjoner og eksperter skal barn og foreldre som medborgere settes i stand til å anerkjenne samfunnets idealer om barndom og foreldreskap (Dean, 2006). Risikoforståelser har med andre ord betydning for konstruksjoner av identiteter, utforming av og tildeling av velferdstjenester.

9.3 Risiko, medborgerskap og moderne styring

Avslutningsvis vil jeg trekke frem noen kritiske refleksjoner over konsekvenser risikoforståelser kan ha for barn og foreldre i møte med barnevernfeltets institusjonelle praksis. En av de tingene som er problematisk, er at individualiserte risikoforståelser kan føre til mindre vekt på strukturelle forhold som påvirker barndom og familiers levekår og hverdagsliv. Om det profesjonelle blikket er fokusert på identifisering og behandling av risikogrupper, der normalitet utgjør grensene for risiko og ikke-risiko, kan dette medføre et barnevern som ikke ser det *sosiale* i sosiale problemers årsak og løsninger. Andenæs (2004) spør hvorfor vi ikke ser fattigdommen, og viser til at selv om barnevernsansatte kan legge merke til familiers sosioøkonomiske utfordringer, er det profesjonelle blikket preget av samspill- og tilknytningsproblematikk på mikronivå i familier.

Også annen forskning viser at for eksempel klasse og sosial ulikhet har betydning for klientidentiteter i barnevernet, mens velferdstjenestene er rettet mot endringer på individ- og familienivå (Backe-Hansen, 2001b; Juul, 2010; Kojan, 2011; Marthinsen, 2003; Neumann, 2007). Barnevernets institusjonelle praksis og politikk kan dermed stå i fare for å ikke se og erkjenne kjønns-, kultur- og klasseperspektiver som kan virke ekskluderende på barn og familier. Avhandlingens kritiske blikk på barnevernfeltet viser at det er behov for å utvikle praksiser og tjenester som ivaretar mandatet i sosialt arbeid om å fremme sosial endring, myndiggjøring og frigjøring av mennesker (IFSW, 2014).

En annen problematisk utfordring er at normalitetsgrensene kan synes å bli forskjøvet mot mer eller mindre oppnåelige idealer om hvordan barn og foreldre kan opptre som rasjonelle og fornuftige individer. I begrunnelser for barnevernets politikk og praksis vektlegges ofte individuelle rettigheter hos barn og foreldre, for eksempel å få rett hjelp til rett tid. I et medborgerskapsperspektiv betyr dette at barn og foreldre tilkjennes sosiale rettigheter som mottakere av velferdstjenester (Marshall, 2006). Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om disse rettighetene samtidig forutsetter en aksept av de institusjonelle normalitets- og risikoforståelsene i etablerte klientkategorier. Uenighet hos brukerne om de institusjonelle normalitetsgrenser og risikoforståelser kan i ytterste konsekvens få innvirkning på rettigheter til og innholdet i velferdstjenester. Dette kan føre til at en økende andel barn og familier verken blir anerkjent sin kulturelle og sosiale identitet eller får hjelp til å løse sine hverdagsproblemer som omhandler sosioøkonomiske, kulturelle og materielle levekår.

Avhandlingen viser at i de politiske føringene for barnevernet er det etterspørsel etter mer kunnskap om risikofaktorer på individnivå. Som et paradoks kan økt kunnskap om individuelle risikofaktorer medføre at færre og færre individer befinner seg innenfor grensene for det normale, og at det blir vanskeligere å vite hvem som har mest behov for hjelp. Profesjoners oppgaver blir da å sortere grader av risiko, samt arbeide for å få barn og foreldre tilbake til en «risikofri» normaltilstand. Denne formen for identifisering og sortering av individer ut fra risikovurderinger kan berøre tilhørighetsdimensjonen ved medborgerskap. I tillegg til rettigheter knyttes medborgerskap i økt grad i dag til de sosiale båndene mellom individer og samfunn som skaper felleskap og tilhørighet på ulike arenaer (Dean, 2006; Kymlicka, 1995; Rose, 1999). Opplevelsen av felleskap og tilhørighet kan bli vanskeligere å oppnå for marginaliserte individer og grupper når de stadig blir objekter for statlige programmer, praksiser og rasjonaliteter. I den moderne styringen kan det hevdes at det har blitt et mål å få individer til å endre sine atferder og praksiser slik at de opptrer i tråd med velferdsstatens verdier og idealer. Avhandlingen viser at i barnevernfeltet har risiko blitt en politisk rasjonalitet som legitimerer institusjonelle praksiser. I drøftingen vises det også til hvordan risiko fungerer som en ny portvakt som får betydning i tildelingen og utformingen av barnevernets tjenester.

Barnevernfeltet kan sies å ha fått et særlig ansvar for å beskytte nettopp barn, og de risikoforståelsene som dominerer i barnevernfeltet, begrunnes i psykologiske, juridiske og medisinske kunnskapsformer. Dette er kunnskapsdiskurser som det siste hundreåret har fått gjennomslagskraft og preget barnevernet og andre områder som arbeider med barn og unge (Hansen, 2015; Vik, 2014). De dominerende kunnskapsdiskursene kan betraktes som sannhetsregimer der barn og foreldrene som individer blir gjenstander for statlige intervensjoner og programmer (Foucault, 1980). Den individuelle vektleggingen av barn og foreldre gjenspeiles i barnevernfeltets verdier, som i stor grad vektlegger barnets kroppslige og mentale utvikling gjennom uttrykk som *barns behov*, *barns utvikling* og *tilknytning*. Ved å forme og legge til rette for foreldres og profesjoners refleksjoner, selvforståelse og handlinger om barndom og foreldreskap tar avhandlingen til orde for at risiko har blitt en styringsideologi i det norske barnevernfeltet. Denne konklusjonen begrunnes i de funnene som viser at forståelsesmåter, institusjonell praksis og politiske føringer både anvender og legitimeres i bestemte risikoforståelser. Avhandlingen bidrar med dette til økt innsikt i hvordan risikoforståelser utgjør en institusjonell logikk og rasjonalitet i det norske barnevernfeltet, samtidig som avhandlingens funn og drøftinger gir grunnlag for kritiske refleksjoner over barnevernfeltets utvikling.

Litteraturliste:

- Abbott, Andrew (1988). *The system of professions. An essay on the division of labor*. Chicago: The University of Chicago.
- Ainsworth, Mary D., Blehar, Mary C, Waters, Everett & Wall, Sally N (2015). *Patterns of attachment. A psychological study of the strange situation*. New York: Psychology Press.
- Ainsworth, Mary S (1979). Infant–mother attachment. *American psychologist*, 34 (10), 932.
- Althusser, Louis (1971). *Lenin and philosophy and other essays*. New York: Monthly review press.
- Alvesson, Mats & Kärreman, Dan (2000). Taking the linguistic turn in organizational research. Challenges, responses, consequences. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 36 (2), 136-158.
- Alvesson, Mats & Kärreman, Dan (2000). Varieties of discourse. On the study of organizations through discourse analysis. *Human relations*, 53 (9), 1125-1149.
- Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj (2008). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Andenæs, Agnes (2004). Hvorfor ser vi ikke fattigdommen? Fra en undersøkelse om barn som blir plassert utenfor hjemmet. *Nordisk sosialt arbeid*, 1, 19-33.
- Andenæs, Agnes (2005). Til barnas beste. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* 42 (12), 1116-1119.
- Arendell, Teresa (1999). *Mothering and motherhood. A decade review*. Berkeley, California: Centre for working families.
- Arendell, Terry (2000). Conceiving and investigating motherhood. The decade's scholarship. *Journal of marriage and family*, 62 (4), 1192-1207.
- Ariès, Philippe (1980). *Barndommens historie* (Kjell Olaf Jensen, overs.). Oslo: Gyldendal forlag.
- Arnoldi, Jakob (2009). *Risk: An introduction*. Cambridge: Polity press.
- Atferdssenteret (2014). *Tidlig innsats for barn i risiko*. Hentet fra <http://www.nubu.no/TIBIR/>
- Aven, Terje (2013). The concepts of risk and probability. An editorial. *Health, Risk & Society*, 15 (2), 117-122. doi: 10.1080/13698575.2013.775729
- Ayto, John (1990). *Dictionary of word origins*. London: Bloomsbury.
- Bacchi, Carol (2009). *Analysing policy. What's the problem represented to be?* Frenchs Forest: Pearson Education.
- Backe-Hansen, Elisabeth (2001a). Morsbilder i barnevernet. *Norges barnevern*, 78 (2), 3-14.
- Backe-Hansen, Elisabeth (2001b). *Rettferdiggjøring av omsorgsovertakelse*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Backe-Hansen, Elisabeth (2004). *God nok omsorg. Riktige beslutninger i barnevernet*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Baker, Sarah E. & Edwards, Rosalind (2012). *How many qualitative interviews is enough? Expert voices and early career reflections on sampling and cases in qualitative research*. Southampton: National Centre for Research Methods.
- Barnekonvensjonen (2003). *FNs konvensjon om barnets rettigheter vedtatt av De forente nasjoner 20. november 1989, ratifisert av Norge 8. januar 1991, revidert oversettelse mars 2003 med tilleggsprotokoller*. Hentet
- Barnes, Barry (1981). On the conventional character of knowledge and cognition. *Philosophy of the Social Sciences*, 11 (3), 303-333.
- Barnevernloven (1992). *Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100: sist endret ved lov 22 juni 2012 nr. 34*. (978-82-450-8148-0). Hentet fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100#KAPITTEL_1.

- Bassin, Donna, Honey, Margaret & Kaplan, Meryle M. (1996). *Representations of motherhood*. Yale: Yale University Press.
- Beck, Ulrich (1992). *Risk society. Towards a new modernity*. London: Sage.
- Beck, Ulrich (1998). Politics of risk society. I Jane Franklin (red.), *The politics of risk society* (s. 9-22). Cambridge: Polity Press.
- Beck, Ulrich (2009). *World at risk*. Cambridge: Polity press.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1971). *The social construction of reality. A treatise in the sociology of knowledge*. Harmondsworth: Penguin.
- Bernstein, Peter L. (1998). *Against the gods. The remarkable story of risk*. New York: Wiley.
- Bessant, Judith (2001). From sociology of deviance to sociology of risk. Youth homelessness and the problem of empiricism. *Journal of Criminal Justice*, 29 (1), 31-43.
- Bessant, Judith, Hil, Richard & Watts, Rob (2003). *Discovering risk. Social research and policy making*. New York: Peter Lang Publishing.
- Bhaskar, Roy (2011). *Critical realism. A brief introduction*. London: Routledge.
- Bhaskar, Roy (2013). *A realist theory of science*. London: Routledge.
- Bickman, Leonard, Brannen, Julia & Alasuutari, Pertti (2008). *The sage handbook of social research methods*. London: Sage.
- Boréus, Kristina & Bergström, Göran (2012). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Bourdieu, Pierre (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge university press.
- Bowlby, John (2008). *Attachment*. New York: Basic books.
- Brearley, C. Paul (1982). *Risk and social work*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Buch-Hansen, Hubert & Nielsen, Peter (2012). *Kritisk realisme*. København: Hans Reitzels forlag.
- Bufetat (2013). *Oppvekstkongressen. Barn som lever i risiko*. Hentet fra <http://www.bufetat.no/nyheter/Oppvekstkongressen-2013/>
- Bunkholdt, Vigdis & Sandbæk, Mona (1998). *Praktisk barnevernsarbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Burman, Erica (2008). *Developments. Child, image, nation*. London: Routledge.
- Burr, Vivien (1995). *An introduction to social constructionism*. London: Routledge.
- Burr, Vivien (2003). *Social constructionism*. London: Routledge.
- Börjesson, Mats (2003). *Diskurser & konstruksjoner. En sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur.
- Calder, Martin C. (2008). *Contemporary risk assessment in safeguarding children*. Lyme Regis: Russell House.
- Castles, Francis, Leibfried, Stephan, Lewis, Jane, Obinger, Herbert & Pierson, Christopher (2010). *The Oxford handbook of the welfare state*. Oxford: Oxford University Press.
- Chambon, Adrienne (1999). A foucauldian approach. Making the familiar visible. I Adrienne Chambon, Laura Epstein & Allan Irving (red.), *Reading foucault for social work* (s. 51-81). New York: Columbia University Press.
- Clark, Terry Nichols & Lipset, Seymour Martin (1991). Are social classes dying? *International sociology*, 6 (4), 397-410.
- Cole, Michael (1998). *Cultural psychology. A once and future discipline*. Harvard: Harvard University Press.
- Croghan, Rosaleen & Miell, Dorothy (1998). Strategies of resistance. "Bad" mothers dispute the evidence. *Feminism & Psychology*, 8 (4), 445-465.
- Dahl, Tove Stang (1978). *Barnevern og samfunnsvern. Om stat, vitenskap og profesjoner under barnevernets oppkomst i Norge*. Oslo: Pax forlag.

- Danermark, Berth, Ekstrom, Mats & Jakobsen, Liselotte (2001). *Explaining society. An introduction to critical realism in the social sciences*. London: Routledge.
- Davidson, Donald (2001). *Essays on actions and events*. Oxford: Clarendon Press.
- De Montigny, Gerald (1995). *Social working. An ethnography of front-line practice*. Toronto: University of Toronto Press.
- Dean, Mitchell (1998). Risk, calculable and incalculable. *Soziale Welt*, 49 (1), 25-42.
- Dean, Mitchell (2006). *Governmentality. Magt og styring i det moderne samfund* (Kaspar Villadsen & Iben Treebak, overs.). Frederiksberg: Forlaget Sociologi.
- DeMause, Lloyd Ed (1974). *The history of childhood*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (red.) (2011). *The sage handbook of qualitative research*. Los Angeles: Sage.
- DeVault, Marjorie L (1994). *Feeding the family. The social organization of caring as gendered work*. Chicago: University of Chicago Press.
- DeVault, Marjorie L. & McCoy, Liza (2006). Institutional ethnography. Using interviews to investigate ruling relations. I Dorothy E. Smith (red.), *Institutional ethnography as practice* (s. 15-44). Lanham: Rowman & Littlefield.
- Donzelot, Jacques & Deleuze, Gilles (1997). *The policing of families*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Douglas, Mary (1986). *How institutions think*. New York: Syracuse University Press.
- Douglas, Mary (1992). *Risk and blame. Essays in cultural theory*. London: Routledge.
- Douglas, Mary (2003). *Purity and danger. An analysis of concepts of pollution and taboo*. London: Routledge.
- Douglas, Mary (2013). *Risk and blame*. London: Routledge.
- Edley, Nigel (2001). Analysing masculinity. Interpretative repertoires, ideological dilemmas and subject positions. I Margaret Wetherell, Stephanie Taylor & Simeon J. Yates (red.), *Discourse as data. A guide for analysis* (s. 189-228). London: Sage
- Egelund, Tine (1997). *Beskyttelse af barndommen. Socialforvaltningens risikovurdering og indgreb*. København: Hans Reitzels forlag.
- Egelund, Tine (2003). "Farlige" forældre: den institutionelle konstruktion af dem, der afviger fra os. I Margaretha Järvinen & Nanna Mik-Meyer (red.), *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde* (s. 59-81). København: Hans Reitzels Forlag.
- Egelund, Tine & Sundell, Knut (2001). *Til barnets bedste. Undersøgelser af børn og familien - en forskningsoversigt*. København: Hans Reitzels forlag.
- Elster, Jon (2007). *Explaining social behavior. More nuts and bolts for the social sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Engbretsen, Eivind (2007). *Hva sa klienten? Retorikken i barnevernets journaler*. Oslo: Cappelen forlag.
- Engbretsen, Eivind & Heggen, Kristin (red.) (2012). *Makt på nye måter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ericson, Richard Victor & Doyle, Aaron (2003). *Risk and morality*. Toronto: University of Toronto Press.
- Evenshaug, Oddbjørn & Hallen, Dag (1993). *Barne- og ungdomspsykologi* (3 utg.). Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Ewald, François (1991). Insurance and risk. I Michel Foucault, Graham Burchell, Colin Gordon & Peter Miller (red.), *The Foucault effect. Studies in governmentality* (197, s. 202). Chicago: Chicago University Press.
- Fahlgren, Siv (1999). *Det sociala livets drama och dess manus. Diskursanalys, kön och sociala avvikelser*. Doktorgradsavhandling. Umeå: Umeå University.

- Fairclough, Norman (2003). *Analysing discourse. Textual analysis for social research*. New York: Routledge.
- Fauske, Halvor, Lichtwarck, Willy, Marthinsen, Edgar, Willumsen, Elisabeth, Clifford, Graham & Kojan, Bente Heggem (2009). *Det nye barnevernet. Et forsknings- og utviklingsprosjekt i barnevernet. Barnevernet på ny kurs?* (nr. 8/2009). Bodø: Nordlandsforskning.
- Field, Tiffany (1996). Attachment and separation in young children. *Annual Review of Psychology*, 47 (1), 541-561.
- Foucault, Michel (1980). *Power/knowledge. Selected interviews and other writings 1972-1977*. Brighton: Harvester Press.
- Foucault, Michel (1993). *Diskursens ordning. Installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag.
- Foucault, Michel (1999). *Diskursens orden*. Oslo: : Spartacus.
- Foucault, Michel, Burchell, Graham, Gordon, Colin & Miller, Peter (1991). *The Foucault effect. Studies in governmentality*. Chicago: University of Chicago Press.
- Freeden, Michael (1996). *Ideologies and political theory. A conceptual approach*. Oxford: Clarendon Press.
- Freud, Anna (1992). *The ego and the mechanisms of defence*. London: Karnac Books.
- Furedi, Frank (1997). *Culture of fear. Risk-taking and the morality of low expectation*. London: Cassell.
- Furedi, Frank (2008). *Paranoid parenting. Why ignoring the experts may be best for your child*. London: Continuum.
- Fylling, Ingrid (2008). *Meget er forskjellig, men noe blir problem. En sosiologisk studie av spesialundervisningens institusjonelle praksis*. Doktorgradsavhandling. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Garland, David (1997). Governmentality' and the problem of crime. Foucault, criminology, sociology. *Theoretical criminology*, 1 (2), 173-214.
- Geertz, Clifford (1983). *Local knowledge. Further essays in interpretive anthropology*. New York: Basic.
- Giddens, Anthony (1991). *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (2011). *Runaway World*. London: Profile books.
- Gilbert, Neil, Parton, Nigel & Skivenes, Marit (2011). *Child protection systems. International trends and orientations*. New York: Oxford University Press.
- Gilbert, Nigel & Mulkay, Michael (1984). *Opening Pandora's box. A sociological analysis of scientists' discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gillies, Val (2005). Raising the "meritocracy". Parenting and the individualization of social class. *Sociology*, 39 (5), 835-853.
- Gillies, Val (2006). *Marginalised mothers. Exploring working class experiences of parenting*. New York: Routledge.
- Gillies, Val (2008). Childrearing, class and the new politics of parenting. *Sociology Compass*, 2 (3), 1079-1095.
- Gisholt, Marianne Aasland (2007), *Barns rett til å bli hørt*. Oslo: Institutt for offentlig rett, Universitetet i Oslo.
- Goffman, Erving (1963). *Stigma. Notes on a spoiled identity*. New York: Simon & Schuster, Inc.
- Goffman, Erving (1997). *Anstalt og menneske. Den totale institution sosialt set*. København: Jørgen Paludans forlag.
- Green, David (2007). Risk and social work practice. *Australian Social Work*, 60 (4), 395-409.
- Grue, Lars (2016). *Normalitet*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. (1997). *The new language of qualitative method*. New York: Oxford University Press.
- Gullestad, Marianne (1984). *Kitchen-table society. A case study of the family life and friendships of young working-class mothers in urban Norway*. USA: Oxford University Press.
- Hacking, Ian (1991). The making and molding of child abuse. *Critical Inquiry*, 17 (2), 253-288.
- Hacking, Ian (2001). *The social construction of what?* Cambridge: Cambridge University Press.
- Hacking, Ian (2006). *The emergence of probability. A philosophical study of early ideas about probability, induction and statistical inference*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hammersley, Martyn (2008). *Questioning qualitative inquiry. Critical essays*. Los Angeles: Sage
- Hansen, Heidi Aarum (2015). *Barnevernets stemmer. En diskurs og profesjonsteoretisk orientert analyse av fenomenet barnevernfaglig kompetanse*. Doktorgradsavhandling. Gøteborg: Gøteborgs universitet.
- Haug, Veronica & Horverak, Sveinung (2009). Barns deltakelse og ressurstilgang på ulike nivåer sett i lys av sosial kapital. *Tidsskriftet Norges barnevern*, 86 (02), 77-88.
- Hays, Sharon (1998). *The cultural contradictions of motherhood*. New Haven, Connecticut: Yale University Press.
- Healy, Karen (2014). *Social work theories in context. Creating frameworks for practice*: Palgrave Macmillan.
- Hedström, Peter & Ylikoski, Petri (2010). Causal mechanisms in the social sciences. *Annual Review of Sociology*, 36 (1), 49-67.
- Helland, Håvard (2005). Perspektiver på klassesamfunnet. *Sosiologi i dag*, 35 (4), 3-4.
- Hempel, Carl (1994). The function of general laws in history. I Michael Martin & Lee C. McIntyre (red.), *Readings in the philosophy of social science*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Hendrick, Harry (2003). *Child welfare. Historical dimensions, contemporary debates*. Bristol: Policy press.
- Hennum, Nicole (2002). *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder. Om å være mor og far for norsk ungdom*. Doktorgradsavhandling. Trondheim: NTNU.
- Hennum, Nicole (2010). Mot en standardisering av voksenhet? Barn som redskap i statens disiplinering av voksne. *Sosiologi i dag*, 40 (1-2), 57-75.
- Hennum, Nicole (2011). Controlling children's lives. Covert messages in child protection service reports. *Child & Family Social Work*, 16 (3), 336-344.
- Hennum, Nicole (2014). Developing child-centered social policies. When professionalism takes over. *Social Sciences*, 3 (3), 441-459.
- Hennum, Nicole (2015). Makten i barnet. *Tidsskriftet Norges barnevern*, 91 (02), 125-138.
- Hill, Mary (2009). Ways of seeing. Using ethnography and Foucault's 'toolkit' to view assessment practices differently. *Qualitative Research*, 9 (3), 309-330.
- Hochschild, Arlie (1989). *The second shift. Working parents and the revolution at home*. New York: Viking Penguin.
- Hollis, Martin (2002). *The philosophy of social science. An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hollis, Martin & Lukes, Steven (1982). *Rationality and relativism*. Oxford: Blackwell.
- Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F. (1995). *The active interview*. California: Sage.

- Holstein, James A. & Gubrium, Jaber F. (2011). The constructionist analytics of interpretive practice. I Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (red.), *The Sage handbook of qualitative research* (s. 341-357). California: Sage.
- Holter, Harriet, Gjertsen, Arild, Henriksen, Hildur Ve. & Hjort, Haldis (1978). *Familien i klassesamfunnet*. Oslo: Pax forlag.
- Honneth, Axel (1996). *The struggle for recognition. The moral grammar of social conflicts*. Cambridge: Polity press.
- Horverak, Sveinung (2006). *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd? Et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet*. Doktorgradsavhandling. Trondheim: NTNU.
- IFSW (2014). *Global definition of Social Work*.
- Jack, Gordon (1997). Discourses of child protection and child welfare. *British journal of social work*, 27 (5), 659-678.
- James, Allison, Jenks, Chris & Prout, Alan (1998). *Theorizing childhood*. Cambridge: Polity Press.
- James, Allison & Prout, Alan (2015). *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood*. London: Routledge.
- Jentoft, Morten (2014). *Russisk kritikk mot norsk barnevern*. Hentet fra <https://www.nrk.no/urix/russisk-kritikk-mot-norsk-barnevern-1.12045438>
- Joffe, Hélène (1999). *Risk and 'the other'*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Justesen, Lise & Mik-Meyer, Nanna (2012). *Qualitative research methods in organisation studies*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Juul, Randi (2010). *Barnevernets undersøkelser av bekymringsmeldinger: Diskursive praksisformer og barneperspektiver i den kommunale barneverntjeneste, og konsekvenser i forhold til barna*. Doktorgradsavhandling. Trondheim: NTNU.
- Järvinen, Margaretha & Mik-Meyer, Nanna (2003). *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i sosialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Järvinen, Margaretha & Mik-Meyer, Nanna (2005). *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Jørgensen, Anne Lise (2004). *Risikoforståelser i teknologivurdering*. Oslo: Senter for teknologi, innovasjon og kultur, UiO.
- Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Kaplan, E. Ann (1994). Sex, work, and motherhood. Maternal subjectivity in recent visual culture. I Donna Bassin, Margaret Honey & Meryle Mahrer Kaplan (red.), *Representations of motherhood*. New Haven: Yale University Press.
- Keddell, Emily (2015). Constructing parental problems. The function of mental illness discourses in a child welfare context. *British Journal of Social Work*.
- Kemshall, Hazel (2002). *Risk, social policy and welfare*. Buckingham: Open University Press.
- Kemshall, Hazel (2003). *Understanding risk in criminal justice*. Berkshire: Open University Press.
- Kerr, Derek (1999). Beheading the king and enthroning the market. A critique of Foucauldian governmentality. *Science & Society*, 173-202.
- Killén, Kari (1999). Tidlig mor-barn samspill og tilknytning. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 36, 938-948.
- Killén, Kari, Klette, Trine & Arnevik, Espen (2006). Tidlig mor-barn-samspill i norske familier. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 7, 694-701.
- Kojan, Bente Heggem (2011). *Klasseblikk på et barnevern i vekst*. Doktorgradsavhandling. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

- Kokkinn, Judy (2005). *Profesjonelt sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kroken, Randi & Madsen, Ole Jacob (2016). *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten : fra sosialt arbeid til "arbeid med deg selv"?* Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kuhn, Thomas S (2012). *The structure of scientific revolutions*. Chicago: University of Chicago press.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Interviews. Learning the craft of qualitative research interviewing*. Los Angeles: Sage.
- Kvello, Øyvind (2007). *Utredning av atferdsvansker, omsorgssvikt og mishandling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kvello, Øyvind (2010). *Barn i risiko. Skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kymlicka, Will (1995). *Multicultural citizenship. A liberal theory of minority rights*. Oxford: Clarendon Press.
- Lareau, Annette (2002). Invisible inequality. Social class and childrearing in black families and white families. *American sociological review*, 747-776.
- Lareau, Annette (2011). *Unequal childhood. Class, race and family life*. Berkeley: University of California press.
- Lareau, Annette & Shumar, Wesley (1996). The problem of individualism in family-school policies. *Sociology of Education*, 24-39.
- Latour, Bruno & Woolgar, Steve (1979). *Laboratory life. The social construction of scientific facts* (80). New Jersey: Princeton University Press.
- Lee, Ellie, Bristow, Jennie, Faircloth, Charlotte & Macvarish, Jan (2014). *Parenting culture studies*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Lee, Ellie, Macvarish, Jan & Bristow, Jennie (2010). Risk, health and parenting culture. *Health, Risk & Society*, 12 (4), 293-300.
- Levin, Irene (2004). *Hva er sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lipsky, Michael (1979). *Street level bureaucracy*. New York: Russell Sage Foundation.
- Lupton, Deborah (1999). *Risk and sociocultural theory. New directions and perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lupton, Deborah (2013). *Risk*. London: Routledge.
- Madsen, Ole Jacob (2016). Psykologiens innflytelse i velferdsstaten. I Randi Kroken & Ole Jacob Madsen (red.), *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Margolin, Leslie (1997). *Under the cover of kindness. The invention of social work*. Charlottesville, Virginia: University Press of Virginia
- Marshall, Thomas H. (2006). Citizenship and social class. I Francis G. Castles & Christopher Pierson (red.), *The welfare state reader*. Cambridge: Polity press.
- Marthinsen, Edgar (2003). *Sosialt arbeid og symbolsk kapital i et senmoderne barnevern*. Trondheim: NTNU.
- Marthinsen, Edgar & Lichtwarck, Willy (2013). *Det nye barnevernet: Fase I - en antologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Meeuwisse, Anna, Swärd, Hans, Eliasson-Lappalainen, Rosmari & Jacobson, Katarina (2010). *Forskningsmetodikk for sosialvitere*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Mehan, Hugh (1983). The role of language and the language of role in institutional decision making. *Language in Society*, 12 (2), 187-211.
- Midjo, Turid (2010). *En studie av samhandlingen mellom foreldre og barnevernarbeidere i barnevernets undersøkelse*. Doktorgradsavhandling. Trondheim: NTNU.
- Mik-Meyer, Nanna (2004). *Dømt til personlig utvikling. Identitetsarbejde i revalidering*. København: Hans Reitzels Forlag.

- Mik-Meyer, Nanna & Villadsen, Kaspar (2007). *Magtens former. Sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Milner, Judith (1993). A disappearing act. The differing career paths of fathers and mothers in child protection investigations. *Critical Social Policy*, 13 (38), 48-63.
- Munro, Eileen & Calder, Martin (2005). Where has child protection gone? *The Political Quarterly*, 76 (3), 439-445.
- Munro, Eileen M. (1999). Protecting children in an anxious society. *Health, Risk & Society*, 1 (1), 117-127.
- Neumann, Cecilie Basberg (2007). *Det bekymrede blikket. En studie av helsesøstres handlingsbetingelser*. Doktorgradsavhandling. Oslo: Universitetet i Oslo. .
- Neumann, Iver B (2001). *Mening, materialitet og makt. En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Nissen, Maria Appel (2005). *Behandlerblikket. Om sociale problemers tilblivelse, intervention og forandring i socialt arbejde med familier og børn med udgangspunkt i analyser af behandlingskommunikation på døgninstitutioner for familiebehandling*. Doktorgradsavhandling. Aalborg: Aalborg Universitet.
- Norman, Mona Grivi (2016). *Massedemonstrasjoner mot norsk barnevern i 19 land*. Hentet fra <http://www.vg.no/nyheter/utenriks/romania/massedemonstrasjoner-mot-norsk-barnevern-i-19-land/a/23593260/>
- NOU 2000:12. *Barnevernet i Norge: Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- NOU 2009:8. *Kompetanseutvikling i barnevernet. Kvalifisering til arbeid i barnevernet gjennom praksisnær og forskningsbasert utdanning*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- NOU 2012:5. *Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
- O'Connor, Julia S & Robinson, Gillian (2008). Liberalism, citizenship and the welfare state. I Wim Van Oorschot, Michael Opielka & Birgit Pfau-Effinger (red.), *Culture and welfare state. Values and social policy in comparative perspective*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Omre, Cecilie & Schjelderup, Liv (2009). *Barn i barnevernet. En studie om barns deltakelse og styrkeprosesser i familieråd*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Parsloe, Phyllida (1999). *Risk assessment in social care and social work*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Parton, Nigel (1991). *Governing the family. Child care, child protection and the state*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Parton, Nigel (2006). *Safeguarding childhood. Early intervention and surveillance in a late modern society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Parton, Nigel (2010). From dangerousness to risk. The growing importance of screening and surveillance systems for safeguarding and promoting the well-being of children in England. *Health, Risk & Society*, 12 (1), 51-64.
- Parton, Nigel, Thorpe, David & Wattam, Corinne (1997). *Child protection. Risk and the moral order*. London: Macmillan.
- Payne, Geoff & Williams, Malcolm (2005). Generalization in qualitative research. *Sociology*, 39 (2), 295-314.
- Pike, Kenneth L. (1967). Etic and emic standpoints for the description of behavior. I Kenneth L. Pike (red.), *Language in relation to a unified theory of the structure of human behavior* (s. 37-72). Haag: Mouton & Co.

- Polanyi, Michael (2000). *Den tause dimensjonen. En introduksjon til taus kunnskap*. Oslo: Spartacus Forlag.
- Pollock, Linda A (1983). *Forgotten children. Parent-child relations from 1500 to 1900*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Potter, Jonathan (1996). *Representing reality. Discourse, rhetoric and social construction*. London: Sage.
- Potter, Jonathan (2003). Discursive Psychology. Between method and paradigm. *Discourse & Society*, 14 (6), 783-794.
- Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret (1987). *Discourse and social psychology. Beyond attitudes and behaviour*. London: Sage.
- Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret (1994). Analyzing discourse. I Alan Bryman & Robert G. Burgess (red.), *Analyzing qualitative data* (s. 47-66). London: Routledge.
- Quine, Willard (1951). Main trends in recent philosophy: Two dogmas of empiricism. *The Philosophical Review*, 60 (1), 20-43.
- Quinn, Naomi & Mageo, Jeannette Marie (2013). *Attachment reconsidered: Cultural perspectives on a western theory*. New York: Palgrave Macmillan.
- Qvortrup, Jens, Bardy, Marjatta, Sgritta, Giovanni & Wintersberger, Helmut (1994). *Childhood matters. Social theory, practice and politics*. Aldershot: Avebury.
- Ricoeur, Paul (1981). *Hermeneutics and the human sciences. Essays on language, action and interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Riessman, Catherine Kohler (2008). *Narrative methods for the human sciences*. Los Angeles: Sage Publications.
- Rose, Nikolas (1990). *Governing the soul. The shaping of the private self*. Abingdon: Routledge.
- Rose, Nikolas (1998). *Inventing our selves. Psychology, power, and personhood*. Cambridge University Press.
- Rose, Nikolas (1999). *Powers of freedom. Reframing political thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rose, Nikolas & Miller, Peter (1992). Political power beyond the state. Problematics of government. *The British Journal of Sociology*, 43 (2), 173-205.
- Rose, Nikolas & Miller, Peter (2008). *Governing the present*. Cambridge: Polity Press.
- Rosenberg, Alexander (2008). *Philosophy of social science*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Saussure, Ferdinand (2011). *Course in general linguistics*. New York: Columbia University Press.
- Schjelderup, Liv, Omre, Cecilie & Marthinsen, Edgar (2005). *Nye metoder i et moderne barnevern: Mangfold og variasjon*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Scourfield, Jonathan B. (2001). Constructing women in child protection work. *Child & Family Social Work*, 6 (1), 77-87.
- Scourfield, Jonathan & Welsh, Ian (2003). Risk, reflexivity and social control in child protection. New times or same old story? *Critical Social Policy*, 23 (3), 398-420.
- Seim, Sissel & Slettebø, Tor (2007). *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Shirani, Fiona, Henwood, Karen & Coltart, Carrie (2011). Meeting the challenges of intensive parenting culture. Gender, risk management and the moral parent. *Sociology*, 46 (1), 25-40.
- Skeggs, Beverley (2004). *Class, self, culture*. London: Routledge.
- Skeggs, Beverley (2005). The making of class and gender through visualizing moral subject formation. *Sociology*, 39 (5), 965-982.

- Skilbrei, May-Len (2003). *Dette er jo bare en husmorjobb*. Dr.polit. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Skivenes, Marit (2011). Norway: Towards a child-centric perspective. I G. Neil Gilbert, Nigel Parton & Marit Skivenes (red.), *Child protection systems: International trends and orientations*. New York: Oxford University Press.
- Skivenes, Marit & Strandbu, Astrid (2006). A child perspective and children's participation. *Children Youth and Environments*, 16 (2), 10-27.
- Skjervheim, Hans (1996). *Deltakar og tilskodar*. Oslo: Aschehoug.
- Smith, Dorothy E. (1978). "K is mentally ill". The anatomy of a factual account. *Sociology*, 12 (1), 23-53.
- Smith, Dorothy E. (1988). *The everyday world as problematic. A feminist sociology*. Milton Keynes: Open University Press.
- Smith, Dorothy E. (1990). *Texts, facts and femininity: Exploring the relations of ruling*. London: Routledge.
- Smith, Dorothy E. (1999). *Writing the social. Critique, theory, and investigations*. Toronto: University of Toronto Press.
- Smith, Dorothy E. (red.) (2006). *Institutional ethnography as practice*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield.
- Smith, Lars (2002). *Tilknytning og barns utvikling*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Smith, Roger (2008). From child protection to child safety. Locating risk assessment in the changing landscape. I Martin Calder (red.), *Contemporary risk assessment in safeguarding children* Dorset: Russell House Publishing.
- Sommer, Dion (2005). *Barndomspsykologi. Utveckling i en förändrad värld*. København: Hans Reitzels Forlag.
- St.meld.nr 39 (2001-2002). *Oppvekst- og levekår for barn og ungdom i Norge*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
- Stalker, Kirsten (2003). Managing risk and uncertainty in social work. A literature review. *Journal of Social Work*, 3 (2), 211-233.
- Stanley, Tony W (2005). *Making decisions. Social work processes and the construction of risk(s) in child protection work*. Doktorgradsavhandling. Christchurch, New Zealand: University of Canterbury.
- Stefansen, Kari (2011). *Foreldreskap i småbarnsfamilien: Klassekultur og sosial reproduksjon*. Doktorgradsavhandling. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Stefansen, Kari & Blaasvær, Nora (2010). Barndommen som klasseerfaring. Omsorg og oppdragelse i arbeiderklassefamilier. I Kenneth Dahlgren & Jørn Ljunggren (red.), *Klassebilder. Ulikhet og sosial mobilitet i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stillar, Glenn F. (1998). *Analyzing everyday texts. Discourse, rhetoric and social perspectives*. Thousand Oaks, California: Sage.
- Strandbu, Astrid (2007). *Barns deltakelse og barneperspektivet i familierådsmodellen*. Doktorgradsavhandling. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Strydom, Piet & Delanty, Gerard (2003). *Philosophies of social science. The classic and contemporary readings*. Maidenhead: Open University Press.
- Swadener, Beth Blue & Lubeck, Sally (1995). *Children and families" at promise": Deconstructing the discourse of risk*. Albany: State University of NY Press.
- Swift, Karen & Callahan, Marilyn (2009). *At risk. Social justice in child welfare and other human services*. Toronto, Ontario: University of Toronto Press.
- Säfvenbom, Reidar (2005). *Fritid og aktiviteter i moderne oppvekst. Grunnbok i aktivitetsfag*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Taber, Nancy (2010). Institutional ethnography, autoethnography, and narrative. An argument for incorporating multiple methodologies. *Qualitative Research*, 10 (1), 5-25. doi: 10.1177/1468794109348680
- Taylor-Gooby, Peter & Zinn, Jens O. (2006). Current directions in risk research. New developments in psychology and sociology. *Risk Analysis*, 26 (2), 397-411.
- Taylor-Gooby, Peter & Zinn, Jens O. (2006). *Risk in social science*. New York: Oxford University Press.
- Taylor, Charles (1995). *Philosophical arguments*. Cambridge: Harvard University Press.
- Taylor, Charles (2001). Fortolkning i humanvitenskapene. I Sissel Lægred & Torgeir Skorgen (red.), *Hermeneutisk lesebok* (s. 239-287). Oslo: Spartacus.
- Thagaard, Tove (2003). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thrana, Hilde Marie (2008). *Vil jeg bestemme? Om barn og ungdoms medvirkning*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Tice, Karen Whitney (1998). *Tales of wayward girls and immoral women: Case records and the professionalization of social work*. Illinois: University of Illinois Press.
- Tiller, Per Olav (2000). *Studier i barndom*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Tranøy, Knut Erik (1986). *Vitenskapen - samfunnsmakt og livsform*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Tronick, Edward Z, Morelli, Gilda A & Winn, Steve (1987). Multiple caretaking of Efe (Pygmy) infants. *American Anthropologist*, 89 (1), 96-106.
- Turnell, Andrew & Edwards, Steve (1999). *Signs of safety. A solution and safety oriented approach to child protection*. New York: Norton.
- Tversky, Amos & Kahneman, Daniel (1973). Availability. A heuristic for judging frequency and probability. *Cognitive Psychology*, 5 (2), 207-232.
- Tversky, Amos & Kahneman, Daniel (1975). Judgment under uncertainty. Heuristics and biases. I Dirk Wendt & Charles Vlek (red.), *Utility, probability and human decision making* (s. 141-162). New York: Springer.
- Tversky, Amos & Kahneman, Daniel (1985). The framing of decisions and the psychology of choice. I Vincent Covello, Jeryl Mumpower, Pieter Stallen & V.R Uppuluri (red.), *Environmental impact assessment, technology assessment, and risk analysis* (s. 107-129). New York: Springer.
- Vagli, Åse (2009). *Behind closed doors. Exploring the institutional logic of child protection work*. Doktorgradsavhandling. Bergen: University of Bergen.
- Vik, Bjørnar M. (2014). *For barna og samfunnet*. Doktorgradsavhandling. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Villadsen, Kaspar (2007). *Det sociale arbejdes genealogi. Om kampen for at gøre fattige og udstødte til frie mennesker*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Villadsen, Kaspar (2007). Magt og selv-teknologi. Foucaults aktualitet for velfærdsforskningen. *Tidsskrift for Velfærdsforskning*, 10 (3), 156-167.
- Vindegg, Jorunn (2011). *Å forstå en familie. Fortellinger som kunnskapskilde i sosialarbeideres profesjonelle yrkesutøvelse*. Doktorgradsavhandling. Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Wall, Glenda (2010). *Mothers' experiences with intensive parenting and brain development discourse*. Foredrag holdt ved Women's Studies International Forum.
- Webb, Stephen A. (2006). *Social work in a risk society. Social and political perspectives*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Wells, Karen (2011). The politics of life. Governing childhood. *Global Studies of Childhood*, 1 (1), 15-25.

- Wetherell, Margaret & Potter, Jonathan (1992). *Mapping the language of racism. Discourse and the legitimation of exploitation*. New York: Columbia University Press.
- Wetherell, Margaret, Taylor, Stephanie & Yates, Simeon J (2001). *Discourse theory and practice. A reader*. London: Sage
- Wetherell, Margaret, Taylor, Stephanie & Yates, Simeon J. (2001). *Discourse as data. A guide for analysis*. London: Sage.
- White, Susan (1998). Interdiscursivity and child welfare. The ascent and durability of psycho-legalism. *The Sociological Review*, 46 (2), 264-292.
- Widerberg, Karin (2012). Av og om Dorothy E. Smiths sosiologi. *Sosiologisk Årbok, Temanummer* (1), 123-138.
- Williams, Malcolm (2000). Interpretivism and generalisation. *Sociology*, 34 (2), 209-224.
- Woodhead, Martin (1997). Psychology and the cultural construction of children`s needs. I Allison James & Alan Prout (red.), *Constructing and reconstructing childhood. Contemporary issues in the sociological study of childhood*. London: Falmer Press.
- Woodhead, Martin (1999). Reconstructing developmental psychology- some first steps. *Children & Society*, 13 (1), 3-19.
- Wright, Erik Olin (1997). *Class counts. Comparative studies in class analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vedlegg 1

Forespørsel om informasjonsmøte og tilgang til dokumenter

Jeg sender denne forespørselen til deg som barnevernsleder for å høre om jeg kan komme på et møte og informere til ansatte om mitt forskningsprosjekt i 10-15 minutter. Jeg ønsker med dette å få kontakt med barnevernsansatte i ulike kommuner som ønsker å delta på intervju.

Studiet er godkjent av Personvernombudet for forskning, Norsk Samfunnsvitenskapelig data-tjeneste.

Årsaken til forespørselen er at jeg gjennomfører et forskningsprosjekt om vurderinger i barnevernet i forbindelse med min doktorgrad i sosialt arbeid og sosialpolitikk ved Høgskolen i Oslo og Akershus. I prosjektet vil jeg intervju ca 30 barnevernsarbeidere spredt på ulike kommuner, i tillegg til fokusgruppeintervju og dokumentanalyse av ca 10-15 saksfremlegg til fylkesnemnda.

Målet er at dette doktorgradsprosjektet skal bidra til økt kunnskap om hvordan prosesser omkring vurderinger i norsk kontekst foregår. Prosjektet tar sikte på å øke kunnskap om praksis i barnevernet, noe som vil kunne komme praktikere og brukere til gode på sikt. Jeg håper derfor jeg kan få gi en kort informasjon om prosjektet mitt på et lite møte på barneverntjenesten der du jobber. I løpet av noen uker vil jeg ta kontakt pr mail eller telefon for å høre om det kan være aktuelt med et møte. For mer informasjon om studien, kan du kontakte meg på tlf 92 05 64 26 eller min veileder Professor Nicole Hennem ved Hioa på tlf. 22 45 36 44.

Med vennlig hilsen

Veronica Haug

Engsvingelveien 16

9516 Alta

Vedlegg 2

Forespørsel om personlig intervju av barnevernansatte (omsorgssak)

Jeg sender denne forespørselen til deg for å høre om du ønsker å delta på et intervju. Årsaken til dette er at jeg gjennomfører et forskningsprosjekt om vurderinger i barnevernet i forbindelse med min doktorgrad i sosialt arbeid og sosialpolitikk ved Høgskolen i Oslo og Akershus. Hensikten er å undersøke hvilke former for kunnskap, verktøy og metoder barnevernsarbeidere bruker i vurderinger av barn og familier, og hvordan disse vurderingene kan ses i sammenheng med sosialpolitiske føringer. I prosjektet vil jeg intervju ca 30 barnevernsarbeidere, i tillegg til fokusgruppeintervju og dokumentanalyse. Målet er at dette doktorgradsprosjektet skal bidra til økt kunnskap om hvordan prosesser omkring vurderinger i norsk kontekst foregår.

Intervjuet vil handle om en av omsorgssakene i fht barnevernlovens § 4-12 du har jobbet med. Samtalen vil dreie seg om bruk av fagkunnskap, kartleggingsverktøy og metoder i arbeid med omsorgssaker. Jeg vil før intervjuet spørre om tillatelse til å få bruke båndopptaker under intervjuet, og det vil være anledning til når som helst å trekke tillatelsen og avbryte lydopptak. Selve intervjuet vil ta ca 1-1,5 timer. Alle opplysninger vil bli behandlet konfidensielt, og opplysningene vil bli anonymisert. Opplysningene vil slettes når avhandlingen er ferdig, senest innen utgangen av 2015. Studien er godkjent av Personvernombudet for forskning, Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste.

Det er frivillig å delta i denne studien, og du kan når som helst trekke deg uten å måtte forklare dette nærmere.

Dette doktorgradsarbeidet tar sikte på å øke kunnskap om praksis i barnevernet, noe som vil kunne komme praktikere og brukere til gode på sikt. Jeg håper derfor du kan ta deg tid til dette intervjuet. Hvis du er interessert vil jeg be deg om kontakte meg på e-post eller telefon for avtale om tid og sted, samt skrive under på vedlagte samtykkeskjema og levere det til meg før intervjuet starter

For mer informasjon om studien, kan du kontakte meg på tlf 92 05 64 26 eller min veileder Professor Nicole Hennem på tlf. 22 45 36 44.

Med vennlig hilsen

Veronica Haug

Engsvingelveien 16

9516 Alta

Vedlegg 3

Forespørsel om personlig intervju av barnevernansatte (undersøkelsessak)

Jeg sender denne forespørselen til deg for å høre om du ønsker å delta på et intervju. Årsaken til dette er at jeg gjennomfører et forskningsprosjekt om vurderinger i barnevernet i forbindelse med min doktorgrad i sosialt arbeid og sosialpolitikk ved Høgskolen i Oslo og Akershus. Hensikten er å undersøke hvilke former for kunnskap, verktøy og metoder barnevernsarbeidere bruker i vurderinger av barn og familier, og hvordan disse vurderingene kan ses i sammenheng med sosialpolitiske føringer. I prosjektet vil jeg intervju ca 30 barnevernsarbeidere, i tillegg til fokusgruppeintervju og dokumentanalyse. Målet er at dette doktorgradsprosjektet skal bidra til økt kunnskap om hvordan prosesser omkring vurderinger i norsk kontekst foregår.

Intervjuet vil handle om en av undersøkelsessakene i fht barnevernlovens § 4-3 du har jobbet med. Samtalen vil dreie seg om bruk av fagkunnskap, kartleggingsverktøy og metoder i arbeid med undersøkelsessaker. Jeg vil før intervjuet spørre om tillatelse til å få bruke båndopptaker under intervjuet, og det vil være anledning til når som helst å trekke tillatelsen og avbryte lydopptak. Selve intervjuet vil ta ca 1-1,5 timer.

Det er frivillig å delta i denne studien, og du kan når som helst trekke deg uten å måtte forklare dette nærmere. Alle opplysninger vil bli behandlet konfidensielt, og opplysningene vil bli anonymisert. Opplysningene vil slettes når avhandlingen er ferdig, senest innen utgangen av 2015. Studien er godkjent av Personvernombudet for forskning, Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste.

Dette doktorgradsarbeidet tar sikte på å øke kunnskap om praksis i barnevernet, noe som vil kunne komme praktikere og brukere til gode på sikt. Jeg håper derfor du kan ta deg tid til dette intervjuet. Hvis du er interessert vil jeg be deg om kontakte meg på e-post eller telefon for avtale om tid og sted, samt skrive under på vedlagte samtykkeskjema og levere det til meg før intervjuet starter

For mer informasjon om studien, kan du kontakte meg på tlf 92 05 64 26 eller min veileder Professor Nicole Hennem på tlf. 22 45 36 44.

Med vennlig hilsen

Veronica Haug

Engsvingelveien 16

9516 Alta

Epost: veronica.haug@hifm.no

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt skriftlig informasjon om studiet, og er villig til å delta på intervju:

Navn:

Arbeidssted:

Tlf. nr

Andre kommentarer:

Vedlegg 4.

Intervjuguide

Intervjuguiden er kun veiledende. Hensikten er å kunne stille åpne, oppfølgende og utdypende spørsmål til arbeidet, vurderingene og tankene som sosialarbeideren gjorde seg om saken.

1. Presentasjon av meg og informasjon om prosjektet. Info om anonymitet og mulighet for å trekke seg, samt spørsmål om lydopptak. Samtykkeerklæring.
2. Om sosialarbeiderens yrkesbakgrunn, alder og erfaring.
3. Om den siste saken (undersøkelse/ omsorg)
 - a. Hva handlet saken om
 - b. Vanlig/uvanlig: Beskrivelse av saken i forhold til andre saker
 - c. Kjennskap til familien og barnet, beskrivelser av de og møtene med de: Beskrive et møte i detalj
 - d. Opplysninger som lå i mappa, journalnotater underveis, hva skrives ned? Hva legges vekt på når ting skrives, og forskjeller på egne notater/journal/saksfremlegg
 - e. Vurderinger underveis: Hva skjedde? Hvorfor? Eksempler på vurderinger.
 - f. Hva er man redd for kan skje i ulike alternativer? Eks hvorfor vurderte man at barnet ikke kunne bo hjemme, hvorfor måtte man ha tilsyn osv, og hva tror man hadde skjedd om man ikke gjorde det man gjorde? Spørsmål om sosialarbeiderens alternativer
 - g. Reflektere rundt valg, hva er en god forelder/dårlig forelder, omsorgskompetanse. Henviser til det som er nevnt tidligere i dette intervjuet
 - h. Krav til saksfremlegg/journalnotater. Hvem kan se notatene, ber noen noen gang om å se det, hvordan lærte man å skrive dokumenter i bv?
 - i. Bruk av kolleger, sakkyndige/eksperter, ledelse
 - j. Brukte du spesielle metoder/verktøy underveis som gjelder på kontoret?
4. Om barnevernets arbeid generelt
 - a. Refleksjon og veiledning i det daglige arbeidet. Metode/verktøy/ressurser osv
 - b. Om lovverket: Bruker du det mye, noe du savner der, er noe for lite tydelig osv.
 - c. Endringer i yrket de siste årene?
 - d. Behov for mer kunnskap i barnevernet? Hvilken kunnskap trenger du? Og hvorfor?
5. Risiko
 - a. Hva forbindes med ordet?
 - b. Er risiko noe som du oppfatter brukes hos dere? Eks risikovurdering

Avslutning: Oppsummere noe, tilføyelser.

Vedlegg 5.

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel +47 55 58 21 17
Fax +47 55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org nr. 985 321 884

Veronica Haug
Institutt for sosialfag
Høgskolen i Oslo og Akershus
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 26.11.2012

Vår ref:32188 / 3 / LMR

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 21.11.2012. Meldingen gjelder prosjektet:

32188	<i>Risiko i sosialt arbeid- belyst ved hjelp av sosialarbeideres forståelser av "risikable foreldreskap"</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Høgskolen i Oslo og Akershus, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Veronica Haug</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Linn-Merethe Rød

Linn-Merethe Rød tlf: 55 58 89 11
Vedlegg: Prosjektvurdering

Utvalget består av barnevernsansatte. Data samles inn via gruppeintervju og personlig intervju.

Ifølge prosjektmeldingen legges det opp til at de ansatte utleverer anonymiserte saksdokumenter samt omtale av barnevernssaker på en helt anonym måte, slik at taushetsplikten ivaretas. Ombudet anbefaler at prosjektleder minner de ansatte om sin taushetsplikt, i forkant av hvert intervju.

Det innhentes muntlig og skriftlig samtykke basert på muntlig og skriftlig informasjon om prosjektet og behandling av personopplysninger. Personvernombudet finner informasjonsskrivet tilfredsstillende utformet i henhold til personopplysningslovens vilkår.

Prosjektet skal avsluttes 31.12.2015 og innsamlede opplysninger skal da anonymiseres og lydopptak slettes. Anonymisering innebærer at direkte personidentifiserende opplysninger som navn/koblingsnøkkel slettes, og at indirekte personidentifiserende opplysninger (sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. yrke, alder, kjønn) fjernes eller grovkategoriseres slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes i materialet.